

821(477)'06

К-75

A decorative, embossed border with intricate floral and scrollwork patterns surrounds the title text.

ІВАН
КОЧЕРГА

ДЕРЖЛІТБИДАВ
УКРАЇНИ

ИВАН
КОЧЕРГА

ІВАН
КОЧЕРГА

ТВОРИ

В ТРЬОХ
ТОМАХ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КИЇВ ~ 1956

ІВАН КОЧЕРГА

ТВОРИ

ТОМ
ДРУГИЙ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КИЇВ ~ 1956

І М' Я

Драма на 4 дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Г р е ч у х і н, вчений
Жура, його дочка
Поліна Карпівна
Липський-Стой
Реджі Стоей, його син, скрипаль
Забрамський } професори-неврологи
Єзерський }
Леопід Шпаченко, композитор
Зоя Лагутіна, письменниця
Передрягін, її чоловік
Мусатова
Зоя Лабутіна, льотчиця
Кулаков, командир
Мориц, адміністратор Реджі
Валя, дівчинка
Дівчинка — сиділка

ДІЯ ПЕРША

ВІДМІНА ПЕРША

Велика кімната в квартирі Гречухіна. Книжкові шафи, письмовий стіл, піаніно. Гарні, старомодні меблі, шафа з медичною і хімічною апаратурою. Січень 1941 р.

Поліна Карпівна і Жура за піаніно. Урок музики. Журі 15 років.

I

Поліна К. Раз і два, і три, і чотири, і раз, і два, і три, і чотири, і раз, і два, не поспішай,— третім пальцем, сі бемоль. З початку.

Жура (*зітхає*). Ах, тьотю! (*Грає*).

Поліна К. І раз, і два, і три, і чотири — не поспішай, легато, легато.

Жура. Скучно, тьотя... (*З захопленням вистукує якийсь жвавий мотив*).

Поліна К. (*з жахом*). Це ще звідки!

Жура. Це, тьотю, «Ваня із Казані» — пісня така. Ти послухай тільки, як він на санках їде: «Їхав Ваня із Казані, півтораستا рублів сани, двадцять п'ять рублів дуга».

Поліна К. Ще на тому не край! Звідки ця вулична пісня? Хто тебе її навчив? І назва вулична — «Ваня з Казані». Напевно, якийсь бандит.

Жура. А чим же погана назва? Ти ж сама казала, що в кожній речі, в кожній людини мусить бути своє ім'я. Ну, то тут цілий паспорт — «Ваня із Казані», все видно — і хто, і звідки.

Поліна К. Так, але хто написав цю пісню? В кожній пісні повинен бути свій автор — навіть два — один

пише вірші, слова, а другий мелодію. «Лісовий цар» — написали Гете і Шуберт, «Мельника» — Міллер і Шуберт і так далі. А хто написав твого дурного «Ваню»?

Жура. Напевно, народ, тьотю.

Поліна К. Народ, народ... сто мільйонів не може скласти пісні, її склав хтось один.

Жура. Ну, то що ж. Може, його вбито на війні, а пісня лишилась — хіба вона стала гіршою від цього?

Поліна К. Годі базікати. Грай свої екзерсиси. Раз і два, і три...

Жура. А хто написав ці екзерсиси?

Поліна К. Там надруковано на першій сторінці. Грай!

Жура. Перша сторінка видрана.

Поліна. Чи скоро ти вгамуєшся! Що за уїдлива дитина!

Дзвінок.

Входить професор Єзерський.

II

Єзерський. Добридень, Поліно Карпівно. Василь Фомич дома?

Поліна К. Ні, він у клініці. А що? Щось термінове? Якесь засідання?

Єзерський. Так, але справа не в цьому. Справа не в цьому. Я радив би вам серйозно побалакати з Василем Фомичем — він на небезпечному шляху.

Жура починає щось грати.

Поліна К. (*стурбовано*). Побалакати серйозно? Ви мене лякаєте. (*Сідає, Єзерський теж*).

Єзерський. Ви знаєте, що я старий друг вашої сім'ї... І як друг я вважаю за свій обов'язок...

Поліна К. Та в чому справа?

Єзерський. Ви нічого не чули про останню роботу Василя Фомича?

Поліна К. «Про зміни вегетативного тонусу у нервових хворих»?

Єзерський. Якого там тонусу! Ця робота відома і ведеться в секторі, у всіх на очах. Я маю на увазі зовсім інше.

Поліна К. Ну, тоді я нічого не знаю.

Єзерський. Не більше, ніж ви, знають і в інституті. Виявляється, що він працює над епілепсією.

Поліна К. Ну, то це ж його давнє захоплення.

Єзерський. Та хіба в цьому справа? Справа в неприпустимих методах його роботи. Він працює потай, осторонь всякого контролю. Більш того, він вживає якісь ін'єкції нікому невідомих препаратів, якихось трохи не алхімічних сполучень. Ганьба!

Поліна К. *(зацікавлена)*. Ну, а результати?

Єзерський *(з незадоволенням)*. При чому тут результати? Завжди знайдеться кілька психопатів, які будуть кричати, що вони зцілились чудесним способом. Що ви, не знаєте публіки?

Поліна К. Так, так, звичайно. Я неодмінно побалакаю з Василем Фомичем.

Єзерський *(підводиться)*. Раджу вам як друг. Василь Фомич надто захоплений своїми «успіхами», але якби він прислухався уважніше... Він би довідався, якої думки товариші і весь інститут про ці його «чудеса». Те, що він зараз робить, мовою науки зветься шарлатанством. До побачення.

Виходить.

Поліна К. мовчки сідає в крісло і замислюється, підперши підборіддя рукою.

Жура продовжує грати якусь, відому їй одній мелодію.

III

Поліна К. *(після довгого мовчання)*. Ну, це ще невідомо. Це ще... Та чи вгамуєшся ти, вредна дитино! Знову якийсь Петя з Саратова, Стьопа з Конотопа, вулична пісня.

Жура *(добродушно)*. Ні, це я сама придумала, ось тільки слів ніяк не підберу.

Поліна К. *(підводиться)*. Як сама! Що ти вигадуєш! Та хто тобі дозволив складати? Бетховен який знайшовся, Чайковський! Зараз же грай екзерсиси.

Жура. Скучно, тьотю. *(Проте починає грати)*.

Поліна К. Та ні, стривай. Складати вигадала. Ану, програй ще.

Жура повторює свою мелодію.

Поліна К. Та невже це ти сама придумала? Тоді ж це треба записати. Горе з цією дівчинкою! Зараз же візьми перо і запиши.

Жура (*не перестаючи грати*). Навіщо?

Поліна К. Як навіщо! Та це ж твоя пісня. Твоя композиція.

Жура. Ну, яка ж там моя! От як би я слова придумала.

Дзвінок.

Входить Забрамський.

Жура (*схоплюється з місця і кидається йому на шию*). Здрастуйте, Микито Федоровичу!

Забрамський. Здрастуй, чирик, пирик, журавка, ну, як твоя музика?

Жура. Ну, що музика... У кожної людини є своє горе — ну, то в мене музика.

Поліна К. (*сплескує руками*). Бачили! В дівчинки хист, почуття мелодії, туше, а вона й досі гам не знає.

Забрамський. Погано, чирик, як будеш пісень співати?

Жура. Микито Федоровичу, що таке пісня?

Забрамський. Нове діло! Та я ж звідки знаю! Я, дівчинко, лікар, а не поет, — тобі краще знати.

Жура. Ага. Я ж казала, що пісня — це слово, а не музика. А тьотя сперечається.

Поліна К. Ну, годі вже, йди, — в школу пора збиратись.

Жура. Та вже краще в школу, ніж твої гама грати. Ось послухайте, що я придумала — я напишу вірші і, і...

Забрамський. Ну, і що ж далі?

Жура. І надрукую їх в журналі.

Поліна К. Атож, будуть там всяку дурочку друкувати.

Жура. Але ж я не підпишусь, звідки ж вони пізнають, що це мої вірші?

Забрамський. Яка ж тоді приємність, коли без підпису? Ніхто й не знатиме, що ти така розумна.

Жура. Та хіба в цьому діло. Головне, щоб вірші були гарні, а хто підписав — не важно. Коли я чую хорошу музику, мені завжди здається, що це я склала — тобто не я сама, а всі — і ти, і папа, і Микита Федорович, — всі, всі люди. То причому ж тоді підпис?

Поліна К. Господи, твоя воля! Але ж тобі, дурна, тобі — хіба не хочеться бути відомою?

Жура. Для чого?

Поліна К. Як для чого! Ну, щоб радіти, що ти зробила ось таку чи таку хорошу річ, про яку всі знають.

Жура. Вірші написала?

Поліна К. Ну, вірші, або музику, або врятувала там когось, або на аероплані вище за всіх полетіла. Господи, яка вона тупа.

Жура (*подумавши*). Ну, то це ж усі роблять, майже щодня — і я завжди страшенно радію, коли про це читаю. А чи я, чи друга — хіба не все одно? За себе я б тільки один раз порадувалась, а так — в тисячу разів більше.

Забрамський (*голубить її волосся*). Бачили філософа? Ах ти, журавка премудрий.

Поліна К. Це якась анархістка! Забирайся геть, негідна дівчинка. Ти навмисно вигадуєш, щоб мене сердити.

Жура тікає.

Поліна К. Прямо не знаю, що робити з дитиною. Нібито й здібності є, але ж бачите, які шалені думки. Чому вона така відстала — не зрозумію.

Забрамський (*серйозно*). Ви помиляєтесь, Поліно Карлівно, — ця дівчинка випередила нас з вами принаймні на двадцять років. Побачите — років через 20 всі люди матимуть такі самі почуття, як вона.

Поліна К. Сподіваюся, що я не доживу до такого безладдя. Але ради бога — що там таке в інституті? Шойно був Єзерський і...

Забрамський. І, зрозуміло, наплів своїм звичаєм. Яка гидота! Ось вам стара мораль, за якою ви так шкодуєте. Замість радіти успіхові товариша — та що там успіхові — перемозі над страшною хворобою, — йому заважають працювати, лихословлять, плетуть, клеплять.

Поліна К. Та в чому справа? Ви самі кажете, що успіх?

Забрамський. Я сам бачив прямо чудесні зцілення.

Поліна К. Значить, був контроль, був клінічний нагляд?

Забрамський. Ну, аякже. Всі експерименти провадилися в клініці, в секторі, у всіх на очах.

Поліна К. В чому ж тоді обвинувачують Василя Фомича?

Забрамський (*закурює*). Це дуже темна історія. Насамперед йому закидають те, що він не розкрив поки що складу своєї ін'єкції, свого препарата.

Поліна К. Так, це, звичайно, негаразд.

Забрамський. Напевно, він мав якісь підстави. Але головне — і це вже неприхована підлість — пушено брудну, мерзенну плітку. Ви пам'ятаєте доктора Липського?

Поліна К. Липського? Липського... стривайте... Якийсь Липський працював з Василем Фомичем... але ж його давно немає. Я навіть не пам'ятаю, коли це було.

Забрамський. Це було років 6 тому. Липський теж працював над епілепсією і, можливо, що деякий час вони працювали разом. Але три роки тому Липський безслідно зник, і, можливо, навіть вмер. І ось тепер починають шепотіти, що Василь Фомич привласнив його ідею.

Поліна К. Не може бути! Боже, яка підлота! Але чому ж тоді...

Дзвінок.

Забрамський. Тихше. Здається, це він.

IV

Входить Гречухін. Він видимо стурбований і обурений. Становить на стілець маленький шкіряний чемоданчик.

Гречухін. Здрастуй, Микито. (*Дивиться підозріло на Поліну Карпівну*). Не витримав... набалакав. Ех...

Забрамський. На чому вирішили?

Гречухін. Осередок ухвалив, щоб я склав доповідь.

Поліна К. От і гаразд.

Гречухін. Гаразд, гаразд... Пробачте, я йду митись.

Виходить.

Забрамський. Нічого не питайте. Через півгодини він сам все розповість. Я його знаю. (*Хитає непохвально головою*). Так, далеко ще нам до вашої Жури. Ну, я йду — до побачення.

Поліна Карпівна сідає в крісло. Повертається Гречухін.

Гречухін. Я не буду обідати. Я вже обідав у клубі.
Починає мовчки ходити по кімнаті. Поліна Карпівна підводиться і прямує до дверей.

Гречухін (*раптом*). Залиштесь.

Поліна К. покійно сідає, Гречухін продовжує мовчки ходити.

Гречухін. Забрамський говорив вам?

Поліна К. Так.

Гречухін. І ви повірили?

Поліна К. Звичайно, ні.

Гречухін. Даремно. Частина правди тут є.

Поліна К. (*підводиться злякана*). Господи, твоя воля!

Гречухін (*продовжує ходити*). Ви пам'ятаєте цього Липського?

Поліна К. Це було так давно. Я його ледве бачила. (*Сідає*).

Гречухін. Винен я сам. Винен, що зблизився з цим негідником. І ось тепер прийшла відплата.

Поліна К. Та в чому справа! Яка відплата? За що?

Гречухін. Що могло нас зблизити? Звичайно, робота. Коли я дізнався, що він, як і я, працює над епілепсією, я почав з ним бачитись. Ходив до нього в лабораторію, в клініку, розмовляв, цікавився — це все цілком зрозуміло. Щоправда, ми йшли різними шляхами, але обидва прагнули однієї мети — створити препарат, який би паралізував інтоксикацію. Яке нещастя, що цей чоловік був таким негідником.

Поліна К. Стривайте! Тепер я згадала! Він був шпигун — і потім втік за кордон?

Гречухін. Так, — але тоді я нічого не знав. Якось уночі — це було два роки тому — він прийшов до мене і просив зберегти його папери, бо сам він мусив кудись поїхати.

Поліна К. І ви погодились! І ви не подивились, що він вам дав?

Гречухін. Не кажіть дурниць. Звичайно, подивився — це була його праця про епілепсію.

Поліна К. Ну?

Гречухін. Зрозуміло, я її не читав. Але торік я довідався, що його затримано і вбито, як диверсанта.

Поліна К. Що ви кажете!

Г р е ч у х і н. Тільки тоді я прочитав його записки. Це був тяжкий для мене день, Поліно. Я переконався, що він далеко випередив мене в своїй роботі — крім небагатьох помилок, що їх легко було усунути,— препарат було знайдено, страшно хворобу переможено. (*Сідає знесилений в крісло*).

П о л і н а К. (*підходить і кладе йому руку на плече*). Але ж ви працювали разом,— в цій перемозі багато й вашої праці.

Г р е ч у х і н (*встає*). Ще й скільки! Вся основа була моя. Але спробуй, доведи це. Але в той час я не думав про ім'я. Я придушив свою заздрість і кинувся в клініки до хворих. Препарат діяв майже чудесно. Найстрашніші напади зникали, здавалося, назавжди. І тоді величезна радість охопила мою душу — яке це щастя служити людству, які нікчемні перед цим ім'я, слава і всі наші особисті радості...

П о л і н а К. І ви — як Жура! Але що ж ви скажете на доповіді?

Г р е ч у х і н (*проводить рукою по чолю*). Так, це важка задача. Ім'я... Якби справа йшла лише про славу — як легко я б від неї відмовився. Але питання далеко складніше. В цій перемозі підсумок моєї праці — праці всього життя. Нехай він перегнав мене на один чи на два роки — я йшов правдивим шляхом, навіть певнішим, ніж він... Так, певнішим, бо я був обережним і логічним, він же хапав все з наскоку, як іграч, що діждався талії. О, з якою б радістю поділив я з ним це жниво, якби він був чесною людиною... але зв'язати своє ім'я з негідником, зрадником. Ні,— я скоріше відмовлюсь назавжди від кращої радості мого життя.

П о л і н а К. Господи, який жах. Ну, викиньте, забудьте його записки, викиньте його препарат, працюйте знову, шукайте нових сполучень. Адже ж ви самі були майже біля мети!

Г р е ч у х і н (*гірко*). Викиньте, забудьте, шукайте... Та хіба можна зробити це тепер! Тепер, коли я під владою його фантазії, його творчості, а може, й його помилок. Якби я завтра спалив його зошити,— все одно я не зміг би працювати. Та й яке право, яке право маю я так зробити? Сховати від людства порятунок від найстрашнішої хвороби. Про це і подумати жах.

Сідає в крісло і закриває обличчя руками. Шумно вбігає Жура.

Жура (*ще на порозі*). Таточку, ти дома? Можна взяти у тебе Лермонтова? (*Спиняється збентежена*). Що таке? Щось трапилось? (*Підбігає до батька*). Таточку, що з тобою? В тебе голова болить?

Гречухін (*не підводячись, пригортає до себе дівчинку*). Так, трошки. Вже проходить. Ну, як твої справи, Журо? Чи вподобалась твоя робота — про Бориса Годунова?

Жура (*зітхнувши*). Ні, таточку, не вподобалась. Нзд.

Гречухін. Як нзд! Така хороша робота. Напевно, ти щось наплутала, переписуючи.

Жура. Нічого не наплутала... (*Зітхає*). Написано, звичайно, дуже добре, але Василь Іванович не прийняв. Треба, каже, самій писати, а не з татом.

Гречухін. Хіба ти сказала, що я тобі допомагав?

Жура. Ну, аякже! За кого ти мене вважаєш, таточку? Невже я могла приховати такий факт.

Поліна К. (*обурена*). Що за тупа дівчинка!

Гречухін (*цілує дівчинку*). Правильно, Журо, правильно. Завжди говори правду. На твого Лермонтова (*дає їй книжку*) і біжи, пора в школу.

Жура. Спасибі. (*Побігла*).

Гречухін (*встає*). Так. Тепер ясно. (*Іде до письмового стола, сідає і присуває до себе папір*).

Поліна К. (*злякано*). Що ви хочете робити?

Гречухін. Писати в інститут.

Поліна К. Про що?

Гречухін. Про те, що я не автор препарата.

Поліна К. (*сплеснувши руками*). Але ж це неправда! Ви самі сказали, що основна ідея ваша.

Гречухін (*гнівно*). Краще зректися імені, ніж зв'язати його з ім'ям негідника, що продавав мою країну.

Поліна К. Та навіщо ж зв'язувати? Він вмер — ви один автор. Цілий світ визнає ваше право.

Гречухін. За кого ви мене вважаєте! Ви чули, що казала Журочка?

Поліна К. (*теж розсердилась*). Журочка така сама дура, як...

Гречухін. Як і я? Гордий з цієї схожості, шановна Поліно Карпівно, гордий. І що б там не трапилось...

Сильний дзвінок.

Поліна К. (*підводиться*). Дзвінок. (*Прислухається*).

Хтось чужий. (*Швидко виходить в передпокій, звідки зараз же чути її голос*).

— Професор не приймає. Він ніколи не приймає дома. Зайдіть завтра в інститут.

Жіночий голос (*дуже схвильований*). Але зрозумійте, що я не можу чекати. Я не можу чекати й хвилини, не те що до завтра.

V

В цю хвилину в кімнату вбігає Мусатова. Вона глибоко схвильована і ледве стримує сльози. За нею увіходить Поліна К.

Мусатова (*кидається до Гречухіна*). Ради бога, допоможіть нам, дорогий професоре! Не можна марнувати й хвилини — їдьмо мерщій — у мене машина, він умре, якщо ви нам відмовите.

Гречухін. Та в чому справа? Хто у вас хворий?

Мусатова. Мій син, хлопчик, 14 літ. В нього жакливі припадки — це напевно епілепсія. (*Плаче*).

Гречухін (*стурбований*). Епілепсія? Але чому ви приїхали саме до мене?

Мусатова. Мій чоловік... Він брат доктора Мусатова, ми приїхали недавно з Одеси. Доктор чув, що ви відкрили новий засіб... яке щастя, що ми дізнались про це! Господи, хто б міг думати... такий здоровий хлопчик і раптом...

Гречухін (*в тяжкому ваганні*). Я не можу, я не маю права. Цей засіб ще не перевірений — і взагалі...

Мусатова. Ні, ні, благаю вас, якби ви бачили, як він мучиться.

Гречухін. Але зрозумійте, що я не маю права. Є дуже важливі причини, через які...

Мусатова (*падає перед ним навколішки і хапає його руки*). Ради бога, благаю вас, професор! (*Плаче*). Він умре, може, вже умер...

Гречухін. Встаньте, зараз же встаньте. (*Підіймає й садовить її в крісло*). Дайте їй води.

Поліна К. (*дає Мусатовій воду*). Заспокойтесь, випийте.

Гречухін (*до Мусатової*). Скільки було випадків? Коли був перший?

Мусатова. О дванадцятій годині. А потім ще п'ять чи шість майже без перерви. Господи, яке нещастя...

Гречухін. В перервах притомність поверталася?

Мусатова. Ні,— він весь час непритомний.

Гречухін. Язик прикушений? Є кров з рота?

Мусатова. Да, да, благаю вас, доктор!

Гречухін (*рішуче*). Гаразд, їдемо. (*Бере зі стола свій чемоданчик*).

Поліна К. Хвалити бога!

Мусатова. Дякую, дякую вам, доктор!

Обое швидко виходять.

Поліна К. (*сама*). Це доля. Тепер треба відрізати йому відступ. (*Бере телефонну книжку й перегортає*). Мусатов... вулиця Енгельса, 18. (*Підходить до телефону, складає*). Комутатор? Дайте науковий відділ. Чемезову. Анна Борисівна? Анна Борисівна, це я, Поліна. Дуже важлива новина. Пам'ятаєте, ви питали, над чим працює Василь Фомич. Так. Ви ж знаєте його характер — нічого не можна добитись. Ну, то слухайте. Він зробив світове відкриття. Так, так,— ви вже чули? Прогнав вас з інституту й нічого не сказав? Це якраз на нього схоже. Ну, то ось — зараз він поїхав до доктора Мусатова. Так. Енгельса 18, захворів хлопчик. Я певна, що буде перемога. Це перший випадок, коли він поїхав до приватної особи. Влаштуйте зв'язок, зберіть відомості, а днів через два дайте в газету. Гаразд. Ну, на все. (*Кладе трубку*). Тепер він не відкривається. Ім'я буде за ним.

Завіса.

ВІДМІНА ДРУГА

Та сама кімната. Вечір.

Поліна Карпівна у вечірньому туалеті стоїть в дверях передпокою. Чути, як стукають в двері.

I

Поліна К. Я ж вам казала, що професор зараз не приймає. І додому теж не їздить. Тільки після 6 травня.

Голоси з передпокою: «Та чому ж після шостого! Адже професор дома. Я не можу чекати». «Я теж не можу, я приїжджий. Професор мені сам обіцяв. Чому після шостого?»

Поліна К. Тому, що 6 травня професор складає доповідь про свій препарат. А до того часу він не може його вживати. Зараз він приймає тільки в інституті.

Голоси. В інституті не доб'єшся! Там черга мало не з ночі! Еге ж. Хіба можна туди з хворим? Дайте хоч записку передати.

Поліна К. *(виходить в передпокій, звідки чути її голос)*. Ну, добре, залиште адресу. Я побалакаю з професором. Може, він призначить вам поза чергою. Ні, ні,— більше не можу.

Чути, як стукають в двері.

Поліна К. *(повертається в кімнату з пачкою записок і щойно одержаним журналом)*. Побачимо, як він тепер відкрутиться. Нехай спробує приховати своє ім'я, коли воно у всіх на язиці. *(Розриває обгортку, виймає журнал і починає його перегортати)*. Ага! Вже й там відомо. Ну, тепер все в порядку.

II

Увіходить Гречухін. Дивиться з незадоволенням на Поліну Карпівну.

Поліна К. Ви бачили! Є вже стаття в «Експерименталіше Медицин». Вас називають світовим ученим, а ваш препарат величезним досягненням людства.

Гречухін *(вихоплює в П. К. журнал і нашвидку пробігає статтю)*. Так... це все ваше діло. *(Кидає журнал на стіл)*. Я певен, про це ви роздзвонили тоді в газетах про хлопчика цієї Мусатової. Адже ж з цього й пішло.

Поліна К. Так, я сказала адресу і горда з цього. Якби не цей випадок, ви б і досі вагалися і ховались од людей. Зате який успіх! Які статті в усіх газетах! А вчорашній вечір у Будинку вчених? А телеграми з Лондона і Парижа.

Гречухін. Так, вино відбито — треба його пити, як кажуть французи. Що ж — мабуть, ви мали рацію. Я ще ніколи не відчував такого піднесення, такого бажання працювати, як зараз. За ці місяці я знову перевірів формули. Ще кілька днів — і в моїх руках буде повне розв'язання задачі — і коли прийде час доповіді, мені нічого буде боятись. Те, що відкрию науці, вже не буде несміливим лепетом учня, що випадково підслухав тайну. О! Тепер я сам володію моїм препаратом, а не він мною, як це було ще 4 місяці тому.

Поліна К. О! Тепер я не боюсь. Тепер ви говорите, як майстер.

Гречухін. Хочу так думати. Ви кудись зібрались?

Поліна К. Я? Але ж ви самі хотіли поїхати зо мною і Журкою в театр. Завтра в неї вихідний день.

Гречухін. Ах, да... Я зовсім забув. Ні, я не можу сьогодні. Треба поспішати з роботою — адже ж лишилося тільки чотири дні. Ідьте самі. *(Дивиться на годинник)*. Вам пора їхати.

Поліна К. Добре. Хоча Жура буде дуже жаліти. Вона так хотіла з вами.

Гречухін. Нічого, поїдемо після доповіді. Чого це так тихо в квартирі?

Поліна К. Ви ж знаєте, що Передрягіні поїхали в Ленінград. Дуняшу я відпустила.

Гречухін. Ага — тим краще. Пришліть до мене Журочку на хвилину.

Поліна К. Добре. *(Виходить)*.

III

Гречухін *(сідає до столу і вмикає лампу)*. І я ще міг вагатись! Так, я майстер моєї великої справи, і не віддам її нікому.

Вбігає Жура, зачесана й причепурена для театру.

Жура. Таточку, ти не поїдеш з нами? А я сподівалася...

Гречухін *(притягає до себе дівчинку)*. Пробач, Журочко, ніяк не можу. Через чотири дні доповідь, а в мене ще сила роботи.

Жура. Але ж ти вже скінчив свою роботу. Я сама читала в газеті. У нас навіть вчитель про це говорив. Який ти розумний, таточку, — вилікував таку жакливу хворобу.

Гречухін. Ні, Журочко, цю роботу ще не закінчено. Треба ще багато-багато працювати, щоб довести її до кінця. Те, що я зробив, — тільки початок, даху ще немає.

Жура. Це як Страсбурзький собор, про який я недавно читала. *(Влаштується біля батькових ніг)*. Його будували 700 років і все ж таки не скінчили однієї вежі. І це самий найкращий мистецький твір, і навіть Гете ним захоплювався, хоча, звичайно, — церква — некорисна будівля і опіум для народу. Але Гете розумів, що краса вища від помилок людства.

Гречухін (*голубить її голову*). Ах ти, філософ! Кра-са — вища від помилок... Так, твори переживають людей. (*Замислився*).

Жура. А ти знаєш, хто його збудував?

Гречухін (*схаменувся*). Що збудував? Ах, да, собор. Звичайно, знаю — Ервін фон-Штейнбах.

Жура (*здивовано*). Чи ви чули! Звідки ти знаєш? У нас в школі ніхто не знає, навіть Василь Іванович.

Гречухін. Ну, то я теж чогось вчився замолоду.

Жура. Я забула, що ти геть усе знаєш... А ось цього ти напевно не знаєш. Ану, скажи, як звали дочку цього самого Ервіна?

Гречухін. Дочку? Хіба в нього була дочка?

Жура (*вдоволена*). Ага, не знаєш, не знаєш! Так, у нього була дочка і звали її Сабіна. І вона допомагала йому будувати і сама зробила багато чудових статуй для оздобы стін. І ось бачиш — собор стоїть і досі, а про неї ніхто й не чув — навіть ти.

Гречухін. Ну, і що ж ти з цього приводу думаєш?

Жура. Я думаю, що це так і треба. Цей собор будувало багато, багато людей, мабуть, кілька тисяч. Ну, то чи можна ж пам'ятати про якусь одну дівчину? Але для неї велике щастя, що вона злилася з цими тисячами в одній великій роботі. Наприклад, у нас — скільки тисяч, навіть мільйонів людей будували й будують соціалізм — то хіба можна знати всіх дівчат, які...

Гречухін. Ну, я вже знаю, що ти хочеш сказати. Що душа колективу вища від душі й розуму окремих людей.

Жура. Ні, зовсім не це — я просто не вмію з'ясувати. Ну, наприклад, я. Знаєш, чого б я найбільше хотіла?

Гречухін. Велосипед?

Жура. Велосипед це само собою, і ти даремно кепкуєш...

Гречухін. Ну, пробач, не буду.

Жура. Я б хотіла брати участь в якійсь великій, великій роботі — найкраще в твоїй, але щоб поки вона не закінчена, ніхто не знав, і навіть не підозрював, що це я зробила.

Гречухін (*в глибокому здивуванні*). Але чому? Хіба не приємно, щоб тебе знали й хвалили?

Жура. Звичайно, приємно, — але нехай це потім, пізніше.

Голос Поліни К. Жура, ти готова? Пора!
Жура (*схоплюється*). Зараз! Ну, до побачення. (*Цілує батька*). Не сердься за мої дурниці.

Побігла.

Гречухін. Химерна дівчинка... Єсть якась правда в її словах... А може, це передчуття нашої майбутньої психології...

Поліна К. (*увиходить в пальті і капелюсі, з листом в руках*). Вам лист — місцевий. Ну, ми йдемо.

Гречухін (*кидає лист на стіл*). Добре.

Поліна К. виходить.

Жура (*вбігає в шубці й береті і кидається до Гречухіна*). Ще раз до побачення. Дивись же, не нудьгуй без нас. Я тобі все розповім, все, як було!

Гречухін (*в несвідомому пориві хапає дівчинку за плечі і дивиться їй в очі*). Журочка! (*Міцно цілує дівчинку*). Біжи. (*Відштовхує, вона тікає*).

IV

Гречухін (*сам. Проводить рукою по волоссю*). Нерви. Так, не дешево дістається перемога... (*Ходить по кімнаті*). Ну, до роботи. (*Підходить до столу, бачить лист*). Лист? (*Розриває конверт, читає*). Негідники! (*Мне і кидає на стіл*). Мерзотники! «Шануючи ваше добре ім'я і співчуваючи»... Мабуть, через це співчуття вони забули поставити на листі власні імена. Даремно клопочетесь, друзі. Ви хочете стурбувати мене перед боєм? Даремно. Я переміг злую тінь, про яку ви говорите, і тепер я сильніший, ніж коли. До праці — а там побачимо.

Рішуче йде до столу.

Сильний дзвінок.

Гречухін. Це ще хто? Мабуть, Микита. Вічно перешкоджають.

Знову дзвінок.

— В чому справа? Ага — нікого ж немає дома. (*Іде в передпокій*).

В цю хвилину чути схвильований вигук Гречухіна.

— Ти! Ти!

Задкуючи і хапаючись за двері, входить Гречухін. Він тяжко вражений і дуже блідий. За ним Липський

Гречухін. Липський! Ти! Ти живий!

Липський (*глумливо*). Вам це, звичайно, не подобається. Так, так, чув, читав, знаю. Виявляється, ви не марнували часу з моїм препаратом. Що, справді, панькатись з небіжчиком! Хвалю.

Гречухін (*притулювся до стіни, вхопившись лівою рукою за комір*). Замовчи.

Липський. Аж раптом виявляється, що небіжчик роздумав вмирати і що чутки про його смерть перебільшені. Як видко, і вчені змішують часом чуже зі своїм.

Гречухін (*опанував себе*). Ви брешете. Цей препарат стільки ж мій, скільки й ваш. Більше того. Тільки зараз, тільки тепер, після чотирнадцяти місяців напруженої праці — він став могутньою зброєю. І що тепер вашого в цьому препараті? Хіба тільки ваші помилки, яких я ще не встиг позбутись. Чого мені коштував один ваш герметин. Я посивів, поки дізнався, що це він утворює гіпертонію, яка зривала всю справу.

Липський. Так, звичайно, не важко виправляти, маючи провідне кільце. Але спробуйте його знайти.

Гречухін. Я йшов до нього вірним шляхом.

Липський. Ви? Ви ніколи б його не знайшли. Для цього потрібні натхнення, фантазія, яких у вас немає. Ви йшли до нього логічно, а я...

Гречухін. А ви знайшли його випадково.

Липський. Так, випадково. Всі великі відкриття тільки нахідки на березі безкрайого океану природи. Я знайшов цю перлину, а ви тільки вийняли її з раковини і зняли з неї твань та баговиння. Тільки той, хто випробує долю, може бути великим вченим,— подібні ж до вас тяжкодуми завжди копатимуться в багні.

Гречухін. Послухайте — облиште ці дурниці. Життя давно засудило ваші азартні методи. Поки медицина не перейде від ваших знахідок, від вашої лотереї до планової й точної роботи,— в неї не буде ні теорії, ні ґрунту під ногами. Але я не збираюся з вами сперечатись. Чого вам від мене треба?

Липський. Ви даремно сердитесь, дорогий колего. Я прийшов до вас з дуже приємними пропозиціями.

Гречухін. Чого вам від мене треба?

Л и п с ь к и й. В усякому разі не того, чого ви так боїтесь. Я не збираюся заявляти своїх прав на використану вами ідею. Навіть більше. Я ладен дати вам підписку, що визнаю ваше повне авторство. Ця робота мене більш не цікавить.

Г р е ч у х і н. Чого ж вам тоді треба? Чого ви прийшли до мене?

Л и п с ь к и й. Питання логічне, як завжди. Мені потрібні деякі мої папери — пам'ятаєте, я їх залишив у вас.

Г р е ч у х і н. Ваші зошити? Робота про епілепсію?

Л и п с ь к и й. Та ні ж бо. Я ж казав вам, що це мене більше не цікавить. Там було ще кілька фотокарток і один запечатаний пакет. Великий пакет з твердого жовтого паперу.

Г р е ч у х і н. Так, пригадую. Жовтий пакет був.

Л и п с ь к и й. От і чудово. Дайте його мені, і я вам більш не заважатиму.

Г р е ч у х і н. *(дістає з шафи чорну папку, а звідти чималенький жовтий пакет).*

Л и п с ь к и й. *(удавочи байдужість).* От і чудово. Дякую, що зберегли. *(Простягає руку до пакета).*

Г р е ч у х і н. *(відступає і не дає).* Стривайте, я мушу спочатку подивитись, що тут таке.

Л и п с ь к и й. Це мої особисті папери *(хвилюючись)*, портрети моїх дітей... Ви не маєте права.

Г р е ч у х і н. Я повинен це зробити. Злочин, що я не зробив цього раніше. Я не можу віддати невідомі папери злочинцеві, зрадникові, яким ви стали. *(Розриває пакет).* А! Ось воно що. Англійський паспорт. Значить, це правда. Ви підлий диверсант і шпигун.

Л и п с ь к и й. *(стримуючись).* Будучи вченим, ви могли б говорити більш об'єктивно. Але справа не в словах. Дайте мені цей паспорт, і я ніколи вас більш не потурбую. Майте ж жалість. Мене переслідують. Я мушу тікати. Вам же першому це буде корисним.

Г р е ч у х і н. Ти з глузду з'їхав! Іди геть, поки я... поки я...

Л и п с ь к и й. *(стурбований).* Будьте ж розумні. Це дуже важно. Я не можу марнувати часу.

Г р е ч у х і н. Ти! Ти посмів прийти до мене, більшовика, з такою просьбою. Злочинець, негідник, шпигун! Забирайся і не доводь мене до краю!

Л и п с ь к и й. І це говорить вчений вченому!

Гречухін. Це говорить чесний чоловік негідникові. Иди геть — в нас немає нічого спільного.

Липський. Крім нашої роботи.

Гречухін (*хитається й береться за голову*). Диявол!

Липський. Ага! Ця думка вам не подобається. Як бачите, в людському суспільстві є й інші зв'язки, крім політики.

Гречухін (*ховає пакет в стіл і дістає звідти револьвер*). Забирайся, або я тебе уб'ю.

Липський. Добре — я піду. Але перше ніж загинути, я розкажу всім, що ви вкрали мою ідею.

Гречухін (*спокійно*). Будь ласка. Мені нема з чим критись. Я зумію доказати і свою правоту і ступінь вашої участі...

Липський. Ага! Тепер все зрозуміло. Вам просто вигідно, щоб мене схопили й розстріляли. Ось чому ви не хочете мені допомогти. Ще б пак! Чудовий випадок раз назавжди усунути суперника і небезпечного свідка. Ось воно, джерело вашого громадського благородства.

Гречухін (*вражений*). Що! Що ти сказав! (*Кидає на стіл револьвер і хапає за горло Липського*). Повтори, що ти сказав, мерзотнику!

Липський (*спокійно*). Облиште мій комір. (*Гречухін випускає його з рук*). Так виходить. Ви самі бачите, що я маю рацію.

Гречухін (*в найсильнішому хвилюванні ходить по кімнаті*). Будь проклятий той день, що зв'язав мене з цим негідником! Де ж вихід? Де? А! Добре ж! (*Спинається в хвилинному роздумі*). Гаразд. (*Вже спокійно*). Гаразд. (*Він сідає за стіл, бере чистий аркуш паперу і починає писати з гарячковою швидкістю*). Так, так, тепер ти побачиш... (*Скінчив писати, підписався і встав*). Ось. Читай. Я віддав кращі роки і кращі сили цій роботі. Але зараз я абсолютно — чуєш — абсолютно зрікаюсь свого авторства. Я пишу про це в інститут. З мене досить свідомості, що фатальну хворобу переможено, що праця моя піде на благо людства. (*Бере конверт, вкладає в нього аркуш і надписує адресу*). Бери. Бери цей лист, можеш його прочитати і надіслати за адресою. Тепер нічого — чуєш — нічого не зв'язує мене більше з тобою. Я віддаю краще, що маю — моє ім'я, щоб мати право плюнути тобі в обличчя і сказати, що ти підлий негідник і зрадник нашої Батьківщини! (*Кидає на стіл конверт*).

Липський *(бере зі столу конверт і ховає в кишеню)*. Добре ж. Ви розкаєтесь в цьому.

Гречухін. Ніколи!

Липський. Отямтесь! Я зараз же порву цього листа — віддайте мені мій паспорт.

Гречухін. Щоб ти втік до своїх і почав нам знову шкодити? Ніколи! Я сам вкажу на тебе! Сам!

Липський *(відступає вражений)*. Ти! Ти викажеш мене!

Гречухін. Вийди!

Липський. Ти донесеш на мене?

Гречухін. Так. Це мій обов'язок. *(Іде до телефону)*.

Липський *(озирається. Бачить револьвер Гречухіна і бере його зі столу)*.

Дзвінок телефону.

Гречухін *(бере трубку)*. Так. А — це ти, Жура. Здрастуй, моя радість. Ну, як тобі? Весело? Ні? Чому? Сумно без мене? Ну, ну, — все гаразд. Прощай, моя люба. *(Кладе трубку)*.

Липський. В останній раз прошу — віддай мені паспорт.

Гречухін. Ніколи. *(Бере трубку)*.

Липський. Зараз же поклади трубку. *(Наводить на нього револьвер)*.

Гречухін *(кладе трубку й кидається на Липського)*. Негідник! Віддай револьвер!

Зав'язується боротьба.

Гречухін хапає Липського за руку, відбираючи револьвер. Лунає глухий постріл. Гречухін падає.

Липський відступає з жахом, упустивши на підлогу револьвер.

Пауза.

Гречухін нерухомий.

Липський *(схиляється над Гречухіним)*. В серце. Мертвий. Сам винен. Що ж... що ж тепер...

Дзвінок телефону.

Липський *(кидається зляканий. Знімає трубку і кладе поза важелем)*. Тікати... мерщій тікати... *(Заглядає в передпокій)*. Темно... скрізь пусто. А! Паспорт. *(Дістає з шухляди)*. Він. Врятований. *(Ховає паспорт у кишеню)*.

Тепер тікати. *(Озирається на труп)*. А! Яка думка. Ну, звичайно ж, його власний лист. *(Виймає з кишені лист Гречухіна, читає)*. Краще не можна-й придумати. Це повне зречення, лист самогубця. Так, так. *(Розпрямляє аркуш, кладе на видному місці)*. Тепер труп. *(Підіймає револьвер, кладе біля Гречухіна)*. Так. Тепер тікати. Чорт! *(Шукає в рукавах піджака)*. Запонка... я загубив її в боротьбі. *(Шукає на підлозі)*. Ніде немає... А, чорт з нею! *(Кладе телефонну трубку на місце)*. Здається, все. *(Озирається, потім зникає)*.

Грюкнули парадні двері.

З а в і с а

ДІЯ ДРУГА

Та сама кімната. Ті самі меблі, тільки письмовий стіл в іншому кутку та з'явився новий — звичайний, нефарбований робочий стіл з великою кількістю лабораторного посуду в штативах і просто на столі. Південь. Сонячне проміння лягає впоперек кімнати. Травень 1947 р.

I

Зоя Лагутіна, молода, принадна жінка, грає на піаніно.

Дзвінок.

Зоя продовжує грати.

Дзвінок повторюється.

Зоя. Невже нікого немає? А, щоб вас! *(Підводиться і виходить в передпокій. Чути як відчиняються парадні двері і через хвилину входять Зоя і Мусатова).*

Зоя. Прошу, будь ласка. Професора Гречухіна? Але ж він давно вмер.

Мусатова. Що ви говорите! Ах, яке нещастя. А я тільки на нього й сподівалася...

Зоя. Ну, як же! Ще шість років тому. Хіба ви не чули? Така гучна справа.

Мусатова. Ні,— адже ж ми живемо на півдні. В Сімферополі. Стривайте, адже ж якраз 6 років тому я була в нього майже напередодні війни... Господи!

Зоя. Так, так. Він, знаєте, застрелився.

Мусатова. Що ви кажете! Застрелився! Така поважна людина. Вчений...

Зоя. Так, здавалося б. Тут якась темна історія. Вияв-

ляється, він привласнив собі чиясь відкриття, його відкрили — це на нього страшенно вплинуло. Навіть листа залишив.

Мусатова. Яке нещастя! А я так сподівалася. Тоді він так допоміг нашому сину. Прямо врятував хлопчика. А тепер ось знову. Ну, пробачте. (*Іде до дверей*). Мене, між іншим, збила табличка на дверях.— «Професор Гречухін». Так... люди вмирають, імена залишаються. Ну, до побачення, спасибі.

Зоя. Звичайно, її давно пора зняти. Але дочка не дозволяє.

Мусатова. Дочка професора?

Зоя. Так. Страшенно вперта дівчина. Вона, знаєте, дуже мила і добра, але, здається, трошки того... Це батькова смерть отак на неї вплинула. Батькове ім'я — це її коник. Вона навіть не вірить, що він застрелився. А між тим, усім відомо...

II

Входить Жура.

Жура. Це ти, Зоя? Що всім відомо?

Зоя (*збентежена*). Ні, це я так — розмовляла з цією дамою. Вона питалася твого тата. (*Виходить*).

Жура (*пильно дивиться на Мусатову*). Мені здається, що я вас уже бачила. Ваше прізвище Мусатова?

Мусатова (*здивована*). Так... але яким способом...

Жура. Ви були в нас... перед смертю батька.

Мусатова. Але ж це було так давно... Ви тоді були зовсім маленькою.

Жура. Це був перший випадок, коли батько наважився... одверто вжити свій препарат. Ви його дуже просили. Да... (*Сідає, замислилась*).

Мусатова. Ви навіть це знаєте.

Жура. Я знаю все, що відомо про мого батька, але сподіваюся довідатись про все — про всю правду. Батько допоміг вам тоді?

Мусатова. Він урятував мого хлопчика. Шість років ми були спокійні... і раптом сьогодні...

Жура. Припадок повторився?

Мусатова. Так... знову цей жах.

Жура. Так. Це було неминуче. Батько був сам збитий з правдивого шляху. І поплатився життям за це.

Мусатова. Я вже чула. Він вмер так трагічно. Невже це настільки вплинуло на нього?

Жура (*підводиться в гніві*). Що вплинуло? Що вам наплела ця жінка? Брехня! Він не сам заподіяв собі смерть. Його вбито.

Мусатова. Що ви кажете! Як же це?

Жура. Я доб'юсь правди. Я віддам життя, щоб повернути йому чесне ім'я.

Мусатова. Пробачте, я не хотіла вас образити.

Жура (*заспокоїлась*). Нічого... Вибачте, я забула, що у вас своє горе. Значить, випадок повторився?

Мусатова. Так, через шість років.

Жура. Шість років! Якби він попрацював ще два роки... тільки два роки. Але він поспішав, він поривався скоріше допомогти людям. О, якби він дожив до цих днів, коли ми, здається, знайшли нарешті розгадку.

Мусатова. Боже мій! Ви знайшли засіб! Допоможіть же нам — яке це щастя, що я прийшла до вас, що ви не зняли з дверей імені вашого батька. Ходімо ж, ходімо мерщій — ви знову врятуєте мого сина, як врятував його колись ваш добрий батько.

Жура (*збентежена*). Що ви! Я ж тільки студентка — навіть не лікар — хіба я смію лікувати!

Мусатова (*благає*). Але ж ви самі говорили, що знайшли засіб.

Жура. Мені дійсно де в чому пощастило. Але я тільки допомагаю. Допмагаю професору Забрамському — це він продовжує працю мого батька. Коли хочете, я напишу до нього записку, — він вам порадить.

Мусатова. Ради бога! Яка ви добра.

Жура. (*іде до столу й пише*). Ось. (*Шукає на робочому столі і знаходить невеличку ампулу, дивиться на світло, струшує. Тоді вкладає в коробочку і обережно загортає в папір*). Ось. Це один з останніх варіантів. Передайте його Забрамському разом з цією запискою. Він живе на Комсомольській № 24. Зараз він якраз дома.

Мусатова. Спасибі. Спасибі, моя дорога дівчинко. (*Палко цілує Журу*). Спасибі. (*Виходить*).

Жура. Бідна, як вона зраділа. Поцілувала. (*Бере зі столу портрет Гречухіна*). Отак і він поцілував мене тоді в останній раз. Невже він знав... передчував... А як тремтів його голос, коли я викликала його телефоном — «прошай, моя люба»... (*Стискує голову руками*). Ні, ні, — цього не

може бути. Він так хотів працювати, з таким захопленням готувався до доповіді... А лист до інституту. Звідки цей розпач, зречення свого ім'я? Невже тільки тому, що якийсь негідник в анонімному листі... Де шукати, як знайти убивцю? Липський? Але ж він давно за кордоном... (*Задумалась, похиливши голову на руки*).

III

Входить З о я.

З о я. Можна до тебе? Ти сама? Звідки це в тебе така гарненька брошка — я їй не помітила.

Ж у р а (*неуважно*). Це? Це мені тьотя переробила з папиної запонки.

З о я (*придивляючись*). Чудо, яка розкіш. Ізумрудна ящірка. З запонки? Тоді їх повинно бути дві — подаруй мені другу.

Ж у р а. Дві? Ні, тьотя каже, що тільки одна. Її десь знайшли... після папиної смерті.

З о я. Жаль. Вона, напевно, дорога. Як грає — аж горить!

Ж у р а. Послухай, Зоя, в мене до тебе просьба — мені треба перекласти декілька місць з однієї англійської книжки — по медицині. Ти, здається, знаєш англійську мову?

З о я. Я? Господь з тобою — я, крім нашої, жодної не знаю.

Ж у р а. Як! Адже ж ти перекладала недавно якусь англійську п'єсу для Інтимного театру.

З о я (*збентежилася*). Ну, то це ж чоловік. Перекладає, власне кажучи, він, а я тільки даю літературну обробку — знаєш, щоб ближче до радянського глядача.

Ж у р а (*сміється*). Розумію — понасаджуєш де треба й не треба — «буза», «трепаться», «барахло» — і переклад готовий. Ах, Зоя, Зоя, — дістанеться тобі колись за це.

З о я. Ти нічого не розумієш — це скрізь отак роблять, навіть в кіно. До речі! Ти бачила «Славного хлопчика»? Ні? Та що ти! Який успіх!

Ж у р а. Ти ж знаєш, я ніде не буваю. Хороша картина?

З о я. Картина ерунда, — але яка музика! Які пісеньки! Там є одна пісенька «Славний хлопчик» — її вже скрізь співають — побачиш, Шпаченко напевно зробить собі ім'я цією музикою.

Жура. Та невже! Льоня? Дуже рада за нього.

Зоя. Так, так, не жартуй тепер з Льонею — тільки про нього й говорять. А про мене хоч би рядок де. Невже я ніколи не висунусь, не виб'юсь в люди. І фамілія хороша — Зоя Лагутіна, — а ніхто не знає.

Жура (*сміється*). І добре, що не знають, а то б дісталося тобі за твої переклади.

Зоя. Нехай. Нехай хоч лають, аби не мовчали. А то ж прямо прикро — грошей багато, а честі немає. Знаєш, як у «Фігаровому весіллі» — «честі надто, грошей мало» — ну, то в мене навпаки.

Жура. Сама винна — писала хороші вірші, кинула.

Зоя. Вірші, вірші... Я ж тільки в газетах і друкувалася, а ти знаєш, як у нас раніш на газетних поетів дивилися.

Жура. Треба було книжку видати: в тебе ж стільки хороших поезій було.

Зоя. Да, піди, спробуй. Занадто, мовляв, просто пишете — все одразу ясно.

Жура. Як просто! То це ж добре, коли все ясно.

Зоя (*зітхнула*). Виходить, не завжди добре. Ваші, кажуть, образи не преломлені в горні, і взагалі...

Жура. В якому горні?

Зоя. Ну, я вже не пам'ятаю, в якому горні — у мене десь записано. Словом, треба, щоб було більш туманно, читача, розумієш, приголомшити, щоб він не одразу зрозумів. Це мені потім один молодий поет розтлумачив. Ех, якби мені та твій талант. Я б їм показала!

Жура (*здивовано*). Який мій талант?

Зоя. Музичний. Я певна, що й цю пісеньку Льонька в тебе підслухав.

Жура. Атож. Я навіть грати як слід не вмію.

IV

Входить Поліна Карпівна.

Поліна К. (*з обуренням*). Чи ви чули! Як це вам подобається! Ах, негідник! Ні, як вам завгодно, а я цього діла так не залишу!

Зоя (*сміється*). Змилуйтесь, Поліно Карпівно. Чим це ви так збентежені, що аж по-шекспіровськи заговорили?

Поліна К. *(спантеличена)*. Що ти брешеш? Як по-шекспіровськи?

Зоя. Ну, а як же? «Як вам це подобається», а потім — «як вам завгодно» — мало не всі комедії одразу.

Поліна К. Я тобі покажу комедії, зухвале дівчисько! Тобі скрізь комедії — цим живеш. А от коли твій Льонька ще раз покаже сюди свій товстий ніс і розбійничу бороду, я йому намну вуха, будь певна. Так йому і скажи.

Зоя. Бог з вами, Поліно Карпівно,— який же він мій? Це він до Журочки ходить.

Жура. До мене? Та що це ти, Зоя, отямся.

Зоя. Ну, а як же? По-перше, він в тебе закоханий, а я, хвалити бога, замужем. А по-друге, він шукає натхнення, або, як він каже, «збирає перлини», що їх розсипає Журочка.

Жура. Якщо він закоханий, то це «марні зусилля любові», а щодо перлин...

Зоя *(плеще в долоні)*. Ще один Шекспір! Скоро буде повна збірка творів.

Поліна К. Я йому покажу перлини. Розумієте, ця пісня, яку співають...

Зоя. «Славний хлопчик»? Чи правда, чудова?

Поліна К. То це ж Журочкин мотив! Вона його ще торік мурликала. Ось цей *(награв однією рукою на піаніно)*.

Жура *(сміється)*. Ось бачиш, тьотю, а ти говорила, що з мене нічого не вийде.

Поліна К. *(ще більше розсердилась)*. І не вийде. І не вийде, поки ти будеш такою дурною. В тебе з дитинства талант. Могла би прославитись своїми піснями. Якби ти їх записувала, ти б давно мала ім'я, давно.

Жура *(нахмурилась)*. Облишмо цю розмову, тьотю. Є тільки одне ім'я, про яке я повинна і можу думати. Це ім'я мого батька. І поки воно не очищене від підлого наклепу...

Поліна К. *(махнула рукою)*. Ну, з тобою не порозумієшся. *(Іде до дверей)*.

Зоя *(біжить за нею)*. Поліно Карпівно, звідки у вас ця зелена ящірка, що в Жури? Чи немає другої? Подавайте мені.

Виходять обидві.

Жура сідає за свій робочий стіл спиною до дверей і береться до праці. Знімає з штативів пробірки, струшує, дивиться на світло, обережно зливає, проціджує. Перегортає свої записні зошити, знову записує. Захопившись роботою, починає наспівувати якусь мелодію без слів.

Безшумно відхиляються двері, просувається голова Шпаченка. Зачекавши хвилину, він обережно влизає у двері. Тихенько сідає на стільчик біля піаніно. Уважно слухає. Дістає блокнот і записує. Сам починає підсвистувати.

Жура (*не обертаючись*). Це знову ви, Льоня?

Шпаченко (*лагідно*). Я, Журочко.

Жура (*так само*). Стривайте, стривайте, побачить тьотя, вона вам задасть. Не раджу вам їй навертатися.

Шпаченко (*стурбований*). А що?

Жура. Ви самі знаєте що. Де ви взяли вашого «Славного хлопчика»? Тіточка каже, що в мене. (*Запалює спиртовку*). Ви хоч би мою репутацію пошанували — адже ж я дівчина.

Шпаченко. Ну, Журочка, ви ж самі не хочете записувати — не пропадати ж такому добру.

Жура (*обпеклась*). Ай! (*Дме на пальці*). Гаразд, беріть, мені не жаль, аби тьотя не знала.

Шпаченко. Ах, Журочка, не шануете ви свого таланту — краще вчилися б музики, ніж копирсатися в цій капості.

Жура. Не можна, Льоню, — в мене своя справа. (*Переливає якусь рідину з пробірки в пляшечку*).

Шпаченко (*обережно під'їхав до Жури на своєму стільчику*).

Пауза.

Шпаченко. Журочка!

Жура (*здрігнулась й розлила рідину*). Ай! (*Сердито*). Чого ви кричите над самим вухом! Через вас фтористий амоній розлила. (*Витирає ваткою руки*).

Шпаченко. Пробачте, Журочко... я... я тільки хотів...

Жура (*не обертаючись і не відриваючись од роботи*). Ну, що там ще?

Шпаченко (*кашлянувши*). Журочко!

Жура (*за роботою*). Ну, ну, я чую.

Шпаченко. Я вас люблю.

Жура (*повертається до Шпаченка*). Що таке?

Шпаченко. Я вас люблю.

Жура. Ви це для кіно, чи серйозно?

Шпаченко. Йй-богу, серйозно.

Жура (*задумалась*). І давно це з вами?

Шпаченко. З минулого червня.

Жура. І не проходить?

Шпаченко (*похиляє мовчки голову і зітхає*).

Жура. Ну, що мені з вами робити... (*Кладе руку на його голову, Шпаченко бере цю руку і цілує*). Не чіпайте моїх рук, отруїтесь. (*Встає і ретельно миє руки, витирає рушником*). Дивуюсь вам, Льоню,— не могли чогось розумнішого придумати. (*Ходить по кімнаті*). Мало вам вашої музики?

Шпаченко (*не підводячись*). Ви моя музика, Журочко.

Жура. Кепський це комплімент, Льоню. Чи багато ви написали досі хорошого?

Шпаченко. Публіка хвалить — подобається.

Жура. Це не доказ. Ви можете дати більше. (*Підходить до нього і куйовдить його волосся*). Он який ви багатир, яке волосся, які плечі, борода,— а все тільки, як чижик, чирикаєте. Занадто вже легко ви по життю проходите, Льоню,— мало переживали, мало думали, а без цього глибокої музики не напишеш.

Шпаченко. Як мало! Скоро одинадцять місяців, як я вас кохаю без пам'яті.

Жура (*усміхається*). Бідний. Навіть змарнів.

Шпаченко. Ех, вам смішки, а мені... Ну, чим я винуватий, що в мене такий богатирський вигляд! Та на ньому жодні переживання не відіб'ються.

Жура (*серйозно*). Хочете, я розкажу вам одну історію. Це було шість років тому. Дівчинка, підліток збиралася в театр. Якби ви знали, як їй було весело... Вже зовсім вдягнена, вона прибігла до батька попрощатись. В неї не було кращого друга на світі. Як гаряче поцілував він її цього вечора... А коли повернулась додому...

Шпаченко (*підводиться схвильований*). Не треба, Журочко, я знаю цю історію.

Жура (*не витримавши, схиляється на його груди й плаче*).

Шпаченко. Ну, годі-бо, заспокойтесь, Журочко, люба.

Жура (*випростується і витирає очі хусточкою*). Цілий місяць після цієї страшної ночі я лежала непритомна,

в маячні. А коли одужала — розучилася й усміхатись... і плакати. Так і війну пережила.

Шпаченко. Журочка, люба.

Жура. Що було потім, ви знаєте. Я не шукала поради в музиці, в мистецтві. Я знайшла її в роботі. Я поклялася повернути ім'я батькові і відомстити. На це піде моє життя. Скажіть же, — чи можу я за таких умов любити?

Шпаченко *(лагідно)*. Я почекаю, Журочко.

Жура *(усміхається)*. Не знудитесь? *(Простягає йому руку, він її ніжно цілує)*. Славний ви взагалі хлопчик — а музикант все ж таки поганий. *(Куйовдить його волосся)*.

VI

Входить Поліна Карпівна.

Поліна К. *(обурена)*. Дуже добре! Він тебе обікрав, а ти його по голівці жалуєш. Зараз же забирайтесь звідси.

Шпаченко *(підскакує до П. К. і починає її торсати)*. Люба Поліна Карпівно, Журочка мене любить.

Жура. Що ви брешете. Коли я вам це говорила?

Шпаченко. Ну, обіцяли, що полюбите.

Поліна К. Зараз же забирайтесь, шахрай.

Шпаченко. Ось ви мене ображаєте, Поліно Карпівно, а я про вас подумав...

Поліна К. Добре, що сказав, треба портмоне сховати.

Жура. Тьютю!

Шпаченко. Ваше портмоне непотрібне, бо те, що я вам хочу дати, ні за які гроші не дістанете. Як вам це подобається? *(Показує театральні квитки)*. Три квитка на Реджі Стоней на післязавтра. В третьому ряду. О!

Поліна К. *(пом'якшала)*. Теж, мабуть, десь вкрав.

Жура. Реджі Стоней? Хто це? Співачка?

Шпаченко. Що ви, Журочка! — Це ж славетний скрипаль, прямо за душу бере. За два тижні всі квитки продано. Другий Паганіні. Це мені наш кінооператор дістав.

Поліна К. *(милостиво приймає квитки)*. Ну, давай уже. А все ж таки ти шахрай.

Жура. І кепський музикант.

Шпаченко. Побачите, Журочко, — з сьогоднішнього дня я починаю думати і переживати.

Поліна К. Тільки, будь ласка, не в нас. Так, а де ж цей концерт?

Шпаченко. Післязавтра в філармонії. Ну, я побіг. Прощайте.

Жура. Яке химерне ім'я — Реджі Стоней. Хто він, англієць, чи що? Є відомий вчений в Англії — теж Стоней — по нервових працює, як і ми. Я його книгу якраз читаю.

Шпаченко. Не знаю, Журочко, — одні кажуть — англієць, а інші — нібито навіть руський.

VII

Входить Передрягін з книжкою в руках.

Передрягін. Добридень, Журочко. Зоя казала, що вам потрібний англійський словник. Прошу.

Шпаченко. Ну, я пішов. До вечора. *(Виходить)*.

Жура. Спасибі, Семене Павловичу. *(Бере книжку)*. Чого це ви такий сумний?

Передрягін *(махнув рукою)*. А — не питайте.

Поліна К. Напевно, знову з Зоєю посварились.

Передрягін. З Зоєю я дійсно посварився, вірніше, вона зі мною, але до цього я звик. А тут... Е, та що там казати... *(Іде до дверей)*.

Жура *(спиняє його)*. Ну, що це ви, Семене Павловичу, заспокойтесь. В чому справа?

Передрягін. Вилаяли мене, Журочко, зганьбили. *(Сідає на стілець)*. І головне — по заслуді.

Поліна К. | Хто? Де? За віщо?

Жура

Передрягін. В «Известиях»... Ціла стаття сьогодні про наші переклади.

Жура. Та що ви!

Передрягін. Просто хоч на вулицю не показуйся. Ви ж знаєте, — ми з Зоєю перекладаємо п'єси для театру. Перекладаю, власне кажучи, я. Ну, мова в мене, звісно, важка, кострубата, я ж математик.

Поліна К. Зате у Зої занадто жвава.

Передрягін *(зітхає)*. Ну, то ось за цю жвавість нам і влетіло. Чого там тільки не написано. І «рицарі битого шляху», і «подружжя Чичикови», і «майстри пошлості»... Ех!

Поліна К. Як, як? Але чому «подружжя Чичикови»? Адже ж Чичиков не мав дружини.

Передрягін. Ну, а я маю. Це все за те, що ми, мовляв, мертвими душами торгуємо — «перекладаємо класиків на мову пошлості», — так і написано.

Жура. Я вже попереджала Зою, щоб не захоплюваласьь.

Передрягін (*підводиться*). І найбільш прикро, що я й театру того терпіти не можу. Я математик, а не Шекспір. Жив я собі тихо, мирно, працював над тензорним аналізом і нескінченно малими, і раптом... Звичайно, моя робота не дає грошей, а ви знаєте Зою. Їй все мало. От і взялись до перекладів. Я перекладаю, а вона «освіжає мову». От і доосвіжались. Ех! Та ще й невдоволена. Ти, каже, стискуєш моє натхнення — що мені гроші — я хочу мати ім'я. (*Гірко*). Ім'я! Було в мене чесне ім'я, а тепер — здрастуйте — Чичиков. (*Виходить*).

Жура. Бідний Семен Павлович. (*Мовчки відходить до свого робочого столу*).

VIII

Цієї хвилини в передній чути сильні дзвінки, шум і зараз же по тому в кімнату вбігає Забрамський. Він до крайньої міри збуджений, розхристаний і розпатланий.

Жура. } Микита Федорович! Що трапилось!
Поліна К. } Що з вами!

Забрамський (*кричить ще з порога*). Де вона! Де ця хитра Журавка! А! Ось де ти! Та ти знаєш, розбійнице, що через тебе я біг вулицею два квартали, подібно тому Архімеду, і якщо не кричав «Еврика», то тільки тому...

Поліна К. Ради бога! В якому ви вигляді! Звідки?

Забрамський. Ану, йди сюди, шельмутка. (*Тягне Журу за руку на середину кімнати*). Що це ти мені прислала? Що ти зробила з моїм алдегідом? Тепер він чудово з'єднався з іншими і прекрасно діє. Тепер все в порядку. Сам Василь Фомич не придумав би краще. Ах ти, шельмівська дівчина!

Жура (*спалахує від радості*). Ви пробували? На сині цієї Мусатової?

Забрамський. Що там Мусатова. В неї пустий випадок, — звичайний рецидив. Від неї я поїхав у клініку.

Жура. Невже до цієї нещасної дівчини?

Забрамський. Ну, звичайно. Подумайте, Поліно Карпівно,— дівчині 18 років, випадки майже щодня, весь час непритомна, горизонтальний ністагмод в обидві сторони, ваготонія — взагалі безнадійний статус епілептикус,— щодня можна було чекати кінця. І жодна з попередніх ін'єкцій не давала ніяких наслідків.

Поліна К. Ну?

Забрамський. А сьогодні, після першої ж ін'єкції вона прийшла до пам'яті, реактивність майже зникла, обличчя стало рухомим і розумним,— я певен, що вона буде врятована.

Поліна К. Яке щастя!

Жура (*притуливши руки до грудей, дивиться вперед нерухомим поглядом*). Невже... Невже здійснилася ця радість...

Забрамський. Так, тепер ми біля мети. Перемога рішуча — і головне — суворо логічно, послідовно, по зарубках Василя Фомича. Найважче далось нам останнє кільце ланцюга — ми шукали його два роки. Жура знайшла його сьогодні. Ну, то скажи ж принаймні, як ти до нього додумалась?

Жура (*отямившись*). А! Що?

Забрамський. Що ти зробила з цим алдегідом, який так довго нам не давався?

Жура. Пробачте, я задумалась. Та нічого особливого. Ми брали лівозвертальний ізомер, а я виділила правий,— от дивіться. (*Бере зі столу зошит і показує Забрамському*). Бачите. Коли взяти цей ряд — його ще татко намітив,— це ми вже зафіксували, звідси перехід до другого ряду — пеонін, піргелін і, нарешті, цей. Ясно, що вони повинні збігатись за хімічним складом з попередніми. Це й наштовхнуло мене на думку...

Забрамський (*озирається на Поліну К.*). Бачили? (*Обіймає і цілує дівчину*). Журочко, дитина моя. Якби він бачив, чим ти стала! Та ти розумієш, коза, що завтра у тебе буде європейське ім'я! І це в 23 роки, ще не скінчивши інституту.

Жура (*злякано*). Та я тут при чому! Будь ласка, не вплутуйте мене в це діло. Та мені проходу не буде в інституті. Ім'я! Цього ще бракувало. Тут тільки таткове ім'я і ваше.

Поліна К. Чи ви бачили! Це якась дикунка. Ніякого поняття про культуру.

Забрамський. Як таткове? Адже ж ти працювала. Ти, дійсно, якийсь козел.

Жура. У нас була одна мета — побороти страшну хворобу. При цьому ми повинні були повернути чесне ім'я Гречухіну, зняти ганебну пляму з його пам'яті. То при чому ж тут моє ім'я? Хіба ви працювали ради імені?

Забрамський. Не ради імені, але з відкритим ім'ям, готовим і до слави — будь ласка, — але й до боротьби, — чуєш, і до боротьби! А ти як думала? Ні, ти цю свою святість покинь! Таткове ім'я! А в тебе немає? Так собі — «червона шапочка»? Будь певна, потягнуть і тебе на сонечко; спитають, як тебе зовуть!

Поліна К. (сміється). Так її, Микито Федоровичу, міцніше!

Забрамський. Ти думаєш, ім'я це тільки слава — це насамперед обов'язок, за який ти мусиш відповідати, боротись.

Жура. Як татко...

Забрамський. Так, як татко. А ти думаєш — боротьба скінчилась? А ти знаєш, що Єзерський знов підняв свою гадючу голову і починає сичати.

Поліна К. Єзерський! Та що ви кажете!

Забрамський. Не чула?

Жура. Це безглуздя! Він не зможе заперечувати фактів!

Забрамський. І не треба! В нього інший метод — він каже, нібито те, що ми зараз робимо, давно відомо за кордоном. Що школа Липського і доктор Стоней досягли прямо чудесних наслідків.

Жура. Яка підлота! Я зараз читаю цього Стоней — там нічого немає — тільки те, що ми давно відкинули!

Забрамський. Так, але Єзерський каже, що Стоней засекретив свій засіб.

Жура (обурена). Ну, хотіла б я побачити цього Стоней! Я б йому показала!

Забрамський. Отак-то краще! Тепер ти «червона шапочка», що хоче побачити вовка, — дивись же — спитай, як його зовуть, та й своє ім'я не забудь сказати!

Жура (сміється). Будьте певні — спитаю!

Поліна К. А ось підеш на концерт і спитай — може, це його родич — цей скрипаль, він же теж Стоней.

Забрамський. Який скрипаль?

Розчиняються двері, і в кімнату вбігає Зоя. Вона дуже збуджена, в руках у неї газета. За нею йде хмурий Передрягін.

З о я *(не звертаючи уваги на Забрамського, кидається до Журі)*. Журочко, голубко, читала! Господи, яке щастя. Ціла стаття про мене в «Известиях». Нарешті у мене єсть ім'я!

Ж у р а *(здивована)*. Як! Але ж там... там тебе, здається, лають.

З о я. Ну, що там лають — це ж в кожній статті так буває — ложка меду, бочка меду — ну, словом, гірке і солодке вперемішку. Зате який успіх! Який успіх! Прямо сказано, що мої переклади розходяться по цілому Союзу.

П е р е д р я г і н. Бачили? Та що «розходиться», дура? Сказано, що твої переклади — зараза пошлості, яка розходиться.

З о я. Ну, це вже деталі, без критики не можна. Є, звичайно, невдалі місця, — але взагалі чудово. Наприклад, отут *(читає)*. «Не можна, звичайно, заперечувати певної жвавості і навіть дотепності деяких перекладів Зої Лагутіної». — Ага! «Зої Лагутіної», так і написано, — «що вміє влучно, а часом і блискуче подати вибраний нею матеріал». Ага. А головне скрізь написано — «Зоя Лагутіна». «Зоя Лагутіна», — красаота!

П е р е д р я г і н *(вихоплює в Зої газету)*. Та що «Зоя Лагутіна»? А що нас називають Чичиковими і шахраями — це нічого? А те, що тут написано *(читає)*: «не багато залишилось класиків, яких помилували б ці збирачі чужого жнива. З однаковою безсоромністю вони пообскубували Гольдоні, Мольєра, Гоцці...»

З о я *(вихоплює газету)*. Це до діла не стосується. А хіба не написано, що в мене величезний талант? О! *(читає)*: «Дуже жаль, що Зоя Лагутіна не знайшла кращого вжитку для тих безперечних здібностей, якими вона володіє». Ага! Ну, далі нецікаво.

П е р е д р я г і н *(вихоплює газету)*. Ні, цікаво! *(читає)*: «І скотилася на слизький шлях халтури і легкої наживи. А між тим, колись вона писала непогані вірші і дотепні скетчі для естради».

З о я. Ага! «Непогані вірші». Ну, тепер можна сміливо писати. Головне єсть — ім'я.

П е р е д р я г і н. Пропало мое добре ім'я!

ДІЯ ТРЕТЯ

ВІДМІНА ПЕРША

Одна з артистичних кімнат у філармонії. М'які оксамитні канапи, драпування. Рояль, на ньому футляр від скрипки. На стінці велика афіша, на якій великими червоними літерами виділяється ім'я «Реджі Стоней». Із-за завіси, що відділяє кімнату од естради, доносяться звуки симфонічного оркестру — часом енергійні пасажі скрипки.

I

Мориц, адміністратор, сидить на одній з канап і швидко пише у великому блокноті, відриваючи пописані аркуші. Скінчивши писати, складає ці аркуші, надписує і віддає капельдинерові, що стоїть перед ним. При цьому пожадливо п'є боржом і відсапується.

Мориц. Віддайте ці листи товаришу Маркелову. Ффу! Це все кав'яр, не треба було стільки їсти — ффу. Він знає. Та принесіть мені ще боржому. Фу!

Капельдинер виходить. Входить Єзерський, озирається, шукає очима, підходить до Морица.

Єзерський. Пробачте, де я можу знайти професора Стоней?

Мориц. Професора? Чи ж чуєте — він на естраді. Зараз концерт.

Єзерський. Ви мене не зрозуміли — мені треба не скрипаля, а...

Мориц. А! Ви хочете бачити старого — він, здається, в буфеті — та ось і він. Ой! (*Тре живіт*). Це безумовно кав'яр.

Із-за драпування на задньому плані з'являється Липський. Він дуже змінився, зголив бороду, вуса, постарів. Тінь тривоги і турбот весь час набігає на його обличчя.

Липський (*побачивши Єзерського, прямує до нього з простягнутою рукою*). А! Професор Єзерський. Дуже радий. Дякую.

Єзерський. Я одержав вашу записку.

Липський. Так, так, дякую. Я дуже хотів вас бачити. Будь ласка. (*Обидва сідають на круглу канапу на першому плані*). Але ви розумієте... (*Озирається*). Я не хотів робити вам кепської послуги, запросивши до себе в готель. Або — ще більше, — приїхавши до вас додому.

Єзерський (*теж озирається*). Звичайно, звичайно, — зараз же знялися б балачки. А втім, навряд чи кому спаде на думку, що славетний англійський вчений Стоней...

Липський (*озираючись*) ...і доктор Липський — одна особа. Так, ви, мабуть, здивовані, що я наважився сюди приїхати.

Єзерський. Да, дійсно, я не бачу причин... Тобто я розумію ваше бажання обстати за ваші права, на які знову зазіхають, але...

Липський. Ні, ні, — я не збираюся цього робити — для цього довелось би...

Єзерський (*озирається*). Так, так... ви ж знаєте, як у нас дивляться...

Липський. Просто я скористався цією подорожжю — я завжди їжджу з сном, особливо в далекі гастролі... Звичайно, я хотів би переконатись тут на місці, хоч би й через вас... Невже вони справді дійшли до такого нахабства, що привласнили мою ідею?

Єзерський. Так, як бачите. Здавалося б, що після самогубства Гречухіна і його передсмертного листа...

Липський (*нервово повертається на каналі*). Гм... гм...

Єзерський. Де він сам признається...

Липський (*перебиває*). Так, так... я це добре знаю — годі вже про це. (*Підводиться і знову сідає*). Цілий світ знає мою правоту і моє ім'я! Не далі як місяць тому, я вилікував від епілепсії сина герцога Ланкастерського. Це було в усіх газетах.

Єзерський. Якщо не помиляюсь, від кортикальної епілепсії?

Липський (з незадоволенням). Хіба не однаково. Це один приклад з тисячі. (Помовчавши, іншим тоном, узявши Єзерського за руку). Але скажіть... Цей Забрамський... він дійсно... добився серйозних результатів? Як-що вірити вашим газетам...

Єзерський. Але я думаю, що в цих успіхах немає нічого нового... для вас?

Липський (проводить рукою по чолу). Так, звичайно. Але ви розумієте вченого... Чи ви не могли б допомогти мені в цій справі... Повірте, я не залишився б невдячним. Адже ж ви працюєте в одному інституті з цим... Забрамським?

Єзерський. Так... наші лабораторії в суміжних коридорах.

Липський. Ну, то в чому ж справа? Мені ж досить одного погляду. Двох, трьох деталей. Тим більш, що це по суті моє добро.

Єзерський. Так, звичайно... Але все ж таки... знаєте, можна натрапити на велику неприємність.

Липський. Ну, що ви! Я певен, що все буде гаразд! Це ж хвилинна справа. Я з свого боку...

Єзерський. Ну що ви... хіба я...

Липський. Я чув, що ви збираєтесь в закордонне відрядження?

Єзерський. Так, мені вже обіцяли.

Липський. Ну й чудово! Я готовий служити вам моїм біжучим рахунком (виймає чекову книжку). Назвіть лише суму. Дві-три тисячі фунтів, будь ласка.

Єзерський (підводиться збентежений). Так, так, спасибі, я постараюсь... Я вас проведу.

Липський (пише). Рівно три. (Вириває і простягає Єзерському). Буду вам надзвичайно вдячний.

Єзерський. Але, дорогий колего, ви вже занадто... (Ховає чек).

Вибух оплесків за завісою

Липський. А! Ви чуєте. Це Реджі — чуєте, який успіх. (Раптом хмура тінь набігає на його обличчя, він проводить рукою по чолу). Да, да... якби не це прокляття... А, ось і він, пробачте, любий друже. (Кидається до завіси).

Зі скрипкою в руці увиходить Реджі Стоней. Це — молода людина, вродлива, дуже нервова. Він витирає хусткою лоб і шию. За ним іде диригент оркестру і ще два-три чоловіка.

Мориц і Липський підходять до Реджі.

Реджі. Пробачте, панове, мені треба побалакати з моїм секретарем. (*Морицу*). Відіслав телеграми? Скажи, щоб принесли вина.

Мориц. Може, хочете боржому? Якраз є свіжий. Маньфік.

Реджі. Ти чув, що я сказав?

Мориц (*хитає непохвально головою*). Ту де світ. Зараз. (*Виходить*).

Липський (*благаючи*). Реджі. Не треба — тобі ж вадить. Донт ю ноу тзат ю шуд нот дринк.

Реджі. Дайте мені спокій. Лег мі елон. Ай ем тайрд оф тват кер! (*Сідає в крісло*). Ну, то що ж вино?

Липський (*зітхає і відходить набік, до Єзерського*). Талант не дається дурно. Його здоров'я — моя вічна мука. І такий впертий. Йому не можна хвилюватись, пити... а ви бачили...

Єзерський. Сподіваюсь, нічого серйозного?

Липський (*швидко*). Ні, ні, — він зовсім здоровий. Просто нерви. Але скажіть... (*Відходить з Єзерським в глибину*).

Офіціант приносить дві пляшки шампанського і келихи.

Реджі (*наливає собі вина в склянку для води і пожадливо п'є*). Прошу, товариші, хто хоче вина. Мориц! Мориц! Та де ж він, нарешті?

Входить Мориц, ведучи Зою і ще двох-трьох дівчат.

Реджі (*знову п'є вино*). Оркестр звучав сплендид — чудово. Але в ляргето я звик до швидкого темпу. Я ніде, навіть в Сент-Джемській філармонії не чув такого стійкого «тутті». Ваші скрипки блискучі. Коли вони вступають... Та де ж цей Мориц! Куди ти пропав!

Мориц (*підходить до Реджі, Зоя та дівчата туляться за ним*). Пробачте, маестро, мене затримали. Дозвольте вам репрезентувати — Зоя Лагутіна, відома письменниця.

Реджі (*підводиться і простягає збентеженій Зої руку*). Дуже радий. (*Пильно вдивляється в Зоїне обличчя*). Зоя Лагутіна? Ви дуже принадні, мадмуазель, але ви зовсім не схожі на ваш портрет.

Зоя (*здивована*). Мій портрет? Хіба ви бачили мій портрет?

Реджі. Ну, як же. Сьогодні в газеті. Так, так, я прекрасно пам'ятаю. Мориц! Газету. Тільки чому цей дурень Мориц говорить, що ви письменниця? Там сказано — льотчиця. Ну, так — льотчиця, новий рекорд висоти.

Мориц. Будь ласка, сіль ву пле, проше. (*Подає газету*).

Реджі (*знаходить портрет і показує Зої*). Ну, звичайно. Ай воз райт — я казав правду. Іф ю пліз (*передає їй газету*).

Зоя (*вихоплює схвильовано газету і впирається очима в портрет*). Господи! Що ж це таке! Льотчиця... 9000 метрів... Теж Зоя... і теж Лагутіна. (*Придивляється*). Ні. Лабутіна... Зоя Лабутіна...

Реджі (*ласкаво*). Ну що, мадмуазель, правда?

Зоя (*в розпачі*). Це інша! Я Лагутіна, а вона Лабутіна — одна літера... Льотчиця...

Реджі (*галантно*). Зате ви набагато кращі за неї, мадмуазель. Мориц! Та де ж цей Мориц!

Мориц (*потираючи живіт*). Що занадто, то не здорово. Пшеклентий кав'яр.

Реджі. Мориц! Де ти подівся? Чи ти запросив цього композитора, з яким я просив мене познайомити? Як його? Леонід Спа-па...

Мориц. Шпаченко. Ол райт. Він тут. Я зараз. (*Зникає*).

Реджі. Так, Шпаченко. Де ж він? (*Наливає келих вина*).

Липський (*підходить*). Реджі. Я ж просив тебе. Ти ж знаєш...

Зоя (*що стояла ввесь час приголомшена, опустивши руки з газетою*). Зоя Лабутіна. Господи, яка невдача! Один раз пощастило — і те зірвалось. Лабутіна. Де ж мені з льотчицею змагатись — пропало тепер моє ім'я. (*Мне в розпачі газету*).

Дзвінки за сценою.

Вертається Мориц в супроводі збентеженого Шпаченка.

Мориц. Містер Шпаченко, найкращий руський композитор. Кожна нота червінець, пауза п'ять карбованців. Як бога кохам.

Реджі (*подає Шпаченкові руку*). Дуже радий, дуже радий, товариш Шпа...ченко. Сеч сплендид мелодіз — які чудові мелодії ви створюєте. Ай ривелд ін дзат мюзік — як артист, я напивався цією музик. Уондерфул.

Шпаченко. Я щасливий, що заслужив похвалу такого майстра, як ви.

Реджі. Так, так, я дещо розуміюся на музиці. (*Вдивляється в обличчя Шпаченка*). Але у вас не ваше обличчя. (*Шпаченко збентежено хапається за свою бороду*). Я уявляв вас собі зовсім іншим. Так, так, це буває... Зовсім іншим. Я сподівався, що ваше обличчя буде таким же ніжним і нервовим, як і ваші мелодії. Ось як ця... (*Бере з роля скрипку і з захопленням грає коротеньку мелодію*). Я хотів би це грати. Але це занадто просто — йому бракує розвитку. І потім, який же це ритм. (*Знову грає, видимо нервуючись*). Чудесна мелодія, але що ви з нею робите? Це ж лірична фраза — навіщо ви даєте її в чотири чверті? Це все одно, що надягти калози на ніжки цариці фей.

Шпаченко. Я слідкував за словами.

Реджі. Значить, ви не слухали мислей. Музикант мусить мати мислі — він повинен думати і мріяти.

Шпаченко (*стиха, згадавши Журу*). Думати й переживати...

Реджі. Що таке? Так, так,— і переживати. І потім, де ж кінець? (*Він знову береться за смичок і грає початок тієї ж мелодії*). Ось тут очевидна мисль—фраза, словом, період — а де ж його розв'язання? Будь ласка, зіграйте. (*Подає Шпаченкові скрипку*).

Шпаченко (*бере скрипку*). Я розумію, але... (*Грає ту саму мелодію*).

Реджі (*тупає ногою*). Але далі! Далі!

Липський (*втручається*). Реджі!

Шпаченко. Я... я гадаю, що це все.

Реджі. Як усе! Як же ви могли писати це! Не розуміючи ей діп айдіа—чудової думки, що спала вам у голову!

Зоя (*стиха Шпаченкові*). Ага — вскочили!

Шпаченко (*під впливом несподіваного пориву простягає руку Реджі*). Ваша правда. Я не зумів розвинути цієї думки. Мені її підказали... Мені підказала її одна... одна дівчина...

Зоя (*сплескує руками*). Льоню!

Реджі (*жваво*). Дівчина? Що ви говорите! Вона скрипаль, музикант?

Шпаченко (*неохоче*). Ні — вона студентка, вивчає медицину.

Реджі. І такі чарівні мелодії! О! Я хочу її бачити. Я готовий скасувати концерт, щоб почути цю мелодію до кінця.

Зоя (*сміється*). Зовсім не треба таких жертв. Ця дівчина тут на концерті. Хочете, я її приведу?

Реджі (*бере її руки*). О! Дуже прошу вас.

Зоя. Ну, звичайно, я зараз. (*Повернулася бігти і стикнулася з Липським*). Пробачте, товаришу. (*Спинилась, здивована*). Боже мій! Де ви купили цю зелену ящірку? У вас на галстуці?

Липський. Вона вам подобається?

Зоя. Страшенно. Я бачила таку саму в однієї дівчини, шукала собі по цілому місту.

Липський. Да, це не так легко. Я купив її в Калькутті. Раніш це була запонка.

Реджі (*нетерпляче*). Папа, не затримуйте мадмуазель — зараз початок.

Зоя. Я вмить. (*Побігла*).

Реджі (*простягає руку Шпаченкові*). Даруйте мені, товаришу, — я був занадто різкий.

Шпаченко. Ви мали рацію.

Реджі (*лагідно*). Повірте мені, настане день, коли ви знайдете себе.

Дзвінки до початку.

Диригент і декілька гостей вийшли.

Мориц (*з надкушеним яблуком в руці*). До початку, маестро.

Реджі (*сердито*). Ти чув, що я чекаю даму. Знову щось жереш.

Мориц. Чудові яблука, дуже корисно для шлунка.

Реджі (*до Шпаченка*). У вас багато сили і м'якості — у вас є все, що потрібно для музиканта, але вам ще бракує морщин на вашому чистому лобі.

Шпаченко (*раптом розсердившись*). Ви занадто собі дозволяєте. Занадто.

Реджі. Ось. Так ви подобаєтесь мені набагато більше.

Шпаченко. Зухвальство! (*Виходить, стиснувши кулаки*).

Реджі. Тепер все ясно — він починає жити...

З-за завіси вбігає оркестрант зі скрипкою в руці.

Оркестрант. Товаришу Стоней! На нас чекають! Зараз початок!

Реджі (*гостро*). Нехай чекають. Я сам знаю, коли починати. Ідіть. Мориц! То де ж ця дама? Зараз же іди, довідайся. А! Нарешті.

IV

Увіходить задихана Зоя, тягнучи за руку невдоволену Журу.

Зоя. Та ну ж бо, не пручайся! Це ж не вовк, хоч ти й червона шапочка... Ось вона, товаришу Стоней. Насилу умовила.

Жура (*вириваючи руку*). Зоя! Це ж нерозумно.

Реджі (*подає руку Жури*). О, дякую вам, мадмуазель. Якби ви знали, який я радий вас бачити. Ваша музика, ваші мелодії, які я давно люблю....

Жура (*все ще невдоволена*). Ви помиляєтесь — я нічого не пишу і навіть не граю.

Реджі (*здивований дивиться на Зою, що стоїть позаду Жури*). Але ж, мадмуазель...

Зоя (*енергійно хитає головою — мовляв, «не вірте»*).

Нові дзвінки за сценою.

Реджі. Ні, ні,— ви просто не хочете признатись.

Мориц (*підходить*). Май дір маестро, зараз початок. Зі старт етуонс.

Реджі (*скипів*). Забирайся геть! Як це нестерпно... Я захоплений цією мелодією (*грає однією рукою на роялі*). Але її спотворено — її закуто в кайдани.

Жура (*в свою чергу, стоячи, грає однією рукою мелодію*). Звичайно, її можна розвинути.

Реджі. Так, так. (*Бере скрипку і з захопленням повторює зіграну Журою мелодію*). Тепер це музика. О, який я вам вдячний, мадмуазель!

Жура (*сухо*). Мене зовуть Жура.

Реджі. О, який я вам вдячний, Жура, за цей чудовий...

Швидко входить диригент оркестру.

Диригент (*підходить до Реджі*). Дорогий Реджі, початок — ми не можемо більш чекати.

Реджі (*проводить рукою по чолу*). Так, я захопився, пробачте. Я йду. Ходім. (*Витирає хусткою лоб, бере скрипку*). Ходім. (*Журі*). Ви бачите,— я мушу йти. Чекайте мене тут, я скоро прийду. Сідайте тут і слухайте. Адже ж ви розумієте цю мову (*показує на скрипку*). Чекайте мене тут.

Швидко виходить.

V

В кімнаті тільки Жура, Зоя і — в глибині — Липський. Жура стоїть збентежена і схвильована. Чути повні, урочисті акорди оркестру, а трохи згодом владні звуки скрипки.

Зоя (*підходить до Жури*). Ну що? Правда, чудовий? А знаєш, що я зараз бачила?

Жура. Тихше, Зоя, тихше. (*Сідає на стілець*).

Зоя (*підходить навипиньки до завіси і трохи її відсуває*). Звуки вриваються в кімнату).

На фоні музики німа сцена.

В кімнаті стемніло. Легкі плями світла — рожеві, блакитні, жовті — пробігають по темних завісах, що укривають глибину кімнати. Жура підводиться, схвильована. Вона стискує руки. На її обличчі, освітленому цими мінливими плямами, відбивається подібна ж зміна думок і почуттів. Її захопили ці нові почуття, і вона даремно намагається відігнати їх від себе.

Музика замовкла. Грім оплесків.

Жура (*отямившись, похитнулася, іде вперед*).

Зоя (*підбігає до неї*). Що з тобою? Чого ти така бліда?

Жура. Зараз антракт?

Зоя. Ні — друга частина. Правда, чудова музика? Да — знаєш, що я зараз бачила? Твою брошку, — копія.

Жура (*неуважно*). Яку брошку?

Зоя. Зелену яшірку. Точнісінько твоя. У цього старого. Здається, це батько Реджі. Мамочко, він суне до нас.

VI

Липський повільно підходить до Жури і Зої. Знову зазвучали оркестр і скрипка.

Липський *(потираючи руки)*. Подобається?

Зоя. Ваша яшірка? Так, чудова.

Липський. Яка там яшірка! Музика!

Зоя. Так. Чудово, чудово.

Липський *(з гордістю)*. Це мій син. Я передав йому мій талант і моє ім'я. О! Воно мені не легко дісталося.

Зоя. Як! Ви теж музикант?

Липський. О, ні,— я вчений. Лікар.

Жура *(пильно дивиться на галстук Липського. Надзвичайно схвильована)*. Ви! Ви вчений? Як ваше прізвище?

Липський *(здивований)*. Ви ж чули — я батько Реджі, значить — теж Стоней.

Жура *(задихається)*. Відомий учений? Невропатолог?

Липський. Так, мадмуазель,— мені дуже...

Жура беззвучно падає на килим.

Зоя. Боже мій! Йй млосно! Води! *(Схилилась над Журою)*.

Грім оплесків.

VII

Тієї ж хвилини вбігає Реджі.

Реджі. Де Жура? *(Бачить)*. Уот гепнд? Що скоїлось? Що з нею? *(Кидається до Жури)*. Жура! Май дір Жура!

Завіса

ВІДМІНА ДРУГА

Зал в інституті. В глибині широкі і високі двері, що ведуть в інший, ще більший—конференц-зал. Обидва зали ясно освітлені. Біля дверей велика афіша, на якій виділяються два надруковані великими літерами слова: «ЕПІЛЕПСІЯ» і «ЗАБРАМСЬКИЙ». Праворуч монументальні сходи, що ведуть униз. Студенти та інша публіка, що

піднімається праворуч по сходах, проходять з одного залу в другий, спиняються, збираються групами, розмовляють.

Розмови в публіці.

I

Студенти

— Так, надзвичайно. Я сам бачив цю дівчину — страшно було дивитись. А тепер нормальна людина.

— Вона була в клініці?

— Ну, так — в нашому ж інституті.

— Ну, це ще невідомо. Треба раніш переконатись, що не буде рецидиву.

Два лікарі

— Нехай так, але чи можна говорити про універсальний ефект, якщо існує не одна, а багато дратуючих причин?

— І при тому цілком різних.

— Ну, звичайно. Я вже не кажу про алергенні фактори.

— Так, але передумова-то по суті одна — підвищена вразливість кори.

Дві «дами» і громадянин

— Це справжня драма. Кажуть, що цей Забрамський вбив другого професора, а потім застрелився сам.

— Та невже? Ну, подумайте!

— Ну, що ви кажете, Глафіро Павлівно! Та він же сьогодні виступає з доповіддю. Як же він тоді застрелився?

— Ну, я не знаю подробиць. Словом, хтось когось вбив. Здається, ясно.

Проходить Шпаченко. Він змарнів, брови зсунуті, немов у тяжкому роздумі, навколо губ лягла гірка тінь.

Студентки. Говорять, що це Гречухіна, наша ж студентка.

— Та що ти! Журка? З п'ятого курсу? Здорово!

З лівих дверей виходить Забрамський. Він заклопотаний і схвильований. Шукає когось очима.

Студентки (з повагою). Професор Забрамський. Професор Забрамський. (Деякі укланяються).

II

Забрамський (*бачить Шпаченка*). Добровечір. Чи ви не бачили Жури? Ніде її немає — не хочу без неї починати.

Шпаченко. Ні, не бачив. Я тепер її рідко бачу.

Забрамський. Чого це ви неначе змарніли? І вигляд у вас неважний— хмурий.

Шпаченко. Так... нездужається. (*Відходить набік*).

Забрамський (*хитає непохвально головою і повертається в ті самі двері*).

Входять Єзерський з Липським, який підозріло озирається.

Єзерський. Не турбуйтеся, шановний,— ми пройдемо в окрему ложу — там нас ніхто не побачить.

Липський (*озирається*). Я вам надзвичайно вдячний...

Обидва проходять кудись ліворуч.

Входять Зоя, Жура і Поліна Карпівна.

Жура. Ідіть, тьотю, я прийду трохи пізніше. Мені ще треба зайти до Микити Федоровича. Зоя, зачекай хвилинку, я хочу тобі...

Поліна К. Гаразд, не затримуйся. (*Проходить дуже поважно в зал*).

Жура. Зоя, тут десь Льоня — я його бачила в юрбі. Що мені з ним робити — він зовсім звівся, бідний.

Зоя. Покликати його до тебе?

Жура. Я вже й сама не знаю.

III

Входять Зоя Лабутіна і Кулаков.

Дружні оплески молоді.

— Лабутіна! Хай живе Зоя Лабутіна!

Зоя (*обертається здивована*). Що... що таке? Ах! Це вона... Знову ця льотчиця! Господи, яка я нещасна. Скрізь вона на дорозі.

Жура. Ну, що це ти, Зоя,— як тобі не соромно? Вона дуже мила дівчина.

Зоя. Нехай. Але чому вона Лабутіна і теж Зоя!

Друга Зоя (*іде до дверей*). Привіт, товариші, спасибі. (*Бачить Журу*). Здрастуйте. (*Міцно тисне їй руку*).

Рада вас бачити, знайомтесь, мій наречений — Вася Кулаков.

Кулаков. Кулаков.

Жура. Дуже рада. (*Тисне руку*). А це моя подруга (*сміється*) Зоя Лагутіна — різниця з вами на одну літеру, коли не рахувати, звичайно, 9000 метрів.

Зоя (*з незадоволенням*). Жура!

Друга Зоя (*зраділа*). Та що ви! Ось ви яка! От рада! (*Тисне Зої руку*). А я все збиралася вас шукати. Скрізь, скрізь про вас питалася.

Зоя. Хіба ви мене знаєте?

Друга Зоя. Ну, аякже! Читала ваші вірші в газеті. Про дівчат — такі чудові.

Зоя (*спалахнула*). Ну, що ви... це така дрібниця... (*Збентежилася*). Я ж просто пишу, як умію.

Друга Зоя. Оце й добре, що просто. Читаєш і думаєш — як це вірно! Самій сто разів на думку спадало, — а спробуй, напиши. І слова ніби такі прості, а кожне за серце бере.

Зоя. Спасибі, спасибі вам, дорога. (*Тисне їй руку*). Коли б ви знали, як...

Жура. Ось бачиш, Зоя, яка вона славна. Ви знаєте, вона...

Зоя (*сіпає Журу за сукню*). Журка, безсовісна!

Жура. Ні, ні, піймалася, то мовчи. Вона все боялась, що за вами ніхто її не знатиме. Звичайно, деяка небезпека єсть, — недарма ж ви так високо літаєте.

Друга Зоя (*весело сміється*). Та що ви! Ну, любя Зоя, не бійтесь. Через тиждень у мене буде інша фамілія — я виходжу заміж, бачили мого героя?

Зоя (*щиро*). Як! Ви не жалієте розстатись з таким знаменитим прізвищем?

Друга Зоя. Та хіба мене убуде від цього? (*Сміється*). От мені клопіт.

Зоя. Але ж у вас заслуги! Рекорди.

Друга Зоя. Атож. Хіба мало нових рекордів? Були б тільки сили, адже ж я лишуся та сама.

Жура (*не витримавши, цілує другу Зою*). Яка ви мила!

Друга Зоя. А фамілія... Чим же його фамілія погана — адже ж він дійсно герой, не то що я — бачите зірку? (*Тепло, з гордістю*). Там, на фронті... (*Бере Кулакова за руку*). Це ж кров'ю здобуто. А то фамілія...

Кулаков. Стривай, Зоя,— але ж моя фамілія дійсно погана — ну, що за прізвище «Кулаков» для радянської людини! — хочу міняти на «Строевой».

Зоя (*в щирому захопленні*). Господи! Що ви за люди!

Кулаков (*сміється*). Радянські, баришня, радянські. Це й є наше головне ім'я — його ні на що не промінємо.

Друга Зоя. Ну, пішли, Вася,— ви з нами?

Зоя. Ну, звичайно, Журо, ходім.

Жура. Ідїть, я зараз.

Обидві Зої і Кулаков проходять.

Дзвінок.

Публіка відлинула в залу. Жура лишилась. Сходами увіходить Передрягін і поспішає до дверей залу. Бачить Журо.

Передрягін. Жура! Люба! Здрастуйте!

Жура. Здрастуйте, Семене Павловичу! Звідки ви з Ленінграда?

Передрягін. Так, прямо з поїзда. Зоя тут?

Жура. Щойно пройшла в зал. Ну, як вам іздилось?

Передрягін. Ви знаєте, прямо чудеса. Повний успіх, дві доповіді в Будинку Учених, книжку прийняли, запросили читати лекції. А в одній статті написали, що в мене блискучий математичний розум. Йї-богу, так і написано. Ось що значить набігти своєї тропи.

Жура. Я страшенно за вас рада.

Передрягін. Але найбільш цікаве, що нічого б подібного не було, як би не ота стаття в «Известиях».

Жура. Де вас лаяли за переклади?

Передрягін. Так. Заботін — мій старий товариш, але давно загубив мене з очей. А коли прочитав оту статтю — він усе читає — зараз же мені телеграму.

Жура (*сміється*). Ось бачите, а ви говорили — «пропало моє добре ім'я». Виявляється, Зоя мала рацію, коли раділа.

Передрягін. Так, ця стаття нам обом допомогла. Зоя кинула халтуру і взялася писати вірші.

Жура. Ще й які гарні.

Передрягін. А я потрапив на свою стежку. Ну, піду порадою Зою — не знаєте, де вона?

Жура. В третьому ряду.

Передрягін. Спасибі. (*Проходить в зал*).

IV

З лівих дверей знову виходить Забрамський з великою текою в руках і поспішно прямує в залу.

Жура (*кидається до нього*). Микито Федоровичу!

Забрамський. Нарешті. А я тебе скрізь шукаю.

Жура. Микито Федоровичу, дивіться ж — ви мені обіцяли.

Забрамський. Що я тобі обіцяв? Коробку цукерок?

Жура. Про мене ні слова. Я вас дуже прошу.

Забрамський. Добре, добре — там вже побачимо. (*Проходить в залу, вартовий зачиняє двері*).

Жура (*побігла була за професором, але роздумала. Повернулася назад, до сходів і майже стикнулася з Шпаченком*).

Жура. Льоня, милий! Здрастуйте. Чого це вас не видно?

Шпаченко. Де вже вам мене бачити...

Жура. Льоня, звідки ці слова? Стривайте — та ви нездорові. Чого це у вас таке обличчя?

Шпаченко (*хмуро усміхаючись*). Ви ж самі радили мені більш переживати — ось я і переживаю, як умію.

Жура (*хитаючи головою*). Погано ви переживаєте, Льоню.

Шпаченко (*гірко*). За те ви добре.

Жура (*з докором*). Льоню! Не сподівалася я од вас.

Шпаченко. Простіть, Журо... Я й сам не знаю, що говорю — занадто вже тяжко мені вас втратити. Хіба я не бачу.

Жура (*мовчки відвертається*).

Шпаченко. Було в мене дві радості — ви і ваші пісеньки. Ось вони мене й загубили — пішли й розповіли про моє щастя другому.

Жура. Льоня!

Шпаченко. Мабуть, чужими піснями не проживеш — буду шукати хоч гірких — та своїх, прощайте. (*Пішов вниз*).

Жура (*сідає на оксамитну лавочку праворуч, на першому плані*).

Входить Р е д ж і. Озирається, шукає. Жура перша побачила його, підвелась стурбовано і хоче сховатись. Але Реджі вже помітив дівчину і швидко підходить до неї.

Жура. Ви! Ви тут!

Р е д ж і. Простіть мене, май дір Жура, але я так хотів вас бачити. Мені сказали, що ви тут. Здається, і мій батько теж поїхав сюди. *(Оглядається на афішу і здригається)*. Епілепсія... яка жахлива хвороба... Проклята доля... *(Проводить рукою по лобі)*.

Жура *(зацікавлена)*. Ваш... батько тут?

Р е д ж і *(неуважно)*. Так, здається, — адже ж це його спеціальність. *(Гірко, про себе)*. Даремна спеціальність... Чому ви не приїхали вчора в парк, Жура? Я вас чекав цілу годину, а потім їздив дві години по цій довгій вулиці. Ви же знаєте, як я вас... яка ви дорога для мене.

Жура. Це неможливо, Реджі. Про це не може бути й мови.

Р е д ж і. Але чому, чому? Хіба не ви самі сказали мені, що кохаєте мене, — чи можу ж я забути сеч дівайн уордс.

Жура. Ми обоє повинні забути про це. Залиште мене, Реджі. *(Прикладає долоні до щік)*. Якби ви знали, який сьогодні фатальний для мене день. Зараз вирішується доля — моя доля. Я не знаю, як доживу до завтра. Я вся тремчу.

Р е д ж і. О, моя бідна Жура. Але чому ви не хочете сказати мені?

Жура. Ні, ні. Я багато думала про це. Між нами є одна.. одна жахлива перепона.

Р е д ж і. Перепона? Яка?

Жура. Не питайте.

Р е д ж і. Я згоден на все — я розірву всі контракти, я залишусь тут...

Жура. Ах, та не в цьому справа.

Р е д ж і. Але що? Що?

Жура. Не вимагайте, щоб я сказала...

Р е д ж і. Май год! Невже я вас зрозумів? Невже це він? Май фадзер — мій батько!

Жура *(вражена)*. Ви! Ви знаєте, що він... *(Підводиться)*.

Р е д ж і. Ага! — ви признались. *(Теж підводиться)*. І він міг дійти до такої низькості! А! — він ненавидить

вашу країну, він боїться нашої любові, він знає, що я не зречуся вас, і він рішився. Він не посоромився сказати вам, сказати вам про це... дамнейшен, про це... прокляття, що тяжить над нашою сім'єю. Про мою хворобу.

Жура (*здивовано*). Про вашу хворобу...

Реджі (*не слухаючи*). Це підлота! Так, у мене були припадки в дитинстві, але ж він сам мене вилікував. Він сам запевняв мене, що шанс рецидиву майже неймо... неймо — ви розумієте, я не знаю, як це сказати — так — неймовірний.

Жура (*глибоко схвильована, бере його руки*). Я зрозуміла, зрозуміла, заспокойтесь.

Реджі. Він світовий авторитет. Ради мене він вивчив колись цю хворобу, він її переміг і раптом...

Жура. Заспокойтесь, заспокойтесь, любий, бідний мій Реджі. (*Примушує його сісти*). Я не знала, я не знала, що ви хворі. І невже ви думаєте, що це відштовхнуло б мене од вас? Адже ж я сама — о, якби ви знали, — я сама і мій батько, ми подолали це прокляття, цю жахливу, фатальну хворобу — і хіба я, хіба я допустила б її до вас. О, Реджі! (*Хапає його руки*). Бідний мій Реджі.

Реджі. Жура Жура! То в чому ж тоді перешкода?

VI

Гомін і шум в залі і раптом вибух оплесків, овація, крики — «Забрамський», «Гречухін».

Жура (*не випускаючи рук Реджі, злякано і разом з тим радісно прислухається до цього шуму. Хтось вийшов з зали і не зачинив дверей*).

Раптом шум вщухає, і в тиші, що настала, чути схвильований голос Забрамського. Можна розібрати окремі слова: «В цій роботі... найважливіша заслуга... останнє кільце» Хвилина повної тиші і по тому вибух ще сильніших овацій — крики: «Гречухіна», «Гречухіна», «Жура».

Жура (*схоплюється з місця*). Пробачте, Реджі, — я зараз. (*Біжить до сходів, а потім і самими сходами вниз*). Але раніш, ніж вона встигла добігти до середини, двері широко розчиняються і з них висипає частина слухачів.

— Де вона? Десь тут? Жура! Гречухіна! Он вона! На сходах. Хапайте!

Двоє студентів кидаються до сходів, хапають і майже приносять задихану, розчервонілу і благаючу Журу.

Із залу виривається нова юрба, в тому числі сяючий Забрамський.

Студенти (з *тріумфом*). Ось вона! Ледве спіймали! (Жура даремно відбивається).

Забрамський. Ага! Попався чижик!

Жура. Як вам не соромно, Микито Федоровичу, я ж вас просила.

Сміх, крики, овації.

— Гречухіна! Жура! Гречухіна!

Студенти притягли стіл і вмить поставили на нього Журу.

— Тихше! Тихше! Слухайте!

Крізь юрбу пробираються до сходів Єзерський і Липський. Спинились послухати.

Жура. Пустіть мене, товариші. Справді ж, я тут ні при чому.

— Ні, ні! Хай живе Жура Гречухіна! Слава Гречухіній!

Жура. Ось ви говорите «слава», а потім моє ім'я. А знаєте, товариші, я саме зараз зрозуміла, що таке ім'я, гучне ім'я людини. Ім'я—це не просто слава, чи хвала. Ім'я це насамперед поклик! Я зрозуміла це в ту хвилину, коли ви почали викликати моє ім'я. Все мені стало ясним—ну, звичайно ж,—ім'я це поклик, поклик до боротьби і праці! Коли суспільство називає нас по імені, і наше ім'я лунає по світу, це значить—ми тебе кличемо, іди, працюй, працюй для нашого щастя! І тоді я зрозуміла, що не маю права ховатись від цього поклику, як робила це досі.

Вигуки:

— Хай живе Жура Гречухіна!

Жура. І якщо ви назвали мене по імені—Жура Гречухіна,—я з радістю відповідаю—єсть Жура Гречухіна, рада працювати на користь людства, на користь нашої прекрасної Батьківщини.

Оплески. Крики:

— Хай живе Жура Гречухіна! Слава Гречухіній!

Жура. Слава нашій прекрасній батьківщині, товариші! Це вона дала нам найкраще в світі ім'я—громадянин радянської країни!

Оплески.

Жура. Тисячі років звучало гіркою насмішкою велике ім'я — людина. Людина була людиною тільки в мріях — в житті вона була або раб, або тиран. І тільки тепер, тільки в нашій країні це ім'я стало реальним фактом. Тільки в нашій країні людина з гордістю несе своє велике ім'я. Людина і громадянин — найвище ім'я на світі. За це ім'я ми й повинні боротись!

Єзерський (кидає репліку). І не відступати малодушно в боротьбі.

Забрамський. Що? Що ви сказали?

Всі насторожилися і стихли.

Жура непомітно зійшла зі столу.

Єзерський (пробує ухилитись). Ви ж чули — нічого сенсаційного.

Забрамський (піднявши голос). Ні, потурбуйтеся повторити ваші слова. Ви за них відповідаєте.

Єзерський. Прошу без демагогії. Я тільки реагую на цю блискучу промову і хочу сказати, що саме товариш Гречухін, про якого тут стільки говорили, дуже невдалий приклад громадянина, що бореться за своє ім'я. Хоч які б висувалися тут «докази» його пріоритету, вони аж ніяк не в'яжуться з одним загальновідомим фактом...

Жура (скрикнула). Ах!

Єзерський. Фактом його самогубства і передсмертним листом, де він сам зрікається...

VII

Жура (кричить). Брехня! Підла брехня! (Прохогом вискакує на стіл). Я не хотіла про це говорити, я думала, що тепер ніхто не посміє кинути болотом в ім'я мого батька. Але я помилилась. Така... людина знайшлася. Тоді я скажу... хоч це... хоч це розіб'є моє... мою... так, я скажу. (Не може говорити, хапається за серце). Води...

Декілька рук подають їй склянки з водою.

Вона пожадливо п'є.

— То слухайте ж! Гречухін не застрелився! Його вбито!

Рух у юрбі. Крики.

Єзерський. Докази! Маячня! А лист?

— Тихше! Тихше!

Жура (*вже не хвилюючись, твердо*). Я довго збирала ці докази і лише недавно знайшла останнє кільце. Більше того — я знайшла убивцю.

Ще дужчий рух у юрбі.

Гречухіна вбито в рішучий момент, за чотири дні до його доповіді в оцьому самому інституті. Був один вечний, який сперечався з Гречухіним за право на його роботу. Професор Єзерський добре знав цього вченого.

Забрамський (*з жахом*). Липський!

Єзерський. Маячня! Липського не було тоді в Росії!

Жура. Цей чоловік прийшов до Гречухіна в ту страшну ніч. Він був шпигун і зрадник Батьківщини. Він ховався. Він залишив у Гречухіна свої папери і прийшов по якийсь документ — може, по фальшивий паспорт, щоб втекти за кордон. Гречухін був чесним громадянином радянської країни і прогнав негідника геть.

Єзерський. А лист? А смерть?

Жура. Але в негідника був жахливий козир в руках. Він сказав Гречухіну: «а, — ти хочеш моєї смерті, — тобі вигідно усунути суперника».

Забрамський (*хлопнув себе по лобі*). Правда! Я вже зрозумів!

Жура. Тоді Гречухін зробив великий вчинок. Щоб мати право плюнути в обличчя зрадникові батьківщини, він зрікся свого авторства і написав цього листа. Він оддав Батьківщині краще, що мав — своє ім'я, плоди своєї великої праці.

Рух. Вигуки.

Жура. Все інше зрозуміло. Злочинець скористався цим і вбив Гречухіна. В боротьбі він загубив одну з своїх запонок, дорогоцінну ізумрудну ящірку. Ось вона.

Дістає й показує.

Кілька днів тому я випадково побачила таку саму ящірку в галстусі в одного іноземця.

Рух.

Реджі (*скрикнув*). Май фадзер! Мій батько!

Зоя (*скрикнула*). Ах!

Жура (*в надзвичайному хвилюванні і болісній боротьбі*). Цей іноземець... цей іноземець.

Зоя (*кричить*). Жура, не треба! Жура!

Жура. Пізно, Зоя... цей іноземець... його прізвище доктор... Стоней, а колишне — Липський!

Хвилина тиші. Гомін.

Забрамський. Яка підлота! Яка...

Гострий крик в юрбі.

Юрба шарахнула в сторони.

На підлозі лежить Реджі, що впав у припадку.

Крики. Припадок! Припадок! Падуча! Не руште, Накрійте.

Липський (*кричить*). Реджі! Реджі! (*Кидається до сина*).

Жура. Реджі! (*Підбігає і схиляється над ним*).

Липський (*підводиться, хитається*).

Рух і тихий гомін у юрбі.

Забрамський (*з жахом*). Ви. Ви посміли!

Липський. Реджі... син... і я не міг його вилікувати. (*Хапає Забрамського за руку*). Врятуйте його, ви можете це зробити. (*Раптом скрикує*). Брехня! Цього не може бути! Я переміг цю хворобу! Це моя ідея! Моя! Його отруїли... його... він... Прокляття! Прокляття цій країні!

Людина у військовій формі підходить до Липського.

Військовий. Ви доктор Стоней? — прошу вас йти зі мною.

Липський. Я! Ви! По якому праву!

Жура і Забрамський схилились над Реджі.

Завіса

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Місяць по тому.

Веранда приміської дачі.

Ще до відкриття завіси чути урочисті звуки духового оркестру — повільний марш, в якому сумні акорди прорізуються часом смілою й радісною мелодією.

I

Музика не вщухає, пом'якшена листям дерев, що щільною стіною оточують веранду. Дівчина в медичному халаті порається біля столу, прибирає посуд, пересуває меблі.

Входять Ж у р а.

Ж у р а. Добридень, Лено. Реджі дома?

Д і в ч и н а. Ні, щойно пішов у парк. Мабуть, на пошту.

Ж у р а. Як він сьогодні? Вночі спав?

Д і в ч и н а. Нічого, добре. І спав добре. Про вас питав.

Ж у р а (*збентежилася*). Про мене?..

Д і в ч и н а. Вас же давно не було.

Ж у р а. Адже ж він видужав, чого ж мені ходити. Та й Микита Федорович щодня буває.

Д і в ч и н а. Нудно йому все ж таки. Сумний такий весь час. А тут ще музика ця сумна. Довго слухав — яка, каже, гарна музика.

Ж у р а. Так...

Д і в ч и н а. Кажуть, — це дівчина одна, льотчиця розбилась, то її зустрічають на станції. Ви не чули?

Ж у р а (*зітхає*). Чула, Лена, чула. Чудова була дів-

чина. Багато людей по ній плаче, а ще більше прийде їй на зміну.

Музика замовкла.

Десь за деревами прогуркотів поїзд.

Д і в ч и н а. А як її прізвище?

Ж у р а. Зоя Лабутіна.

Автомобільний сигнал.

Д і в ч и н а. Хто це? Здається, до нас. (*Біжить до поручнів*).

Входить М о р и ц з закордонним чемоданом в руці.

Ж у р а. Мориц!

М о р и ц. Здрастуйте, гут морген, бонжур. (*Становить чемодан*). Ну, що? Як Реджі? Як його здоров'я?

Ж у р а. Нічого, добре, зовсім добре.

М о р и ц. Одержав мою телеграму? З Парижа?

Д і в ч и н а. Одержав, позавчора.

М о р и ц. Чудово, виборне, маніфік. Значить, завтра їдемо в Америку. Ол райт. А де він? У себе?

Д і в ч и н а. Ні, в парк пішов, на пошту.

М о р и ц. Ага, прекрасно. Значить, я теж у парк. До побачення, оревуар, до відзення. Коли ми з ним розмінємо — не розмінємо — це про гроші, — а як це — розроз...

Д і в ч и н а. Розминемося.

М о р и ц. Вуаля. Дуже важка мова — разми... — Та ні — що ви глузуєте. Розминать — це коли роз-ми-нати — наприклад — розминати ноги — фер ле массаж. Ну, словом, скажіть, що приїхав Мориц. Ясно!

Пішов у парк.

Д і в ч и н а. Як не ясно. А чемодан який шикарний. (*Іде з чемоданом до кімнат*).

Ж у р а (*сама*). Значить, завтра все скінчиться. А втім — нічого і не починалось. (*Задумалась*). Бідний хлопчик... йому не легко.

Знову гуркіт поїзда десь праворуч.

Уривчасті викрики паровозів.

II

Швидко входить З а б р а м с ь к и й.

З а б р а м с ь к и й (*радісно збуджений*). Здрастуй, чижик. Ти тут? Ну, що — як твій вихованець?

Жура. От вже й мій. Чому не ваш?

Забрамський. Як він — нічого? Так, перемога повна. Тепер — можна сміливо сказати, що рецидивів більше не буде... Звичайно, без невроза не обійшлося.

Жура. Так, перемога...

Забрамський. Я знаю, вона тобі не дешево коштує, дівчинко... На те боротьба. Пам'ятаєш, як ти збиралася спитати у вовка, як його зовуть. Так — це була страшна хвилина... Але він умер, і це краще, що міг зробити цей огидний хижак. Можу собі уявити, яку б сенсацію справив цей випадок в Європі, якби ми змогли назвати всі імена. Радянська студентка...

Жура. Микито Федоровичу!

Забрамський. Радянська студентка виліковує від епілепсії сина знаменитого Стоней — європейського світила в цій галузі. Звичайно, я не можу назвати його імені через Реджі, але твоє...

Жура. Микито Федоровичу! Якщо ви хочете зі мною посваритись...

Забрамський. Знову за своє! А що ти казала тоді на столі? Забула? Ні — тебе треба провітрити. Вона хоче зі мною посваритись! Та якби ти знала, яка в мене новина...

Жура. Новина? Що таке? Микито Федоровичу, любий.

Забрамський. Ага, тепер любий. А хто хотів посваритись?

Жура. Та ну-бо, не тягніть, — в чому справа?

Забрамський. Завтра вийде наказ. Інститутіві...

Жура *(вхопила його за руку)*. Ну, ну?

Забрамський. Нашому інститутіві надається ім'я Василя Фомича Гречухіна.

Жура. Ах! Яке щастя! Яке.. *(Не може стримати сліз і закриває обличчя хусткою)*.

Забрамський. Ну, чого ж ти плачеш, дурненька?

Жура *(втирає очі)*. Нічого, нічого, зараз. *(Дивиться вперед сяючим поглядом)*. Так, за таке щастя варто було боротись. За це не жаль віддати і своє... і свою...

Забрамський *(кладає їй руку на голову)*. Та навіть ж віддавати — ти ж його любиш, дівчинко. Коли

батько негідник, то чим же Реджі винен? Невже тільки тим, що одне ім'я?

Жура. Ах, Микито Федоровичу, як це важко!

Забрамський. Та що важко? Ти мені скажи просто — він тебе любить?

Жура. Краще б ненавидів.

Забрамський. А ти його?

Жура. Я? Навіщо ви питаєте? Ну, подумайте самі — кому потрібна ця любов?

Забрамський *(спокійно)*. Йому.

Жура *(здивовано)*. Йому? Для чого?

Забрамський *(серйозно)*. Щоб стати людиною. Я ж не дурно казав, що він твій вихованець. Вилікувала, то лікуй до кінця. А ти як думала?

Жура. О, якби він був дитиною... Як би я його кохала, безпорадного, хворого... Прощайте, Микито Федоровичу, — я піду... Я повинна подумати — про все.. про все...

Забрамський. Іди, іди, подумай, це корисно, особливо на свіжу голову.

Жура виходить.

Забрамський *(сам, надягає капелюх)*. Перепліт, дійсно, важкуватий, але вихід мусить бути.

III

Входить Зоя. Вона дуже схвильована, очі заплакані.

Зоя. Здрастуйте, Микито Федоровичу. Чи ви не бачили Жури? Мені казали, що вона тут.

Забрамський. Жури? Здрастуйте, Зоя. Чого це ви така розстроєна? Що з вами? І очі нібито підмокли.

Зоя. Ах, Микито Федоровичу... *(Плаче)*.

Забрамський *(стурбовано)*. Ну, ну, чого це ви, заспокойтесь. *(Дає їй воду)*. От халепа з цими дівчатами — то одна, то друга. Ну, годі-бо, ви ж тепер знаменитість, в кожній газеті ваші вірші, пам'ятаєте, ви все сумували, що імені у вас немає.

Зоя *(схоплюється)*. Ах, Микито Федоровичу, — краще б ніколи його не було, тільки б вона була жива. Така чудова, добра, ясна. Це я винна, це я їй позаздрила, підла. *(Плаче)*.

З а б р а м с ь к и й. Та що скоїлось? Хто вмер?

З о я (*втирає очі*). І подумати, що я ніколи її більш не побачу, не почую її спокійного, ласкавого голосу. Ще недавно вона була в мене, жартувала, сміялась, обіцяла літати вивчити. Для чого, каже, вам, Зоїнько, по землі ходити — мені без вас нудно. А тепер...

З а б р а м с ь к и й. Стривайте. Ага. Це льотчиця... ваша тезка.— Зоя Лабутіна. Так, я читав сьогодні в «Правде». Бідна дівчинка!

Тихо входить Ш п а ч е н к о, стає осторонь, слухає, похиливши голову.

З о я. Ви ось говорите — вірші. А хто ж і допоміг мені в цьому, як не вона? Я її імені позаздрила, дурна, а вона мене обмилувала, душу в мені розбудила й перевернула. Ім'я... Імена в нас однакові, а хіба в цьому... Серце в неї було, а не ім'я, і його вона віддала за Батьківщину. Здрастуйте, Льоня, я й не чула, коли ви увійшли. Це вашу музику грали? Хороша музика, ніколи ви так не писали.

З а б р а м с ь к и й. Так, я теж чув, сильно написано.

Ш п а ч е н к о (*сумно*). Само написалося. Ходім, Зоя, на станцію, скоро поїзд підійде з тілом. Може, й Жура там.

З а б р а м с ь к и й. Ходім, я теж з вами.

З о я. Невже ви це тепер написали?

Ш п а ч е н к о. Ні... це ще тоді, коли Жура...

З о я. Розумію, бідний Льоня.

Ш п а ч е н к о. Мабуть, не дурно Жура говорила тоді, що аж поки життя не навчить, хорошої музики не напишеш. Дорого це коштує тільки.

З а б р а м с ь к и й (*кладає йому руку на плече*). Нічого не поробиш. За мистецтво, як і за істину, треба платити. Дурно вони не даються. Ви думаете, Журі легше? Ну, ходім, товариші.

Всі трое виходять у парк.

IV

Зараз же по тому з парку чути голоси.

З о я. А ми були у вас. Як ваше здоров'я?

Р е д ж і. Тзенкю. Дякую.

З о я. Ви не бачили Журі? Вона в парку?

Реджі. Ні.

Зоя. Ну, ми поспішаємо. До побачення.

Реджі. До побачення.

І через хвилину на веранду входять Реджі і Мориц. Реджі змарнів і став хмурим, але по-давньому стрункий і рвучкий в рухах.

Мориц. Ви просто засиділися, дорогий маестро. Побачите — як тільки ви сядете у вагон, всі ваші хмури думки розвіються, як дим.

Реджі. Так... як дим.

Мориц. Чому ж ви не відповіли на мою телеграму? З Парижа?

Реджі (*сідає в крісло*). Що нового?

Мориц. Але ж ви знаєте, з моєї телеграми. Турне по Америці, розкішні умови. Переїзд на кращому пароплаві, повне утримання в першокласних готелях, 1000 доларів за виступ, гарантія 50 концертів. Маньфік, виборне, вспаньяле. Успіх забезпечений — ваше ім'я в Америці — це золото, брильянт, ізумруд.

Реджі. Як ти сказав? Ім'я? Чиє ім'я?

Мориц (*здивований*). Як чиє? Ваше ім'я.

Реджі (*гірко*). Мое ім'я... В мене немає більш імені, Мориц. Ця проклята відняла його в мене.

Мориц (*злякано*). Бог з вами, маестро, як ви можете це говорить. Реджі Стоней — та за це ім'я...

Реджі (*підводиться в гніві*). Невже ти думаєш, що я буду носити ім'я, що його прилюдно опльовано? Ім'я, що закаляне кров'ю і брудом, ім'я убивці і шпигуна.

Мориц. Та хіба ви стали гірше грати від цього?

На сходах з'являється Жура, але, почувши розмову, зараз же спускається назад.

Реджі. Ну, добре. Я буду грати. Де в тебе цей договір?

Мориц (*поспішно витягає великий аркуш*). Маєте. Розкішні умови, гарантія 50 концертів.

Реджі (*вихоплює договір*). Ага. Ну, скажи — твій американський контрагент виконає цей договір, якщо я переіменю ім'я?

Мориц. Бог з вами, маестро! Хіба це можливо? Аусгешлосен, емпосибль, ниц не бендзе!

Реджі. Ага.— Ніц не бендзе! Значить, ім'я — гроші, а людина нуль. Не талант, не людина, а тільки ім'я! То к чорту цей договір, якщо за нього треба платити честю! (*В гніві розриває договір*).

Мориц (з жахом). 50 тисяч доларів, не рахуючи утримання!

Реджі. Іди, бери квитки, я їду.

Мориц (підбираючи обривки). Слухаю. (Зітхає). Куди? В Париж?

Реджі. Ні. Кудись далі. На південь, де люблять музику, де грають скрізь,— в кафе, ресторанах, на вулицях.

Мориц (з жахом). Ви будете грати в ресторанах?

Реджі. Чому ж ні? Треба ж десь грати, де приймуть нікому невідомого скрипалю.

Мориц. О, майн гот! Нікому невідомого!

Реджі. В опері, в симфонічному оркестрі — скрізь. Для початку візьми квитки до Трієста, а там побачимо.

Мориц. Слухаю. (Зітхає).

Реджі. Ти в праві зітхати, мій Мориц. Ти втрачаєш посаду. (Кладе йому руку на плече). Такий секретар тепер мені не по кишені. Шукай собі нового маестро, мій друже.

Мориц. Я нікуди не піду од вас. Мориц був вірним в щасті, Мориц буде вірним в нужді.

Реджі (несподівано запалюється гнівом і хапає Морица за барки). А! Я знаю твою підлу душу. Ти гадаєш заробити на моєму нещасті! (Трясе його). Ти хочеш показувати мене, як циган ведмедя. Я буду грати в кафе, а ти почнеш бігати по місту й шепотіти: «Дивіться — це ж знаменитий скрипаль Реджі Стоней, він збожеволів і ходить по вулицях з довгою рукою,— спішіть бачити, сенсація, перший раз в Європі!» Забирайся геть, негіднику, поки я не вбив тебе на місці! (Відштовхує Морица).

V

Жура схвильована вбігає сходами на веранду.

Мориц (спокійно поправляє комір). І все ж таки я залишусь з вами. (Відходить до дверей).

Жура (підбігає до Реджі і схоплює його руки). Реджі, любий, невже це правда! Ви відмовились від імені, від слави, ви хочете почати інше, безвісне життя! Я знаю, ви розлюбили мене,— але яка ж я рада, яка ж я рада за вас!

Реджі (гірко). Я розлюбив...

Мориц (*нерішуче наближається*). Я вибачаюсь, маестро. Я забув сказати. У мене є ще один договір для вас. (*Поспішно дістає з кишені аркуш*). З мосьє Фромаж в Парижі — чудові умови — 45 концертів у...

Реджі. Забирайся геть, негіднику!

Мориц виходить в парк.

Жура. Реджі, милий, бідний Реджі. (*Несміло торкається його руки*).

Реджі. Чого вам од мене треба? Ви одняли в мене все — батька, ім'я, любов — так, любов, бо я вас любив, як ніколи нікого на світі. То не віднімайте ж у мене останньої втіхи — ненависті.

Жура (*відступаючи*). Ненависті...

Реджі. Так, ненависті. Я не хочу вас любити, чуєте. Ви врятували мене від моєї проклятої хвороби, але краще б я був приреченим пестуном старого світу, ніж мізерним вигнанцем обох. Мені не треба ні любові, ні співчуття — я не перенесу жалості од вас, кого я хочу... і не можу ненавидіти. (*Падає з глухим стогоном в крісло і схиляє голову на руки*).

Жура (*мовчки, з ніжним сумом дивиться на цю похилену голову*).

VI

Жура. Прощайте, Реджі.

Реджі (*підводиться*). Не залишайте мене, Жура. (*Просто*). Якби ви знали, як мені тяжко...

Жура. Ви нічого не втратили, Реджі. Перед вами цілий світ.

Реджі. Світ... старий світ, де я був щасливим, загинув у ту страшну ніч.

Жура. Є ще новий світ, Реджі, де шанують людину, а не ім'я.

VII

Входять Шпаченко і Зоя.

Зоя (*кидається до Жури і ховає обличчя в неї на грудях*).

Жура. Годі, Зоя... не треба плакати. Таких людей, як вона, шанують не сльозами, а прапорами.

З о я (*випростується*). Ні, не прапорами. (*Витирає очі*). Серцем, життям, ділом. У нас з нею було одне ім'я. Вона вмерла — я повинна її заступити.

Ж у р а. Зоя! Невже!

Ш п а ч е н к о. Як заступити? Де?

З о я (*спокійно*). Так, я багато думала про це. Чи не вона ж сама обіцяла мене навчити? Тепер я піду в школу, — що ж тут такого? Вивчусь літати, стану гідною її — не імені, її великого серця!

Ж у р а (*палко цілує Зою*). Зоя! Славна моя Зоя!

Р е д ж і (*підходить до Зої і тисне її руку*). Ніколи я не бачив чогось подібного. Зректися імені — це зміг навіть і я. Але віддати своє життя, свій запал чужому імені — це... це можливо тільки у вашій країні.

Ж у р а. Не дивуйтесь, Реджі, — в нас немає чужих імен — ми всі рідні.

На сходах веранди з'являється дівчинка років 12 зі скрипкою в руці. Не відважується увійти.

Р е д ж і (*з глибоким почуттям, простягаючи обидві руки Журі, Зої і Шпаченку*). Товариші! Я теж хочу бути вашим. Прийміть мене в вашу сім'ю.

З о я (*бере обидві руки Реджі і передає їх Журі*). Ось кого просить, Реджі, — її одну.

Р е д ж і. Журо! Дасте мені вашу руку? Будете моїм провідником в новому житті?

На сходах з'являється З а б р а м с ь к и й.

Ж у р а (*з сумом*). Ні, Реджі, — боюся, що не зумію вас провести як слід. Не сердьтесь — дайте досказати. Справа ж не тільки в новому житті, а й в новій для вас країні, новому світі, — а щоб ви полюбили нашу країну, Реджі...

Р е д ж і (*знову бере її руку*). То найкраще з вами удвох, кого я так...

Ж у р а (*усміхаючись*). Ненавидите?

Р е д ж і. Ні, люблю.

Ж у р а. І те, і друге не годиться, Реджі. Ви не повинні дивитись на новий світ моїми очима. Нашу країну не можна полюбити за чийсь... (*Змішалася*).

З а б р а м с ь к и й (*швидко сходить на веранду*). За чийсь прекрасні очі. Очі в Журі дійсно прекрасні, але вона має рацію, дорогий Реджі. (*Тисне його руку*). До

речі, як пульс? (*Виймає годинника, лічить*). Чудово. На перших кроках, мій друже, вам потрібна інша, менш гаряча рука, ніж Жури.

Р е д ж і. Рука. Коли вже ця рука відштовхнула,— хто ж це в новому світі захоче бідного Реджі? (*Кидається в крісло праворуч*).

З а б р а м с ь к и й. Обережно. (*Виймає термометр*). 37,5 — ну, звісно — хвилювання.

VIII

Д і в ч и н к а увіходить на веранду.

Д і в ч и н к а (*спиняється в нерішучості*).

З а б р а м с ь к и й. Чого тобі треба, дівчинко?

Д і в ч и н к а (*озирається, вже сміливіше*). Мені треба... мені треба... Я не знаю, як його зовуть. Того дядю, що грає на скрипці. Ага — ось він.

Сміливо йде до Реджі.

Здрастуйте. Я Валя. (*Простягає йому руку*).

Р е д ж і (*підводиться здивований і бере руку дівчинки*). Ти мене знаєш, дитя?

Д і в ч и н к а. Ні, тобто знаю. Я не знаю, як вас звать, але ви так чудово граєте на скрипці.

Р е д ж і. Ти мене чула? Де — в концерті?

Д і в ч и н к а. Ні — в парку, ви часом граєте ввечері у вашій кімнаті. Я просто відійти не могла — так гарно.

З а б р а м с ь к и й. Ну, і чого ж ти хочеш?

Д і в ч и н к а (*до Реджі*). Я теж граю. Тільки гірше за вас.

Сміх.

Д і в ч и н к а. Ви даремно смієтесь. І в нас багато хлоп'ят грають на скрипці — в палаці піонерів — чоловік 15, тільки вчителя хорошого немає. Отож я й розказала хлопцям, як ви чудово граєте, і вони мене уповноважили, щоб я вас запросила з нами займатись. Ось бачите? (*Дістає з кишені аркуш паперу*). Все як слід, з печаткою. В нас і гроші є на музику, цілих тисяча карбованців. Мене зовуть Валя, а вас як?

Р е д ж і. Реджі.

Дівчинка. Дуже приємно. Будь ласка, милий Реджі, не відмовте нам — ну, хоч би два рази на тиждень,— ми вам будемо платити 600 карбованців на місяць і, крім того, ви будете з нами снідати. Добре?

ІХ

Вбігає захеканий Мориц. Він дуже збуджений і гукає ще з порога.

Мориц. Маестро! Маестро! Сенсаційна новина! Телеграма з Буенос-Айреса! *(Розмахує аркушиком)*. Запрошення в Південну Америку. Пірамідальні умови — гарантія 40 концертів, 1000 доларів за виступ, повне утримання в найкращих... *(Не може говорити)*.

Реджі. Ні, мій любий Мориц,— в мене є кращі запрошення. Ось мій імпресаріо. Його зовуть Валя. Вона навіть не знала мого імені, але оцінила мій талант. Я піду з нею. *(Піднімає й цілує дівчинку)*. Вона буде моїм провідником в новому світі.

Рух. Вітання.

Мориц. Як хочете... Я, звичайно, залишаюсь з вами — Мориц був вірним в щасті... *(Набік)*. Власне кажучи, і тут не погано.

Завіса

1937—49

ЧОРНИЙ ВАЛЬС

П'еса на 4 дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Папа Функе
Мама Функе
Ліза
Собачка Пік
Кицька Муза
Шмурр }
Шмоль } вчителі музики
Джимі, негренья
Папа Фінке
Амедей, його син
Лена, покоївка
Сажотрус Кукук
Думпе }
Хап } поліцаї
Храп
Шерш — собака-шукач
Шофер
Булочниця
Лео Ерліх — славетний композитор, сліпий
Три коти — рудий, строкатий і чорний
Миші
Герольди
Маски: пряники, цукрові ляльки і шоколадні фігурки
Музиканти на концерті
Швейцар

ДІЯ ПЕРША

ВІДМІНА ПЕРША

Вітальня в домі Функе.

Джимі грає на роялі. Фокстер'ер Пік, білий з жовтими ву-
хами, і кицька Муза, теж біла з рожевим бантом на шиї, сидять
біля Джимі і слухають.

↓

Вбігає покоївка Лена з пір'яною мітелкою в руці.

Лена. Тікай, Джимі, пани приїхали! Знов попаде,
коли побачать, що ти граєш.

Джимі схоплюється, кидає грати і сідає на своє місце — низень-
кий ослін в кутку. Пік і Муза вмощуються біля нього. Лена
вбігає.

Джимі.

Я бідний хлопчик, Джимі,
Живу тут між чужими
Працюю на панів,
Терплю і глум і гнів,
Але найбільш терплю,
Що музику люблю.
За це мені догана,
Женуть від фортепіано,
Немов від чорних рук
Псується ніжний звук.

Бідний чорний Джимі — ніхто тебе не вважає за лю-
дину! Пан Функе гримає за погано вичищені черевики,

пані Функе за те, що ніби я брудню своїми чорними руками її шовкові меблі, а панночка Ліза за те, що я граю на її фортепіано. Це мені найтяжче, бо я так люблю музику... Одна тільки Лена мені жаліє та ви, мої любі звірята! Тільки для вас бідний Джимі людина, як усі, навіть краща, бо ви мене любите.

Увіходить Ліза з пакунками в обох руках, в пальті і капелюсі. Вона в кепському гуморі, сердита і зараз же напочується на Джимі.

Ліза *(кидає куди попало пакунки, пальто, капелюх)*. Візьми пальто! Капелюх! Обережно! Підними шарф! Та не наступи! Чого ти на мене вирячився! Давно бачив? Знов грав на роялі! Та пішов геть, гидкий собака! *(Б'є кицьку)*. Я тобі покажу, як дряпати меблі! Зараз же геть звідси! *(Пік і Муза з жахом тікають)*. Подай мою торбинку з цукерками! І моє дзеркальце! І мої пантофлі! *(Джимі це все робить)*. Мерщій! *(Знімає з ноги туфлі і кидає в нього одну, потім другу. Одна з туфель попадає в маму Функе, що якраз увіходить в кімнату)*.

Мама Функе *(обурено)*. Що таке! Чи ти здуріла, моя доню!

Ліза *(кидається в крісло)*. Ну, що ж мої цукерки! Ах, не дратуйте хоч ви мене! Це все капосний Джимі! О, яка я нещасна! *(Дістає з торбинки плитку шоколаду і починає їсти)*. Побачите, я скоро умру з горя!

Мама Функе. Бог з тобою, моя доню! Що це ти вигадуєш!

Ліза. Так, так. Зараз в пасажі я знову бачила Амедея! Ах, чудовий хлопчик! Я трохи не зомліла і впустила на землю всі мої пакунки... А він... він навіть не подивився на мене!

Мама Функе. Цьому ще не край! Не смій і думати про нього! Амедей син Фінке, а хіба ти не знаєш, що Фінке наш найлютіший ворог! Він виробляє шоколад і шоколадні ляльки, які нас трохи не розорили.

Ліза. Це мені байдуже. Коли я їм шоколад, я згадую мого Амедея. І зараз я купила шоколадну лялечку...

Мама Функе *(з жахом)*. Де купила? Невже у Фінке?

Ліза. Так, у Фінке. Ось! *(Показує шоколадного хлоп-*

чика). Шоколадний хлопчик! Він нагадує мені мого Амедєя! (Цілує ляльку). Я тебе люблю! Я тебе з'їм! (Відкушує голову ляльки). Любий!

II

Увіходить папа Функе. Бачить шоколад.

Функе (розлючений). Як! Знову шоколад! (Вихоплює ляльку).

Ліза. Ай! Віддайте!

Функе. Мовчать! Я тобі сказав, що не потерплю шоколаду в моєму домі! Та ще фабрики Фінке! Фінке, який нас розорив!

Мама Функе. Альфред! Заспокойся!

Функе. Який виробляє на злість мені свої шоколадні ляльки.

Мама Функе. Альфред!

Функе. В той час, коли наша фірма...

Ліза. Мені це байдуже.

Функе. А, тобі байдуже! Наша фірма 200 років виробляє медові пряники і цукрові ляльки...

Ліза. Яких ніхто не їсть, такі вони давлючі.

Мама Функе. Ліза!

Функе. Медові пряники і цукрові ляльки, які їли ще Шіллер, і Гете, і Фрідріх Великий.

Ліза. І Рауль Синя Борода.

Функе. Так, і Рауль... (Опам'ятавшись). Брешеш! Синя Борода був француз, значить не арієць! Мої пряники тільки для справжніх арійців!

Мама Функе. З ніжним серцем і міцними зубами.

Функе. Правильно! Але з того часу, як цей проклятий Фінке наробив своїх шоколадних солдатів, скрипалів, ведмедів та принцес...

Ліза. Ваших пряників ніхто не купує.

Функе. Я тобі покажу, як радіти з мого нещастя!

Мама Функе. Ліза! Альфред!

Функе. А я знаю! Ти мрієш про того Амедєя.

Ліза. Ах!

Функе. То раніш я з'їм всі мої пряники, ніж ти за нього вийдеш.

Ліза. Я його кохаю!

Функе. Він і дивитися на тебе не хоче.

Ліза. Ах!

Функе. Ага — сама знаєш. І справді — в 17 років відомий піаніст, що робить славу своїй фірмі. А ти що? Дурне дівчисько, що не вміє навіть грати на фортепіано! О, я нещасний! В мене немає синів! Хто прославить мое ім'я, коли перестануть купувати мої пряники і цукрові ляльки! Син Фінке піаніст — ти мусиш стати відомою піаністкою! Чуєш!

Ліза. Добре — щоб грати з ним в чотири руки.

Функе (*остаточно розлючений*). З чортом! Дияволом! Дурна дочка! Проклята доля! (*Побачивши Джимі*). А ти чого тут крутишся? Зараз же йди на кухню чистити черевики! Я вам покажу! (*В гніві виходить*).

III

Мама Функе. Як тобі не соромно! Дратувати папу, коли він гнівається!

Ліза. К чорту ваші пряники і цукрові ляльки! Я люблю шоколад і Амедея!

Вбігає Лена.

Лена. Вчителі музики!

Ліза. Жени їх геть! Я не хочу грати.

Мама Функе. Як! Тепер, коли папа хоче, щоб ти прославила наше ім'я!

Ліза. Мені непотрібне ваше ім'я! Я люблю Амедея!

Мама Функе. Амедей сам музикант. Він не схоче й дивитись на дурочку, що не вміє навіть грати.

Ліза. І справді! О, я нещасна! (*До Джимі*). А ти чого тут крутишся! Зараз же геть звідси!

Джимі (*складає молитовно руки*). О, дозвольте мені послухати.

Чути собаче гавкання, і в кімнату входять, відбиваючись від Піка, двоє професорів музики — герр Шмурр — товстий і низенький і герр Шмоль — високий і худий. За ними, крім Піка, йде ще кицька Муза.

Шмурр і Шмоль — Та заберіть же вашого собаку!

Ліза (*регоче*). Це не мій собака! Це Джимі.

Джимі. Пік! Тихо! Як тобі не соромно!

Пік перестає і підходить до Джимі.

Мама Функе. Пробачте, панове. Сідайте, будь ласка. Ліза!

Ліза. Ах, мамо! (*Проте робить реверанс*). Бонжур, пане Шмурр! Бонжур, пане Шмоль!

Шмурр і Шмоль. Бонжур, бонжур, любе дитя!

Ліза:

Бонжур, пане Шмурр,
Яволь, пане Шмоль,
Як ваше здоров'я,
Чи не болить ваш зуб
І ваш мозоль?

Шмурр і Шмоль:

Мерсі, мерсі, мамзель,
Чи вивчили ви трель,
Легато, стаккато
І ритурнель?

Ліза. Ах, як це нестерпно! Я хочу стати знаменитою, щоб бути вартою мого Амедея, а ви набиваєте мені голову вашими стаккато, легато, модерато!

Не хочу я стаккато,
Не хочу модерато,
Не хочу трель!
Люблю я шоколато
І карамель!

Шмурр і Шмоль. Але без цього не можна вчитись! Зараз же сідайте за рояль, грайте ваші екзерсиси! Що за капризна дитина!

Мама Функе. Ліза!

Ліза сідає і грає.

Шмурр (*поправляє*). Мі бемоль! Мі бемоль!

Шмоль (*поправляє*). Чистіше трель! Чистіше трель!

Шмурр (*поправляє*). Соль до ре до, ре мі фа соль!

Шмоль (*поправляє*). Там фа діез! Ще раз, мамзель!

Ліза (*схоплюється*). К чорту діези, к чорту бемоль!

Не хочу я грати до-мі-фа-соль!
Не хочу я більше таких турбот,
Я хочу грати мазурку, фокстрот!
К чорту діези, к чорту бемоль!

(*Кидає ноти, що падають на ногу Шмолю*).

Ш м о л ь (*хапається за ногу*). Проби, рятуйте! Мій мозоль!

Л і з а (*штурляє другу книжку в Джимі*):

А тобі чого треба, чорний шахрай!
Зараз на кухню мені тікай!
Я покажу вам бемоль і дієз!
Забирайся, кицька! Забирайся, пес!

(*Б'є звірят, вони тікають*).

М а м а Ф у н к е (*з жахом*):

Цить мені, Лізо!
Що за дитя!

Ш м у р р і Ш м о л ь:

Що за капризи!
Немає життя!

М а м а Ф у н к е. Зараз же сідай за рояль! Пробачте, будь ласка, панове. Стривай — все розкажу папі!

IV

Розчиняються двері і вбігає папа Функе з газетою в руках.
Він дуже схвилований.

Ф у н к е. Амалія! Ліза! А—це ви, панове—добридень! Цікава новина! Велика подія! Якраз до речі! Ну, тепер держись, пекельний Фінке! Тепер ми йому покажемо!

М а м а Ф у н к е. Та що трапилось! Невже заборонили шоколад! Боже, яка я рада!

Ф у н к е. Не кажи дурниць! Оголошено конкурс на кращий німецький вальс, написаний німецькою дівчиною! Ви розумієте! Не просто кращий вальс, але написаний дівчиною, та ще німецькою! Справжньою арійською дівчиною! Лізочко, мое дитя! Ти мусиш написати цей вальс і прославити нашу фірму. Перша премія — золота м'ясо-рубка і алмазний бант!

М а м а Ф у н к е. Краще б млинок для кави — наш зовсім зіпсований.

Л і з а. А який вальс? Невже з бемолями? Тоді я не хочу!

Ф у н к е. Не кажи дурниць! У Фінке немає дочки, а у мене є! Справжня німецька дівчина! Ну, то чого ж ще треба! Ясно, що вона напише вальс і одержить премію!

Ш м у р р. Але для цього треба мати талант!

Ш м о л ь. І почуття мелодії.

Ф у н к е. А ви навіщо? Для чого ж тоді я плачу вам по 20 марок за годину! Зараз же нехай пише вальс!

М а м а Ф у н к е. Чуєш, моя дитино! Зараз же пиши вальс!

Л і з а (*крутиться по кімнаті*). Ура! Я напишу вальс і буду знаменитою! І тоді Амедей мене покохає!

Ф у н к е. Чуєте! Якщо через тиждень вона не напише вальс, ви мені більш не потрібні! Я знайду кращих вчителів!

Ш м у р р (*в розпачі*). Але в неї немає хисту! Вона не розуміє гармонії, інтервалів, акордів!

Ш м о л ь. Що там акордів! Вона лякається кожного бемоля чи діеза!

Ф у н к е. Дурниці! Вона арійська дівчина, значить — нічого не злякається! А це головне!

Ш м о л ь. Але вона не розуміє мелодії! Вона нездатна придумати двох тактів.

Ш м у р р. Та що там придумати! Дайте їй готову мелодію — вона не зіграє до неї жодної варіації.

Л і з а. Неправда! Я вам десять зіграю!

Ф у н к е. Ось бачите! Ану, зіграй! (*До Шмурра*). А що це таке варіація?

Ш м у р р. Варіація є ніщо інше, як зміна основної теми через гармонічну фігурацію, мелодичну фігурацію, іншу гармонізацію, зміну формалізації, нову локалізацію.

Ф у н к е (*закриває вуха руками*). Каналізацію, моралізацію, цивілізацію — ні чорта не розумію!

Ш м о л ь. Ну, звичайно! Від таких з'ясувань тільки зуби заболять.

Ш м у р р. Тільки не у вас, бо у вас фальшиві!

Ш м о л ь. Краще фальшивий зуб, ніж фальшивий професор!

Ш м у р р. Що таке?

Ф у н к е. Та тихше-бо, панове! Я вже розумію: варіація — це коли та сама річ має інший вигляд — наприклад, мої пряники, я їх роблю з цукатами, з родзинками, з мигдалем, у вигляді хлопчиків, дівчат, поштарів, егерів, сажотрусів, лебедів, ведмедів...

Л і з а. Чули! Чули! Знаємо.

Ф у н к е. Ну, то так само і в музиці. Та сама пісня, але з різними витребеньками, то на один голос, то на другий.

Шмурр і Шмоль. Цілком правильно! Ви справжній професор, пане Функе.

Функе. А ви як думали! Ну, то загадайте ж їй, і нехай грає.

Шмоль. Зараз. Ось вам. (*Грає одною рукою «Чижика»*). Зіграйте варіацію на цю тему.

Ліза. На чижику! То це й Джимі, мабуть, зіграє! (*Сідає за рояль і грає мотив*).

Шмоль. Ну, а далі?

Ліза. Можу і далі. (*Грає ще раз*).

Шмурр. Ну, а варіації?

Шмоль. Та це ж той самий чижику!

Ліза (*схоплюється*). А якого ж вам ще треба! Звісно, чижику, а не носорог!

Шмурр і Шмоль. Ви бачили! Що з нею поробиш!

Функе. О, я нещасний! Невже ти така дурна! Що скаже Фінке! А я на тебе сподівався!

Тимчасом Джимі тихенько підібрався до фортепіано.

Джимі. Дозвольте, я зіграю.

Функе. Ти! Та ти з глузду з'їхав! Коли вже моя дочка, справжня арійська дівчина...

Джимі. Я тихенько... я трошки.

Джимі починає грати спочатку несміло, а потім все швидше того ж таки «Чижика», який переходить в численні, блискучі варіації.

Шмурр і Шмоль (*в захопленні*). Чудово! Блискуче! Який талант! Оце варіації! Ви чуєте, як заспівав у нього цей «чижику»!

Функе (*розлючений*). Та як він сміє грати! Як ти смієш грати, негідник!

Ліза. Зараз же геть від рояля!

Функе. На кухню! Чисть каструлі, мий черевики! Як ви сміли його вчити!

Шмурр. Але в нього талант!

Шмоль. Він тільки слухав...

Функе. Я вам дам талант! В нижчої раси не може бути таланту!

Ліза. Забирайся геть, чорний черевик!

Функе. Талант!

Ліза. Це мій талант! Він украв його у мене!

Функе. Правильно! Потурбуйтеся зробити талант в моєї дочки! Зараз же геть на кухню!

Ліза. Так, так! Женить його гегь! Він тільки бруднить своїми чорними руками мій рояль! Подивіться — всі клавіші чорні!

Функе. І справді! Всі в чорних плямах! (Б'є Джимі).

Джимі (плаче). Неправда! Це Ліза! У неї всі пальці в шоколаді.

Ліза. То ти ще брехати! Я тобі задам, капосне негренья! (Ганяється за Джимі).

Мама Функе. Майн гот! Всі клавіші чорні! Ах, капосне негренья!

Бере ганчірку і починає витирати клавіатуру, енергійно соваючи вправо і вліво, від чого утворюється дика музика, до якої приєднуються Пік і Муза. Професори затикають вуха, а Функе й Ліза женуть Джимі, приспівуючи:

Геть на кухню, чорний франт,
Я задам тобі талант,
Грай на кухні на горшках,
На каstrулях і пляшках.
Мі бемоль і фа діез,
Забирайся, чорний пес!

Завіса

ВІДМІНА ДРУГА

Кухня в домі Функе. Вечір. Перед вогнищем на низенькому ослинчику сидить Джимі і чистить ганчіркою мідні каstrулі, що тут же стоять перед ним. Трохи далі — ціла батарея іншого посуду — склянки, чашки.

1

Перед вогнищем сидять і гриються давні друзі Джимі — собака і кицька Муза.

Джимі. Хіба негр не людина? Хіба в нього не такі самі руки, ноги, очі? Тільки тому, що чорна шкіра? Але все на світі має свій колір. Ось і на роялі є не тільки білі, а й чорні клавіші, і вони нічим не гірші від білих. І ніхто ж не скаже, що вони нижча раса. Чому ж тоді чорні люди мусять бути нижчими за білих? Ах, якби ви знали, любі мої звірята, як мені тяжко без музики... Я волів би краще не їсти, ніж не грати... Для мене весь світ музика... Я чую її скрізь. І в шумі вітру, і в гомоні юрби, навіть в очих каstrулях і склянках... А що ви думаєте! (Схоплюється).

Ну, так! *(Швидко ставить каструлі і склянки і починає стукати по них спочатку однією, потім двома паличками. Настроює, порядкує)*. Яке щастя! Вони грають! *(Починає грати якусь мелодію)*.

Згори вбігає Лена з прасом в руках. Джимі перестає грати.

Лена. Що це за музика? Мені причулося, ніби хтось грає?

Джимі. Ні... я не знаю.

Лена. Напевно, на вулиці. Ну, Джимі, пани і панночка ідуть кудись на бал, куховарка пішла в гості, а до мене прийде мій любий Кукук. Треба скоріше нагріти прас!

Джимі. Сажотрус? Я його люблю! Він добрий і такий самий чорний, як і я.

Лена. Він не чорний, він тільки в сажі. Ми зваримо пунш і сосисок з капустою. А потім будемо танцювати. Ах, шкода, що немає музики.

Згори збігає Ліза. Вона в нарядній сукні, готова їхати на бал.

Ліза. Лена! Лена! Іди мерщій до мами, приший їй оборку до спідниці та неси прас!

Лена. Зараз, зараз, панночко! *(Дме на прас)*.

Ліза *(побачила Джимі)*. А, ти тут, чорний Бетховен! Ну що — вивчився грати на каструлях?

Джимі. Ще ні, але згодом вивчусь!

Ліза. Ха-ха-ха! Може, ти напишеш каструльний марш, чи вальс? А замість нот пиши на стінці вуглем.

Джимі. Мені не треба писати музики — вона у мене в душі.

Ліза. Ну, то нехай вона там і залишається. А я їду на бал — там буде багато, багато людей, багато гарних, пре-гарних хлопчиків, але один від усіх краший — мій Амедей.

Джимі. Ах! Там буде чудова музика...

Ліза. Так — і музика, але найкраща з усіх — вальс! Проте ти й поняття не маєш, що таке вальс. Це коли дух захоплює і земля пливе під ногами. *(Крутиться по кухні)*. Раз, два, три, раз, два, три, раз, два, три. Ну, то що ж прас! *(Вибігає)*.

Лена. Зараз! Не сумуй, Джимі, потанцюємо і ми! *(Вибігає з прасом нагору)*.

Джимі. Вальс... Яке чарівне слово.. Це, мабуть, така музика, під яку все мусить крутитись. І справді — здаєть-

ся, я чув по радіо одну музику, що називається вальс. А може, і я зумію придумати щось подібне? Ах, якби те фортепіано!.. *(Ладнає свої каструлі та склянки і починає підбирати вальс. Музика стає все більш впевненою і захоплюючою).*

II

Тимчасом розчиняються двері і в кухню входить сажотрус Кукук. Він прямо з роботи з драбинкою, віником і мотком мотузок.

Кукук *(спиняється здивований)*. Що це таке? Та це ж Джими! Ну й вигадав! Ну й гарна ж музика, аж ноги засвербіли! Лена! Де ти! Ходімо танцювати! Ой, не можу! *(Кидає драбинку й моток і починає крутитись)*.

Джимі продовжує грати. Згори збігає Лена.

Лена. Ну, хвалити бога, поїхали. Що це таке? Ай! Який чудовий вальс! Кукук! Чи ти здурів! *(Проте починає сама крутитись)*.

Кукук *(не перестаючи крутитись, хапає Лену за талію)*. Дозвольте запросити вас, мамзель!

Лена. Чи ти з глузду з'їхав! Іди раніш умийся! Ти ж весь у сажі! Ай! Замажеш!

Кукук. Не можу спинитись! Самі ноги крутяться! Потім помиємось! *(Крутиться, Джими грає)*.

III

Входить якийсь шофер.

Шофер. Гей! Де тут у вас вода? Для машини. Що таке! Та тут цілий бал!

Пік кидається з гавканням на шофера.

Шофер. Ай! Заберіть собаку! Що таке! Що це з моїми ногами!

Починає й собі крутитись у вальсі. Пік крутиться за ним. Увіходить біла й рум'яна дівчинка з булочної з кошиком.

Дівчина. Прийміть свіжі булки! Що таке! Що тут таке! Ах, як чудово! *(Починає танцювати)*.

Шофер (*обіймає її за талію*). От і добре! І для мене е пара! (*Крутяться*).

Вальс триває. Джимі грає.

IV

Двері розчиняються і виходить якийсь сердитий пан в шубі й циліндрі.

Пан. Що за безладдя! Де мій шофер! Вільгельм! Гей!

Вальс раптом обривається. Всі спиняються і застигають в здивованих позах.

На білих сукнях Лени й булочниці відпечатались чорні руки сажотруса і шофера, а на щоках чорні плями.

Всі (*разом*). Ну й вальс!

Завіса

ВІДМІНА ТРЕТЯ

Знову вітальня. Ніч. Темно. Тільки світло від вуличного ліхтаря розсіює трохи цю темряву.

1

Обережно, крадькома виходить Джимі, пробираючись до рояля

Джимі. Здається, нікого немає... Як б'ється моє бідне серце... (*Натикається на Музу*). Ах! Хто це! Фу, як я злякався... це тільки кицька.

Чути котяче муркотіння.

Джимі (*голубить кицьку*). Ну, ну... співай, співай. Муза. М'яу! М'яу!

Джимі. Хочеш вийти! Йди. (*Відчиняє їй двері. Муза виходить*). Скрізь тихо... (*Чути, як довго протяжно б'ють дзигарі*). Дванадцять... Пани ще не повернулися з балу... Вони повернуться не раніш як через годину... І я можу трохи пограти... В моїй душі зазвучала нова мелодія... ніжна, ніжна. Я не можу терпіти... нехай мене б'ють, але я мушу її заграти.

Сідає за фортепіано і починає грати. Спочатку непевно, потім все сміливіше й сміливіше. Нарешті, чудова мелодія звучить нестримним каскадом. Це ніжний, захоплюючий вальс, який переливається в безлічі варіацій, в чудових, чарівних трелях.

В смузі світла, що падає з вікна, показалаась миша. За нею друга, третя. Приваблені музикою, вони слухають, витягають шії, стають на задні лапки. Одна навіть вискочила на рояль. І, нарешті, миші починають крутитись у вальсі, вхопивши одна одну за талію, як справжні танцюристи.

Джимі так захопився музикою, що не бачить, як десь далеко, крізь відхилені двері заблмало світло.

II

З правого боку виходить Ліза. Почувши музику, вона відхилила двері, увійшла обережно. Миші тікають.

Ліза. Що таке! Яка чудова музика... *(Вона застигла, зачарована звуками)*. Який розкішний вальс... Це Джимі... Ще.. ще... Ай! Миша!

І дійсно, одна миша кинулась Лізі під ноги. Ліза верещить. Джимі з жахом тікає. Ліза падає.

III

В домі знялась тривога. Чути гомін, і в кімнату вбігають, вмикаючи світло, папа і мама Функе. Ліза схоплюється.

Обое Функе. Що таке! Що скоїлось! Хто це кричав!

Ліза. Це я... Миша.

Функе. Хто це грав? Це ти?

Мама Функе. Ах, яка чудова музика!

Ліза *(заспокоїлась, сміло)*. Це я грала! Я... я... я придумала вальс!

Функе *(в захопленні)*. Лізочко, дитино моя! *(Обіймає і цілує дівчинку)*. Я завжди казав, що ти прославиш нашу фірму, то пак, наше ім'я! Тепер постривай, пекельний Фінке! *(Скаче од радості і співає)*.

Постривай, пекельний Фінке,
За твої лукаві вчинки
Я намну тобі печінку

І заллю за шкуру смальцю,
Припечу тебе, зухвальця,
Затанцюеш мого вальса,
Я звезду з тобою рахунки,
Будеш знати Функе!

Завіса

ВІДМІНА ЧЕТВЕРТА

Там же, другого ранку

І

З протилежних дверей увіходять папа і мама Функе. Вони йдуть навшпиньки, піднявши вгору пальці.

Папа Функе (*пошепки*). Ну, що?

Мама Функе (*так само*). Спить.

Функе. Нехай спить.

Мама Функе. Бідна дитина — втомилась!

Функе. Професорів не було?

Мама Функе. Ще не приходили.

Функе. Подзвони ще раз, тільки... (*Чути собаче гавкання*). Що таке! Забери собаку! Він розбудить Лізу.

Лена (*увіходить*). Вчителі музики прийшли.

Функе (*кричить*). Та ти з глузду з'їхала! (*Пошепки*). Панночка спить (*голосно*), а ти горлаєш! Клич!

Лена. Та ось і вони. (*Вибігає*).

Увіходять Шмурр і Шмоль.

Шмурр і Шмоль. Добридень, шановний пане Функе, шановна пані Функе.

Функе (*підіймає руку*). Шш! Тихше, панове. Ну, можете нас вітати! Ліза скомпонувала вальс!

Шмурр і Шмоль. Та що ви кажете!

Мама Функе. Чудовий, принадний вальс!

Функе. Перший сорт! Експортна продукція. Премія буде наша, це ясно!

Шмурр. Але коли ж це було?

Шмоль. Вчора ж вона нічого не казала.

Функе. Сьогодні вночі. Вона грала всю ніч.

Мама Функе. І лиш недавно заснула. Підудивлюсь. *(Виходить)*.

Функе. Дивна мелодія — справжня арійська. *(Співає щось подібне)*. Тра-ра-ра-ра-ра-ра. Чи правда, чудово?

Шмурр *(чуває потилицю)*. Так, звичайно, але...

Шмоль. Напевно, та мелодія чудова, але ця...

Функе. Словом, тепер треба її записати — і, ви розумієте, розвинути.

Шмурр. Так, так, зрозуміло.

Шмоль. Звичайно, звичайно.

Функе. Це вже ваше діло. Якщо ви зробите це як слід і ми одержимо перший приз, я вас засиплю...

Шмурр і Шмоль *(в захопленні)*. О!

Функе *(закінчує)*... пряниками.

Шмурр і Шмоль *(розчаровано)*. А ми думали...

II

Мама Функе *(вбігає)*. Лізочка встала! П'є какао.

Функе. Чудово, чудово. Давайте зустрінемо її оплесками, це її підбадьорить.

Увіходить Ліза. Всі аплодують.

Ліза *(вигляд у неї незадоволеній і розгублений)*. Що таке! Що за дурниці!

Шмурр. Щиро вітаємо вас, любе дитя!

Шмоль. Зіграйте ж мерщій ваш вальс.

Ліза. Ах, та йдіть ви всі до біса!

Функе. Як... до біса.

Мама Функе. Лізочко! Що з тобою?

Ліза *(тре очі кулаками)*. Я... я забула мотив...

Мама Функе. Ах!

Функе. Як забула! Та як ти сміла! Ах, ти, ідіотка! Та я тебе. *(Опам'ятавшись)*. Ні... ні — ти просто помилилась. Лізочко! Голубко! Згадай! Згадай мерщій, моя дитино! *(До професорів)*. А ви чого стоїте, мов стовбури! Поможіть їй згадати, це ваше діло.

Мама Функе. Лізочко! Голубко! Як же це ти так?

Функе *(хапається за голову)*. О, я нещасний! О, дурна дочка! Що скаже Фінке! Чого ж ти не записала, дурна?

Ліза (плаче). Я за-апи-са-а-ла...

Всі (зраділи). Ну то чого ж ти мовчиш! Давай, мерщій, де ти записала. Ми розберемо.

Ліза (дістає з кишені папірець — Функе вихоплює). Там... там нерозбірливо...

Шмурр. Ну, отак би давно. (Бере папірець і розгортає).

Шмоль (вихоплює папірець у Шмурра). Дозвольте! Це ж мотив, мелодія — значить, по моїй спеціальності. (Одягає окуляри і ладнається читати).

Шмурр (вихоплює в Шмоля). Здається, я тут старший. Я справжній професор.

Шмоль. Чорної і жовтої вакси.

Шмурр. Що таке?

Функе. Та тихше-бо, панове! Чи ви подурили! Читайте, ви, пане Шмурр.

Шмурр (згорда дивиться, відкашлюється, читає). Що таке! «Та-ра-ра-ра-ра, та-ра-ра-тум». Як же ти записала?

Ліза. Я записала словами...

Функе. О, дура! Та хто ж так записує! Чого ж ви її вчили, йолопи!

Мама Функе. Та постривайте! Може, вона згадає. Ну ж бо, постарайся, моя дитино!

Функе. Лізочко! Згадай!

Мама Функе. Ну, як ти могла забути.

Функе. Ти ж сама грала!

Мама Функе. Такий чудовий мотив. Тра-ра-ра-ла... (Співає щось неподібне).

Папа Функе. Що ти завила. Треба отак — ніжно. Тра-ра-ля... (Реве, як козел).

Шмурр і Шмоль. Гм... гм..

Папа Функе. Та допоможіть-бо ви, панове! Ви ж професори!

Шмоль. Але ж ми не чули.

Папа Функе. От, лиха година! Пропав такий чудовий вальс!

Мама Функе. Стривай! Здається, я згадала. Та-ра-ра-ри-ра-ра-ра-ра! (Співає щось невідоме). Похоже!

Функе. Як чорт на попа! І як ти могла забути! Ну, подумай-бо ще, моя люба!

Обое Функе.

Ах, залиш свої капризи,

Ну, подумай трошки, Ліза.

Обидва вчителі.

Пригадай мерщій мотив!

Ліза.

Як я можу пригадати,
Зник, пропав мотив проклятий,
Наче чорт його вхопив!

Всі.

Де ж його ти загубила,
Пригадай, голубка мила,
Пошукай в усіх кутках!

Ліза.

Ах, я скрізь його шукала,
На столі, під покривалом,
На комоді, на роялі,
В черевиках, в подушках!

Всі.

Що робити, де шукати,
Зник, пропав мотив проклятий,
Наче голка, наче птах!

Ліза. І що я за нещасна дівчина... *(Плаче)*. Такий чудовий. Ай! Миша! Миша! *(Стрибає з переляку на стілець)*. Миша! *(І раптом заспівала)*. Та-ра-ра-ра-ра-ра-ра-ра-ра! Згадала! Згадала! *(Біжить до рояля і грає мелодію вчорашнього вальсу)*. Ах, яка я рада!

Функе *(в захопленні)*. Ура! Лізочко! Люба!

Мама Функе. Слава німецькому богу!

Функе *(до вчителів)*. Пишіть мерщій! Пишіть, щоб знову не забула!

Шмурр і Шмоль хапаються записувати.

Ліза *(продовжує грати)*.

Шмоль. Так, так, ще раз! Чудово!

Шмурр. Так, так — а далі!

Ліза. Це, здається, все...

Шмурр. Але ж друга — повинна бути друга частина.

Функе. Та що ви до неї причепились! Це вже ваша справа.

Мама Функе. О, моя люба!

Функе. Але як ти згадала?

Ліза. Це миша! В той час, коли я почула... то пак придумала цей вальс... теж вискочила миша... От я й згадала.

Шмурр. Цілком зрозуміло! Нервова асоціація...

Функе (*дуже задоволений*). Чудово! Амалія! Видати мишам 400 грамів сала в нагороду! А ви зараз же аранжируйте вальс. Коли все буде гаразд і вона одержить премію, я засиплю вас...

Шмурр. Знов пряники! Чи не можна і нам сала, як мишам?

Функе. Ну, чорт з вами, дам кожному по три тисячі марок і по ящику пряників.

Шмурр і Шмоль. О, шановний пане Функе! Це буде чудовий вальс!

Функе. Начувайся тепер, пекельний Фінке!

Завіса

ДІЯ ДРУГА

ВІДМІНА П'ЯТА

Парадний зал ратуші врочисто прибраний, освітлений і оздоблений для свята. Багато гостей, серед яких чимало в маскарадних строях.

I

Хор гостей.

Зібралися ми на свято
В стародавню цю палату,
Щоб вітати
Лауреата,
І царицю цього балу,
Що на конкурс написала
Краще всіх німецький вальс.

На естраді з'являється журі конкурсу — п'ять шановних старичків в чорних фраках, з нотами в руках. За ними два герольди з довгими сурмами, в пишному середньовічному вбранні, з великим чорним скрипичним ключем на грудях.

Вони підносять до вуст свої сурми і врочисто сурмлять, тоді оголошують:

Прошу слухать, громадяни!
На музичному змаганні
Вшанували першим призом
Кращий вальс німецький «Ліза!»
Вальс цей першого гатунку
Написала Ліза Функе.

Ліза краща всіх дівчат
Хай живе вона, віват!

Х о р.

Ліза краща всіх дівчат,
Хай живе вона, віват!

Ф у н к е.

Прошу всіх запам'ятать,
Марципани фірми Функе —
Тільки вищого гатунку
У пасажі, номер 5!

З'являється змішана і почервоніла Ліза, розкішно вдягнена й
зачесана.

Х о р.

Хай живе красуня Ліза,
Що дістала славу й приза,
Ліза перший лауреат,
Хай живе вона, віват!

Оплески, музика, спів. Ліза підіймається на естраду і одержує
премію — алмазний бант і золоту м'ясорубку.

Г о л о в а ж ю р і (*передаючи Лізі премію*).

Будь щаслива, Ліза Функе,
І прийми ці подарунки,
Нагороду за талант —
Золотую м'ясорубку
І алмазний бант.

Х о р.

Будь щаслива, Ліза Функе,
І прийми ці подарунки,
Нагороду за талант —
Золотую м'ясорубку
І алмазний бант!

Г о л о в а ж ю р і. Бо, як справжня німецька дівчина,
ти повинна не тільки добре грати й танцювати, а й робити
котлети, паштети, вінегрети, пироги і ковбаси з чого за-
вгодно, крім м'яса. Бо справжні арійські ковбаси роблять-
ся з гороху, паштети з жолудів, а пироги з моркви. Ура!
Хай живуть німецькі шлунки і німецька арійська музика!

Х о р.

Слава, слава Лізі Функе!
Хай живуть німецькі шлунки,

Ковбаса і вінегрет,
Полька, вальс і мінует!

Під звуки музики і гучні вітання гостей папа Функе зводить Лізу з естради.

II

Герольди знову сурмлять.

Громадяни й громадянки,
Кавалери і панянки,
Доміно і різні маски,
Приготуйтеся, будь ласка,
Починати бал!
Перший тур на славу приза
Буде вальс чудовий «Ліза»!

Починається бал. Музика грає премійований вальс «Ліза». Всі танцюють.

До Лізи підходить Амедей Фінке, гарненький хлопчик, вдягнений в чудовий костюм маркіза XVIII сторіччя, в напудреній перуці, з шпагою на стегні. Він поштиво укланяється Лізі і запрошує її до танцю.

Ліза. О, Амедей! Яка ж я рада! (*Танцюють*).

Вальс триває. Ліза і Амедей вертаються на своє місце.

Амедей. О, моя Лізо! Ви причарували моє серце цим чудовим вальсом!

Ліза. Цей вальс розповів вам те, про що я не сміла сказати.

Амедей. Лізо! Ви мене любите!

Ліза. Ви самі мусите знати.

Амедей. О, яке щастя! Але мені здається, що цей вальс не закінчений. В ньому чогось бракує.

Ліза. О, боже! Здається, я вскочила...

Амедей. Так, в ньому мусить бути ще одна частина... Але я розумію! Ви зберегли її для мене, щоб не дати юрбі чудової мелодії, яка нас хвилює. І ця мелодія — любов.

Ліза. Так, так — я люблю вас давно, більше ніж життя, більше від шоколаду.

А м е д е й. Лізо!

Л і з а. Але мій папа, але ваш папа...

А м е д е й. Мій папа вас полюбить, моя золота фея!

III

Підходять сяючий Ф у н к е і радісна мама Ф у н к е. Обіймають Лізу.

Ф у н к е. О, моя люба дочка! Який успіх, який успіх! Ну, постривай тепер, пекельний... (*бачить Амедея і стримується. Сухо*). Добрий вечір, молодий чоловіче. А де ваш батько, пан Фінке?

М а м а Ф у н к е. О, моя люба доню! Яка ж я рада!

А м е д е й. Напевне, десь тут, пане Функе. Добрий вечір, пані Функе.

М а м а Ф у н к е. Добрий вечір, Амедей!

Ф у н к е. Дуже радий. Нехай побачить. Але де ж мої васали! Де мої пряники і цукрові ляльки!

Л і з а (*сміється*). Я гадаю, в крамниці.

Ф у н к е (*сердито*). Ні, не в крамниці! Вони тут! Я нарядив двадцять чоловік моїми пряниками і стільки ж моїми цукровими ляльками. А ось і вони:

Гей, мої цукрові ляльки,
Листоноші і рибалки,
Єгері і сажотруси,
Пастухи, монахи, гуси,
Скрипалі і кухарчата,
Дрвоворуби і дівчата,
Журавлі, собаки, зайці,
Китаянки і китайці,
Коломбіни і маркізи —
Всі сюди — на свято Лізи,
Сипте всім ви подарунки,
Кращий пряник фірми Функе
Можна кожному дістать
У пасажі номер 5!

І дійсно, всі ці маски, вдягнені у вигляді німецьких «лебкухен» — пряників і цукрових ляльок, оточують Функе і танцюють, в той час як кухарчата з кошиками роздають гостям справжні пряники і цукерки.

Знову лунають фанфари, і в зал увіходить пан Фінке, за яким слідує юрба масок, вдягнених зразками його продукції — шоколад в плитках, а також різноманітні шоколадні фігурки — сажотруси, шофери, негри, турки, араби, цигани і т. ін. Всі виключно темного кольору. Пан Фінке тримається поважно і згорда.

Фінке. Добрий вечір, пане Функе.

Функе. Добрий вечір, пане Фінке.

Фінке. Як бачите, у мене теж чимало васалів — мої шоколадні фігурки — маври, турки, араби, цигани, сажотруси.

Функе. Все чорний народ, пане Фінке.

Фінке. Зате вірний, пане Функе.

Мама Функе. Альфред!

Фінке. Проте справа не в цьому. Віншую вас, люб'язний сусіде. Дуже радий, що ваша дочка одержала цей приз.

Функе. Спасибі, пане Фінке.

Фінке. Гадаю, що цей успіх допоможе нам забути стару ворожнечу.

Функе. Гм, гм...

Фінке. І влаштувати щастя наших дітей.

Функе. Гм, гм...

Фінке. Ваша дочка Ліза любить мого Амедея.

Ліза. Ах!

Фінке. Я готовий дати згоду на цей шлюб.

Ліза і Амедей беруться за руки.

Ліза. Папочка! Яка ж я рада!

Мама Функе. О, моя дитино!

Функе (згорда). Гм, гм... Мене дивує, люб'язний сусіде.

Мама Функе. Альфред!

Функе. Нібито це велика ласка з вашого боку.

Фінке. Я гадаю.

Функе. Але ще невідомо...

Фінке. Я гадаю.

Функе. Хто з нас робить цю ласку.

Мама Функе. Альфред!

Функе. Це я готовий дати згоду на цей шлюб.

Ліза. Ах, яка ж я рада!

Фінке. Дуже радий, але...

Ф у н к е. Це я кажу «але».

М а м а Ф у н к е, Л і з а.

Ах, знов «але», «але»!

Л і з а, м а м а Ф у н к е, А м е д е й.

Ах, знов «але», ах, знов «але»,

Яке це справді слово зле,

Воно на світі все псує.

Псує велике і мале!

Але, але,

Але, але!

Лиш доля щастя нам пошле,

І раді ми, і все ясне,

Як вмить з'являється «але»

І ясну радість прожене.

Але, але,

Але, але!

Ф у н к е. Ну, добре, згода! Я згоден на цей шлюб, якщо ви, люб'язний сусіде, зробите мені маленьку поступку.

Ф і н к е. Як! Знову!

Ф у н к е. Я не вимагаю, щоб ви припиняли виробництво шоколаду, хоч це й не арійські ласощі... Але...

В с і. Знову але.

Ф у н к е. Але ви повинні припинити виробництво шоколадних ляльок!

Ф і н к е. Як!

Ф у н к е. Так! Тільки я маю право робити ляльки з пряників або цукру!

Ф і н к е. Скажіть краще — з висівок і крейди, які ви сиплете до муки!

Ф у н к е. Я роблю це для Вітчизни, щоб зберегти муку!

Ф і н к е. І набити собі кишеню.

Ф у н к е. А ви домішуєте до вашого шоколаду крохмаль і навіть товчену цеглу.

Ф і н к е. Бо в Німеччині немає колоній — і таким чином я зберігаю гроші державі. Ви дурень, коли не розумієте цього.

Ф у н к е. Хто, я — дурень? Я, що маю знамените ім'я! А моя дочка...

Ф і н к е. Ваша дочка! Ваша дочка така сама дура, як і ви.

Всі. Ах!

Функе. Моя дочка дура! Моя дочка, що написала знаменитий вальс!

Фінке. Написала! Ви, напевне, купили цей вальс в якого-небудь студента!

Функе. Та я вас! Пустіть мене, я його заб'ю.

V

Раптом увіходять професори Шмурр і Шмоль. Вони дуже збуджені і одразу накидаються на Функе.

Шмурр. А! Ось де ви! (*Розмахує папірцем*). Що ви мені дали! Де ваші 3 000 марок!

Шмоль (*так само*). Так! Де мої гроші?

Шмурр. Цей чек фальшивий!

Шмоль. В цьому банку немає ваших грошей.

Функе. Забирайтесь геть! Я вам дав по ящику пряників.

Шмурр. Вони підмочені!

Шмоль. Вони посохли!

Мама Функе. Боже, який скандал!

Гості. Який скандал! Яка ганьба!

Функе. Заберіть їх геть! Вони здуріли!

Шмурр. Ні, не здуріли!

Шмоль. Нас ошукано!

Шмурр. Ваша Ліза не зможе написати двох нот!

Фінке. Ага! Я ж казав!

Ліза. Ах! Неправда! Неправда!

Амедей. Це образа і (*вихоплює шпагу і кидається на вчителів*). Я вам покажу, негідники.

Шмурр і Шмоль (*ховаються*). Так, так! Напевно, вона підслухала цей вальс у негрєняти Джимі!

Ліза. Ах! (*Зомліла*).

Функе.

Неправда! Наклеп! Брехня!

А, я знаю, чиї це вчинки,

Це все ти, пекельний Фінке,

Гей, сюди, мої солдати,

Єгері і кухарчата,

Журавлі, собаки, зайці,

Бийте в кров цього зухвальця,

Що плямує мого вальса,

К чорту Фінке шоколад,
Проженіть його назад!

Почувши цей заклик, пряники і цукрові ляльки Функе шикуються
і готові напасти на Фінке та вчителів.

Ф і н к е.

Не хапайся, дурень Функе,
Я звезу з тобою рахунки.
Гей сюди, мої фігурки,
Шоколадні маври, турки,
Вуглярі і сажотруси,
Ефіопи і зулуси,
Бедуїни і араби,
Бийте в кров цього нахабу,
Проженіть його солдат,
Хай живе мій шоколад!

Обидва «війська» вступають в бій під звуки Лізиного вальса.

З а в і с а

ДІЯ ТРЕТЯ

ВІДМІНА ШОСТА

Знову вітальня в домі Функе.

І

Ліза і мама Функе.

Мама. Лізо, люба моя Лізо!

Ліза. Дайте мені спокій!

Мама. Випий чашку кави.

Ліза. Не хочу.

Мама. Ну, тоді какао?

Ліза. Не хочу.

Мама. Шоколаду!

Ліза. Не хочу!

Мама. Чого ж ти хочеш?

Ліза. Нічого! Чуєте, нічого!

Не хочу я кави,
Не хочу я чаю,
Я більше не граю,
Не хочу я слави,
Не хочу рояля,
Доволі скандалів,
Доволі сюрпризів
Для бідної Лізи,
І каву і славу
Хай чорт забере!

Чуєте! Забирайте вашу музику і дайте мені спокій!

Мама. Лізо!

Ліза. О, я нещасна! І це все ви, це все папа, для якого його давлючі пряники дорожчі від мого щастя! Через ці пекельні пряники я втратила Амедея і мою славу! О, боже! (*Дивиться у вікно*). Це він!

Мама. Хто?

Ліза. Амедей! Він робить мені знаки. Він не сміє увійти. Зараз же покличте його сюди!

Мама. Ти збожеволіла! Щоб прийшов папа і його побачив.

Ліза. Папи немає вдома! Зараз же покличте, або я сама піду до нього.

Мама. Ну, що з нею поробиш! (*Виходить*).

II

Ліза (*сама*). О, мій Амедей! Він прийшов, він хотів мене бачити! Невже він і зараз мене любить! Після вчорашнього скандалу.

Увіходить Амедей, за ним мама Функе.

Ліза (*кидається до нього*). О, мій Амедей!

Амедей. Лізо!

Ліза. Ти не розлюбив мене, любий!

Амедей. Я люблю тебе ще більше.

Ліза. А що, коли це правда?

Амедей. Що?

Ліза. Що не я написала цей вальс.

Амедей. О, це мені однаково,— я люблю не вальс, а тебе.

Ліза. О, яке щастя! Тоді нехай хоч і все загине. Нехай заберуть і мою славу, і мій алмазний бант, і золоту м'ясорубку, аби ти був зі мною, любий!

Дзвінок.

Мама (*з жахом*). Це папа! Тікай мерщій!

Амедей. Прощай! (*Цілує Лізу*).

Ліза. Прощай! (*Цілує Амедея*).

Мама Функе хапає Амедея за руку і швидко виштовхує його ліворуч.

III

Увіходить папа Функе, похмурий і злий, в циліндрі.

Функе (*нюхає повітря*). Чого це тут шоколадом пахне?

Ліза. Ні. Я не знаю...

Функе. Ну, постривай, пекельний Фінке! Ффу!
(*Злісно кидає циліндр і сідає в крісло*).

Мама. Ну, що нового?

Функе (*схоплюється*). Консерваторія ухвалила про-
вести експертизу. Сьогодні ввечері!

Ліза. Як сьогодні! Знову скандал! Я не хочу!

Мама. Експертизу! А що це значить?

Функе. Це значить, буде комісія, яка перевірить,
хто написав цей вальс.

Мама. Та як же вони це зроблять?

Функе. Хто зуміє програти всі варіації цього валь-
са — той і буде автор.

Мама. Ай, мій бог! А Ліза?

Функе. Звичайно, вона мусить теж зіграти, якщо
зуміє.

Ліза. Я не хочу! Господи! Знов ця морока!

Функе. Це все штуки Фінке! Це його штуки! На го-
лову комісії призначено Лео Ерліха!

Мама. Ерліха! Славетного композитора?

Функе. Це інтрига! Ерліх єврей! Як може єврей су-
дити арійський вальс!

Мама. І арійську дівчину!

Функе. Йому 70 років. Він старий і сліпий.

Ліза. Сліпий?

Функе. Так, сліпий! Як же він може побачити, хто
грає? Арійська дівчина, чи якийсь негр! Це інтрига!

Мама. Але ж він великий музикант!

Функе. При чому тут великий! При чому тут музи-
ка! Треба дивитись на дівчину — арійка вона чи ні. А він
сліпий та ще єврей!

Ліза. Я не буду грати!

Функе. Що таке? Я тобі покажу!

Ліза. Я не вмію! Я не хочу! Годі вже брехні! Це
правда!

Обоє Функе. Що правда?

Ліза (*плаче*). Це не мій вальс. Я підслухала його
у Джими.

Обоє Функе. Як?

Функе. Та як він смів складати вальси! Ах, він чорний собака, сажа, вакса, шоколад! Та я його зараз же... (*Опам'ятовившись*). Дурниці! Це ще краще!

Мама Функе. Що краще?

Функе. Ну, звичайно ж! Він же нижча раса! Ми його запроторимо і квит!

Мама. Як запроторимо? Куди?

Функе. В тюрму, або в концтабір.

Мама. За що? Хіба він що вкрав?

Функе. Звичайно, вкрав. Вальс!

Мама і Ліза. Як вальс!

Функе. Ну, аякже! На чому він грав цей вальс? На роялі. На чиему роялі? На нашому. Ну, значить, і вальс наш — ясно!

Мама (*зрадїла*). А й справді! Який ти розумний!

Функе. Я зараз же поїду до Думпе і все це влаштую.

Мама. До якого Думпе?

Функе. В гестаю. Дам йому ящик пряників — і фіть! Він його зараз посадить.

Увійшла Лена, але її ніхто не помічає.

Ліза. Ні, ні, я не хочу!

Функе. Що таке?

Ліза. Не хочу, не хочу, не дозволю!

Функе. Та ти з глузду з'їхала!

Ліза. Не смійте чіпати Джими! Він моє негрєня, я не хочу, щоб його мучили! Я не хочу, щоб його саджали в тюрму!

IV

Лена. Пане Функе!

Функе. Га! Що! Чого тобі тут треба?

Лена. Прийшов пан Фінке і хоче вас бачити.

Функе. Як! Та як він смів! Жени його геть!

Мама. Ні, ні! Прийми його, Альфред. Може, він щось порадить.

Ліза. Так, так! Зараз же прийми, бо я всім розкажу.

Функе (*береться за голову*). Клич!

Лена виходить.

Увіходить пан Фінке.

Фінке. Добридень.

Функе. Як ви сміли прийти до мене після вчорашнього!

Фінке. Заспокойтесь, люб'язний сусіде. Я хочу вам допомогти.

Функе. Ви! Мені!

Фінке. Так, я. Ваші справи кепські.

Функе. Не ваше діло!

Фінке. Ваших пряників ніхто не купує.

Функе. Брехня!

Фінке. Ваші векселі опротестовані!

Функе. А! Це ваше діло!

Фінке. Ваша дочка заплямована.

Функе. Забирайтесь геть!

Фінке. Сьогодні увечері комісія.

Функе. Це ваші штуки!

Фінке. Вона не зуміє зіграти варіацій.

Функе. О, прокляття!

Фінке. Але мій син любить вашу дочку.

Ліза. О, мій Амедей!

Функе. К чорту вашого сина!

Фінке. Він уже придумав десять блискучих варіацій.

Функе. О, я нещасний!

Фінке. І може навчити вашу дочку.

Ліза } Папо! Любий.

Мама } Альфред! Яке щастя!

Фінке. І за це ви повинні дати свою згоду.

Функе. Ніколи!

Фінке. На їхній шлюб.

Ліза. Папочко! Любий!

Мама. Альфред!

Фінке. Інакше я опротестую всі ваші векселі.

Функе (*береться за голову*). Дякую! Чорт з вами.

Згода. Щоб ви пропали!

Фінке. Амедей!

V

Амедей вбігає і кидається в обійми Лізи.

Ліза. О, мій Амедей!

Амедей. О, моя Ліза!

Функе. Зараз же грайте варіації. (*Про себе*). Здається, я нічого не програв. А Джімі я все ж таки запро-
торю.

Завіса

ВІДМІНА СЪОМА

I

Кухня. Д ж и м і своїм звичаєм сидить біля вогнища, чистить черевики і скаржитья Піку і Музі на свою долю. Він вдягнений в чорну брудну курточку і таку ж шапочку.

Д ж и м і. Ось уже другий місяць, як мене прогнали з кімнат на цю кухню, де я цілий день мушу чистити каструлі або черевики. Я не скаржусь, бо радий працювати. Але дайте мені грати! Я не можу жити без музики. За що така несправедливість?

Ціле місто грає мого вальса,
Скрізь його і грали і співали,
Я ж один не смію навіть пальцем
Доторкнутись до роаяля...
То невже ж я мушу тут довіку
Чистити каструлі й черевики,
Музики позбавитись назавжди?
Де ж тоді шукати в світі правди?
Кажуть, є одна така країна,
Що для всіх бездольних батьківщина,
Зникли там неправди необорні,
Рівні всі і білі там і чорні,
Всім трудящим там одна пошана.
Можна грати всім на фортеп'яно,
Ах, коли б я міг туди дійти,
Щастя там і музику знайти!

II

Увіходить К у к у к, як завжди, прямо з роботи.

К у к у к. Здоров, Джимі! Ну, як твої справи? Нічого, не сумуй, хлопче. Буде колись і на нашій вулиці свято. Скинемо буржуїв, як в Радянській країні — всім тоді добре буде.

Згори вбігає схвильована Л е н а.

Л е н а. Джимі, Джимі, ти тут! Тікай, Джимі, тебе хочуть схопити.

Д ж и м і. Як схопити! Куди?

К у к у к. Джимі! Схопити. Що ти кажеш!

Лена. А, це ти, Кукук — не смій чіпати, знову замажеш! Іди раніш умийся.

Кукук. Та кого схопити! Скажи з розумом.

Лена. Ой, дай оддохатись. Добре, що я почула... Наша панночка Ліза одержала премію за вальса.

Кукук. Ну? То при чому ж тут Джимі?

Лена. А тепер кажуть, що цей вальс вона підслухала у нашого Джимі.

Джимі. Невже кажуть! О, який же я радий!

Лена. Почекай радіти. Пан Функе за це страшенно розгнівався і сказав, що віддасть Джимі в гестапо.

Кукук. Ах, він негідник!

Лена. Як злодія і чорну расу.

Кукук. Ах, він мерзотник!

Лена. І вже подзвонив до якогось Думпе.

Кукук. До Думпе! Це ж перший гад і катюга!

Лена. Щоб схопив Джимі. Треба його врятувати.

Кукук. Я це зроблю!

Лена. Який ти добрий! *(Кидається на шию Кукуку).*
Любий!

Кукук. Ну, ну, обережно. Ти мене замажеш своєю пудрою.

Лена. Ах, ти, опудало! Але як же ми це зробимо? Треба мерщій!

Кукук. Дуже просто. Я його візьму з собою. Він буде мій підмайстер.

Лена. І справді! Одягати його не треба.

Кукук. І замазувати теж не треба — він і так чорний. На оцей віник і оці мотузки.

Лена. Який гарнесенький сажотрус!

Джимі. А куди ми підемо?

Кукук. На найвищі дахи — там нас ніхто не знайде.

Лена. Тільки б вони не привели собаку.

Кукук. Нічого — я його так заховаю, що сам чорт не знайде.

Лена *(дає Джимі пакунок)*. А оце тобі котлети і пиріг.

Джимі. О, Лена! Яка ти добра.

Лена. А оце тобі шарф, щоб не застудився.

Джимі. Лена, люба. *(Цілує її і плаче)*.

Лена. Джимі, любий, як я без тебе буду. Хто мені буде грати на склянках і каструлях?

Кукук. Та не ревіть — а то і я зареву.

Д ж и м і. Прощай, мій добрий Пік, прощай, моя Муза!

Л е н а. Ну, годі-бо — тікайте мерщій, поки не пізно.

Д ж и м і. Прощай, люба Лено! (*Ще раз цілує*).

К у к у к. Та не реви! Ходім!

Виходять з Джимі.

III

Л е н а (*сама*). А що, коли справді приведуть собаку? Коли побачать, що Джимі зник? А! Придумала. Є в нас скипидар, такий смердючий та уїдлиивий, що аж у носі дере. (*Бере з кутка велику сулію з скипидаром*).—Скажу, що випадково розбила. Бух! (*Б'є сулію*). Чхи! Яке ж пекуче! Ай! Здається, ідуть!

Пік і Муза і собі чхають.

Ф у н к е. Прошу сюди, пане Думпе. Що це таке! Апчхи, чхи! (*Чхає*).

Л е н а (*ніби плаче*). Пробачте, пане Функе — розбила... скипидар.

Ф у н к е. Забирайся геть, дура! Де Джимі? (*Чхає*).

Пік з гавканням накидається на Думпе.

Д у м п е. О! О! Заберіть собаку! Чхи!

Ф у н к е. Пік! Тубо! Геть звідси! Чхи! Де Джимі?

Л е н а (*тре очі*). Я не знаю — зранку кудись пішов.

Ф у н к е. Як пішов! Як ти сміла! Він втік, це ясно!

Д у м п е (*нюхає повітря*). Чкурнув. Це ясно. Чхи!

Ф у н к е. О, пекельне негрєня! Бачите, пане Думпе! Це справжній бунтівник!

Д у м п е. Так, так... Апчхи!

Ф у н к е. Треба його негайно догнати! Схопити! (*Про себе*). Побіг в консерваторію, це ясно!

Д у м п е. Добре, добре. Не забудьте, тисяча марок.

Ф у н к е. О, боже! Ви ж казали — ящик пряників.

Д у м п е. Це ви казали. Апчхи!

Ф у н к е. Ну добре, згода. Мерщій!

Д у м п е. Зараз я покличчи! моїх поміччи! чхників! Чха! Тьху!

Ф у н к е *(свариться на Лену кулаком)*. Ну, постри-
вай, пекельна дівка! Це твої вчхи! Чхи! вчинки!
Д у м п е. Геї! *(Виймає свисток і свистить)*.

IV

Увіходять двоє поліцаїв Ха п і Хра п з собакою-шукачем Ш е р-
ш е м.

Ха п і Хра п. До розказу пана. Апчхи! *(Собака
Шери чхає)*.

Д у м п е. Сержанте Хап!

Ха п. Єсть, пане начальник!

Д у м п е. Сержанте Храп!

Хра п. Єсть, пане начальник!

Д у м п е. Треба знайти і схопити негренья Джимі. Це
державний злочинець. Він втік звідси. Обнюхайте примі-
чха, чха-тьфу.

Ха п і Хра п. Слухаємо, пане начха... чхи... нач-
хальник!

Поліцаї ми Хап і Храп,
Втекти нелегко з наших лап,
Нахрапом звикли ми чинить,
Хапаєм кожного ми вмить,
Хто не вподобався властям,
Той, значить, нижча раса, хам,
З тим розрахунки в нас лихі,
Хапай, держи його — апчхи!

Лена тимчасом непомітно нацьковує Піка на Шерша, удаючи,
нібито стримує собаку.

Л е н а. Та тихше-бо, Пік! Тубо! *(Непомітно відхо-
дить в глибину і порається біля полиць з посудом)*.

Д у м п е. Ну, до роботи! Оглянути всю кухню.

Хап і Храп обходять приміщення з собакою-шукачем.

В ту хвилину, коли вони підходять до полиць з посудом, одна з
полиць зривається і ціла гора металевих каструль і тарілок з гур-
котом валиться на голови поліцаїв, разом з хмарою муки, що сип-
литься з якогось мішка.

Д у м п е і п о л і ц а ї. Караул! Рятуйте! Землетрус!

Галас, собаче гавкання, гуркіт, полицяї падають.

З а в і с а

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

ВІДМІНА ВОСЬМА

Дах великого будинку. Ніч. Повний місяць.

I

Кицька Муза сидить на даху і любить місяцем. З'являються три різноколірних коти. Вони сідають біля Музи і починають «співати» серенаду Музі.

II

Увіходять Кукук і Джимі. Коти розбігаються, крім Музи, яка продовжує сидіти на даху.

Джимі (*озирається*). Де ми?

Кукук. Це консерваторія... Скоро вже моя вулиця і моя квартира. Ми б давно вже прийшли, якби не цей проклятий собака.

Джимі. Що ти кажеш! Консерваторія! О, як би я хотів туди потрапити... Там грають... там вчать музики. Ти там був коли-небудь?

Кукук. Ну, аякже. Звичайно, був.

Джимі. Ах, який ти щасливий! Ну, скажи ж — що ти там бачив? Багато, багато роялів?

Кукук. Ні, роялів я не бачив. Там же центральне опалення. Ну, значить, я був у кочегарці та в головній трубі. А там роялів чомусь не було.

Джимі (*розчаровано*). А я думав...

Кукук. Ба ні! Я забув. Там є ще камін в одній залі. Оце якраз від нього труба. Там, дійсно, був один рояль.

Д ж и м і. О, якби хоч через трубу послухати. Боже мій, та це ж наша Муза!

К у к у к. Та що ти кажеш!

Д ж и м і. Авжеж. Музо, Музо, кис-кис!

Муза підходить, треться об ноги Джимі, нявкає. Джимі її гладить.

Д ж и м і. На тобі котлетку. Вітай Лену.

III

Вертаються ті самі коти — рудий, строкатий і чорний.

Д ж и м і. Дивись, скільки котів. Це вони, мабуть, і співали.

К у к у к. Ну, звичайно, — напевно, у них теж консерваторія.

Д ж и м і. Натє і вам котлетку. *(Коти хапають м'ясо)*. Та які голодні.

К у к у к. Стривай! Здається, той самий собака! Тікаймо!

Зникають ліворуч.

Муза і коти сідають на трубі і знову починають «співати». З правого боку, зігнувшись і спотикаючись, увиходять Храп і Хап, тримаючи Шерша, який біжить вперед, тягнучи за собою поліцаїв.

Хап. Ага! Нарешті. Тепер вони не втечуть. Шукай, Шерш, шукай! Куси!

Але в цю мить всі чотири коти вистрибують з своєї труби і накидаються на поліцаїв.

Хап і Храп. Рятуйте! Проби! Чорти!

Поліцаї і собака з жахом тікають.

Завіса

ВІДМІНА ДЕВ'ЯТА

Зал в консерваторії. Посередині великий розкішний камін, ліворуч біля каміна стіл для журі, праворуч рояль, далі входні двері. Вечір. Горить велика люстра. За столом журі в складі 3—4 професорів. Біля дверей швейцар ледве стримує напір кандидатів, що бажають виступити перед журі. Перед столом журі 5—6 дівчат, що чекають наслідків.

I

Д і в ч а т а *(галасливо, перебиваючи одна одну)*:

— Що таке! Адже ж я грала!

То хіба цього вам мало!
— Я зіграла дев'ять вальсів!
— Як ви смієте! Зухвальство!
— Кажуть всі, що я талант,
Значить мушу взяти бант!
— Я арійська панянка,
Ось вам довідка із банку!
— Мій папаша генерал!
— Це неправильно! Скандал!

Професор *(намагається перекричати дівчат)*.

Заспокойтеся, дівчата,
Як же можна так кричати,
Ще не всі тут виступали,
Треба знать, що буде далі,
Зачекати результат
І даремно не кричать!

II

Швейцар *(заслоняючи відхилені двері своєю булавою)*. Панове! Панове! Майте ж совість! Не напірайте! Не всі одразу! Дівчата в першу чергу. Модерато, поко а поко!

За дверима жіночий вереск.

З-за дверей висувається довжелезний тромбон, а за ним чиясь розпатлана й бородата голова.

Швейцар. А ти куди! Чи ти здурів!
Тромбон. На іспит! На експертизу!

Швейцар. Який іспит! Тут на роялі... Голова!

Тромбон. Це мені однаково. Я так затрублю, що всі роялі луснуть! *(Сурмить)*.

Швейцар *(виштовхує)*. Забирайся! Громадяни! Панове! Зараз перерва! *(Зачиняє двері)*.

З лівого боку двоє професорів поштиво вводять під руки сліпого Лео Ерліха. Це вродливий, величний старий, з лев'ячою шевелюрою, сліпий.

Лео Ерліх. Пробачте, панове, я трохи спізнився. Ну, що? Як наші претенденти на славетний вальс?

Професор. Серйозних поки не було. Ці дівчата не змогли зіграти нічого нового.

Лео Ерліх. Так, так... В цьому вальсі є щось таке, чого не передати однією віртуозністю. Якась недосказана думка, чиясь невимовлена скарга. Той, хто написав цей вальс, мусив багато страждати. Ну, що ж. Почнемо. Хто далі?

Швейцар (*відхиляє двері і викликає по списку*).
Панна Матільда Шульце.

Увіходить немолода, носата, але манірна дама, надто пишно, але без смаку вдягнена, напудрена і парум'янена. Сідає з гордим виглядом за рояль і починає грати вальс з якимись гучними варіаціями.

Професори непохвально хитають головами.

Лео Ерліх (*коли Матільда скінчила*). Дякую. Пробачте, що потурбували.

Матільда. Прошу. А коли я одержу премію?

Лео Ерліх. Коли напишете власний вальс.

Матільда. Зухвальство! (*Виходить з ображеним виглядом*).

Лео Ерліх. Далі.

Знову висувається голова з трембоном, швейцар штовхає її назад.

Швейцар. Панна Ліза Функе.

III

В залі рух і гомін. Двері розчиняються. Увіходять Ліза Функе і Амедей.

Лео Ерліх (*ласкаво*). Добрий вечір, фрейлейн. Раді вас послухати.

Ліза (*озирається на Амедея*). Я... я... не хочу...

Функе (*грізно*). Ліза!

Амедей (*ніжно*). Ліза!

Всі.

Лізо, о Лізо,
Годі капризів,
Не бійсь, не вагайся,
Заграй цього вальса,
Матимеш славу,
Матимеш приза,

Будь же ласкава.
Лізо, о Лізо,
Вальса заграй!

Ліза сідає за рояль і грає вальс, потім варіації.

Професори (*коли Ліза скінчила, кажуть, хитаючи в такт головами*):

Дуже добре, непогано,
Як немає тут обману,
То чудові візерунки
Написала Ліза Функе,
Можна дати Лізі приза,
Можна Лізу уквітчать.

Лео Ерліх (*підводиться*). Так, це дуже цікаво і дуже талановито. Але — це не та музика.

Всі. Як не та! Як не та!

Лео Ерліх. Цю музику написав інший автор. І не той, хто написав вальс.

Професори (*хитаючи головами*):

Може й так, може й так,
Де знайти нехибний знак,
Важко, важко щось сказати,
Важко, важко правду знати.

Функе. Я протестую! Це єврейські інтриги! Вальс написала арійська дівчина! Президент нічого не бачить! Лео Ерліх. Так, я не бачу. Але я чую.

IV

В цю мить чути страшенний гуркіт, і в каміні з'являється весь замазаний сажею Джимі, що впов сюди через трубу. Всі перелякані схоплюються з місць

Всі. Що таке! Сажотрус! Сажотрус! Чого тобі тут треба!

Джимі (*виходить вперед*). Дозвольте мені зіграти.
Ліза. Джимі!

Функе. Проклятий Думпе надув!

Лео Ерліх. Хто це просить зіграти? Який приємний голос.

Професор. Якийсь сажотрус. Вірніш сажотрусеня.
Лео Ерліх. Ну, що ж — нехай заграє. Конкурс вільний для всіх.

Професор. Але він увійшов через трубу!

Лео Ерліх. Це вже його діло. Мабуть, йому так зручніше.

Професор. Але він весь у сажі! Ти забрудниш рояль своїми руками.

Джимі. О, ні! Я буду грати тільки на чорних клавішах — адже ж мені не дозволяли грати на білих — от я і звик на чорних.

Лео Ерліх. Ну, звичайно! Чорна гама! Ось де розгадка цього вальса! Грай, хлопчику, грай!

Джимі сідає за рояль і грає той самий вальс, що грав колись в темній вітальні, в ту ніч, коли його підслухала Ліза. Джимі скінчив. Всі схоплюються схвильовані.

Професори. Та невже це він! Який талант! Хлопчик! Сажотрус! Чудеса!

Функе. Я протестую! Це брехня! Він вкрав цей вальс у мене!

Лео Ерліх (*підіймає руку, всі замовкли*). Підійди до мене, мій хлопчик. (*Джимі підходить до Ерліха*). Як тебе зовуть, моє дитя?

Джимі. Джимі.

Лео Ерліх (*обіймає Джимі*). В тебе великий талант, мій хлопче. (*Цілує Джимі*).

Професори. Не чіпайте його. Він увесь у сажі!

Лео Ерліх (*з гідністю*). В цьому немає ганьби — зате в нього чиста душа і великий талант.

Професори. Але він негр!

Лео Ерліх (*з радістю*). Що ви кажете! О, тоді я ще міцніше поцілую тебе, мій хлопче. Адже ж і я... (*Кладає руку на плече Джимі*). Адже ж і я син гнаної, пригнобленої раси.

Функе. Це й видно! Тим-то ви і захищаєте негра!

Лео Ерліх. Хто це каже?

Функе. Це кажу я — Альфред Функе. Батько арійської дівчини, яку ви навмисне скривдили. Вона написала цей вальс!

Ліза (*вибігає вперед*). Неправда! Я підслухала його у Джимі!

Функе. Брехня! Вона не знає, що говорить!

Ліза. Ні, знаю! Годі вже брехні. Джимі наше негрєня — ми прогнали його на кухню, а папа хотів посадити в тюрму. Годі вже неправди! Я сама винувата. *(Плаче)*. Не треба мені вашої сла-ави.

А ме де й *(підбігає і обіймає Лізу)*. Лізо, люба, я ще більш люблю тебе за це!

Ліза. О, яка ж я щаслива!

Лео Ерліх. Підійди до мене, люба дівчинко! *(Ліза підходить, він цілує її в лоб)*. Повір, що зараз ти здобула собі більшу перемогу, ніж написавши справжнього вальса. Бо ти навчилась говорити правду. Збережи ж її назавжди в своєму серці. *(Пригортає до себе Джимі)*. А тебе я візьму до себе, як учня і як сина.

Джимі *(в захопленні цілує руку старого)*. О, мій любий вчителю.

Лео Ерліх. Тепер ви бачите, панове, що значить талант. Він живе там, де хоче. Чудовий вальс, який ви вважали арійським, вальс, що причарував всю країну,— написав син раси, яку ви називаєте нижчою. Написав бідний негр, якому не дозволяли грати, якого прогнали на кухню, щоб він не смів бруднити своїми чорними руками білих клавішів панського рояля. І ніхто зрячий не побачив цього таланту. Бо зрячі дивились на шкіру, а сліпий — подивився в душу.

Функе. Я протестую! Це більшовицька агітація! Вас треба вислати з Германії!

Швейцар *(наближається до Ерліха)*. Пане Ерліх! Вам лист. *(Простягає до Ерліха лист)*.

Лео Ерліх *(здивований)*. Лист? Мені? Звідки?

Швейцар. Не можу знати. Приніс якийсь солдат.

Всі *(з жахом)*. Солдат!

Лео Ерліх *(бере листа)*. Солдат! Ну, тоді зрозуміло. Здається, ваше бажання здійснюється, пане Функе. *(Подає листа одному з професорів)*. Прочитайте, що там таке.

Професор *(розриває конверт і читає про себе)*.

Лео Ерліх. Ну, що? Чого ж ви мовчите?

Професор *(збентежений)*. О, пане Ерліх!

Лео Ерліх. Значить, я угадав? Мене висилають?

Професор. Яка несправедливість!

Інші професори. Не може бути! Вислати таку людину! Такого великого музиканта!

Амедей (*бере руку Ерліха*). О, мій дорогий вчителю!

Лео Ерліх. Не дивуйтеся, мої друзі. Цього треба було чекати.

Функе. Ага! Я казав! Так вам і треба.

Ліза. Не смійте так казати! Ви ганьбите моє ім'я!

Функе. Що таке? Та як ти смієш? Її ім'я!

Лео Ерліх. Так, мої друзі. Я мушу покинути цю країну, де я прожив усе моє життя, де я виховав стільки музикантів.

Функе (*хлопає себе по лобі*). О, я дурень! Чому я не віддав йому Лізи вчитись...

Амедей. Любий мій учителю!

Лео Ерліх. Нічого не поробиш, мої діти. Але є ще на світі країна, де шанують людей, а не расу. Я поїду туди доживати свій вік. Я візьму туди і тебе, мій Джимі — там ти зростиш свій талант, там ти знайдеш і щастя і батьківщину!

Джимі. Я поїду з вами скрізь, мій любий, мій дорогий вчителю!

Функе. Що ж робити, що робити... Вальс пропав, векселі опротестовані, дочка відбилась од рук!

Фінке. Не турбуйтеся, люб'язний сусіде, — ради наших дітей я вас врятую. Об'єднаємо наші фірми — «Фінке і Функе».

Амедей і Ліза обнімаються

Ерліх (*до глядачів*). Дивіться ж, діти, ми приїдемо з Джимі до вас — навчіть нас кращого життя!

Завіса

КІНЕЦЬ

1937

ВИБІР

П'еса на 4 дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Немилов

Віра — його дружина

Ніна — його сестра

Суслєєв

Зіна

Яворський

Гімалайський

Марія Михайлівна

Дама

Шофер

Медробітники «Швидкої допомоги»

ДІЯ ПЕРША

Кімната на дачі Немилових. Просто—скляні двері на веранду, зараз відчинені. На дверях з зовнішнього боку наліплений аркушик паперу з написом — «Просять зачиняти двері».

І

Ніна ходить по кімнаті і грає на скрипці, повторюючи весь час з енергійною впертістю той самий бурхливий пасаж, який їй, очевидно, не дається.

З саду входить Сусяєв. Переступивши поріг, він вертається, читає уважно напис і тоді, похитавши головою, ретельно зачиняє двері.

Сусяєв. Добрий вечір, Ніна Петрівна.

Ніна (*перестає грати*). Хто вас просив зачиняти двері! Надворі задуха, спека, а він зачиняє... Зараз же відчиніть!

Сусяєв (*знижує плечима*). Дозвольте! Там же написано — «Просять зачиняти двері». Звідки ж я знаю... (*Відчиняє двері*).

Ніна. Написано, написано! А якщо буде написано— «Просять порозбивати шибки»,— ви й це зробите? Треба ставитись критично, а не вірити всьому, що написано. А ще математик!

Сусяєв (*сідає і витирає хусткою лоба*). Та дозвольте! Навіщо ж тоді написано?

Ніна. Навіщо, навіщо! Це старий напис, коли ще був східний вітер!

Сусяєв. Східний вітер?

Ніна (*нетерпляче*). Ну, так, східний вітер, і з нової будівлі несло сюди порох і вапно — здається, ясно! А ще фізик. А зараз вітер змінився.

Сусл'яєв. Значить, треба було зняти напис, і було б усе ясно.

Ніна. Розумній людині не треба напису.

Сусл'яєв. Спасибі.

Ніна. Нема за що. До речі, чого ви приїхали?

Сусл'яєв (*підводиться*). В усякому разі не до вас. Нестор Петрович дома?

Ніна. Де дома? Тут, на дачі, чи на міській квартирі? І коли ви, зрештою, навчитесь говорити ясно? А ще друг Нестора Петровича! (*Знову починає грати*).

Сусл'яєв. Прощайте. (*Іде до виходу*).

Ніна (*не перестаючи грати*). Нестор Петрович має зараз приїхати. Не сердьтесь—ви ж знаєте, що я люблю...

Сусл'яєв. Чіпляйтесь до кожного слова. Знаю.

Ніна. Не чіпляйтесь, а шукати точних слів для кожної думки.

Сусл'яєв. Як Нестор Петрович?

Ніна (*опустила скрипку, несподівано м'яко*). Де вже мені рівнятись... Скажіть краще, як ваша дисертація! Чи скоро напишете?

Сусл'яєв. Е, гм... власне кажучи...

Ніна. Як! Знову кинули! Та як вам не соромно! Людині сорок років!

Сусл'яєв. Неправда, тридцять вісім...

Ніна. Людині тридцять вісім років, починає світити лисина (*Сусл'яєв береться за голову*), а й досі нічого не добився...

Сусл'яєв. Та коли ж написати? Часу ж немає.

Ніна. Часу немає! А навіщо понабирали уроків в десятих школах? Бо дружині грошей треба. Вона на курорті, а ви й улітку працюєте! Шляпа ви, пантофляний муж, а не математик! (*Знову береться за скрипку і починає енергійно грати той самий пасаж*).

Сусл'яєв (*схоплюється*). Прощайте! Піду краще в сад, ніж слухати вашу лайку та вашу музику. Одне одного варт.

Ніна. Нічого не поробиш, треба готуватись — скоро екзамен. Ну, бог з вами, не буду. Ходім до Нестора, здається, є нові журнали. Прикро дивитись, що з такими здібностями... (*Виходять праворуч*).

II

З саду швидко входить Віра. Вона дуже схвильована, ледве стримує сльози. За нею іде збентежений Яворський.

Віра. Залиште мене, прошу вас, залиште...— Я не можу... мені треба побути самій... Мені надто тяжко.

Яворський. Але ж це нерозумно, Віро! Навіщо тікати від щастя? Чого ви боїтесь? Ви ж самі сказали, що любите мене.

Віра (*гірко*). Але я не казала, що це мені легко... Якими очима дивитимусь я в очі Нестора Петровича... Ні, ні, залиште мене, благаю вас, Борисе.

Яворський. Нестор Петрович зрозуміє вас з першого ж слова. Він не терпить брехні і ніколи вас не осудить.

Віра. Так, він не терпить жодної брехні, він не терпить фальші... І я... я сама мушу признатись, що стала йому невірною...

Яворський. Це неминуче, Віро.

Віра. Неминуче... В ім'я чого ці муки!

Яворський. В ім'я правди... правди любові.

Віра. Яке це по суті рабство... Любов! Вона приходить у душу, як несмілий гість, а згодом починає панувати, як жорстокий тиран. Вона вже ставить свої закони і вимагає, щоб її насильство всі називали правдою!

Яворський. Значить не треба любові?

Віра. Не треба?.. А хіба це від нас залежить?

III

Входить Ніна і підозріливо дивиться на Віру.

Яворський. Здрастуйте, Ніна Петрівна. Який сьогодні вітер? Чи можна відчиняти двері?

Ніна. Дивлячись для кого. Але, на жаль, я тут не хазяйка і, якщо вам завгодно до нас завітати...

Віра. Ніно!

Яворський (*сміється*). То ви не можете зачинити двері для мене! Спасибі за одвертість.

Віра. Ніно, як тобі не соромно!

Ніна. Дозволь мені мати свою думку.

Яворський. Яке щастя, дорога Ніно Петрівно, що ви не критик і не директор театру. Не бачити б тоді світу моїм п'есам!

Ніна. Небагато б втратив світ від цього.

Віра. Неправда! Щире слово завжди проб'є собі дорогу, хоч би як не зачиняли перед ним двері.

Яворський (*цілує руку Віри, жартівливо, але зворушений*). Ви одна мене любите в цім домі, Віро Кирилівно.

IV

З правих дверей поспішно входять Марія Михайлівна і Сусляєв.

Марія Михайлівна. Нестор Петрович!

І дійсно, через хвилину скляні двері відчиняються і входить Немилов. Він в пальті, з невеличким чемоданом у руці.

Сусляєв (*перший кидається до Немилова*). Нестор!

Марія Михайлівна. Нестор Петрович!

Ніна (*з неприхованою радістю*). Нестор! Нарешті! (*Побачивши чемодан*). Як! Ти знову їдеш!

Немилов. Привіт, друзі, привіт! Так, Ніно, мушу знов їхати. Ну, як твоя музика? А де ж Віра? (*І передавши Ніні свій чемодан, швидко повертається і йде до Віри*). Добрий вечір, Віро! (*Тисне їй руку і ніжно цілує*). Привіт, Борис Васильович! (*Кивнувши Яворському головою, знову повертається до Віри і бере її обидві руки*). Ніяк не міг вирватись — стільки роботи. Ти чогось схвильована, моя люба? Може, нездужаєш? Ну, як у тебе в редакції? Все гаразд?

Віра (*збентежено*). Спасибі, я зовсім здорова. Ти знову їдеш?

Тимчасом Марія Михайлівна і Ніна накрили стіл і приготували чай і вечерю.

Немилов. Так, Віро, мушу знов їхати — і притому дуже швидко — через якусь годину.

Віра. Куди?

Немилов. Пробач мене — я не можу зараз сказати. Я ще мушу... (*Озирається*). Я ще мушу про дещо з тобою поговорити.

Віра (*спалахнувши*). Я... я теж хотіла...

Немилов. Сьогодні я довідався про одну... про одну річ. Людина, якій я вірив, як самому собі, зробила підле

діло... Я ще не маю певних доказів, але... Кому ж тоді вірити, кому?

Віра. Про кого ти кажеш?

Немилов. І подумати, що я стільки років... Пробач мені, люба, я не можу цього сказати навіть тобі, але ніколи ще я не був так боляче вражений.

Віра. Що ж робити... Як сказати йому тепер... Заспокойся, може, це ще неправда...

Немилов (*цілує її в лоб*). Спасибі. Для того і їду, щоб з'ясувати.

Марія Михайлівна. Нестор Петрович! Прошу! Вечеря на столі. Прошу, товариші! Борис Васильович! (*До Суслєва*). Товариш... не знаю вашого імені...

Суслєв. Семен Пилипович.

Марія Михайлівна. Прошу, Семене Пилиповичу. У нас в полку був доктор — теж Семен Пилипович — страшенно любив салату і червоне вино.

Суслєв (*про себе*). Напевно, якась полкова дама. А може й генеральша...

Всі сідають за стіл. Вечоріє.

Немилов. Сідай, Семене, сідай — тільки далі від Марії Михайлівни — допече розмовами про старі часи. Що це тебе давно не було? Та чого це ти такий смутний?

Суслєв. Так... різні причини.

Ніна. А де це ваша дружина? Її теж давно не видно.

Суслєв. Вона... на курорті.

Немилов. Як на курорті? Та вона ж мусила повернутись ще 15-го числа, а сьогодні вже 26-те.

Ніна (*ущипливо*). Кепсько ви доглядаєте вашу дружину, Семене Пилиповичу. Курорти — небезпечна річ.

Суслєв (*роздратовано*). В мене немає ніякої дружини. І прошу залишити цю розмову!

Ніна. Я так і знала!

Немилов. Як немає дружини?

Суслєв. Так.

Немилов. А Зинаїда Павлівна?

Суслєв. Вона... вона не повернулась.

Віра. Боже мій! Що ви кажете! Зіна!

Ніна. Тебе це дивує? Дивно.

Марія Михайлівна. Бідний молодий чоловік.

Ніна (*сміється*). Бог з вами, Марія Михайлівна!

Який же він молодий, у нього ж лисина і наукові праці! Тільки ось дисертації ніяк не напише.

Сусляєв (*підводиться*). Я ще раз прошу припинити цю розмову. Зрада моєї дружини — це моя особиста справа.

Немилов. Як ти сказав? Зрада? І тобі не соромно, Семене?

Сусляєв (*здивовано*). Мені?

Немилов. Так, тобі! Ти ж математик, учений, людина, що звикла давати всім речам точні і правдиві назви.

Ніна. Ну що ж! І математик може бути обдурений.

Немилов. Як же ти смів затаврувати жінку, близьку тобі людину, цим ганебним словом «зрада»!

Ніна (*палко*). Звичайно, зрада! А як же тоді назвати!

Віра (*про себе*). Зрада...

Немилов. За що? За те, що вона перестала тебе любити? За те, що в її душі сталася якась зміна? Коли фізичне тіло переходить з одного стану в інший, коли математична величина зазнає певних змін у своєму прагненні грані, — хіба ти називаєш це зрадою? А для жінки, що полюбила іншого, зараз же готове ганебне тавро. То невже ж і ми, люди нової епохи, мусимо зберігати це кріпацтво!

Яворський. Яка прекрасна думка!

Ніна. Невже? Не вам би це казати.

Немилов. Чому? Він поет — йому і книги в руки.

Ніна. Книги... Цими книгами зводять жінку, а потім ще й клепають на неї. Чи не ваш же Шекспір сказав про жінку — «зрадлива, як хвиля»? Поети!

Сусляєв. Ось бачиш, Нестор — виходить, можна знайти зраду і в самій природі, даремно ж ти захищав жінку. Зрада — зрада і є.

Немилов. Але не в тих випадках, коли жінка покохала іншого і розлюбила тебе.

Сусляєв. Значить, жінка не може зрадити?

Немилов. Чому ж ні? Коли вона зрадить твоє довір'я, або дружбу, коли вона збреше, що кохає тебе одного.

Ніна (*дивиться на Віру*). Ага! Тепер усе ясно!

Сусляєв. Навпаки — дуже складно.

Ніна. Дуже просто буває лише в поганих п'єсах. (*Дивиться на Яворського*). Життя ж — складна річ.

Немилов. Так, складна! А ми його штапуємо, ставлячи на один рівень велике й дрібне. Кожен бухгалтер, що відряджає свого рахівника в банк для перевірки авізовок, називає це «бойовим завданням». Кожен інженер, що посварився з своєю дружиною, зараз же рече-тує — «зрада!»

Сусліяєв. Нестор!

Немилов. І коли! В напружений час будівництва, коли справжня, а не вигадана зрада висуває скрізь свою гадючу голову. Навіть сьогодні я взнав про таке мерзенне діло, що серце закипіло гнівом! Немає гіршого горя, ніж зневіритись у тих, кому ще вчора вірив. *(Замислився)*. Але пробачте, друзі, час збиратись. Пора. *(Підходить до Сусліяєва)*. Не сердься, друже, я бачу, тобі насправді тяжко. Та що сталося? Може, це якесь не-порозуміння?

Сусліяєв *(теж підвівся)*. Де там... Прислала листа...

Віра теж встала з-за столу й відійшла набік. Яворський підійшов до неї.

Немилов. З курорту? *(Ніна прислухається)*.

Сусліяєв *(неохоче)*. Так...

Немилов. Ну і що ж? Що сталося?

Сусліяєв. Вона... вона зустрілася там з одним... з одним піаністом з Ленінграда.

Ніна. Зрозуміло...

Немилов. Як з піаністом? Звідки ж узявся піаніст на курорті наукових працівників?

Сусліяєв *(обурений)*. Я вже думав про це! Неприпустиме безладдя! Видають путівки кому попало!

Ніна. Прямо неподобство! Вам треба скаржитись.

Сусліяєв. Звичайно. *(Подивився на Ніну)*. Знову кепкуєте... Ех!

Немилов. Ну й вредна ж ти людина, Ніно... Змія.

Ніна. І ти! Як... як тобі не соромно!.. Змія! Не я тут змія, не я! *(Раптом вибухає слізьми і тікає з кімнати)*.

Сусліяєв. Що таке? Що з нею?

Марія Михайлівна *(підходить)*. Що таке з Ніною?

Немилов. Не знаю... Мабуть, нерви. Хвилюється, скоро іспити. Грає по шість годин у день. Треба її за-

спокоїти. *(Швидко виходить за Ніною. Суслев сідає в крісло. Віра і Яворський вийшли на веранду).*

Марія Михайлівна *(присаджується біля Суслева)*. Не сумуйте, дорогий Семене Пилиповичу! Я певна, що все буде гаразд. Хоч я і вперше вас бачу, але мені здається, що ваша дружина мусить вас дуже любити.

Суслев. Спасибі. Вона... вона дійсно... Якби не цей...

Марія Михайлівна. Я певна, що все з'ясується. Вірте старій людині. В свій час я бачила багато таких випадків. У нас в полку був один доктор...

Суслев. Що любив салату?

Марія Михайлівна. Ні, це другий. Дуже освічена людина, скінчив два факультети, вчився за кордоном, розмовляв трьома мовами. Якийсь час він був навіть лікарем у великого князя Георгія Михайловича.

Суслев. О, то у вас був аристократичний полк. Напевно, якийсь гвардійський?

Марія Михайлівна. Ні,— червоногвардійців у нас був лише один батальйон, решта ж сибірські партизани. Він так і звався.— Четвертий сибірський, імені товариша Петрова.

Суслев *(здивований)*. Як партизанський? А я... а я думав, що ви...

Марія Михайлівна *(сміється)*. Що я старомодна «дама», полковниця або генеральша? Так, це багато хто думає — така вже в мене постать неправдоподібна.

На ці слова вертається Немілов

Немілов *(помітивши розгублений погляд Суслева)*. Що, брат, попався — постривай, вона тобі ще про Колчака розкаже. Як вони його в полон брали.

Суслев *(сіпає його за рукав)*. Що ж ти мене підвів. Казав, що Марія Михайлівна ще за старих часів...

Немілов *(сміється)*. Уявляю! Ти, значить, вирішив, що вона яка-небудь баронеса або класна дама! *(Кладає Марії Михайлівні руку на плече)*. Та це ж завзята партизанка, весь Сибір на коні проїхала, танки брала, кулемет знає краще, ніж примус. Це вже в неї постава така поважна. Дай їй лорнет у руки — прямо губернаторша.

Суслев *(тисне руку Марії Михайлівні)*. Дуже радий був з вами... Але... але коли ж ви...

Марія Михайлівна. Коли я встигла? Так революція застала мене вже немолодою. Але в нашому селі всі пішли в ліс. Пішла і я...

Немилов. Бачиш, як просто! Всі пішли, то й вона пішла. А що вона гуртувала партизанські загони, що її двічі збиралися розстрілювати...

Марія Михайлівна. Ну, вже й двічі!

Немилов. Про це вона мовчить. Ось які в нас жінки, Семене, а ти кажеш «зрада». Такі не зрадять ні за яких обставин. *(Раптом хмура тінь набігає на його обличчя, він проводить рукою по чолу)*. А! дурниці!.. А де ж вона?

Марія Михайлівна. Хто?

Немилов. Віра.. Мені треба поговорити з нею.

Суслєєв. Вона, здається, пішла на веранду з Яворським. Та ось і вони.

Віра входить з веранди.

Марія Михайлівна *(підводиться)*. Ходіте, Семене Пилиповичу, на веранду. Я вам закінчу про доктора.

Суслєєв. Бог з ним, Марія Михайлівна. Розкажіть краще про себе. *(Виходять)*.

Віра *(підходить до Немилова)*. Невже ти зараз ідеш?

Немилов. Так. Мушу.

Віра. Я поїду з тобою до вокзалу.

Немилов *(швидко)*. Ні, ні, не треба. У мене є свої міркування. Сідай, Віро, мені треба з тобою поговорити. *(Сідає)*.

Віра *(стримуючи хвилювання)*. Я... я сама хотіла поговорити з тобою... Але тебе весь час не було.

Немилов *(пильно дивиться на неї)*. Ти чимсь збентежена? *(Дивиться на годинника)*.

Віра *(хвилюючись)*. Так... в мене є одна справа, але... але я її ще недосить обдумала... До того ж ти поспішаєш.

Немилов. Так, я дуже спішу. *(Усміхаючись)*. Краще вже я скажу тобі про мою справу. *(Виймає з кишені досить великий запечатаний пакет)*. Я мушу зараз їхати. Куди саме, я не можу поки що сказати. Пробуду у відсутності днів десять-дванадцять. В цьому пакеті дуже важливі папери. Це одна моя наукова праця.

Віра. Про електрони і закон причинності?

Немилов (*усміхається*). Ні — зовсім інша. Це робота оборонного значення, і я її з деяких міркувань не можу залишити ні в міській квартирі, ні в службовому кабінеті. Це єдиний примірник.

Віра. Ти хочеш передати її мені?

Немилов. Так. Сховай цей пакет у себе в столі чи в комоді. У тебе ж відпустка — значить, ти весь час будеш дома, дивись же, щоб він не загубився.

Віра (*беручи пакет*). Ну, звичайно, звичайно. Та й де ж він може загубитись?

Немилов (*підводиться*). Ну, мало що буває. Під час прибирання або (*сміється*) пожежа станеться. Словом (*бере її руки, дуже серйозно*) — бережи цей пакет за всяких обставин.

Віра (*так само серйозно*). Добре, не турбуйся, збережу.

Раптом з гуркотом розчиняються двері і в кімнату вбігає Ніна, дуже схвильована. Вона чула останні слова.

Ніна. Ні, ні! Не давай їй, не давай!

Немилов. Що таке? Ти знову?

Ніна (*хапає його за руки*). Нестор, любий Нестор, я ще — ніколи тебе не просила. Дай мені цей пакет — я збережу його, як життя, я пильнуватиму його, як зіницю ока!

Немилов. Ну, яка ж ти дурненька, Ніно! Ну, чого ти хвилюєшся. Ну, от і заплакала.

Ніна. Прошу тебе, прошу.

Немилов (*суворо*). Перестань, Ніно, як тобі не соромно. В мене є дружина і друг. Це Віра. Значить, їй і нікому іншому належить це право і це довір'я.

Ніна мовчки одходить набік і хмуро дивиться на обох. Віра ховає пакет. З саду входить Марія Михайлівна, Суслєєв і Яворський.

Немилов. Ну, мої друзі, пора. Час їхати.

Суслєєв. Уже! Ну, тоді і я з тобою. Ти мене підвезеш.

Немилов. На жаль, не можу. Я їду в інший бік.

Суслєєв. От тобі і маєш! Що ж я робитиму?

Віра. Переночуйте в нас.

Немилов. Марія Михайлівна розкаже тобі про доктора і про інші речі. Ви ж мені пробачте, я їду. А де мій чемодан?

Ніна *(подає чемодан, витираючи сльози)*.

Марія Михайлівна. Я ж вам нічого не приготувала на дорогу!

Немилов. Та ви ж крім сибірських пельменів нічого і не вмієте. Нічого, в мене все є.

Ніна. Я тобі поклала шоколаду, коньяку, ікри і аспірину.

Немилов *(підходить і ніжно цілує дівчину)*. Спасибі. І коли ти встигаєш—і плакати, і про все подумати? До побачення, друзі! *(Цілує Віру, тисне руки іншим)*.

Іде до виходу, всі йдуть за ним.

Немилов. До побачення, Віро! Не хвилюйся. Пам'ятай же, Семене, зрада — це наклеп на жінок!

Всі виходять. Чути гуркіт машини, яка од'їжджає.

Через хвилину входить Віра, за нею Яворський.

Яворський. Віро! Віро! Дорога!

Віра. Залиште, залиште мене, благаю!

З а в і с а

ДІЯ ДРУГА

Та сама кімната на дачі Немилових. Через десять днів після першої дії. Ранок. Звуки скрипки долітають із сусідньої кімнати. Але цього разу це палка і схвильована мелодія. З правих дверей входить Віра, в легкому пальті і капелюсі. Зупиняється в роздумі посередині кімнати.

I

Віра. Зрада — це наклеп на жінку... А я? Але що ж робити? Що робити, коли це понад мої сили... Десять днів, як він поїхав... Десять днів звучать у моїх вухах його шляхетні слова... про свободу любові, про довір'я, про дружбу... Але пристрасть не хоче їх слухати... вона бентежить, і кличе, і вабить іти принадним, забороненим шляхом... І це любов?

Скрипка замовкла. Входить Ніна з пачкою газет і листів.

Ніна. Ще день — і ніякої звістки від Нестора. Хоч би рядок за десять днів. (*Розпечатує газету*). Що таке! Наказ по інституту! Віро!

Віра. Що таке?

Ніна (*схвильовано*). Наказ по інституту. Призначено нового начальника. Якогось Шерстюкова.

Віра. Як Шерстюкова? А Десницький?

Ніна. Нічого не відомо. Певно, щось сталось. А Нестора як на гріх немає!

Віра (*неуважно*). Так, це дуже неприємно. Нестор був дуже близький з Десницьким.

Ніна. Ти говориш це так, ніби тобі зовсім однаково. Куди це ти, до речі, зібралась? В місто?

Віра. Так. Мені треба в редакцію.

Ніна. Неправда! Ти їдеш до Яворського.

Віра (*спалахнувши*). Як ти смієш!

Ніна. Так, смію! В середу ти була в місті, в Дроздовському заулку, там, де живе Яворський.

Віра. Слідкувала?

Ніна (*не відповідаючи*). Яка несправедливість! Яке безглуздя! Людина закохується в жінку, що не шанує, не може навіть зрозуміти цієї любові і готова проміняти її на перше-ліпше захоплення. І яка людина! Прекрасна, шляхетна, з розумом мудреця і довірливим серцем дитини... Зганьбити таку любов, таке довір'я!

Віра (*мовчки йде до виходу*).

Ніна. Не хочеш слухати!

Віра. Якби я не знала, що ти сестра Нестора, я б могла подумати, що ти сама в нього закохана.

Ніна (*з гідністю*). Так! Немає в світі людини, яку б я любила більше! Нестор мій брат. Він мій друг і вчитель. І не тобі кепкувати з цього!

Віра. Пробач — я не хотіла тебе образити.

II

Входить Зіна Суслєєва.

Віра (*з неприхованою радістю*). Зіна! Звідки? Давно?

Ніна (*дивиться з презирством на обох жінок*). Зраділа! Знайшла рідну душу! (*Виходить*).

Зіна (*злякано озирьється вслід Ніні*). Що таке? Чого це вона така сердита?

Віра. Та хіба ви її не знаєте? Нерви. Сідайте ж, розкажіть. Давно приїхали?

Зіна (*сідає*). Боже мій, що робити... (*Виймає хусточку і прикладає до очей*). Ви бачили мого чоловіка?

Віра. Семена Пилиповича? Звичайно. Він був у нас десять днів тому.

Зіна. Ну, що він? Дуже на мене сердиться?

Віра. Так... він дуже засмучений, хмурий.

Зіна. Ах, коли б ви знали, як це тяжко... Проте ви й не можете цього знати... Ви така розумна і спокійна...

Віра. Ну, що ви... я така ж, як усі.

Зіна. Ні, ні — мені здається, ви ніколи б не могли зрадити чоловіка. Господи! Яка я нещасна... *(Плаче)*. Бідний Семен Пилипович...

Віра *(зворушена)*. Ну, годі-бо, заспокойтесь, моя люба. Може, ще все обійдеться, побачите Семена Пилиповича, поговорите. Ви ж самі тут?

Зіна. Сама. Я на дачі у Каті Жданович.

Віра. Значить, в місто не заїжджали?

Зіна *(зітхає)*. Де ж там... Ви не знаєте, чи скінчили ремонт у нашій квартирі?

Віра. Право, не знаю. Семен Пилипович нічого не казав.

Зіна *(зітхає)*. Мабуть, скінчили... В моїй кімнаті такі чудові шпалери...

Віра. Ну, а як же... ваші плани? Що ви рішили?

Зіна. Ах, коли б я знала! Ви ж чули... Я познайомилась на курорті з одним... з одним молодим чоловіком. Він піаніст з Ленінграда.

Віра. Так, Семен Пилипович казав.

Зіна. Чудовий хлопчик! Які очі, а як грає! Господи, які нещасні ми, жінки! Як легко нас звести...

Віра *(мимоволі щиро)*. Ах, як легко...

Зіна *(в захопленні)*. Правда, легко? Проте ви ж нічого цього не знаєте... Ах, які вечори над морем...

Віра *(вже спокійно)*. Ну, то чого ж ви вагаєтесь? Ви його любите?

Зіна. Кого?

Віра. Ну, цього, вашого... піаніста?

Зіна *(нерішуче)*. Звичайно, люблю.

Віра. А він вас?

Зіна. Обожає.

Віра. Ну, значить ясно, їдьте до нього в Ленінград. *(Про себе)*. Як легко давати поради...

Зіна. А коли я хочу додому...

Віра. Ну, то йдіть і скажіть про все Семену Пилиповичу. Він добрий, він так вас любить.

Зіна. Ні, ні, я боюсь... Віра, голубко, поговоріть з ним ви... я така нещасна... *(Знову плаче, пригорнувшись до неї)*. Мені так хочеться додому, але як... як подивлюсь я в очі Семену Пилиповичу... я ж винувата перед ним.

Віра *(раптом підводиться обурена)*. Та де ж ваша гордість жіноча! Хіба Семен Пилипович ваш хазяїн, що може прогнати вас за кепську поведінку! Якщо ви лю-

бите іншого — ідіть до нього. Коли ж ні — вертайтесь додому, тільки ж не так, як винувата собака!

Зіна. Добре, добре, я вернусь... але не відразу. Ради бога, поговоріть з ним спочатку ви.

Віра (*заспокоїлась*). Добре. Я поговорю. Може, ще сьогодні. А тепер ідіть. Я тоді вам усе розкажу.

Зіна. Яка ви добра. (*Цілує Віру*). Не сердьтесь хоч ви на мене... Прощайте. (*Виходить*).

III

Віра (*сама*). І я могла ще вагатись! Шукати ганебного компромісу, замість глянути правді в очі... Скільки ще в нас старого страху... Перед чоловіком, перед хазяїном дому... Навіть, коли він така чудова людина, як Нестор... То невже ж і я повинна соромитись своєї любові і шкрябатись у двері, як Зіна, як кицька, що нашкодила в хаті! Ні. Будь що буде, щастя чи горе, а я піду до Бориса.

Рішуче повертає до дверей, але спиняється вражена, бо в кімнату входить Яворський.

Віра (*скрикує*). Борис! Яка ж я рада!

Яворський (*видимо схвилований*). Віро! Ви мене ждали?

Віра. Так, так. Я не можу більш терпіти. Я рішила все сказати Нестору. Як тільки він приїде. Годі страху і зневаги.

Входить Ніна.

Яворський (*не помічаючи її приходу*). Значить, ви нічого не знаєте? Ви не були сьогодні в місті?

Ніна (*стурбовано*). Що таке! Що сталося?

Яворський. Нестор Петрович... Не хвилюйтесь... він заарештований.

Віра. Нестор! Звідки, звідки ви знаєте?

Ніна. Брехня! Цього не може бути! Ви брешете!

Яворський (*не слухаючи, до Віри*). На жаль, це правда...

Віра. Господи. Ні, ні, це якесь непорозуміння. Цього не може бути! Нестор! (*Плаче*).

Ніна. Не смій плакати! Ти ображаєш його своїми словами! Ти рада його нещастю! Я знаю!

Яворський. Замовчіть! Ви збожеволіли!

Ніна. Це ви! Це ви принесли лихо в цей дім! Чого вам тут треба? Вивчати життя, якого ви не розумієте? То дивіться ж на ці сльози — вони такі ж фальшиві, як і сльози ваших героїнь!

Віра (*підводиться, обурена*). Як ти смієш! За що мене мучиш, за що! (*Ніна сідає в куток, похиливши голову на руки*).

Ніна. Бідна... їй теж нелегко...

З веранди входить Марія Михайлівна. В руках у неї кошик з покупками. Вона теж схвильована.

Марія Михайлівна (*сідає*). Ви вже знаєте?

Віра. Невже це правда? Ви були в місті? Дома?

Марія Михайлівна. Була. Вночі був трус. Кабінет Нестора Петровича запечатаний.

Віра. А він?

Марія Михайлівна. Ніхто не знає.

Віра. Що ж робити, що робити?..

Ніна (*підводиться, рішуче*). Брехня! Це наклеп! Я дізнаюсь правди. (*Швидко виходить*).

Марія Михайлівна. Це напевно в зв'язку з Десницьким. Та ні — не такий чоловік Нестор. З'ясується. (*Виходить, забравши кошик*).

Віра (*підводиться*). Невже Нестор ворог? Про це навіть подумати дико.

Яворський. Ви ж так недавно його знаєте... Чотири чи п'ять років.

Віра. Який це жах! Жити з людиною п'ять років, любити, поважати, радіти і сумувати разом, і раптом... і раптом переконатись, що ніколи його не знала, що вся його душа чужа і темна для тебе.

Яворський. Віро! Люба моя Віро!

Віра. Зрозумійте ж, Борисе! Що я любила його перш, як зустрітись з вами. Невже ж ми ніколи не можемо знати навіть найближчої людини? Ще півгодини тому мені здавалося, що я не тільки люблю, а й знаю вас до кінця. І коли я вагалась, болісно вагалась, чи з'єднати з вами моє життя — це ще був легкий вибір, Борисе!

Яворський. Легкий вибір! Тепер він ще легший, Віро!

Віра. Ви гадаєте? Півгодини тому я остаточно рішила розірвати з Нестором. І коли ви ввійшли, я готова була їхати з вами, не питаючись куди.

Яворський. Півгодини тому? То що ж змінилося зараз?

Віра. Все. Якщо Нестор не вернеться, ми мусимо розлучитись.

Яворський. Яке безглуздя! Чому? Коли це помилка, я дуже радий за нього, але ви вже зробили свій вибір. Якщо ж він ворог, то більше підстав для розриву. Доля рішила за нас. Це її подарунок — чого ж нам його цуратись?

Віра. Доля! Вона вже рішила один раз за мене, коли звела нас з Нестором. То невже і тепер я мушу йти до вас тільки тому, що доля знову робить за мене цей вибір! Ні! Я хочу сама його зробити. Прощайте. Залиште мене, благаю.

Яворський. Та це ж нерозумно, Віро! Навіщо ускладнювати життя, коли воно логічне і просте?

Віра. Знаєте, Борисе Васильовичу. Я люблю вас і вашу творчість. Але часом мені здається, що в ваших п'єсах дійсно вже надто логічно,— і, вибачте мене,— просто. Суперечності життя не розв'язуються так легко.

Яворський (*проводить рукою по чолю*). Мабуть, ви маєте рацію. Але слухайте, Віро! Я закінчую зараз одну річ.

Віра. Нова п'єса? Чому ж ви нічого не говорили?

Яворський. Я боявся розчаруватись. Жодної речі я не писав з таким захопленням і пристрасстю. Це буде зовсім новий етап моєї творчості. І цим зростом я зобов'язаний вам і вашій любові.

Віра. І все ж таки ми повинні розлучитись. Ідіть, Борисе,— мені надто тяжко. Пожальйте ж мене і дайте розібратись у моїх думках.

Яворський (*цілує її руки*). Корюся, бо знаю, що ви самі згадаєте про мене. Побачите — ще день-другий— і все стане ясним і простим.

Віра (*хитає головою*). Ні, Борисе... далі буде ще складніше. Вузол ще тільки зав'язується. Прощайте.

Яворський. До скорого побачення. (*Хоче її поцілувати*).

Віра. Ні, ні. Не треба, ідіть. (*Затуляє обличчя руками*).

Яворський мовчки виходить, не зачинивши дверей.

Віра сидить в тій же позі, схиливши голову на руки. Пауза.

На веранду обережно входить Сусл'яєв. Дивиться на напис, чуває потилицю. Входить в кімнату, потім знову переступає поріг і дивиться навкруги — звідки вітер. Тоді рішуче входить, залишивши двері відчиненими

Віра (*отямилась*). А! Це ви, Семене Пилиповичу! Заходьте, дуже рада. Тільки зачиніть, будь ласка, двері.
Сусл'яєв. Знову не вгадав! Але ж вітер південний.

Віра (*здригнулась*). Мені чогось холодно. Мабуть, нездужаю.

Сусл'яєв. Прошу, прошу. (*Зачиняє двері*). Тільки не кажіть Ніні Петрівні, що це я. Знов буде лаятись.

Віра. Добре, не скажу. Здрастуйте. Рада вас бачити. Якраз до речі. Сідайте.

Сусл'яєв. Спасибі. (*Сідає*).

Віра. Семене Пилиповичу! Я хочу з вами поговорити.

Сусл'яєв. Дуже радий.

Віра. Про вашу дружину. Про Зіну.

Сусл'яєв. Це зовсім зайве.

Віра. Не треба так казати. Ви даремно мучитеся самі і мучите бідну жінку.

Сусл'яєв. Але дозвольте...

Віра. Ні, ні,— так не можна. Навіщо доходити до відчаю?

Сусл'яєв. Але ви не знаєте...

Віра. Я все знаю. Звичайно, вам тяжко, але...

Сусл'яєв (*схоплюється*). Та мені зовсім не тяжко! Я найщасливіша людина на світі!

Віра. Як! (*Теж підвелась*).

Сусл'яєв. Я ж кажу, що ви нічого не знаєте. Я закохався.

Віра (*раптом сідає*). Ви!?

Сусл'яєв. Звичайно, я. Більш того. Вона закохалася в мене!

Віра. Хто? Та кажіть пущям, що ви тягнете!

Сусл'яєв. Одна... одна наша співробітниця. Перекладач з грецької мови в нашому інституті.

Віра (*розгублено*). Як грецької мови? Та хіба тепер є грецька мова?

Сусл яє в. Чудова, розкішна жінка. Які очі, волосся, плечі. Виявляється, що вона давно мене любить. Я навіть не повірив. Така принадна жінка! Але вчора ми остаточно призналися одне одному. Я беру відпустку! І як тільки скінчиться ремонт, ми їдемо в Крим, а потім...

Віра (*починає голосно реготати*). Ха-ха-ха! Розкішна жінка! Грецька мова! Значить, все дуже просто! Ха-ха-ха! Скінчили ремонт в квартирі і раптом нове життя! Ха-ха-ха!

Її регіт стає все більш істеричним і раптом переходить у плач. Вона падає в крісло і вся здригається від нестримних ридань.

Сусл яє в (*злякався*). Віро Кирилівно! Що з вами! Боже мій! Води! (*Метушиться по кімнаті*). Випийте води! Невже й ця мене кохає? Віро Кирилівно! Віро!

V

З правих дверей в кімнату вбігає Марія Михайлівна. В одній руці у неї гвинтівка, а в другій телеграма

Марія Михайлівна. Віро! Віро! Де ти!

Сусл яє в (*відскакує*). Що таке? Чого ви з рушницею!? Допоможіть! Йй млосно.

Марія Михайлівна. Що з нею? Віро, голубко, телеграма від Нестора!

Віра (*схоплюється*). Від Нестора? Де? (*Витирає очі*). Звідки? (*Вихоплює телеграму*).

Марія Михайлівна. Бачиш, я мала рацію. Він зовсім не заарештований.

Віра (*читає вголос телеграму*). «Дорога Віро. Заспокойся. Крапка. Обшук непорозуміння. Крапка. Затримаюсь Ленінграді ще два дні. Буду десятого. Крапка. Пам'ятай Нестор». Господи, яке щастя!

Марія Михайлівна (*розмахуючи гвинтівкою*). Я ж казала! Не така Нестор людина! Яка ж я рада!

Сусл яє в. Та який обшук? Та покладіть ви, ради бога, вашу рушницю,— вона ще вистрелить!

Марія Михайлівна. Не кажіть дурниць! Хіба ви не бачите, що вона без замка. Я її чищу.

Вбігає радісна і схвильована Ніна.

Ніна. Ага! Я казала! Звичайно, брехня! Я була в інституті... Нестора ніхто не чіпав... він в Ленінграді. Нав-

паки... *(Задихається, не може говорити)*. Серце! *(Падає в крісло)*.

Марія Михайлівна. Заспокойся, люба,— є телеграма — він пише сам. Ось. Випий води, голубко.

Ніна *(вихоплює телеграму і читає)*. І хоч би слово мені... Все їй... цій змії.

Марія Михайлівна *(до Суслєва)*. А ви добре стріляєте?

Суслєв *(злякано)*. Я? Поняття не маю.

Марія Михайлівна. Як? І вам не соромно? А що ж ви будете робити, коли почнеться війна. Не сподівалася я від вас, не сподівалася! А ще молодий чоловік!

Суслєв. Та я, власне кажучи... Я вже почав вивчати. На цій, знаєте, електричній карті... з контактом — ткнеш і горить.

Марія Михайлівна. Ага. Ну, то ходім, я вам покажу, як розбирати гвинтівку, а потім і стріляти вивчу.

Суслєв *(покійно йде за нею)*. Спасибі. От попався, бодай його. *(Виходять)*.

Віра *(що сиділа задумана, раптом схоплюється)*. «Обшук непорозуміння...» Але чому він все ж таки буз?

Ніна *(теж підводиться)*. Не пощастило? Шкодуєш! І подумати, що такий ехидні він надсилає свій перший привіт! На, бери свою телеграму, обманщиця! *(Вергає на підлогу телеграму і виходить)*.

Віра *(сама)*. Що ж робити? Невже я справді обманщиця? І в той час, коли я хочу його кинути, він думає тільки про мене... Дорога Віро... Стривай! А про що... Здається, там написано... *(Рвучко нагинається і піднімає з підлоги телеграму)*. Так! «Пам'ятай». Про що? А! Яка думка! Пакет! Пакет, що він дав мені зберегти! Його ж не було там, коли робили обшук... Пам'ятай... Значить, бережи пакет... А що, коли в цьому пакеті...

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Кімната Віри на дачі Немілових. Ранок.

I

В кімнаті ще темно. На письмовому столі догоряє свічка. Віра спить на своєму ліжку. Чути гуркіт автомобіля.

Віра (*раптом схоплюється з ліжка*). Що таке? Хтось під'їхав? Може, Нестор? Котра година? Вісім... Свічка... Я так і заснула, не загасивши... (*Замислилась*). Що ж робити? Сьогодні чотирнадцяте, а його немає... І цей пакет... що пече мені руки. Майже цілу ніч я сиділа над цими паперами, не розуміючи, що там написано. Чому він писав англійською мовою? А місцями навіть шифром? Як не жену я геть цю страшну думку, вона не дає мені спокою... Що коли ці папери єдиний доказ його винуватості... і я мушу сама рішати його долю... Жах... Ні, ні! Геть з цими думками! Нестор не може бути ворогом! Світла!

Вона енергійно розсуває важкі завіси, сонячне світло вривається в кімнату крізь відчинені на ніч вікна. Під вікном чути покашлювання. В просвіті вікна з'являється голова Суслєєва.

Суслєєв. Можна?

Віра. Та ви з глузду з'їхали? Я ж не одягнена!

Суслєєв. Ах, пробачте!

Віра. Це ви під'їхали?

Суслєєв. Я!

Віра. Ну, то чого ж ви не йдете в кімнату? Через веранду?

Суслєєв. Я боюсь. Там сидить Ніна Петрівна.

Віра. Бідний! Ну, то йдіть постріляйте з Марією Михайлівною.

Суслєєв. Її немає — певно, на базарі.

Віра. От, горе мені з вами. Ну, то почекайте, я зараз. Тільки одягнусь. (*Одягається і вмивається*).

II

Входить Марія Михайлівна з кошиком полуниць у руках.

Марія Михайлівна. Віро! Ти вже встала? Доброго ранку. А я вже побувала на ринку — ягід купила на варення — дивись, які розкішні. (*Становить кошик на стілець*).

Віра. Є вже газети? Листів не було? (*Починає вмиватись*).

Марія Михайлівна. Ні, ще не було. Та — ти знаєш, я зустріла зараз Наталю Максимівну. Вона ж постійно була у Десницьких...

Віра (*стурбовано*). Ну!

Марія Михайлівна. Виявляється, у Десницько-го теж був обшук, перш як його звільнили з інституту.

Віра (*байдуже*). Справді?

Марія Михайлівна. Але кажуть, що деякі папери він ще раніш передав своїй сестрі в Ленінград.

Віра (*випускає з рук глечик, який розбивається*).

Марія Михайлівна. З водою! Стривай, я затру.

Віра. Ні, вже нічого... Ну?

Марія Михайлівна. А тепер Десницький кудись зник і його скрізь шукають.

Віра. Друг Нестора... Господи!

Марія Михайлівна. Що ти кажеш?

Віра. Ні, це я так... І коли ж, нарешті, Нестор приїде?!

Раптом під вікном чути постріл, звук розбитої шибки і жіночий крик.

Марія Михайлівна. Що таке! Хто це стріляє?

Зараз же по тому в кімнату вбігає переляканий Суслєєв з малокаліберною гвинтівкою в руках, а за ним розгнівана Ніна

Ніна. Та як ви сміли! Та ви з глузду з'їхали. Як ви сміли стріляти в кімнаті!

Сусляєв. Та в якій кімнаті! Я цілив в ялинкову шишку.

Ніна. Самі ви ялинкова шишка! Зараз же віддайте гвинтівку. Він трохи в мене не попав!

Марія Михайлівна. Ну, ну, не репетуй — в тебе не попав. Та тебе ніяка куля не візьме. У нас в полку був один такий партизан, то бувало цілий день лається. До всіх чіплявся, навіть до командира. В окопі чи в засідці сидить і то не втерпить — висуне голову і криє білих. Так його жодна куля не брала, втопився, купаючись, сердешний...

Ніна. Спасибі за порівняння.

Марія Михайлівна *(бере Сусляєва під руку)*. Так-то, молодий чоловіче — стріляйте краще в стінку або в небо. Ходім пити чай.

Ніна *(яка уважно придвлялася до паперів, що на столі, хапає за руку Віру й відводить набік)*. Ти розпечатала його пакет! Як ти сміла!

Віра. Це мій обов'язок. Пусту мою руку.

Ніна. Ти зламала його довір'я. *(Дивиться їй у вічі)*. Стривай! Ти щось задумала! Ти...

Віра. Пусту мою руку! Ти збожеволіла!

Ніна *(стиха, зловісно)*. Ти хочеш виказати ці папери! Я заб'ю тебе, коли ти це зробиш!

Марія Михайлівна. Ну, то ходім же пити чай!

Віра *(виривається з рук Ніни)*. Пришліть мені, будь ласка, сюди.

Сусляєв *(жваво)*. Я принесу вам і собі. В мене є до вас діло. Можна?

Віра *(усміхається)*. Добре. Несіть.

Марія Михайлівна. Бойтесь? Ех, ви — снайпер!

Всі виходять, крім Віри.

Віра *(сама)*. Десницький зник, а папери... Що, коли й Нестор... Він же друг Десницького... Яка страшна думка! Ні — не можна далі вагатись. Я мушу віднести їх до парткому.

III

Входить Сусляєв з підносом, на якому дві склянки чаю, молочник, булочки і масло.

Сусляєв. Під ваш захист, Віро Кирилівно. Бо Ніна мене з'їсть.

Віра (*зітхнувши*). Не тільки вас. Сідайте. Прошу. Ну, що ж ваша «розкішна жінка»? Чи скоро їдете на південь?

Сусл'яєв. Та я ще не знаю...

Віра. Як не знаєте! Хороша ж ваша любов!

Сусл'яєв. Любов... любов... Я не думав, що це така клопітна річ. То в театр, то за місто, то на човні кататись. А коли ж працювати? Я он книжку почав писати «Про безмежне зростання перемінної»... кинув. Ех,—і треба ж було Зіні... До речі,—ви її не бачили? (*Бере з кошика кілька полуниць і починає їсти*).

Віра. Як же не бачила,—кілька разів.

Сусл'яєв. Та що ви! Ну, що ж? Як вона? (*Ість полуниці*).

Віра. Мені здається, що вона дуже за вами нудьгує.

Сусл'яєв. Віро Кирилівно! Голубко! (*Ість*).

Віра. Так — але тепер, коли вона довідалась про ваше захоплення «грецькою мовою»...

Сусл'яєв. Та бог з нею! Віро Кирилівно! Рідна! Поговоріть з нею! Йй-богу! (*Ість полуниці*).

Віра. Добре, поспробую. Значить, ви згодні помиритись?

Сусл'яєв. Та з радістю! Хоч і зараз.

Віра (*успіхається*). Вже не боїтесь «зради»?

Сусл'яєв. Стривайте! Я й забув про головне! Скажіть, Нестор давно вам писав?

Віра (*здивовано*). Нестор? Так, давно. Тільки оту телеграму. Я вже починаю турбуватись.

Сусл'яєв (*виймає з кишені конверта*). Позавчора я одержав цього листа.

Віра (*вихоплює лист, читає*). «Любий Семене. Заїдь, будь ласка, до Віри, скажи, що я живий і здоровий і скоро приїду. Твій Нестор». Що це значить?

Віра. Як це все дивно... Чому ж він сам не написав мені?

Сусл'яєв. Кажуть, що Нестор був дуже близький з Десницьким. Чому б вам не порадитись з кимось із товаришів Нестора?

Віра. Невже ви думаєте, що я цього не зробила? Ще вчора я була в парткомі інституту.

Сусл'яєв. Ну і що ж?

Віра. Нічого певного не відомо.

Сусл'яєв. Погано...

Входить Ніна з пачкою газет.

Сусліяєв (*схоплюється*). Ну, мені пора. До побачення. На все добре. (*Поквапно виходить*).

Ніна (*дивиться йому вслід*). Теж мені — Вільгельм Телль. Ну! Є ще правда на світі! Подивись, що пишуть про твого Яворського! Нарешті зрозуміли!

Віра. Про Яворського? Ну що ж, можеш радіти з чужого лиха — на це тебе стане. (*Починає їсти полуниці, не звертаючи на Ніну уваги*).

Ніна. Не хочеш слухати! Ні, послухай. В «Театрі і мистецтві» аж дві статті про нього. Все те, що я давно казала! «Спрошене сприймання життя», «Спекуляція на великих темах», «Теорія оптимістичних конфліктів». Словом, досталося як слід.

Віра (*спокійно, не підводячи голови*). Завчасно радієш. Ці удари принаймні спізнались.

Ніна. Ні, почекай! Головне не в цьому. Тут ще є маленька замітка, що він читав учора свою нову п'єсу в академічному театрі. (*Чекає репліки. Віра мовчить нерухома*). Ну, це я можу прочитати дослівно: «На жаль, цього разу звичайна майстерність зрадила талановитого драматурга. П'єсу було зустрінuto холодно» (*Віра мовчить*). Не хочеш відповідати? Як бачиш, чоловіків зраджують не тільки жінки, а й інші речі. Наприклад, успіх.

Віра (*раптом підводиться*). А ти думала коли-небудь про те, що бувають чоловіки, які зраджують дещо незмірно вище, ніж жінка, — батьківщину!

Ніна (*відступає вражена*). Ти знову за своє! Як ти смієш клепати на Нестора!

Віра. Клепати! Я віддала б півжиття, щоб не було цих зловісних сумнівів... Куди він подівся? Які папери сховав у цьому пакеті? Чому він написав Сусліяєву цього листа? (*Вергає Ніні лист. Ніна хапає і мовчки читає листа*).

Віра. Чи маю ж я тепер право зберігати у себе ці папери?

Ніна. Ти! Ти хочеш віддати їх владі! (*Віра мовчить*). Як! Ти хочеш зрадити найвище, чим може пишатись жінка, дружина і друг — довір'я свого чоловіка! Ти вже зрадила, змія! Не пробуй мене обманути!

Віра (*гірко*). Я зрадила! А чому ж ти мовчиш про те, що він мене зрадив.

Ніна. Нестор зрадив тебе? Ти збожеволіла!

Віра. Так, Нестор! Хіба не гірша зрада те, що я мушу викинути з серця людину, яку перестала поважати! Людину, що... стала ворогом моєї вітчизни!

Ніна. Брехня! Це не жертва — ти розлюбила його ще раніш.

Віра. Розлюбила! Як легко ти читаєш у чужій душі, коли я сама, чуєш, сама, не знаю, що в ній зараз робиться. Все збаламучено, все збентежено — і почуття, і спокій, і думки. І звідки ти знаєш, що я не люблю Нестора? Не хотіла б і зараз любити, коли б не цей жахливий сумнів! Коли б не вітчизна, що встала між ним і мною!

Ніна. Яка облуда! Не смій казати про вітчизну! Тобі вигідно виказати Нестора, щоб піти до свого любовника!

Віра. Куди піти, дурна! Хіба я можу думати про любов у ці страшні хвилини, коли руйнується весь мій світ...

V

В кімнату входить Яворський.

Віра. Борис! *(Кидается до нього)*.

Яворський. Віро... Віро Кирилівно!

Ніна *(не вітаючись з Яворським)*. Стережись!

Злісно озирється і виходить. І зараз же по тому чути схвильовану музику її скрипки.

Віра. О, як добре, що ви прийшли! Якби ви тільки знали...

Яворський. Яке щастя, що ви раді мене бачити, моя остання радість! Віро, я приїхав за вами.

Віра. За мною?

Яворський. Так, за вами. Досить вагань. Ви повинні вирішити негайно.

Віра. Борисе!

Яворський. Сьогодні вночі я їду на Кавказ. Спочатку до Тбілісі, а потім кудись далі. В яке-небудь тихе маловідоме місце.

Віра. Що це — втеча?

Яворський. Хіба ви не читали газет?

Віра. Невже вас міг збентежити кепський настрій двох чи трьох рецензентів, які почули в кулуарах, що мож-

на вас вилаяти. Не тікали ж ви від надмірних похвал, якими засипали вас два роки!

Яворський. О, ні! Ви не зрозуміли. Хіба я про ті статті? Я читав в академічному театрі свою нову п'єсу.

Віра. Так, я чула про це.

Яворський. Репортер написав правду. Вперше в житті я зазнав справжнього горя. Краща, кохана думка, яку я плекав два роки, обманула мене вчора... (*Сідає в крісло, похиливши голову*).

Віра. Бідний Борис Васильович... (*Кладе йому руку на плече*).

Яворський (*бере і цілує цю руку*). Ще й досі я не знаю, в чому тут справа. Ніколи я не писав з таким захопленням і мукою — і ось ця мука ні в кому не знайшла співчуття. Як легко дісталась мені перша слава, коли я не чіпав свого серця, а лише підхоплював те, що було в усіх на устах. А тепер...

Віра. Це мука зросту, Борисе. Ви ще діждете свого часу...

Яворський. Ось для цього я й хочу поїхати. Я мушу перевірити, чого вартий мій талант. Дайте мені пити, Віро. Ні, ні, не треба, я візьму цих ягід.

Мовчки їсть ягоди. Віра замислилась.

Марія Михайлівна (*входить*). Добрідень, Борисе Васильовичу!

Яворський (*підводиться і тисне їй руку*). Здрастуйте, Маріє Михайлівно!

Марія Михайлівна. Чого це ви такий смутний? Не треба, молодий чоловіче. Віро, чи не в тебе я залишила мої ягоди? Хочу зварити... А! Ось де вони. (*Бере кошик і дивиться*). Гм... гм... Ось тобі й варення! (*Хитає головою й виходить*).

Яворський (*підходить до Віри*). Отже, рішайте, Віро. Там, далеко, далеко, в суворій тишині Кавказу, ми знайдемо нові сили й нове життя. Я взяв два квитки, поїзд в годину ночі. Ви ще встигнете зібратись до вчора.

Віра. Ні, Борисе. Я не поїду.

Яворський. Віро! Віро!

Віра. Я не можу, я не маю права тікати. О, коли б це було так просто...

Яворський. Та це ж безумство! Чого ви боїтесь?!

Віра. Я не можу тікати від страшної задачі, що за-
гадало мені життя. Я мушу зрозуміти її до кінця, а не
йти найлегшим шляхом...

Яворський. Ви мене не любите!

Віра. І як же легко ви, чоловіки, рішаєте долю
жінок...

Яворський. Ви мене не любите!

Віра. Треба чоловікові сховати таємні папери — він
дає їх жінці — збережи їх за всяку ціну. Ціною честі, ці-
ною сумління, ціною любові!

Яворський. Віро!

Віра. Треба чоловікові загоїти рану, що завдало йо-
му життя... і знову він кличе все ту ж слухняну і терп-
лячу жінку.

Яворський (*гірко*). Так, але жінка, що любить, не
питає і не міркує.

Віра. Я не така жінка, Борисе.

Яворський. Ну, що ж... Прощайте. Коли людину
зрадують щастя — її зраджують всі.

Віра. Я не заслужила від вас такої образи, Бо-
рисе.

Яворський. Простіть мені, Віро. Я сам... (*Схиляє-
ться перед нею на коліна й цілує її руки*). Я сам не знаю,
що кажу... Мені так гірко...

Віра (*голубить його голову*). Плачте, мій любий
хлопчику... Ці сльози зроблять з вас мужа, що сам завоює
славу, а не візьме її в подарунок.

Яворський (*підводиться*). Віро! Віро! Ви те, чого
бракувало мені все життя!

Віра. Ідіть. Пожалуйте ж і мене хоч трохи.

Яворський. І знову правда, гірка правда. Прощай-
те. (*Виходить*).

Віра (*кидається бігти за ним, але спиняється*). І весь
час тільки про себе... Тільки про себе. (*Сідає за стіл, по-
хиливши голову на руки*). І ради нього я хотіла кинути
Нестора? Як я могла зростити в серці цю болючу при-
страсть, що заслонила від мене справжню, правдиву лю-
бов... любов до Нестора... Яка ганьба... яке безумство...
Ні, ні мерщій до нього, сказати йому все, глянути знов
у його чесні, правдиві очі! Але ж ні! Колишнього Не-
стора вже немає! І очі його не правдиві. Де ж тоді ви-
бір, де?

VI

Пауза. Після довгого міркування Віра підводить голову.

Віра. Так, тепер я маю на це право.

Вона рішуче збирає папери і вкладає їх у великий конверт. Надписує адрес, але, очевидно, невірно, бо кидає перший конверт у кошик і бере новий, тоді надписує, вже не міняючи, і заліплює. Після цього встає і починає збиратись. Одягає пальто, капелюх. Бере портфель і пакет. Але перш ніж покласти пакет у портфель, тримає його в роздумі в руках.

Віра. А може, ні? А може, це справді зрада? Чого? Любові? Довір'я? (*Хвилину помовчавши*). Та хіба я смію його прийняти, коли це довір'я ворога? З яким невимовним болем вирвала я це довір'я з мого серця. Ні! Вибір ясний — нехай буде мука, але правда.

Рішуче ховає пакет у портфель і йде до дверей; з дверей виходить Ніна. Обидві жінки дивляться одна на одну.

Ніна. Куди ти йдеш?

Віра. Ти знову? Чого тобі треба? Пустити мене.

Ніна (*заступає їй дорогу*). Не пушту! Ти йдеш, щоб віддати його папери!

Віра. Так. Я відвезу їх у партком інституту. Я повинна це зробити.

Ніна. Не смій!

Віра. Чому? Якщо він не винуватий — це йому не пошкодить. Я ж не маю права рішати сама.

Ніна. Я не допущу цього! Зараз же віддай пакет!

Віра. Ніколи!

Ніна. Віддай, або я тебе... (*Хапає гвинтівку*).

Віра. Геть! (*Відштовхує Ніну, вона падає*).

Віра виходить. Ніна схоплюється, щоб бігти за нею, але падає в крісло, вхопившись за серце.

Ніна. Серце!.. води! (*Зомліла*).

VII

В кімнату входить Сусляєв.

Сусляєв. Що таке? Ніно Петрівно! Боже мій! Йй млосно! (*Метушиться, знаходить воду*). Що це за дім! То одна, то друга! Ніно Петрівно! Голубко! Випийте води.

Бідна дівчина... Ну, заспокойтесь, отямтесь, прошу вас! (*Бризкає їй в обличчя водою*).

Ніна (*відкрила очі*). Хто це... Де я? Серце... Як! Це знову ви! Чого вам тут треба?

Сусл'яєв. От тобі й подяка...

Ніна. Чого вам тут треба? Ви вже були один раз вранці.

Сусл'яєв. Та я ж... Йй-богу... Мені здалося, що тут була Зіна.

Ніна (*раптом очуняла, сіла*). А, Зіна! Ваша улюблена, але невірна дружина. Так, була. Кілька хвилин тому.

Сусл'яєв. Ради бога! Куди ж вона пішла?

Ніна. Право, не знаю, куди вони пішли.

Сусл'яєв. Тобто, як «вони»? Хто?

Ніна. Ваша дружина була тут з якимсь молодим чоловіком. Чудово, між іншим, грає на роялі.

Сусл'яєв (*кричить*). Як — «між іншим»! Як «між іншим»! Це, значить, він! Йй піаніст! А, проклята жінка! Я тобі віддячу! Добре ж! (*Вибігає схвильованим*).

Ніна. Біжи, дурню! Не подумав навіть, що тут і рояля немає. Яке щастя, що є ще сміх на світі!.. Єдина радість для таких нещасних, як я...

За вікнами чути гуркіт машини, а через кілька хвилин шум кроків, грюкання дверей і радісні вигуки.

Ніна. Що таке? Хтось приїхав? (*Підводиться схвильована*). Невже?.. Ні, ні, не може бути!

Двері відчиняються, і входить Немилов, за ним радісна Марія Михайлівна

Ніна (*кричить*). Боже мій! Нестор! (*Кидається йому на груди і завмирає в сльозах*).

Немилов (*зворушений*). Ніна! Люба! Ну, чого ж ти плачеш, дурненька? (*Голубить її голову, до Марії Михайлівни*). А де ж Віра?

Марія Михайлівна. А я й не бачила. Хотіла варити варення, та поїли всі ягоди, так я знову ходила в ларьок—дістала чудових черешень. Буде розкішний обід.

Немилов. Ну годі-бо, люба, заспокойся. Ти не знаєш, де Віра?

Ніна (*випростується і ступає крок назад*). І це перший твій привіт! Кілька хвилин перед цим я ледве не вмерла за тебе,— а ти з перших же слів — де Віра! (*В не-*

стримному гніві). Твоя Віра поїхала до любовника! До свого Яворського!

Немилов (*відступає вражений*). Ти збожеволіла! Як ти смієш! Маша, залиш нас самих!

Марія Михайлівна. Добре. Але слухай, Несторе, коли тебе не було, ми всі не знали, що думати. Навіть я, що давно тебе знаю.

Немилов. Значить, і ти повірила, що я ворог?

Марія Михайлівна. Повірила чи ні — це вже мое діло. І не про мене зараз річ. Але скажи мені — що краще: сліпо вірити тобі, як Ніна, для якої байдуже, ворог ти вітчизні чи ні...

Ніна. Неправда! Я знала це не розумом, а серцем.

Марія Михайлівна. Чи мучитись, як Віра, що не спала і плакала ночами? І не кинула б вона тебе з легким серцем. Ось яка твоя Віра, Несторе, — вона може не вірити, але обманути — ніколи. (*Виходить*).

VIII

Немилов. Чуєш, Ніно! Як же тобі не соромно! Клепати на Віру! На мого кращого друга!

Ніна. Кращого друга! Сліпа дитино! Вона тебе зрадила і продала!

Немилов. Ніна!

Ніна. Так! Вона згасьбила пайвищ, чим може пишатись жінка! Твое довір'я і дружбу.

Немилов. Дружбу?

Ніна. Іди спитай у неї, де твій пакет, де важливі папери, які ти їй довірив? Вона віднесла їх в партком.

Немилов. Не може бути! Невже вона перестала вірити мені?

Ніна. Ось тут, за цим самим столом вона готувала цю підлість. (*Гарячково шукає на столі, вергаючи папери*). Вона злякалася, що ти ворог. (*Шукає в кошику*). А! (*Дістає з кошика зім'ятий конверт*). Дивись! Ще не висохло чорнило на конверті.

Немилов (*вихоплює конверт*). «В партійний комітет інституту авіаційної... до справи Немилова...» (*Впускає конверт*). Віро!..

Ніна (*тріумфуючи*). Ага! Зрозумів!

Немилов (*рішуче*). Ні! Це помилка, але не зрада... Та й у пакеті ж не було нічого злочинного.

Ніна. Як!

Немилов. Що могла вона думати? В мене був обшук. Я зник. Десницького заарештовано... Скільки думок нахлинуло на неї відразу...

Ніна. Вона мусила вірити.

Немилов. Вірити? Кому? А що, коли я ворог?

Ніна. Ви божевільні обоє!

Немилов. Ні — це не зрада. Це було мукою для неї!

Ніна (*злорадно*). Мукою! Не мукою, а щастям. Коли стало відомо, що ти на волі, вона вирішила добити тебе цим пакетом, щоб піти до свого любовника. Півгодини тому Яворський був тут — і вони умовились їхати вкупі на Кавказ. Сьогодні ж.

Немилов. Ти брешеш!

Ніна. Ну що ж — заплющ очі, коли не хочеш бачити.

Немилов (*ходить по кімнаті. Спиняється проти Ніни*). Це правда?

Ніна. Правда.

Немилов (*проводить рукою по чолю*). Так... це її право... Чи не сам я казав два тижні тому — «зрада — це наклеп на жінку, якщо вона полюбила іншого»...

Ніна. А вона казала тобі про це? (*Немилов мовчить*). Полюбила іншого, брехала чоловікові, зрадила його довір'я.

Немилов (*глухо*). Замовчи!

Ніна. Перестала йому вірити і покинула в біді! Що ж тоді зрада, коли не це?

Немилов. Замовчи! (*Починає знову ходити. Раптом спиняється, опанований новою думкою*). Брехня. Що вона мусила вибрати? Мое довір'я чи правду свого сумління? Вона вибрала тяжкий, але вірний шлях!

Ніна. До Яворського!

Немилов. Проклята змія! (*Хапає Ніну за руку і відштовхує. Опам'ятавшись*). Пробач, пробач мене, голубко. (*Цілує її*). Навіщо ти шмагуєш мене так боляче! (*Кидается в крісло і береться за голову*). Яка ганьба! Скільки ще в нас старої отрути. Я готовий був пробачити і з'ясувати все — і зраду довір'я, і втрату поваги до себе... Але досить згадати її в обіймах іншого, щоб всі почуття замовкли перед диким криком пристрасті. Ні! Цього не може бути! (*Він рішуче підводиться*).

Входить Марія Михайлівна

Марія Михайлівна. Ходім обідати, Несторе. Ніна! Я зробила вареники з ягодами, ягоди з рисом і компот.

Немилов. Пробач, Маша,— я не буду обідати. Мені треба зараз же їхати. До завтра! Бувайте! (*Швидко виходить*).

Марія Михайлівна. Знову пропали мої ягоди!

Завіса

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

КАРТИНА ПЕРША

Зал чекання на вокзалі. Пізній вечір. Зал майже порожній. Лише за одним столиком сидить молода, дуже вродлива, гарно вдягнена дама, блондинка, з жовтим чемоданом коло стільця. Дама п'є чай, і, видно, дуже хвилюється.

I

З вокзального репродуктора чути чергове оповіщення поїздів:
«Увага! Поїзд № такий-то» і т. д.

Носильник *(підходить до дами)*.

Дама *(схоплюється)*. Ну що! Дістали?

Носильник. Ще рано, громадяночка. Каси ще не відчиняли. Не хвилюйтеся, все буде в порядку.

Дама. Ах, господи! Я ж обов'язково мушу сьогодні поїхати.

Носильник. Постараємось. На Тіфліс, знаєте, важкувато — за два тихні квитків немає.

Дама. Дуже вас прошу! *(Носильник виходить)*.

Входить Немилов. Шукає очима, нервується.

Немилов. Коли це правда, вона мусить бути тут. *(Дивиться на свій годинник)*. До поїзда ще сорок хвилин. *(Озирається)*. Ще рано. Вони прийдуть перед самим відходом. *(Проходить в інші зали)*.

II

Входить Яворський. За ним шофер несе чемодан.

Яворський. Постав отут. *(Шофер ставить чемодан. Яворський тисне йому руку)*. Спасибі, Петя.

Шофер. Ще тридцять п'ять хвилин. Я казав, що рано поїхали.

Яворський. Нічого. Все одно дома немає спокою. Весь час дзвонять. Дивись же, нікому не давай адреси; кому треба — я сам напишу.

Шофер. Добре.

Яворський. Машину здай у гараж, а сам можеш їхати. Коли буде треба, я тобі дам телеграму.

Шофер. Та я скоро повернусь. Одвідаю батьків та й додому.

Яворський. Ну, як знаєш. Ну, на все добре. Ідь!

Шофер. Щасливо! (*Тисне йому руку*). Бувайте! (*Виходить*).

Яворський. Віро, Віро... Як тяжко мені буде без тебе...

Швидко входить Гімалайський, озирається, відсапується. Бачить Яворського і з радісним вигуком кидається до нього.

Гімалайський. Хвалити бога! Ви ще тут! Який же я радий.

Яворський (*здивовано*). Арнольд Львович! Ви? Куди це ви зібрались?

Гімалайський (*сідає, відсапуючись*). Ще питає! О, розбійник! За вами! Ледве знайшов... Ледве наздогнав! П'єсочку давайте! Ф-фу!

Яворський. Яку п'єсочку?

Гімалайський. Ту саму... вчорашню.

Яворський (*глибоко здивований*). Яку вчорашню! То вона ж... то вона ж вам не подобалась!

Гімалайський. Як не подобалась! Та я цілу ніч не спав! Який образ! Яка роль!

Яворський. Ну, я вже не знаю... може ви... Але інші... Всі мовчали і одвертались.

Гімалайський. Та що ви! Ви просто не знаєте цих добряків — вчора вони просто розгубилися. А почувли б ви сьогодні!

Яворський (*рішуче*). Ні, тут щось не те. Або я нічого не розумію, або ваших «добряків» хтось підстроїв. Дуже вам дякую, але п'єси не дам.

Гімалайський. Та що ви, роднуша! Та мене ж усі з'їдять!

З репродуктора чути голос: «Починається посадка на поїзд № 54 Москва—Тбілісі. Поїзд стоїть на першій колії».

Яворський. Ну що ви — вони ж такі добряки. Але пробачте, мені пора.

Гімалайський *(в розпачі)*. П'есочку!

Яворський. Ні, Арнольд Львович, — без жартів. Вчорашня читка багато чого мене навчила. І ваші добряки, по суті, мали рацію. Мені ще треба багато попрацювати, багато передумати. Прощайте.

Гімалайський *(розгублено)*. Ради бога! Дайте хоч почитати ще раз!

Підходить носильник.

Дама *(схоплюється)*. Ну, що? Ну, як?

Носильник. Ніяк неможливо, гражданочка. Жодного квитка на Тбілісі. Якби тижнів за два. На Харків могу, коли хочете.

Дама *(в розпачі)*. Та ви з глузду з'їхали! Та в мене ж сімнадцятого концерт! Я мушу неодмінно їхати!

Яворський *(обертається до неї)*. Вам треба квиток до Тбілісі? Коли хочете, я могу вам услужити. В мене є зайвий.

Дама. Господи! Яке щастя! Спасибі, спасибі, не знаю, як вам дякувати!

Яворський *(виймає квиток)*. Дуже радий. Будь ласка.

Носильник. От і чудово! Коли я вже за щось берусь...

Гімалайський. Ольга Ерастівна! Чи вас я бачу?

Дама. Ах... не кажіть! Як я перехвилювалась, ще раз спасибі. *(Простягає руку Яворському)*.

Яворський *(цілує руку)*. Дуже радий служити такій чудовій артистці.

Дама. Як! Ви мене знаєте!

Гімалайський. Попрохайте хоч ви цього крокодила, щоб дав нам п'есочку.

Яворський *(до носильника)*. Несіть ці речі в міжнародний вагон. Ні, любий друже. Ця тема мене обманула. Треба знайти і покохати нову. *(До дами)*. Прошу.

Носильник, Яворський і дама виходять.

Гімалайський *(сідає і витирає хусткою лоб)*. Гм... шукати не треба! На ловця і звір біжить... *(До офіціанта)*. Дайте мені нарзану.

Входить Віра. Вона йде несміло, весь час озираючись. Сідає за вільний столик ліворуч.

Віра. Дайте мені чаю. (*Задумалась.*)

Гімалайський. Дивна жінка. Давно я не бачив такого трагічного обличчя...

Віра. Жереб кинуто.. Пакет відправлено. Назад немає вороття. Так, всі шляхи обірвані і одразу опустіла моя душа. Немає більше сумнівів і вагань, але немає більш і любові... Ну, що ж! Час сказати «прощай» минулому... Який би він не був, він любив мене як умів...

Гімалайський. Пробачте старому, мадам. У вас така тяжка дума на обличчі. Чи не зможу я вам чимось зарадити?

Віра. Ні. Дякую. Найтяжче вже зроблено.

Гімалайський (*зворушений*). О! Хіба ви знаєте... Хіба ви знаєте, що таке найтяжче... Ви така молода!

Віра (*гірко усміхається*). Так, знаю. Найтяжче — це вибирати між обов'язком і почуттям.

Гімалайський. Пробачте. Я не хотів вас бентежити.

Раптом з репродуктора чути голос диктора:

«Передаємо нічний випуск останніх вістей. При міських і райкомах Миколаївської області почали працювати семінари партторгів. Семінарами охоплено 710 чоловік. На час навчання партторги звільнені від основної роботи. За відмінне виконання важливих завдань партії і уряду нагороджені: орденом Червоного прапора майор Степан Боровиков і орденом Трудового Червоного Прапора заступник начальника аеродинамічного інституту Нестор Немилов».

Віра (*схоплюється з місця і скрикує*). Нестор! Яке щастя! Знову зійшло моє сонце! Знову радість і спокій в душі! (*Але раптом замовкає і знову падає на стілець зі стогоном розпуки*). Але ж ні... радість прийшла без мене. (*Закриває обличчя руками, потім підводиться, хитаючись*). Ні! Я дійсно не знала найтяжчого!.. Найтяжче — це помилитись, широко шукаючи правди. (*Вона хитається*).

Гімалайський *(схоплюється з свого місця і підтримує її)*. Заспокойтесь, випийте води. *(Він дбайливо усаджує її на стілець і дає нарзану)*. Бідна дівчина...

Віра. Помилитись так жорстоко... після стількох вагань і мук. *(Схиляє голову на руки)*.

Гімалайський. Нічого не розумію. Чого ці ордени так її схвилювали?

З задніх дверей входить Яворський і спиняється коло книжкового кіоска, що стоїть в глибині зали, вибираючи якусь книжку.

Віра *(підводиться схвильована)*. Борис! Боже, яка спокуса... Ні, ні — май же гордість, бідна дитино, що порозбивала всі свої ляльки...

З тих же дверей швидко входить Ольга Ерастівна і кидається до Яворського.

Ольга Ерастівна. Де ви поділись, Борисе! Другий дзвінок! Ходім мерщій, я так хвилююсь.

Голос з репродуктора:

«Через п'ять хвилин відправляється поїзд № 54 Москва—Тбілісі з першої колії...»

Ольга Ерастівна. Чуєте! Мерщій! *(Майже силоміць тягне Яворського із зали)*.

Віра *(стоїть якусь мить приголомшена, потім починає сміятись)*. Ну, звичайно! Не пропадати ж квитку до Тбілісі!

Починається сильний дощ.

Гімалайський. Ну, звичайно! Стривайте! Звідки ви знаєте?

Віра *(не слухаючи)*. Треба ж знайти і покохати нову тему...

Гімалайський *(глибоко здивований)*. Та ви знаєте все на світі!

Віра *(втирає сльози)*. Ні, ні. Я нічого не знаю... Не пам'ятаю... Все обмануло... все зрадило... Прощайте. *(Швидко йде до виходу)*.

Гімалайський. Стривайте! Куди ж ви! Дощ! Бідна жінка! І яке чудове обличчя... *(Біжить за нею)*.

Чути два удари дзвона, потім свисток і гуркіт поїзда. З задніх дверей швидко виходить Немілов.

Немілов. Ніна збрехала! Він поїхав з якоюсь гарною жінкою. Але де ж Віра?.. На квартирі її не було...

Вертається розгублений Гімалайський.

Гімалайський. Не здогнав... ффу... зникла в дощі, як Ундіна... *(Вголос)*. Бідна жінка... Така чудова — й нещасна.

Немілов *(раптом зацікавлений)*. Хто? Про кого ви говорите?

Гімалайський *(дивиться уважно на Немілова)*. Одна жінка... Вона тут весь час сиділа і дуже чогось хвилювалась. А потім вибігла як стояла в самісіньку зливу.

Немілов. Молода? Яка на вроду?

Гімалайський. Дуже гарна... Але з таким бодем на перекривленому обличчі. Вона все казала про якусь правду чи зраду... І раптом побігла в дощ.

Немілов. Це вона!

Гімалайський. Якщо ви її знаєте, то поспішайте. З таким обличчям жінки кидаються під трамвай.

Немілов. Віра! *(Вибігає)*.

Гімалайський. А ще кажуть, що в наш час не буває драматичних сюжетів.

Завіса

КАРТИНА ДРУГА

Кімната в квартирі Суслєвих. Просто в глибині—двері в спальню. Пізній вечір, потім ніч. В двох протилежних кутках кімнати стоять на стільцях два розкритих чемодани—Суслєв і Зіна мовчки вкладають у чемодани свої речі.

I

Зіна *(виносить з спальні ворох різних суконь. Складає, ладнає, перебирає, наспівуючи «Утомленное солнце нежно с морем прощалось»)*.

Суслєв *(тягне і собі костюм на дерев'яних плечиках і окремо сірі брюки. Довго розглядає брюки на*

світло, хитає з сумом головою. Відкладає набік і ретельно вкладає в чемодан костюм. Наспіває: «Нрчью, под звуки танго, та-ра-ра-ра-ра-ра-ра-то том...»).

З і н а (знаходить серед своїх речей джемпер). Це твій джемпер. (Кладе на «нейтральну базу» — невеличкий овальний стіл, що стоїть посередині кімнати).

С у с л я є в (перебираючи речі в комоді). Це твої туплі. (Кладе на овальний стіл). Коробка з милом і парфумами. (Продовжують мовчки збиратись).

С у с л я є в (розкрив книжкову шафу і перебирає, стоячи навколішках, книжки та інші речі).

З і н а (дивиться з сумом у спину чоловікові, робить нерішуче кілька кроків до нього.). Кхм... кхм.. Семене... Сєня... Не чує... сердиться. (Підходить ще ближче). Господи, і навіщо це все вийшло... Семен Пилипович...

С у с л я є в (що засунув був голову в шафу, стукається від несподіванки головою об полицю). А, чорт! Чого тобі треба! (Тре голову).

З і н а (злякалась). Ні, ні... нічого... Я хотіла спитати... У тебе немає нашатирного спирту? В мене пляма на сукні...

С у с л я є в. Чи на сукні тільки?

З і н а. Як тобі не соромно! Злючка! (Сідає на стілець коло чемодана й плаче).

С у с л я є в (чухає потилицю). От халепа... раз в житті сказав дотеп і то не до речі... (Робить крок до Зіни). Зіно! Зіно! Зіно! Гм. Екхм... Я не того... пробач... не хотів... В мене є нашатирний спирт.

З і н а (сердито, крізь сльози). Намаж собі ніс...

С у с л я є в. Ех... І потягнув мене біс за язика. Може, вона хотіла помиритись... (Знову починає поратись коло чемодана). «Вшистка мні едно.. вшистка мні едно...»

Пораються мовчки.

С у с л я є в (знайшовши в себе маленьке ручне люстерко в срібній оправі). Це твоє дзеркальце...

З і н а. Ні, твоє.

С у с л я є в. Як мое? Я ж тобі його подарував у день народження.

З і н а. Так, але ти любив перед ним голитись. Можеш лишити у себе.

С у с л я є в. Ні — це для мене буде сумним спогадом. Нехай бере його хтось щасливіший. (Кладе люстерко на

овальний стіл). Ех! (З азартом напихає, а потім з тріском зачиняє вщерть набитий чемодан). Ффу! (Дивиться у вікно). А який дощ!

Зіна (теж скінчила укладання, але ніяк не може закрити свого чемодана). Уф... ніяк не зачиняється... Господи, яка злива!

Сусляєв. «Ночью под звуки танго...»

Зіна (нерішуче до Сусляєва). Ніяк не можу зачинити.

Сусляєв. «Вшистко мні едно... вшистко мні едно...»

Зіна (сідає втомлено в крісло). «Утомленное солнце нежно с морем прощалось».

Сусляєв (єхидно). Чи не з піаністом?

Зіна. Злючка! Грецька мова! Отже, на злість тобі поїду в Ленінград.

Сусляєв. Може, покликати таксі?

Зіна. А, ти радий мене вижити! Щоб скоріше зв'язатись зі своєю рудою!

Сусляєв. Вона зовсім не руда.

Зіна. Все одно! Зі своєю грецькою халвою! Так от же на злість тобі не поїду! Буду сидіти вдома! Можеш подати в суд.

Сусляєв. Сиди. А ми поїдемо. (Затягає ремінці на чемодані).

Зіна. Злючка, потвора, носорог! І я ще, дурна, хотіла йому пробачити.

Сусляєв. Ти мені? Ха-ха-ха! Коли твій піаніст тебе кине.

Зіна (схоплюється). Він мене обожає! Щодня кличе до себе. І я ще вагалась, дурна! Завтра ж їду!

Сусляєв (розлючений). Хоч і зараз! Хоч і зараз, зраднице! На твій чемодан! (злісно, одним духом зачиняє її чемодан). Ось твої речі, невірна дружино, зрадлива жінка!

Зіна. Негідник, тиран, душолюб! Волоцюга! Старий розпусник!

II

Раптом чути сильний дзвінок. Подружжя замовкає здивоване.

Сусляєв. Що таке? В годину ночі! Хто б це міг бути?

Зіна (єхидно). Може, твоя вчителька?

Сусл яє в (*про себе*). А чорт її знає... чоґо доброґо... (*іде відчиняти. Через хвилину чути його здивований ґолос*). Що таке! Що з вами! Віро! Віро Қирилівно!

І зараз же по тому двоє працівників у формі «швидкоґо допомоґи» вводять під руки майже непритомну Віру. Її пальто змокло і забруднене, обличчя теж забризкане болотом. Вона падає в крісло і остаточно непритомніє. Медробітники клопочуться коло неї.

Зіна. Боже мій! Віра! Що з нею! Де ви її знайшли!
1-й медробітник. Попала під машину... мабуть, не помітила за дощем.

Зіна (*скрикує*). Боже!

1-й медробітник. Щастя, що шофер побачив. Тільки пом'яло трохи.

Сусл яє в. Доктора мерщій! Доктора!

Зіна. Зараз же подзвони Липинському.

1-й медробітник. Ні, тепер не треба. Ми вже подали їй першу допомоґу і хірург її оглянув. Переломів немає, тільки ногу вивихнуло та побило всю.

Віра (*відкрила очі*). А душу...

1-й медробітник. Опритомніла. Ну, значить, поїхали. Давайте їй через дві години ці краплі. Розпишіться. (*Сусл яє в розписується*). На все! (*Виходять*).

Віра (*випнуватим ґолосом*). Пробачте... Я дала їм вашу адресу... коли це скоїлось. Бо в мене ж не було більш куди їхати. Не до Нестора ж...

Зіна (*цілує її*). Ну звичайно, звичайно. Заспокойтесь, дорога, не хвилюйтесь.

Віра. Я хотіла поїхати в Ленінґрад — до мами. Але не було вже квитків. В Тбілісі — теж не було квитків, ви ж знаєте — туди видають квитки лише блондинкам, а в мене ж чорна... доля.

Зіна. Господи! Марить. Випийте, голубко, заспокойтесь! (*Дає їй пити*).

Віра (*отямилась*). Що це я кажу... (*Проводить рукою по чолу*). Які ви добрі... спасибі.

Сусл яє в. Значить, Нестор повернувся? Він дома?

Віра. Мабуть, дома. В нього ж є дім...

Зіна (*штовхає Сусл яє в а в бік*). Дурень!

Віра. Якби я могла лягти.

Зіна. Ну, звичайно, зараз. Ходім в спальню, я вам все влаштую. Та поможи ж, Семене! Стоїть!

Сусл яє в бере Віру під руку, Зіна під другу.

Віра (*озирається*). Але я вам, здається, заважаю. Ви кудись збираєтесь їхати.

Сусляєв. Ні, ні — це так, ще не зараз..

Зіна. Це тільки так... Складаємо речі, щоб міль не поїла.

Всі троє виходять в середні двері.

III

Сусляєв (*вертається один із спальні*). Тут щось непевне... Так... В кожного своє горе... *Озирається на чемодани*). Ех... не мають люди клопоту, то починають сваритись. Кудись їхати... міняти життя... (*Дивиться на годинник*). Друга година! Стільки людей сплять спокійно по своїх ліжках, а тут... О-хо-хо. (*Позіхає*). В цих жінок є якась масонська солідарність. Зіна аж повеселішала, як побачила жіноче горе... І роздягла, і напоїла, і умила, чисто як мати дитину. (*Сідає на невеличку канапу посередині кімнати*). Але справді нещасна жінка.

Зі спальні навшпиньки виходить Зіна. Вона збуджена і схвильована і, забувши про ворожнечу, підсаджується на канапку до чоловіка.

Зіна (*стиха, але збуджено*). А ти знаєш, в них, очевидно, щось вийшло. Посунься — розсівся, як ведмідь. З Нестором Петровичем. Я давно помічала, що Віра надто цікавиться цим Яворським.

Сусляєв. Які дурниці!

Зіна. Ні, не дурниці. І ось тепер твій Нестор повернувся, — і вигнав її з дому.

Сусляєв. Ну, що ти вигадуєш! Не така Нестор людина.

Зіна. Недурно ж вона весь час повторює, що в неї нема більш дома, нема де схилити голову...

Сусляєв. Може, вона сама втекла від Нестора?

Зіна. Сама втекла! Яка це жінка сама втече від чоловіка...

Сусляєв. Гм... гм...

Зіна. Господи, як спати хочеться... Яке це, мабуть, нещастя... (*майже засинаючи*), коли в тебе немає дома... немає притулку... Надворі дощ... а тобі нема... нема де...

(крізь сон) схилити голову. (Засинає, схилившись головою на плече Сусляєва).

Сусляєв (не сміючи поворухнутись). Бідна, гм, все ж таки жінка... а я ще її дратував... Ех, життя, життя, скільки в тобі перемінних...

І так сидять вони мовчки, притулившись одне до одного. Тільки чути тикання дзигарів та рівне дихання Зіни.

Пауза.

IV

Світає. Помалу пробуджується місто. Десь прогуркотіла машина. Раптом чути різкий дзвінок. Обое схоплюються, протираючи очі.

Сусляєв. Що таке! Дзвінок... Так рано. Телеграма, чи що?

Зіна (сонним голосом). Може, молочниця?

Сусляєв іде в передпокій. І в ту ж хвилину чути його здивований вигук. В кімнату швидко входить стурбований Немилов.

Сусляєв. Нестор! Якими...

Немилов. Потім, потім! Кажі ж мерщій, де вона, що з нею? Цілу ніч я шукав її по місту... І лише тепер... в швидкій допомозі довідався... (Не може говорити від хвилювання).

Сусляєв. Заспокойся, вона в нас... цілком здорова.

Зіна. Тихше-бо! Вона спить — почекайте!

Немилов. Ні, ні, я не можу ждати... Зараз же ведіть мене до неї.

З-за дверей чути голос Віри: Зіна!

Немилов. Чуєте! Це вона!

Зіна. Ну добре, я зараз. (Вибігає в спальню).

Немилов. Як я перемучився, що передумав за цю ніч! Семене!

Сусляєв. Та що у вас вийшло? Де ти був, де... (Зам'явся).

Немилов. Де ховався? Так, довелося навіть ховатись, щоб скінчити розпочату справу. Пам'ятаєш той вечір, коли ти був у нас і я мусив негайно виїхати?

Сусляєв. Так, пам'ятаю.

Немилов. Пам'ятаєш, як обурило мене, коли ти

кинув ганебне слово «зрада» на свою дружину? І як хвилювався я тоді, кажучи, що найгірша в світі зрада — це зрада батьківщини, зрада друга, якому віриш, як самому собі?

Сусл'яєв. Боже мій! Невже ти говорив про Десницького?

Немилов. Так, про нього. За два дні перед тим він поїхав в закордонну командировку. А другого ж дня я переконався, що він зняв копії з найважливіших наших планів і креслень.

Сусл'яєв. Яка підлота!

Немилов. Міркувати не було часу. Треба було надгогнати негідника. Що я пережив в ту останню ніч, коли я переконався в його зраді, в зраді мого кращого друга і саратника...

Сусл'яєв. Ну, і що ж! Що ж далі!

Немилов. Я розповів усе там, де вміють слухати. І другого ж дня за Десницьким полетіла погоня. Взяли і мене, бо лише я один знав, які це були креслення.

Сусл'яєв. Ну!

Немилов. Довго розповідати — але минуло два тижні, поки ми нарешті натрапили на слід — словом, після довгих пригод все було знайдено і повернуто. Але для цього довелось слідкувати, навіть ховатись...

Сусл'яєв. А ми хвилювались!

Немилов. Нарешті я міг поїхати додому. І раптом дізнаюсь, що Віри немає.

Сусл'яєв. Так, — наробив ти їй клопоту. Що вона могла подумати!

Немилов. Я вже знаю... Більш ніж ти. Але тільки б вона... Коли б ти знав, Семене, як вона мені дорога...

Сусл'яєв (*зітхає*). Знаю, друже, знаю. Такі вже ці жінки. І не помітиш, як в душу влізе...

V

Розчиняються двері, і в кімнату входить, спираючись на руку Зіни, Віра. Вона вже вмилась і причепурилася і тільки бліде обличчя та неслухняна нога нагадують про тяжку ніч, яку вона пережила.

Немилов. Віра! (*Хапає її в обійми і жадно дивиться в очі*). Віро! Рідна, голубка! (*Ніжно цілує її очі*). Що сталося з тобою, бідна дитино?

Сусл'яєв і Зіна, переглянувшись, виходять.

Віра. Ні, ні... ти не можеш мене цілувати.. Тепер я чужа для тебе...

Немилов. Ти... значить, ти його дійсно любиш?

Віра (*з зусиллям сідає на канапу. Немилов поряд*). Хіба в цьому справа? Ні. В мене не лишилося навіть цієї втіхи... Якою жалюгідною здалася мені та любов у цю страшну ніч...

Немилов (*бере її руки*). Віро!

Віра. Але що з того? Ця сама ніч роз'єднала і нас. Адже я пішла від тебе.

Немилов. Шукати правди. Для неї ти зреклася любові.

Віра (*встає, але знову падає, не утримавшись на ногах*). Любові! (*Немилов підтримує її*). Ні... В той час я не любила тебе! Ніна знала, чим мене вразити!

Немилов (*усміхаючись*). Не любила? А чому ж ти відхилила руку, що простягав тобі Яворський? Чому блукала всю ніч, шукаючи забуття, а може... може, і смерті?

Віра (*закриває обличчя руками і плаче*).

Немилов (*перебирає її волосся*). Не любила? Чого ж тоді мучилась так жорстоко? А звідки ж взялося тоді це сиве пасмо? Його ж не було раніш?

Віра. Де?!

Немилов. Подивись. (*Подає їй ручне люстерко, те саме, від якого відмовились Суслєви*).

Віра. Так... Бачиш... — я вже старенька.

Немилов. А чому ж ти не питаєш мене, де я був? Може, й справді я не гідний твоєї любові?

Віра. Я все знаю. Але слухай, Несторе. Зараз, коли я подивилась у це люстро, мені здалося, що я вперше побачила себе і свою душу після всіх моїх помилок і вагань. І якби ти знав, Несторе, яке це велике щастя знайти нарешті, в серці вірне і міцне почуття — наче сонце блиснуло скрізь туман, в якому я досі блукала!

Входять Суслєв і Зіна. Він несе великий чайник і пляшку вина, вона піднос з маслом, яйцями, хлібом, шинкою і т. ін. частуванням. Становлять це все на стіл, причому Суслєв приймає з столу непотрібні речі, в тому числі й люстерко.

Суслєв. Це ви дивилися в нього, Віро?

Віра. Я.

Суслєв. Ну, то бути вам щасливою, бо я його заворожив — хто перший подивиться, буде щасливий.

В і р а. Спасибі! Я тепер дійсно шаслива!

З і н а. Прошу, любі друзі.

Су с л я є в. З нагоди нашого новосілля. *(Відкриває пляшку)*.

З і н а. Не спіши. Чи я ще захочу! *(Штовхає його в бік)*.

Су с л я є в. І твого ордена! *(Наливає всім чарки)*.

В і р а. Постривай, Несторе! А що ж... а що ж було в тому пакеті?

Не м и л о в. Віро, Віро! Повір мені хоч зараз.

В і р а. Вірю, любий, вірю. *(Горнеться до нього)*.

Не м и л о в. За нашу Батьківщину! За вірне, гаряче серце, що в муках шукає правди!

З а в і с а

ЕКЗАМЕН З АНАТОМІЇ

Комедія на 4 дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

- Василь Шелест, поет
 - Ніна Тополя, професор
 - Макс Тополя, її небіж
 - Тамара Медвинська
 - Давид Алфьоров
 - Семен Чубенко
 - Рафальський, критик
 - Іван Товстоліс, професор
 - Степан Товстоліс, машиніст
 - Порфирій Товстоліс, колгоспник
 - Леночка
 - Валерія Марківна
 - Трифон
 - Жінка з книжкою
-
- Студенти
-

ДІЯ ПЕРША

Кімната в готелі «Ентузіаст». Просто— широке вікно-балкон, праворуч вхідні, зараз розчинені двері. Біля вікна письмовий стіл, телефон.

Шафа, канапа і т. ін. Вечір.

I

Шелест, літній, вродливий громадянин, років 47, в легкому пальті і м'якому капелюсі на присивілих кучерях, щойно ввійшов у кімнату. Коридорний в форменому кашкеті з написом «Ентузіаст» ставить на підлогу два чемодани. Поряд — чергова готелю Леночка, молода, гарненька жінка з привітним обличчям.

Леночка. Прошу, товаришу Шелест. Тут вам буде чудово, а головне — спокійно.

Шелест (*знімаючи капелюх і витираючи лоба хусткою*). Спасибі, товаришко. Книжка віршів за мною.

Леночка (*усміхаючись*). О, в мене вже є. Ви тільки надпишіть.

Шелест. Залюбки, дуже радий.

В цю хвилину в кімнату швидко входить теж молода, але непривітна дівчина, старша чергова того ж готелю Валерія Марківна.

Окинувши оком кімнату, вона заявляє сухо й рішуче:

Громадянине, ця кімната зайнята. Потурбуйтеся звільнити приміщення.

Шелест. Як зайнята! Чому звільнити?

Леночка. Як зайнята? Ти, певно, помилилась, Валю?

Валерія Марківна (*сухо*). Я ніколи не помиляюсь. Номер здано.

Шелест (*обурений*). Та дозвольте! Номер було обіцяно мені. Ще вранці. Цією ж товаришкою.

Валерія Марківна (*з льодовим спокоєм*). Я нічого не знаю. Номер здано двом громадянам. В мене документи. Потурбуйтеся звільнити приміщення.

Шелест. Номер мій, і я нікуди не піду. (*Леночці*). Та скажіть-бо нарешті, в чім справа. Я чекаю кімнати з десятої ранку, нарешті дочекався і раптом...

Леночка. Послухай, Валеріє, так же не можна. Це товариш Шелест. Відомий поет. Він чекає кімнати цілий день. Я ж тобі говорила.

Валерія Марківна (*непорушно*). Номер здано. Потурбуйтеся забрати речі.

Шелест (*вкрай обурений*). Це неподобство! Я буду скаржитись. Де директор? (*Вибігає в коридор*).

Леночка. Як тобі не соромно, Валю. Це ж відомий поет. З Ленінграда. Про нього скрізь пишуть.

Валерія Марківна (*зневажливо*). Поет! Поет мусить бути молодий. А це старик.

Шелест вертається з коридора і чує останні слова.

Шелест (*глянувши на Валерію Марківну*). Директора немає. Прокляття! Невже треба продати чортові душу, щоб дістати у вас кімнату.

II

Тієї ж хвилини відчиняються двері і входить стрункий, елегантно вдягнений громадянин.

— Що тут за шум? В чім справа?

Леночка (*радо*). Товаришу Рафальський! Якраз до речі.

Рафальський. В чім справа?

Леночка. Та ось товариш Шелест... з Ленінграда. Йому потрібна кімната, а Валерія Марківна.

Рафальський (*жваво*). Товариш Шелест! Поет? Дуже радий з вами познайомитись. (*Підходить і простягає руку*). Семен Рафальський. Критик і ваш поклонник.

Шелест (*відступаючи і не приймаючи руки*). Як! Ви — Рафальський? Критик? Автор вчорашньої статті в «Літгазеті»?

Рафальський. До послуг ваших.

Шелест (*обурений*). Де ви називаєте мене романтиком, фальсифікатором, трохи не формалістом.

Рафальський. Але дозвольте...

Шелест. Ні! Де мої чемодани? (*Хапає з підлоги чемодан*). Краще залишитись на вулиці, ніж...

Рафальський. Ну, не хвилюйтесь. Зараз вам потрібна кімната, а не дискусія. (*Швидко підходить до настольного телефону*). Дайте директора. Мироне Борисовичу! Це я — Рафальський. Здрастуйте. Тут до вас приїхав товариш Шелест. Відомий поет. Не знаєте? Ну, вам і не треба його знати, досить, що я його знаю. Йому не дають кімнати, хоч і є вільна. Це неподобство... Ага... Ну, от і добре. Спасибі. Кого? Валерію Марківну? Будь ласка. (*Передає рурку Валерії Марківні, яка неохоче підходить*).

Валерія Марківна. Так... так. 412. (*Замішана*). Через те, що я обіцяла. Деяким... деяким громадянам. Добре. Слухаю. (*Кладе рурку, Шелестові з стриманою злістю*). Давайте ваші документи.

Шелест (*розгублений дістає з гаманця і передає Валерії Марківні документи*).

Леночка (*усміхаючись*). На добраніч. Я ж казала, що вам тут буде добре. А головне — спокійно.

Шелест (*витаюючи лоба*). Початок не дуже спокійний.

III

Леночка і розлючена Валерія Марківна виходять з кімнати. Коридорний пораяється біля чемоданів.

Шелест (*дуже збентежений простягає руку Рафальському*). Дякую, хоч ваша послуга...

Рафальський (*весело*). І не дуже для вас приємна. І зовсім даремно. Адже ж я не чорт, і не вимагаю душі в уплату за цю ласкавість.

Шелест (*спалахнувши*). Ні, вимагаєте! В вашій статті... (*Заспокоївшись*). Але я не продам моєї душі, будьте певні. Ні. Ще побачимо, чия правда.

Коридорний (*підходить*). Все на місці.

Шелест. Ага... спасибі. (*Дає йому гроші*). До речі, принесіть нам пару пляшок вина, — ну, хоч шампанського. (*Дає ще грошей*). Та ще там чогось — фруктів, тістечок тощо.

Коридорний. Слухаю. (*Зникає*).

Шелест (*Рафальському*). Сподіваюсь, ви не відмовите.

Рафальський. Випити келих вина? З охотою. (*Дивиться на свій годинник*). До 10-ї я вільний.

Шелест (*дивиться на свій*). Чверть на десяту.

Рафальський. Двадцять одна. Ваш відстає на шість хвилин.

Шелест. Нічого подібного. Цілком точно.

Рафальський. Ну, ну, не заперечуйте. Поети завжди відстають від життя, навіть коли їм здається, що вони його випереджають.

Коридорний вносить вино і вазу з фруктами.

Рафальський (*коридорному*). Чи правда, люб'язний ентузіасте?

Коридорний (*хмуро*). Извиняюсь, я Трифон. А це форма. (*Вказує на шапку, відтикає вино і виходить*).

Рафальський (*сміється*). Звичайний розрив між формою і змістом.

Шелест (*наливаючи вино*). Будь ласка. Прошу.

Рафальський (*п'є, не сідаючи*). Ваше здоров'я. А я уявляв собі вас набагато молодшим.

Шелест. Гаї-гаї... Коли я виходив в коридор, я чув, як ця зла дівчина сказала другій: «Та хіба це поет. Поет мусить бути молодий». Очевидно, і ви тієї ж думки. А втім, вона має рацію.

Рафальський (*сідає*). Навпаки. Я вважаю, що ви надто наївні. Вам бракує почуття дійсності.

Шелест (*роздратовано*). Знову те саме.

Рафальський. Ну, ще б пак. Ваших людей не взято з життя — вони створені вірою в прогрес. У вас дорослий син цілує руки матері. Де ви бачили таке щастячко?

Шелест (*переконано*). Значить, він повинен цілувати.

Рафальський. Повинен... спробуйте, навчіть. Ваші доярки мріють і закохуються, як Татьяна.

Шелест. А чому ні? Хіба зараз, на порозі комунізму, не виправдуються мрії людства? Любов стала і глибшою і чистішою, вільна від усіх домішок і примусу. Від влади батьків, від грошей, від страху дитини, нарешті.

Рафальський. Ви гадаєте? А що ви скажете про дівчину, яка вимагає від любого, щоб у них була дитина?

Шелест. От бачите! Я ж казав.

Рафальський. Вгадали! (*Сміється*). Дитина їй потрібна для того, щоб не відрядили на роботу.

Шелест. А ви їй раді.

Рафальський. В моєму сміхові більше прогресу, ніж у вашому лакуванні дійсності.

Шелест. Яка брехня! Та зрозумійте ж, що, розкриваючи в людях краще, я хочу його наблизити, прискорити. Прискорити розквіт благородних почуттів людини. Поезії дано цю владу.

Рафальський. Ну, що ж. Спробуйте пом'якшити поезією серце цієї Валерії, яка не пускала вас в номер.

Шелест. А чи ви пробували заглянути їй в серце? І звідки ви знаєте, що в кожному з нас — в ній, в нас, в мені — вже не визріли, не зріють нові, облагороджені почуття. Адже ж даремно ми стільки років дихали ідеями комунізму і билися на війні за кращі ідеали людства. Нехай ми все ще брутальні зовні...

Рафальський (*бере з вази помаранча*). Не зовні, а всередині. Там осіло минуле.

Шелест. Неправда. Минуле зовні, як тверда шкурка солодкого плоду.

Рафальський. Подивимось. (*Бере ніж і обдирає помаранча*). На жаль, ми не можемо анатомувать душу, як цей помаранч, щоб пізнати, що в ній є всередині.

Шелест. Для цього не потрібно ножа. І якщо я дивлюсь глибше верхньої оболонки, я більше реаліст, ніж ви. Бо не те реальне, що здається міцним, але відмирає, а те, що виникає і розвивається. Почуття дійсності — це почуття прийдешнього.

Рафальський. А плід все ж таки кислий.

Шелест. Який плід?

Рафальський. Та хоч би ї оцей помаранч. (*Кидає шкурку на стіл і підводиться*).

Шелест. Значить, він не доспів.

Рафальський. Або кислий сорт.

Шелест. Як критик серед людей.

Рафальський (*сміється*). Ага! Ваша вселенська любов до людей і навіть тварин не поширюється, мабуть, на критиків.

Шелест. На щастя, їх все ж таки меншість.

Рафальський (*наповнюючи келих*). Але більше, ніж ваших поетичних образів. Хочете, поб'ємось об за-

клад. Знайдіть і покажіть мені хоч би один подібний образ — жінку чи мужчину, все одно. Любов, очищену від усяких примішок, — користі, чванливості, ревнощів, брехні. І тоді..

Шелест. Ну, що тоді?

Рафальський. Я прилюдно заявлю в газеті, що цитрини солодкі і що я даремно на вас нападав.

Шелест. Згода! Тільки як же знайти ці образи?

Рафальський. А це вже ваша справа. *(Сміється)*. Візьміться до анатомії сердець.

Шелест. Гай-гай — для цього я старий.

Рафальський. Тим краще. А зрештою, щоб помолодшати, вам досить лише закохатись.

Шелест. В 47 років? Щоб пошитись у дурні.

Рафальський *(люб'язно)*. Цього я й хочу, будь ласка.

Шелест. Не радійте. Від цього я застрахований.

Рафальський. Не зарікайтесь.

Дзвінок настільного телефону.

IV

Шелест. Що за чорт. Мабуть, до попереднього по-жильця. *(Бере рурку)*. Альо. Що? *(Здивований)* Так. Шелест. Хто? *(Схоплюється)*. Ніна? Не може бути! Ніна! Ну, звичайно, пізнав. Той же голос... ваш чудовий голос... Через стільки років... Що? Альо. Одбой... Нікого... *(Кладе рурку, дуже схвилований)*. Який дивний випадок. Дівчина... жінка, яку я знав за молодощів... і відтоді не бачив 20 років. І раптом почув зараз з рурки її знайомий і такий молодий голос... Звідки вона довідалась, що я тут? *(Ходить збуджений по кімнаті, потім спиняється)*. Як це химерно. Голос з далекої молодості.

Рафальський. Ну що ж. Сміливіш до неї.

Шелест *(наливає і п'є)*. Для чого? Щоб побачити її постаріле обличчя, обважнілу постать, заклопотаного й самовдоволеного чоловіка. Ні, хай вже краще вона живе в моїй пам'яті стрункою дівчиною, з якою я прощався біля садової хвіртки, не сміючи признатись в любові.

Рафальський. Ну, то признайтесь тепер.

Шелест. «Чого у миті взять ви не зуміли, того вся вічність не віддасть...»

Рафальський. Ба ні, не викручуйтесь. Де ж тоді

ваша ідеальна любов. Виходить, і у вас ентузіазм тільки на шапці, як в отого Трифона.

Шелест. Неправда. Вам не зрозуміти цієї муки...

Рафальський. Де вже нам, дурням, чай пити... Та хто вона? Може, я її знаю?

Шелест (*подумавши*). Її звали Ніна... А дівоче прізвище — Тополя.

Рафальський. Як! Ніна Тополя? Та це ж відомо... відомий професор.

Шелест. Професор? Ніна — професор?..

Рафальський. Так, вона щось читає в інституті... анатомію, чи що.

Шелест. Ніна—анатом...

Рафальський. Але була й на фронті. Здається, навіть орден має — винайшла новий засіб лікування ран.

Шелест (*глибоко схвильований*). Ось вони, наші жінки. І ви ще закидаєте мені перебільшення. Ось вам перший образ.

Рафальський. Ви гадаєте? Кажуть, що до неї дуже залицяється один професор, теж відомий, Товстоліс.

Шелест. А вона? Що ж вона?

Рафальський. А це вже в неї спитайте... А проте..

Шелест. Що «проте»? Чого ви спинились?

Рафальський. Кажуть, що справа посувається. Старий настільки захопився, що навіть вигнав через неї рідного сина з дому. Вона зажадала.

Шелест. Ви... ви брешете. Як ви смієте!

Рафальський. Маєте! Тепер я винний. Мені це говорила Леночка, ця симпатична дівчинка, що здала вам кімнату. Адже ж вона одружена з цим самим сином, він навіть...

Шелест. Годі. (*Береться за голову*). З якою радістю ви намагаєтесь облити брудом все, що мене хвилює...

Рафальський. Як хочете — ховайтесь від життя, так спокійніше. Одначе, мені пора. На добраніч. Радий був познайомитись з вами. Отже, беріться до анатомії серця. Чекаю обіцяних препаратів. (*Виходить, сміючись*).

V

Шелест (*сам*) Диявол! (*Ходить збуджений по кімнаті*). Невже це правда? Літня Цірцея, спокусниця дідів. Та ні, він бреше. Ніна не може бути такою... (*Сідає в*

крісло, замислившись). Не може... А звідки ж їй бути іншою? Хіба не лежить і на ній проклята тінь тисячоліть... прадавня звичка жінки грігись біля вогнища мужчин. *(Підводиться, підходить до вікна й розчиняє його. Чути дзвін дзигарів)*. Десять. Критик говорить, що мій годинник відстає. О, коли б я міг примусити його йти швидше. Ні, не годинник, а саме життя, щоб скоріше видужала поранена війною земля, щоб люди відродились ще кращими... О, якби я був молодшим... ну, хоч на десять років, щоб взяти участь в тій відбудові. *(Відходить від вікна, знімає краватку й комір. Потім розкриває чемодан і починає його розпаковувати. Відчиняє шафу, щоб покласти туди свої речі)*. Що за чорт. Якийсь чемоданчик... *(Виймає з шафи маленьку ручну валізку)*. Що таке? *(Несе до столу)*. Зверху табличка... *(Читає)*. «Тамара Медвинська». Жінка. Невже вона забула його в номері? Дивно. *(Ставить валізку на стіл)*. Цікаво, що там всередині? Парфуми, цукерки, мереживо, принадні витребеньки жінок. *(Відкриває валізку)*. Що це! Інструменти, пляшечки, ліки. *(Перебирає пляшечки)*. Опіум... морфій... стрихнін... Отрута. Цілий музей отруйних речовин. *(Гірко)*. Ось тобі й радості. Ось що обіцяє мені доля в цю бурхливу творчу добу... А може, так і треба для такого старого, як я? *(Замислився, тримаючи в руці пляшечку)*. Три краплі — і всьому край...

VI

З гуркотом розчиняються двері і в кімнату вбігає закутана в темний плащ дівчина.

Дівчина (кричить). Спиніться! Не руште!

Плащ падає — перед нами молода, дуже вродлива дівчина в прегарному маскарадному вбранні сильфіди.

Шелест (відступає здивований). Хто ви? Дівчина чи видіння?

Тамара. Які дурниці. Я Тамара Медвинська. Боже, як я злякалась... Ви нічого не чіпали?

Шелест. Але дозвольте...

Тамара. Я студентка і фельдшериця. Вранці ми були з лікарем у цьому номері, і я забула тут свій чемо-

данчик. І тільки зараз згадала на маскараді. Уявляєте собі мій жах. Як я бігла. Уф! *(Кидається в крісло)*.

Шелест. Так... розумію. Звичайно, я б не отруївся, як не отруївся в свій час і доктор Фауст. Але така спуска все ж небезпечна для самотнього і не дуже молодого мандрівника.

Тамара *(вже лукаво)*. А вам так хочеться молодості. Які ви всі ненаситні.

Шелест. Гай-гай! *(Проводить рукою по волоссю)*. Ну, тоді хоч вип'ємо за молодість. Дозвольте вам налити.

Тамара. Що ж... налейте... Я так бігла.

Шелест *(наливає)*. Але яка чудесна зустріч. Не встиг я прочитати на табличці ваше ім'я — Тамара Медвинська — ім'я, п'янке, як вино, і солодке, як мед.

Тамара. О, та ви поет. *(Попиває потроху вино)*.

Шелест. Так. Це написано в моїй союзній книжці: поет Шелест.

Тамара. Шелест? Дивне прізвище. А втім, я не люблю поезії.

Шелест. А з'явилися так поетично. Немов дух, якого викликав чарівник. І справді, — я ж кликав вас, ще не знаючи.

Тамара. О, ні. Я прийшла сама. І зовсім не до вас. Жінки не приходять, коли їх кличуть.

Шелест. А якщо приходять?

Тамара. Якщо приходять? *(Замислюється)*. Так, звичайно, часом буває і це. Але якщо я прийду колись до мужчини, то тільки для того, щоб пізнати — в чому його сила. Звичайно, коли він сильніший за мене.

Шелест. А якщо ви сильніша? Якщо він прийде до вас?

Тамара *(з легкою зневагою)*. Ну, цього вони і всі б хотіли. Подумаєш.

Шелест. Боже мій! Та невже ви ніколи не любили?

Тамара. Для чого?

Шелест *(в розпачі)*. Так і є! Програв! Перший помаранч і... кислий. *(Бере десертний ніж)*.

Тамара. Який помаранч?

Шелест. Ні, це я так... згадав. Та ні, я не вірю. Не вірю, щоб у таких молодих грудях не билосся гаряче серце.

Тамара *(відхитується сміючись)*. Та що це ви, товаришу Шелест. Просто з ножем — вирізати мое серце, чи що. Та ви й ножа тримати не вмієте... анатом.

Шелест (*вергає з досадою ніж*). Не смійтесь. Ви ще відчуєте колись, що є в вас серце.

Тамара (*підводиться*). Спаси мене бог від любові, міокардиту та інших серцевних недугів. Ну, мені час. (*Простягає йому руку*). Прощайте.

Шелест. Ба ні — я вас не пушу. Хто впіймав щастя, тримай його в руках. (*Бере її за руки*).

Тамара (*усміхаючись*). Дивіться — не втримаєте.

Шелест. Ви гадаєте? Спробуйте. Ви ж хотіли знати, чим ми сильніші за вас. А може, якраз я.

Тамара (*сміючись*). Ви? Ви? Стережіться — ви вже трохи не отруїлись сьогодні.

Шелест (*притягаючи її до себе*). Тамаро! Тамаро! Якщо ви навіть отрута, — я не злякаюся випити цей келих.

Гучний дзвінок телефону на столі.

Шелест (*випускає руку Тамари і бере рурку*). Що? Як прострочена! Які дурниці! Це ж серпнева командирівка.

Тамара (*що тимчасом накинула свій плащ і взяла валізку*). Бачите. Ваша командирівка прострочена. До побачення. (*Сміючись вибігає, грюкнувши дверима*).

Шелест (*кладає рурку і кидається до дверей*). Тамаро! Тамаро! (*Відступає вражений, бо двері відчиняються і входить Валерія Марківна*).

VII

Валерія Марківна (*з маленькою книжкою в руках*). Товаришу Шелест...

Шелест (*кричить*). Це ви! Знову ви! Чого вам ще від мене треба? Знову виселяти через прострочену командирівку? Де ж тоді жити поетові!

Валерія Марківна (*несподівано м'яко*). Ні, ні, заспокойтесь, будь ласка. З командирівкою я вже улагодила — менше з тим.

Шелест. То чого ж тоді ще?

Валерія Марківна. Щойно звільнилась чудова кімната з ванною. На другому поверсі. Дозвольте вас перевести.

Шелест. Не треба. Дайте мені спокій! Хороша, спокійна кімната, нічого сказати.

Валерія скрикує й загуляє обличчя руками, впустивши книжку.

Шелест (*отямившись, підіймає книжку*). Пробачте. Що таке! Мої вірші. Як вони до вас потрапили? Вибачте, я не хотів вас образити.

Валерія Марківна. Я... я тільки зараз їх прочитала. Мені дала Леночка... Я не знала, що це так хороше.

Шелест (*глибоко зворушений*). Спасибі, спасибі. Тепер я бачу, що є ще праця поетові.

Дзигарі на вежі починають дзвонити 11.

Шелест (*дивиться на свій годинник*). Одинадцять. Точно. Критик бреше — мій не відстає. Я ще буду працювати і жити.

Завіса

ДІЯ ДРУГА

Площадка і сходи в медінституті. Буфет. Книжковий кіоск. Коридор, що йде праворуч.

I

Група студентів під час перерви. Палять, закусують, купують книжки в старого з підв'язаною щокою. Серед студентів Давид Алфьоров і Семен Чубенко.

Давид (*підходить*). Товариші, в кого є гроші?

Чубенко. Навіщо тобі?

Давид. Біохімію хочу купити в кіоску. Щойно одержано. В мене не вистачило.

Чубенко. Чудак-чоловік. Та навіщо тобі біохімія. Все одно вже пізно готуватись. Надумався.

Давид. Дурниці, ще встигну. Дай хоч десятку.

Чубенко. Та немає в мене, одчепись. (*Спиняє студента, що пробігає повз*). Ти вже здавав анатомію?

Студент (*нетерпляче*). Ну, здавав!

Чубенко. Та постривай. Що вона питала? Що тобі трапилось по міології?

Студент. Потім. Немає часу. Мало чого питала. (*Хоче йти*).

Чубенко (*не пускає*). По глибокому шару теж питала?

Студент. Ще б пак. На мускулюс супінатор трохи не заgrimів. (*Тікає*).

Чубенко (*чуває потилицю*). Погано, куме... Е, все одно вже пізно...

Знову сходами підіймається Макс. Це квітучий, добре збудований юнак з м'язами атлета і розумним, симпатичним обличчям. Студенти оточують його і радо вітають.

Чубенко. Га, Макс! Як ся маєш? Як твій бокс?

Давид. Ти що — до Тамари? Не раджу, друже, в неї сьогодні екзамен з анатомії. Зла, як біс, мені вже попало.

Чубенко. Чого це від тебе димом тягне? Завжди від вашого брата-хіміка якоюсь негіддю несе.

Давид. І рукав чогось в сажі.

Макс (*спокійно усміхаючись і трохи гаркавлячи*). Хіба? Мабуть, зачепив рукавом. Асфальт смалять біля інституту. Ну, тимчасом, товариші. Мені ще в «Динамо» треба. Скоро турнір.

Давид. Знову бокс! І коли ти встигаєш? Ще добре, що хоч голова вільна — вся нагрузка на ноги та на руки.

Чубенко. І на серце.

Давид. На серце в нього подвійна нагрузка — бокс і Тамара.

Макс (*спокійно*). Ви помиляєтесь, товариші. Жодна мускульна робота не обходиться без участі мозку. Наша мета — гармонічний розвиток всієї людини, — і тіла й душі.

Чубенко. Еге, розкажуй. Мені говорив один хлопець, що, наприклад, в боксерів голова вважається за нечутливе місце — її підставляють для захисту.

Давид. Авжеж. Це в них зветься «блокаж».

Макс. Голови бувають різні, товариші. Інша, справді, ні до чого кращого не придатна. Проти отаких голів і треба боротись.

Чубенко. Чим? Кулаками?

Макс. Навіщо кулаками? Культурою.

Давид. А проте, з такими кулаками, як у тебе, в трамвай легше попасти, ніж, наприклад, докторові філософії чи поетові.

Макс (*вперше з запалом*). Неправда. Сильна, розумна людина завжди уступить дорогу і старому й дитині. І якщо на війні ми билися за гуманізм і культуру проти дикунства, то невже тепер, коли настав мир...

Знизу сходами піднялась Лєночка. Вона дуже збентежена й засмучена. Озирається, немов чогось шукає. Підходить до студентів.

Лєночка. Скажіть, товариші, як мені знайти професора Товстоліса?

Давид. Знайти його не важко. Тільки не блискуча це знахідка, дівчино. Краще не шукайте.

Чубенко. Що ти кажеш, Давиде? Та невже?

Макс (*обурений*). Як вам не соромно! Не можете без хуліганства. (*Леночці*). Ходімте, я вам покажу.

Леночка. Спасибі. (*Виходять праворуч*).

Дзвінок. Студенти побігли вниз.

Чубенко. Бачили борця за культуру?

Давид. Це його тьотя вчить.

Чубенко (*злякано*). Ой! Не кажіть мені про тьотю. Чую, що вона мене заріже.

Давид. На те вона й анатом.

Виходять.

II

Тми ж таки сходами підіймаються Шелест і Рафальський.

Рафальський. Отже, не знайшовши ідеалу, ви знайшли дещо корисніше: прекрасну кімнату і цілковитий комфорт.

Шелест. Ви знову нічого не зрозуміли.

Рафальський. Як не зрозумів! Кімната на другому поверсі.

Шелест. Та яка кімната!

Рафальський. З ванною, телефоном, радіо.

Шелест. Від якої я відмовився.

Рафальський. Даремно. Вранці кава і свіжі газети.

Шелест. Ви не хочете слухати.

Рафальський. І якщо перша дівчина, яка влетіла до вас на вогник, виявилась дуже прозаїчною...

Шелест. Але все ж принадною...

Рафальський. То друга — ця Валерія — звичайнісінькою міщанкою. Ви програли. Серця виявились по-рожніми.

Шелест. Як! Ви ж самі глузували, що ніяка поезія не пом'якшить її серця. І раптом така зміна.

Рафальський. Кава і кімната з убиральною? В кращому разі вона в вас закохалась. Але чи стала добрішою після ваших віршів — навряд. Побачите — вона ще кого-небудь виселить.

Шелест. Я не хочу вас слухати. Ви навмисне намагаєтесь отруїти й зневажити все, у що я вірю в нашому чудовому житті. З якою весняною радістю йшов я сьогодні в цю стародавню будівлю.

Рафальський. Щоб знайти метку пустуху, яка од вас утекла?

Шелест. Неправда. Тут не тільки вона. Тут сотні юнаків і дівчат, що прийшли сюди з полів битв, овіяні порохом димом, щоб будувати мирне життя, за яке вони билися. Тут моя Ніна...

Рафальський. Ого. Вона вже ваша. Гм.

Шелест. Так, моя, хоч я й досі її не бачив. І не вірю тому, що ви про неї говорили.

Макс *(вертається з коридора і проходить повз)*.

Шелест *(хапаючи Рафальського за руку)*. Дивіться. Ось один з них. Яке симпатичне, інтелігентне обличчя.

Рафальський. І які кулаки.

Шелест. Ну, що ж. Вони стали йому в пригоді на війні. Це хімік, що мріє про безмежну могутність науки в мирній будівничій праці.

Рафальський. Вірніше, футболіст, що дістав одиннадцятиметровий пендель за брутальну гру.

Макс проходить нагору.

Шелест. З вами неможливо говорити. Прощайте!

III

По коридору проходить Леночка.

Шелест. Леночко! Що ви тут робите? Та чого ж це ви така сумна?

Леночка. Мене звільнили.

Шелест. Як звільнили! За що?

Леночка *(ніяково)*. За... за ваш номер, товаришу Шелест.

Шелест. За мій номер? Знову цей номер!

Леночка *(схаменувшись)*. Тобто не за ваш, а взагалі. Це Валерія Марківна.

Рафальський. Валерія Марківна? Це цікаво! *(Подивився на Шелеста)*.

Леночка. Йї тоді попало за ваш номер. Ну, то вона

й поскаржилась директорові на мене. Що я... що мій чоловік живе в готелі.

Рафальський. А хіба директор не знав?

Леночка. Може, й знав, та мовчав. А коли Валерія накапала, то він розсердився. Ну, і виселив нас обох. А мене звільнив.

Шелест. Яка ганьба... А я ще тішився.

Леночка. Я поки влаштувалася в подруги. А Стьопі нема де. Хоч консерваторію кидай. А тут і рояль хороший. На другому поверсі. В холі.

Рафальський. Чорт зна що таке. Заспокойтесь, я побалакаю з Мироном Борисовичем.

Леночка (*крізь сльози*). Він сьогодні виїжджає. В Сочі.

Рафальський. Так, тоді дійсно... Ось вам Валерія Марківна. Ну що, дорогий поете? Як ви дивитесь тепер на пом'якшення сердець під впливом поезії? Кава, бач, не дуже солодка?

Шелест. Замовчіть. Мені й без вас соромно. Ми повинні допомогти цій бідній дівчині.

Рафальський. Тільки не поезією, зрозуміло. (*Леночці*). Так, то що ж ви надумали?

Леночка. Я хотіла побалакати з батьком мужа.

Рафальський. З професором Товстолісом?

Леночка. Так. Може, він щось...

Рафальський. Але ж він посварився з вашим мужем. Він же прогнав його з дому.

Леночка. Кажуть, що це під впливом однієї... однієї жінки. Може, він тепер зглянеться. Стьопа не знає, що я пішла. Я так хвилююсь.

Рафальський (*Шелестові*). Чули?

Шелест (*обурений*). Ходім. Я сам піду до цього професора. Я піду до Ніни. Цього не може бути. Ходім.

Рафальський. Спробуємо. В усякому разі це розумніше, ніж шукати солодких цитринів.

Всі трое виходять.

IV

Знизу входить молода жінка з невеличкою книжкою в руках. Озираючись з цікавістю навколо, вона підходить до старого в кіоску.

Жінка. Скажіть, ви не знаєте такого студента... (*Ди-*

виться на книжку). Макс... Максим Тополь. Чи Тополя — важко розібрати.

Старий. Це не наш. В нас такого немає. Це з хімічного. Він же і в Динамо орудує—чемпіон.

Жінка. То ж бо він такий смілий. В нас, знаєте, пожежа була, в Хлібному заулку, то він з другого поверху дитину виніс. Прямо з полум'я.

Старий (*байдужно*). Буває, буває...

Жінка. Ми хотіли його затримати, подякувати, та куди там. Втік. Добре, що хоч книжку загубив. Оцю. Якогось Шелеста вірші. Вся сливе обгоріла. А зверху його прізвище надписано — Максим Тополь. То у вас його, значить, немає.

Старий. Був, одначе, вранці. Здається, нагору подавсь, пошукайте, коли хочете. Просто, по сходах.

Жінка. Спасибі. Ми так і вирішили — студент. (*Йде вгору сходами*).

Старий (*крутить головою*). Одчайдушний. Дитину врятував. Мало цього добра, подумаєш. В кожній кімнаті по три.

V

Знизу ж по сходах підіймаються Ніна Тополя і професор Товстоліс. Вона вродлива, середнього віку жінка, скромно, але гарно вдягнена, з портфелем у руках. Він — огрядний, літній мужчина з коротко остриженою присвілою, впертою головою, в чорному пальті і капелюсі. Товстоліс трохи відстає від своєї супутниці.

Ніна. Словом, я прошу вас зважити це все, Іване Порфировичу. Мені дуже прикро це вам говорити, але, як жінка і товариш, я мушу. Я не хочу, щоб на нас показували пальцями.

Товстоліс. Я гадав, що ви вище міщанських забобонів.

Кур'єр (*підходить до Ніни з розносною книжкою*). Вам пакет, товаришко Тополя.

Ніна (*розписується в книзі, кур'єр виходить*). Забобонів? Якщо ви вигнали з дому свого сина...

Товстоліс (*сердито*). Це моє діло. Ми не могли жити разом.

Ніна. В семи кімнатах?

Товстоліс. В семи, в семи! П'ять з них зайняті моєю лабораторією. Крім того, я вже говорив вам про його поведінку.

Ніна. Але не переконали мене.

Товстоліс. Я вчений. У мене хворі. А він цілі дні барабанив на роялі.

Ніна. Це його професія.

Товстоліс. Мені потрібний син хімік, а не барабанщик. Крім того, він одружився з якоюсь дівчиною з кафе.

Ніна. Це все ваше діло. Але коли всі навколо говорять, що це я примусила вас вигнати сина, що я вас звабила й спокусила,— то, воля ваша,— це вже не забобони. Я не хочу червоніти за вас і терпіти незаслужені образи.

Входить Рафальський. Спинився. Слухає.

Рафальський. Чорт візьми! А ми їх шукали там.

Товстоліс. Але якщо я вас, так би мовити, кохаю...

Ніна. Знаєте, Іване Порфировичу, я вас дуже поважаю, як вченого і лікаря, але мені здається, що цей ваш діагноз надто поспішний. І навряд чи точний.

Товстоліс. Як неточний! Та це кожен студент визначить.

Ніна (*усміхаючись*). Студенту простимо помиляться, навіть у любові. Вам же — навряд. Нам з вами час зрозуміти, що любов — це не звичайний термін, під який можна підвести який завгодно зміст, як це роблять недосвідчені лікарі, наприклад з подагрою.

Товстоліс. Але дозвольте. Жодна хвороба не зустрічається в чистому вигляді. Бувають такі синдроми, що...

Ніна. Ну, якщо любов по-вашому хвороба, тоді лікуйтесь. Для мене ж любов — категорія. І ця категорія повинна бути очищена від усіх сторонніх примішок і міркувань. До побачення. (*Повертається, щоб іти нагору*).

Рафальський. Добре, що її не чув мій Шелест. Луснув би тоді мій заклад. (*Буфетчиці*). Дайте-но мені з цитриновим сиропом. (*П'є потроху воду*).

VI

Зверху, стрибаючи через два східці, збігає Макс, налетівши просто на Ніну.

Макс. Пробачте, тьотю. Сподіваюсь, я вас не зачепив.

Ніна. Що ти тут робиш? Чому не в інституті?

Товстоліс. Ну, то як же, Ніно Сергіївно?

Ніна. Спробуйте душ Шарко. Як у вас з кров'яним тиском?

Товстоліс (*розсердився*). До побачення. (*Виходить праворуч*).

Макс (*сміється*). Так йому й треба.

Ніна (*строго*). Не твоє діло. Ти б краще стежив за своєю поведінкою. Знову не пішов в інститут. Бігаєш за цією безпутною Медвинською.

Макс. У нас не відбулась лекція. Ось я й зайшов в бібліотеку — дивіться. (*Показує книжки*).

Ніна. І в якому ти вигляді. Рукав в сажі, розірваний. (*Перебирає книжки*). Байрон, Мюссе... що таке... Шелест. Ах, ні, Шеллі.

Макс (*зітхнувши*). Та ба. В мене був Шелест... і раптом... десь загубив сьогодні. Така досада. Адже ж немає ніде в книгарнях.

Ніна (*здивована*). Як загубив? І звідки... звідки ти знаєш Шелеста?

Макс. Помилуйте. Це ж мій улюблений поет. Ах, тьотю. Якби всі читали його вірші, наскільки б менше грубості було на світі. Бувало в землянці... Навколо смерть, бруд, холод. А в нього стільки ніжності, любові до життя, віри в людей — як ми його читали тоді.

Ніна. Я й забула, що поезія твоя пристрасть. До речі, — ти не знаєш, хто це такий? (*Дістає з портфеля газету*). Якийсь Рафальський.

Рафальський прислухається, з склянкою біля рота.

Надзвичайно ідіотська стаття в останньому номері.

Рафальський поперхнувся.

Макс. А хіба ви знаєте Шелеста, тьотю? Адже правда — чудовий поет? Кажуть, він недавно приїхав. Як би я хотів з ним познайомитись.

Ніна. Ну... то в чім же справа?

Макс. Де вже там. Ану покажіть. (*Проглядаючи статтю*). Ах, мошенник. І все ж неправда. Підтасовка, брехня. Це відомий критик, перевертень. Ну!

Ніна. Так, хотіла б я побалакати з цим критиком.

Макс. Доручіть це мені. (*Засукуючи рукава*). Я з ним побалакаю. Я йому влаштую нокаут.

Ніна. Поганий це доказ, Максє.

Рафальський. Гм. (*Обережно пробирається до виходу*).

VII

В цю мить з коридора, з правого боку чути гучний і роздратований голос Товстоліса. Ніна і Макс прислухаються здивовані.

Голос Товстоліса (*за сценою*). От і все. Він мене не питав, коли одружувався. А вас прошу не сунути свого носа.

Ніна. Що таке?

Голос Шелеста. Що таке? По-перше, потурбуйтеся не кричати. А по-друге...

Голос Товстоліса. А по-друге, я зайнятий. Прощайте.

Голос Шелеста. Ба ні! Я вас примушу. (*Голоси замовкають*).

Рафальський. Так і єсть. Ні, з ним потрапиш в історію. (*Виходить униз*).

З правого боку входить Лєночка. Вона дуже схвильована.
Зробивши кілька кроків, падає.

Ніна. Що таке! Що з цією дівчиною! (*Підбігає й схиляється над нею*). Зомліла. Максє! Мерщій! Неси її на лаву!

Макс бере на руки безживну дівчину і переносить на дерев'яний диван.

Дзвінок.

Чути шум і звідусіль сходяться студенти. Деякі в білих халатах. Серед них Давид і Чубенко. Дехто спиняється біля Лєночки.

Ніна. Дай свої книжки. (*Підкладає книжки під ноги*).

Давид. Ніно Сергіївно, в мене є нашатир.

Чубенко. Давайте перенесемо її в медпункт.

Ніна (*лічить пульс*). Кволий пульс. Доведеться масаж серця зробити. Так, краще перенести.

Макс і студенти обережно беруть Лєночку і виносять праворуч.
Ніна виходить за ними.

Студенти скупчились на площадці. Входить Тамара Медвинська. Вона дуже заклопотана і не відривається від книжки.

Давид. Це та сама дівчина, що питалася Товстоліса. Я їй казав: не шукай — не послухалась.

Чубенко (*ляскає себе по лобі*). Ах, я верблюд! В мене ж був ефір. (*Дістає пляшечку*). А проте тепер все одно вже пізно. (*Пропонує Давидові*). Чи не вгодно понюхати?

Давид. Нюхай сам. В тебе ж недокрів'я мозку.

Чубенко (*Тамарі*). Чи не хочеш ефіру, лялечко?

Давид. Правильно. Поскільки вона ефірна істота.

Чубенко. До речі, про ефір і взагалі про хімію. Твій Макс тут і скрізь тебе шукає. Зараз він з тьотею в медпункті.

Тамара. Забирайтесь к чорту з вашою тьотею.

Чубенко. Вона зовсім не наша, діточко. Ми безтітні. Нам вже пізно обзаводитись тьотями, тобі ж якраз. Виходь за Макса і матимеш. Принаймні анатомію складеш.

Тамара. Господи! Ця анатомія зведе мене в могилу.

Давид. І тоді ми тебе препаруємо. А проте гріх різати таку красу.

Згори спускається та сама жінка з книжкою і спиняється біля книжкового кіоска. Старий вказує їй рукою просто. Жінка виходить у правий бік.

Тамара (*не слухаючи*). Нічого не пам'ятаю. (*Зубрить*). Мускулос ризоріус. Починаючись від фасцію паротідео, прикріплюється почасти до шкіри кутка рота, почасти приєднується до мускулос триангуляріс. Функція — відтягає куток рота наверх, утворюючи на шоках ямочки. Утворюючи на шоках ямочки. (*Робить це, від чого її сердите обличчя автоматично усміхається*). Яке безглуздя. (*Вже без усмішки*). Стільки латинських слів, щоб з'ясувати усмішку і ямочки на шоках.

Давид. Яких жінки навчаються ще в колиці.

Чубенко. Щоб поневолювати потім нашого брата — мужчин.

Т а м а р а (*сердито*). Дуже потрібні вам наші усмішки. І чим ви на них відповідаєте? Грубою силою. Недурно ж у вас усіх такі м'язи.

Швидкими кроками входить М а к с.

М а к с (*радо*). Тамаро! Добридень, дорога. (*Міцно тисне їй руку, яку вона неохоче дає*).

Т а м а р а. Ай! Що за дурна звичка ламати кості.

М а к с. Вибач, дорога, але я такий радий тебе бачити.

Т а м а р а. Від твоєї радості мені не легше. Коли я подумаю, що зараз мені треба складати цю прокляту анатомію... Я знаю, я переконана, що вона мене зріже. І все через тебе.

М а к с. Та при чому-бо я, дорога?

Т а м а р а. Не смій називати мене «дорога». Так, через тебе. Вона проти нашого знайомства. Хіба я не знаю, як вона ненавидить мене за це.

М а к с. Та справді ж бо, ти помиляєшся.

Т а м а р а. Так, так. Бідний хлопчик, тьотин мазунчик. Господи. Щоб мати такі кулаки і залежати від якоїсь тьоті. Іди хоч зараз від мене,— коли вона побачить нас купі, я пропала.

М а к с. Та їй-богу ж...

ІХ

З правого боку повертається Ні н а.

Ні н а (*побачивши Макса*). Максе! На хвилинку.

Макс збентежений іде до неї. Студенти сміються.

Т а м а р а. Так я і знала. Перед самим екзаменом.

Ні н а (*Максові*). Вона очуняла. Але все ще дуже квола. Мені пора на сесію, побудь з нею, будь ласка, одведи додому, словом — допоможи. Бідна дівчина. Виявляється, вона... ну, я тобі потім розкажу. Іди.

М а к с. Добре, тьотю. Я все зроблю. (*Виходить*).

Дзвінок. Ніна йде нагору. Студенти розходяться. Дехто, в тому числі й Тамара, Давид і Чубенко йдуть за Ніною.

Ч у б е н к о. Ну, діти мої, мужайтесь.

Т а м а р а. Тільки б не трапилась міміка.

Знизу обережно піднімається Рафальський.

Рафальський (*озираючись*). Здається, пристрасті втихомирилися. Одначе, де ж мій Шелест?

Слідом за Рафальським знизу підіймаються два досить огрядних старих: один, років 65, в залізничній тужурці, а другий, ще старший, з напівсивою, напіврудюю бородою, в добротній чумарці. Озираючись навколо, вони звертаються до старого в книжковому кіоску.

Перший (Степан Товстоліс). А скажіть, будь ласка, де тут буде прохвесор Іван Порфірович Товстоліс?

Другий (Порфірій Товстоліс). Іменно, Товстоліс, Іван Порфірович.

Старий. Вони зараз на лекції. Та ось і вони самі!

І справді, з правого боку виходить Іван Товстоліс, в пальті й капелюсі, в супроводі Шелеста. Триває розмова. Обидва роздратовані.

Товстоліс. Насамперед, це не ваше діло. Так, молодий чоловіче. Не ваше.

Шелест. Ні, мое. Питання гуманізму, питання комуністичної моралі дорогі всьому суспільству. За них ми всі повинні боротись: я, ви, кожен. Дома, на вулиці, в трамваї...

Товстоліс. Тут не трамвай, а інститут.

Шелест. Тим більше. І коли я бачу, як скривджують дівчину чи дитину...

Товстоліс. Цій «дитині» 26 років, а ця «дівчина» з галузі ширпотребу.

Шелест (*обурений*). Що таке! Як ви смієте!

Рафальський (*швидко підходить і бере Шелеста під руку*). На одну хвилинку. Вибачте, професоре, якщо я перерву вашу приємну розмову. (*Одводить Шелеста до буфету*). Ви з глузду з'їхали. Знайшли з ким сперечатись. Та коли обставати за всіх дівчат...

Шелест. Яка низькість!

Рафальський. Випийте краще води. Дайте-но нам з сиропом.

Тимчасом брати Товстоліса, які давно поривалися до Івана Порфіровича, тепер кинулись до нього.

Степан. Іване Порфіровичу! Ваня!

Порфірій. Братіку!

І в. Товстоліс (що витирає лоб хусткою, побачивши братів, спочатку остовнів, а потім з радісним криком розкрив обійми). Га! Степане! Порфірію!

Обіймаються і соковито чоломкаються.

Порфірій. Здоров, Іване!

Степан. Здоров, Іване!

І в. Товстоліс. От чудасія! Чи давно? Ну, як в Краснодарі? Як сестра Агафія? Як твоя кузня, Порфірію, пасіка! Як твій паровоз, Степане? Возиш? Ха-ха! Молодець. Так, так, читав, як ви німців били і паровози рятували, знаю.

Всі ці вигуки й запитання супроводжуються радісним сміхом і ляканням один одного по спині.

Рафальський і Шелест п'ють воду і прислухаються.

Рафальський. Бачили? Три Товстоліси. Видовище, гідне богів. Справжній дубовий заповідник. Ніби як Беловезька пуща. Отож, повчайтесь, «молодий чоловіче». А ви полізли. Легковажно.

Степан. Еге, паровози, хвалити бога, одбили. Та її німців десятків зо два втихомирили. Ось тільки хата згоріла — нову будує, на помості.

Порфірій. Будинок настоящий, кращий за колишній. До зими й перебраться можна.

Степан. У Порфірія теж все гаразд. Їхній колгосп тепер перший в районі — все господарство відновив. Недурно ж і на голову обрали.

Порфірій. Аякже. Вибрали. А кузню кинув. Остап працює — син. А Панас в місті — ще б пак. Герой Радянського Союзу, полковник.

І в. Товстоліс. Як же, як же, читав.

Порфірій. А ось чули ми, що ти спаруватись задумав.

І в. Товстоліс. Та як вам сказати... хотілось би. Та, боюсь, знаєте, старий.

Порфірій (обурений). Хто? Ти старий? Та скільки тобі?

І в. Товстоліс. 55 стукнуло.

Порфірій. Ну, ось бачиш. Хлопчисько. Якраз жених...

Рафальський (Шелестові). Чули, молодий чоловіче?

Порфирій. Та якби мені та 55! Ого! Та я бувало в 55 років жодної дівки не пропущу.

Степан. А хто вона така? Любка твоя?

Ів. Товстоліс. Наша ж... професорка... Ну, то ходім, дорогою побалакаємо.

Порфирій. А якого роду?

Степан. А собою гарна?

Порфирій. А годочків скільки?

Ів. Товстоліс. Ну, небагато. Лець за сорок — 42—43.

Порфирій. Стара...

Степан. Стара...

Порфирій. Стара! Та в нас, у Краснодарі...

Степан. У нас один машиніст...

Порфирій. Та ми, Товстоліси, знаєш, якого кореня. Та брат Остап старший за мене — мені 70, а йому 75—двадцятилітню взяв. А ти молодий та ще прохвесор. Ех, коли б мені 55. Якби мені та 15 років з пліч. Я б показав. Стара.

Степан. Еге, старувата. А собою, кажеш, гарна?

Ів. Товстоліс (*замішаний, намагаючись притамувати балакучість братів*). Так, так, подивимось, подумаємо, ходім.

Порфирій (*милостиво поплескуючи Івана Порфировича по спині*). Ач, який кряж. Нашого кореня.

Степан (*так само*). Богатир. Одне слово—Товстоліс.

Ів. Товстоліс. Ну, ви вже скажете... Ходім краще в ресторан обідати.

Порфирій. І по чарці.

Ів. Товстоліс. Та вже само собою. Без чарки, звісно, не обійдеться. Тільки ось задача — квартира в мене зайнята. Ну нічого, я вас в готелі влаштую. Поряд.

Всі троє йдуть вниз, гучно регочучи й тупаючи.

XI

Рафальський (*підбігши до поручнів, дивиться, сміючись, вниз, потім Шелестові*) Бачили? Чули? Ось вам мудрість життя. Дивитись не назад, а вперед. Цей дуб шкодує, що йому не 55 років. А вам лише 47. Недаремно ж професор вилаяв вас «молодим чоловіком». Ви ще молоді, ласкавий друже. І не цінуйте цього щастя.

Шелест. Забирайтесь к чорту. Що мені в цій молодості, якщо руйнується моя віра в людей...

Рафальський. Нарешті! Ось вам анатомія душ...

Шелест. Ця Валерія, до якої повернулася вся її злість. Цей вчений, що вигнав з дому сина і образив бідну Леночку. І нарешті — Ніна. Ніна, якій я готовий був віддати кращу частину моєї душі — спільниця, а може й коханка старого. Де ж тоді люди, в яких я вірив?

Рафальський. Люди як люди. Вони не винуваті, що ви надто багато від них вимагаєте. Ви надто поспішаєте перейти на той берег.

Шелест. Надто поспішаю. Та хіба вам не хочеться прискорити перемогу людства над усім злим і бездушним, що заважає йому жити?

Рафальський. Прискорити. Ваша формула непридатна.

Шелест. Чому?

Рафальський. Тому, що швидкість не дається дурно. Спробуйте переплисти річку на веслах.

Шелест. Пробував.

Рафальський. Опір води зростає разом з побільшенням швидкості.

Шелест. Ну що ж — значить, треба гребти самому, а не чекати, поки вас перевезуть.

Рафальський. Спробуйте. Але що з вами?

На верхній площадці з'явилась Тамара. Хмура й пригнічена, вона повільно спускається сходами трохи попереду Давида й Чубенка, що йдуть за нею.

Шелест. Це вона! Та дівчина... *(Одходить набік)*.

Рафальський. А! Ось вона яка...

Давид. Та на чому ти заgrimіла?

Тамара *(хмуро дивиться в одну точку)*. На усмішці. Мускулос триангуляріс...

Чубенко. Ну, не сумуй, Тамаро. Другим разом усмінешся більш вдало.

Тамара *(немов очунявши, вже енергійно)*. Так, так. Побачимо, хто сміятиметься останній. О, як я її ненавиджу, цю ханжу. Вона навмисне мене зрізала. Я їй пригадаю.

Чубенко. І дуже просто. Відбий в неї Товстоліса і квіт.

Давид. Віддячиш разом і тітці і племінникові.

Тамара. Ну, це собі дорожче коштує. Дивуюсь її смаку.

Чубенко. Так, старуватий.

Тамара. Та хіба справа в старості! Ви он молоді, а дурні.

Чубенко. Ну, це ти перебільшуєш, діточко.

Тамара. Недавно я познайомилась з одним поетом. (*Сміється*). Теж немолодий. Але який привабний. Навіть я могла б закохатись.

Чубенко. Ну, то в чім же справа? Дій!

Тамара (*дійшовши до кінця сходів, раптом повертається*). Ні. Я не згодна. Я зажадаю, щоб вона ще мене спитала.

Давид. Звичайно. За одну усмішку...

Чубенко. Ти скажи, що в тебе серйозний характер і що ти більш любиш плакати: мускулос лякрімаліс.

Тамара (*рішуче*). Я їй покажу характер. (*Біжить нагору*).

Шелест (*кидається до сходів і біжить нагору за Тамарою*). Тамаро! Тамаро!

Тамара зникає за поворотом.

Шелест (*повільно спускається назад, тримаючись рукою за серце*). Втекла...

Макс (*підкресленим тоном Шелестові*). В ваші роки небезпечно бігати, товаришу. Та ще по сходах. Та ще за дівчатами.

Шелест (*глянувши уважно на Макса*). Ви маєте рацію, товаришу. Але в ваші роки я був більш чемним з старшими. (*Рафальському*). Ваша правда — 11 метрів. (*Повільно сходить вниз*).

З коридора виходить та сама жінка з книжкою і, побачивши Макса, з радісним вигуком поривається до нього.

Жінка з книжкою. Нарешті я вас знайшла, товаришу Тополь!

Макс (*дуже збентежений, не звертаючи уваги на жінку, — до Рафальського*). Скажіть, чи ви не знаєте, хто це? Ви, здається, були з ним.

Жінка з книжкою. Товаришу Тополь! Ваша книжка.

Макс. А, здрастуйте. А, моя книжка... добре, спасибі. (*Бере книжку, Рафальському*). Хто цей громадянин?

Рафальський. Це? Відомий поет Шелест.
Макс (*кричить*). Що? Це Шелест?! Не може бути!
Жінка з книжкою. Ми вам такі вдячні, такі вдячні.

Макс (*не слухаючи*). Ах, та одчепіться! Це Шелест!
Ах, я ідіот! (*З усіх ніг кидається навздогін*).

Жінка з книжкою (*розгублено*). Дивний молодий чоловік. Врятував нашу дитину... і втік. (*Виходить*).

ХІІ

Згори спускаються Ніна і Тамара. За ними Чубенко,
Давид і декілька студентів.

Ніна. Добре. Завтра неділя — приходьте до мене додому о шостій годині вечора. Я вас спитаю.

Тамара (*з виглядом покірної школярки*). Спасибі, Ніно Сергіївно.

Ніна йде до виходу. Чубенко, Давид та інші йдуть за нею. Тамара спинилась в роздумі. Знизу вертається Макс. Він розгублений і засмучений, в руках обгоріла книжечка. Побачивши Ніну, підбігає до неї

Макс. Якби ви знали, що я накоїв! Хотів його бачити, шукав і — раптом... Таку нагоду прогавив. Дурень, нещасний дурень!

Ніна (*злякано*). Що таке? Що трапилось?

Макс. Це був Шелест! І я його образив. Таку людину.

Ніна (*ще більш схвильована*). Шелест! Та не може бути! Де ти його бачив? Де він? Він не питав про мене? А ти знайшов свою книжечку? Чого вона обгоріла?

Макс. Що книжка? Він сам тут був, а я...

Тамара (*про себе, тріумфуючи*). А! Вона його знає. А може, й кохає... Тепер я знаю, кому усміхатись...

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Кабінет Ніни Тополі. Гарні, строгого стилю меблі. Круглий, вирізуваний стіл посередині. В глибині робочий стіл з хімічним посудом. Скелет. Над диваном рапери, боксерські рукавички. Праворуч вхідні двері, ліворуч в глибині — в сусідню кімнату.

I

Ніна (*в чорному халаті працює за робочим столом. Наливає в пробірки якусь рідину, дивиться на світло. Встає невдоволена*). Ні... не могу. Даремно я сподівалася повернути тиху радість роботи. Якими чужими стали мені тепер всі ці антигени, сироватки, екзотоксини... Душа улетіла... лишилися мутні розчини незрозумілих, неслухняних реакцій. А скільки щасливих годин провела я за цим столом... (*Сідає, замислилась*). Так... все змінилося з того часу, як я почула про нього... (*Бере в руки маленьку книжечку*). Його вірші... Він так і не прийшов до мене. А може, він шукав мене в інституті вчора? (*Рвучко підводиться, кладе книжку на круглий стіл і знову вертається до робочого*). А! Дурниці! Спробую ще амонійсульфат. (*Знову наливає в пробірку якусь рідину, обережно вкидає кристали, дивиться на світло. Бере з полиці маленький флакончик*).

Дзвінок з передпокою.

Хто там ще? (*Іде на середину кімнати з маленьким флаконом в руці*).

Рафальський (*входить з капелюхом в руках*). Товаришка Тополя?

Ніна. Так... але дозвольте, я вас не знаю.

Рафальський. Вибачте, що я прийшов без запрошення. Здається, я вам перебив. *(Про себе)*. Вона читала Шелеста... *(Кладе капелюх на стілець)*.

Ніна. Одну хвилину. *(Ставить на круглий стіл флакончик і йде до вмивальника, мие руки)*. Прошу.

Рафальський. Моє прізвище Рафальський.

Ніна *(здригнувши)*. Ви! Автор цієї статті про Шелеста. *(Кладе книжку на етажерку)*. Прошу. *(Вказує на крісло й сідає сама)*.

Рафальський. Дякую. *(Сідає)*.

Ніна *(про себе)*. Де я його бачила? Отже, ви автор цієї... цієї...

Рафальський. Не турбуйтеся шукати епітетів. Ви не скупитесь на них в вашій статті, яку послали вчора в «Літгазету».

Ніна. Ви... її читали...

Рафальський. Так, і перш ніж її надрукують, прийшов до вас, щоб...

Ніна. Відмовитись від своїх тверджень.

Рафальський *(люб'язно)*. Навпаки — переконати вас, що ви помиляєтесь. *(Бере в руки маленький флакончик і розсіяно крутить між пальцями)*.

Ніна. Навряд чи це вам пощастить. *(Спокійно)*. Не чіпайте цього флакончика. В ньому культура менінгококів.

Рафальський *(зляканий, ставить флакончик)*. Чо-чого?

Ніна. Мікроби менінгіту.

Рафальський *(втирає пальці хусткою, зляканим голосом)*. Я-я-к менінгіту! Але ж ви анатом. Хіба анатоми займаються мікробами?

Ніна. Чому ж ні. Я цікавлюсь багатьма речами: хіміотерапією, бактеріофагами, гормонами.

Рафальський *(єхидно)*. І поезією.

Ніна. І поезією.

Рафальський. Але згодьтеся, що менінгіт... *(дне на пальці)* на столі... це ж гірше чуми.

Ніна. Не чіпайте, чого не знаєте.

Рафальський *(озираючись)*. Гм, так... хороше діло... Отже, ви вважаєте невірним моє твердження про те, що менінгіт... я хотів сказати — Шелест — далекий від дійсності, і що почуття, які його хвилюють...

Ніна *(нетерпляче)*. Вам нема чого повторювати ваші тези. Їх треба доказати.

Рафальський. Що я й зробив в своїй статті.

Ніна. З допомогою перекручень і підтасувань.

Рафальський (*про себе*). Це тобі дорого коштуватиме. (*Вголос*). Ви гадаєте?

Ніна. Так. Ви зрівнюєте Шелеста з Уйтменом.

Рафальський. В цьому порівнянні немає нічого ганебного.

Ніна. Нехай. Але де ви знайшли у Шелеста бажання бути й старим і молодим, легковажним і мудрим, як все людство на землі?

Рафальський. А хоч би і тут. (*Виймає з кишені аркушик паперу*). Ось останній вірш Шелеста, де поет іде ще далі. (*Подає аркушик Ніні*).

Ніна (*бере і мовчки читає, намагаючись приховати раптове хвилювання. Губи її тремтять*).

Рафальський (*дуже ласкаво*). Як бачите, поет звертається тут до якоїсь Медвинської і, обигруючи це прізвище, заявляє, що охоче проміняв би мед мудрості на п'янке вино молодості. Про що говорять ці рядки? Вони...

Ніна (*підводиться схвильована*). Мені здається... (*Намагаючись опанувати себе*). Я гадаю, що інтимна лірика поета не може бути предметом критики, а тим більш узагальнень. І взагалі, я вважаю зайвою цю розмову. Свої думки я висловила в статті.

Рафальський (*підводиться дуже задоволений*). Як вам завгодно. (*Про себе*). Стріла влучила в ціль. (*Голосно*). Вибачте за клопіт. (*Бере з стільця свій капелюх*). Ай! Що таке! В капелюсі миша... Біла миша. (*Впускає капелюх*).

Ніна (*втомленим голосом*). Хіба? так, так... не турбуйтеся... Це дослідна миша.

Рафальський. Як дослідна? Значить, теж разна?

Ніна. О ні! Тепер вона здорова. Йї прищеплювали висипний тиф, але це було давно — 10 днів тому. Як видно, білі миші не розповсюджують висипного тифу.

Рафальський (*підіймає і струшує капелюх, в жаху*). Хороше діло. Як видно... Хороша мені гарантія... (*Виходить озираючись*).

Ніна (*сама. Стоїть пригнічена. Мляво усміхнувшись*). Пішов. Вдруге не прийде. Та й для чого? Він зробив своє діло — помстився й пішов. Значить, все загинуло. Шелест кохає іншу... цю безпутну Тамару. І я... я

ще мріяла. Сміла мріяти про любов, я, в мої літа. *(Падає в крісло і схилиє обличчя на руки, стримуючи ридання).*

Пауза.

(Встає). Так... молодість завжди перемагає. Ну що ж... треба бути логічною. Чи не я ж сама одчитала вчора Товстоліса за його спізнілу любов... А тепер прийшла моя черга, і як же жорстоко покарана я сьогодні... Більше, сильніше, ніж він.

Дзигарі дзвонять шість і зараз же по тому чути дзвінок.

Хто там ще? Але ж це вона, Медвинська. Я ж сама призначила їй сьогодні... Ні, ні, я не можу, я не в силах її бачити. *(Йде до дверей, але Медвинська вже увійшла. Вона вдягнена дуже ошатно, але тримає себе скромно).*

Т а м а р а *(з перебільшено покірним виглядом)*. Можна, Ніно Сергіївно? Ви дозволили мені прийти до вас, щоб... щоб скласти...

Н і н а *(декілька секунд дивиться на неї)*. Так... так... *(Проводить рукою по волоссю)*. Це правда. Ну, що ж... сідайте. *(Йде до маленької шафочки і, діставши звідти плескувату кістку та якийсь препарат, кладе їх перед Тамарою)*. Що ви можете сказати про цю кістку?

Т а м а р а. Це темпоральна кістка.. права.

Н і н а. А цей отвір? *(Вказує на кості)*.

Т а м а р а *(запнулася)*. Це... це... *(Радо)*. Це слуховий отвір, який веде в канал меатус акустікус інтернус. В каналі цьому...

Н і н а. Добре, добре. Ну, а що ви скажете про цю зв'язку? *(Вказує на препарат)*.

Т а м а р а. Це? Ця зв'язка зветься... *(Запнулася, але раптом збагнувши, радо)*. Та це зовсім не зв'язка! Це дельтовидний м'яз плеча! *(Обурено)*. Для чого ж ви мене збиваєте?

Н і н а *(сухо)*. Щоб переконатись у ваших знаннях. Скажіть, як відбувається живлення кісткової тканини?

Т а м а р а. З допомогою гаверсових каналів.

Н і н а. Ви помиляєтесь. Воно відбувається через сітку мікроскопічних рурочок, які пронизують всю кісткову речовину. Скажіть, коли в людини закінчується зростання кісток?

Т а м а р а. Під старість, коли кості твердіють.

Н і н а. Що ви називаєте «під старість»?

Т а м а р а *(зухвало)*. Починаючи з 40 років.

Ніна (*кусаючи губи*). А! Значить, в ваші роки кості ще не розвинугі.

Тамара. Вони більш гнучкі, ніж... ніж в сорокалітньої жінки.

Ніна. Важлива перевага для танців і для спорту.

Тамара. Не лише для танців — при пологах крижі розширяються, що неможливо для сорокалітньої жінки.

Ніна (*підводиться схвильована*). Значить, сорокалітній жінці треба зректися любові?

Тамара (*й собі підводиться*). Цього запитання немає в програмі.

Ніна (*опанувавши себе*). Ви маєте рацію. (*Іде до тієї ж таки шафовки і дістає ще один препарат*). Що ви скажете про цей препарат?

Тамара (*розгублено*). Це... мускулос... ні... зв'язка... мускулос... (*Змішалася й замовкла*). Я не знаю.

Ніна. А тимчасом, це орган, на який у ваші літа завяляють особливі права. Це серце без перикардія, у повздовженому розрізі.

Тамара. Серце?

Ніна. Так, серце. Як видно, вам ніколи не доводилось заглядати в його глибину.

Тамара (*брутально*). Дурне заняття.

Ніна. Ви гадаєте? А проте цього запитання немає в програмі. Але й того, що є, ви, на жаль, не знаєте. Раджу вам змінити спеціальність.

Тамара (*спалахнувши і переставши стримуватись*). Ви чіпляєтесь! Ви знущаетесь з мене! Я бачу!

Дзвінок телефону в сусідній кімнаті.

Ніна. Вибачте. Телефон. (*Виходить, причинивши двері*).

Тамара (*сама. Стоїть, стиснувши кулаки, раптом падає в крісло, здригаючись від сліз, образи й гніву. Але зараз же опановує себе і встає, витираючи очі*). Ні, ні,— тільки не плакати... Ні, ви не побачите моїх сліз, прекрасна ханжа. Я буду усміхатись. Я знаю, кому усміхатись—але стережіться, гірко вам буде від цієї усмішки. (*Озирається в гніві, немов шукаючи, що б розбити*). Проклята... (*Бачить книжку Шелеста і бере її в руки*). А! Шелест. Значить, правда. Значить, ви справді закохані в цього вічноюного красеня. Добре ж. (*І, розкривши навмання книжку, пробігає рядки, зневажливо фиркаючи*). Віршики...

поезія... глибина серця... І тут глибина. (*Продовжує читати. Раптом її обличчя стає уважним, вона машинально про-
водить рукою по очах, ладнає зачіску. Обводить кімнату
нетямущим поглядом*). Так... так... (*Повільно, все продов-
жуючи читати, іде до дверей. І так виходить*).

Н і н а (*повертається в кабінет*). Пробачте... (*Поба-
чивши, що нікого немає*). А де ж вона? Пішла... Ну, що ж...
тим краще... нехай. Для чого їй наука? В неї є інше... не-
зрівнянно більше щастя. Вона любима. А я? (*Бере з ета-
жерки ручне люстерко і дивиться в нього*). 43 роки... ста-
рість. Цього запитання немає в програмі. А в житті? Не-
вже безповоротно минула молодість, а з нею і право на
любов? Адже ж він не прийшов... не прийде ніколи. (*Бере
в руки футляр з препаратом*). А серце залишається без
відповіді, хоч я і знаю, що саме в його глибині... (*Сідає
в крісло й поринає в невеселі думки. Раптом встає, вра-
жена новою думкою*). Але ж я не гідно тримала себе
з цією дівчиною... який сором! В мене немає молодості,
але як могла я забути своє вище благо — честь ученого.
Ревнощі... Вони засліпили мене, і я знущала з неї, як
міщанка... Я, комуністка, яка ще вчора говорила про вели-
ч звільненої любові... Так, я, а не вона, не витримала
цього екзамену з анатомії серця. (*Похилила голову*).

II

Дзвінок. Вбігає схвильований М а к с і кидається на канапу.

Н і н а (*здивована, підіймає голову*). Що з тобою, без-
путний?

М а к с. Все пропало.

Н і н а (*підходить стурбована*). Що пропало? Де ти
був? До речі, приходила якась жінка, казала, що ти вря-
тував у них дитину на пожежі.

М а к с (*невдоволено*). А, та при чому тут дитина!

Н і н а. То ось чого ти вчора був у сажі. Любий Макс
(*Голубить йому голову*). Герой... і там, і тепер. (*Зітхнув-
ши*). Як твій батько — і такий же скромний.

М а к с. Ах, та не в цьому діло. (*Схоплюється*). Ска-
жіть, у вас не було Тамари?

Н і н а. Була.

М а к с. Чи давно? Як вона була одягнена?

Н і н а. Дуже, навіть надто ошатно.

Макс (*в розпачі*). Так і єсть! Все пропало! Вона мене не любить!

Ніна. Та чому ж саме? При чому тут сукня?

Макс. Вона їде в парк. Сьогодні там вечір поетів.

Ніна (*схвильовано*). Ну?

Макс. І вона призначила там побачення цьому вашому Шелестові.

Ніна. Як ти смієш! Що ти говориш?

Макс. Так, так,— я був у неї, не застав і сам бачив записку на столі. Тепер мені все зрозуміле. Недурно він тоді на сходах... Адже ж це був він, Шелест. Ах, тьотю, чому ви його не затримали, не покликали до себе!

Ніна. Ти з глузду з'їхав? Я його не бачила 20 років.

Макс. І все ж таки кохаєте. Тепер я сам бачу.

Ніна. Як ти смієш! Хлопчисько!

Макс. Тьотю, голубко, любя! (*Починає цілувати її руки*). Ідмо зі мною в парк. (*Не даючи їй сперечатись*). Так, так, ви побачите там вашого Шелеста, про якого...

Ніна. Ти збожеволів! Отямся!

Макс. Так, так. Коли він побачить вас, таку принадну, таку чудову, він не схоче й дивитись на Тамарку. Ідмо, я вас прошу, благаю.

Ніна (*обурена*). Та ти розумієш, що ти говориш! Щоб я рятувала тебе від суперника. Та який же ти мужчина після цього? З такими кулаками ховатись за тьотю. А ще боксер важкої ваги, на війні був, дітей рятує!

Макс. Далися їм ці кулаки... Та що ви, змовились, чи що?

Ніна. Добрий закоханий, нічого сказати.

Макс (*в розпачі*). Та зрозумійте ж, що це Шелест! Улюблений поет, якому я нагрубив учора так ганебно.

Ніна (*усміхаючись*). І все через Тамару?

Макс. І він відповів мені так м'яко... Але тут же сказав супутнику: так, ви маєте рацію, це 11 метрів — натяк на мою брутальність.

Ніна (*усміхаючись*). Бідний Макс.

Макс. Ви подумайте тільки, як мені не щастить. Все життя я воюю за культуру і гуманність, люблю поезію, музику, і раптом — така ганьба. Зустріти улюбленого поета й нахамити йому, як останній хуліган. Скільки ще грубійства в нашому житті, тьотю...

Ніна. Бідний Макс, тобі дійсно не щастить.

М а к с. Тепер ви самі бачите. На вас одна надія. Одягайтесь-бо мерщій, в вісім годин початок. Ви самі хочете, я знаю.

Н і н а (*зітхнувши*). Ні, Максе, не проси. Пожартували й досить. В мої літа життя серйозна річ.

М а к с. Та які ваші літа? Ви чудова, ви молода. Хіба ви не краще за мене фехтуєте? Запропонуйте на рапірах тій же Тамарі — хто кого.

Н і н а. Гай-гай... Ми вже фехтували з нею сьогодні.

М а к с. Ну, і що ж?

Н і н а (*усміхаючись*). Внічию.

М а к с. Ось бачите. Значить, сили рівні. І тепер ви напевно переможете. Ходім-бо. Скиньте цей дурний халат. (*Веде її до вікна*). Дивіться, яка чудова погода, як захопить сонце. Буде чарівний вечір, ви побачите Шелеста.

Н і н а. Забирайся геть, безпутний!

М а к с (*роблячись все сміливішим*). Адже ж ви його кохаєте.

Н і н а. Максе! Кому я говорю!

М а к с. Так, так. Невже вам не набридло сидіти в вашому жахливому кабінеті, в товаристві цього скелета й тифозних мишей і чекати, аж поки справді стане пізно і молодість мене назавжди.

Н і н а (*сумно*). «І ось твій світ. Це зветься світ»¹.

М а к с. Іу, так. Читайте тоді до кінця:

Живу природу, що сам бог
На радість людям сотворив,
Ти проміняв на темний льох,
На труп розсічених тварин.

Н і н а (*дивлячись у вікно, мрійно, але без захоплення*).

Біжи ж мерщій в широкий світ,
Туди, на волю...

М а к с. «Де боротьба, життя, любов!» (*Хочає її за руки і крутить по кімнаті*).

Н і н а (*сміється*). Пусти! Як ти смієш! Кому я кажу!

М а к с (*випускає її руки*).

Н і н а. Ну, і шельма ти, Максе. Ну, та гаразд — їдемо.

М а к с. Ура! Тьютю! (*Цілує її*).

¹ З «Фауста» Гете.

Ніна (*пручається*). Тільки угода. Не кидати мене саму.

Макс. Та зрозуміло ж. Ні на крок...

Ніна. Я йду одягатись. Нікого не приймає. (*Виходить*).

III

Макс (*сам*). Нарешті. Ну, тепер подивимось, чий буде верх. (*Ходить збуджений по кімнаті, бере з килима боксерські рукавички, одягає й робить кілька випадів*). Ну, попадись тепер мені хто-небудь... Крім Шелеста, звичайно.

Дзвінок в передпокої.

Кого ще там чорт несе? (*Шум і гомін в передпокої. Макс іде до дверей*). Нікого не приймати!

Але в цю мить двері розчиняються і входять Степан і Порфирій Товстоліси. Макс відступає здивований.

Макс (*не знімаючи рукавичок*). Хто такі? Чого вам треба? Професора немає дома.

Степан Т. А нам сказали, що дома.

Макс. Це все одно. Вона зайнята.

Порфирій Т. (*розгладжуючи з самоповагою бороду*). Це не резент. У нас справа важливіша. Сватам дорога завжди відкрита.

Степан Т. Ти нас біля семафора не затримуй.

Макс (*здивований*). Який семафор? Які свати? Ви не туди потрапили.

Степан. Як не туди! Розписаніє в нас правильне і графік в порядку. (*Дістає з кишені записну книжку*). Нам потрібна Ніна Сергіївна Тополя.

Порфирій Т. Поскільки наш брат Іван Порфирівич бажає з нею одружитися.

Макс. Як! Ви брати Товстоліса!

Порфирій Т. Хвалити бога. Нарешті второпав.

Степан. А ти кажеш, не туди потрапили.

Макс (*роздратовуючись*). Та вам, пак, яке діло? Ви ж бо чого з'явилися?

Порфирій Т. Як це яке діло! Він хоч і прохвесор, а ще молодий, можна сказати, хлопчисько. Та й серце має добре. Чи довго такого скривдити?

Макс. У кого це серце добре? В Товстоліса? Та він рідного сина з дому вигнав.

Степан Т. Про це ми не знаємо. Зате в нього п'ятнадцять чоловік в квартирі живе.

Порфирій Т. Цілий госпіталь. В усіх кімнатах ліжка. Ми самі в гостиницю перебираємось. Номер обіцяли ввечері.

Степан Т. Червоноармійці. Сам їх лікує, сам і го-дує. Просто чудеса утворює. Усіх на ноги становить.

Порфирій Т. А ти говориш — сина. Ми самі в гостиницю «Ентузіаст».

Макс (*спантеличений*). Це все дуже добре, але вам, пак, чого треба?

Порфирій Т. Ми ж бо тобі казали: наречену подивитись. Наречена-бо, кажуть, старувата. Сорок з гаком.

Степан Т. Старувата, що й казати.

Порфирій Т. Ось ми й бажали, так би мовити, на власні очі...

Макс (*розлючений*). Та ви з глузду з'їхали! Та як ви сміли! Зраз же забирайтесь геть!

Порфирій Т. Ну, ну, не гарячись. Не до тебе прийшли.

Степан Т. Не ти тут начальник станції. Твій сигнал нам без вніманія.

Макс (*Степанові*). Я вам покажу сигнал! (*Розмахуючи кулаками*). Забирайтесь геть! Та якби не ваш вік, я б вам показав. Щастя ваше, що ви старий.

Порфирій Т. Хто, він старий? Та він з тебе трісок наробить.

Макс. Забирайтесь геть, бо я за себе не ручуся!

Порфирій Т. Та я тобі сам наб'ю в два щота! (*Засукує рукава*). Ти, либонь, не бачив, як ковалі б'ються.

Макс (*в нестямі*). Геть!

Порфирій Т. Ба ні, не геть. (*Озирається й бере собі такі самі, як у Макса, рукавички*). Ану, виходь на середину.

Макс (*Степанові*). Будьте свідком, що я його не чіпав. (*Стають в позицію і починають частувати один одного неабиякими ударами*).

Макс. Ага!

Порфирій Т. Атож! (*Порфирій одержує кілька ударів, в тому числі в око, після чого Максові дістається чималий удар в ніс*).

VI

В цю хвилину, тобто в розпалі бою, відхиляються двері в глибині ліворуч і входить Ніна, помолоділа, прекрасна, в ошатному вечірньому туалеті. Побачивши те, що відбувається, спиняється в найсильнішому здивуванні.

Ніна (*гучно*). Максе! Що таке!

Супротивники опускають кулаки й обертаються.

Макс. Тьотю! Пробачте...

Ніна. Ти знову... за культуру.

Макс. Пробачте. Але ж я мусив... Вони уперто хотіли вас бачити... А я доказував їм...

Степан і Порфирій остовпіли.

Степан Т. Так, це вона! Ах, хороша!

Порфирій Т. (*прикладуючи хустку до підбитого ока*). Ах, хороша! Ах, красуня!

Макс. Хороша, та не про вас, дияволи. (*І, знявши рукавички, штовхає ошелешених старих до дверей*).

Степан і Порфирій (*опинаються, озираючись, щоб ще раз подивитись на Ніну, повторюючи в захопленні*). Ах, хороша! Ах, красота!

Порфирій Т. Пробачте, тіточко, ми тут з вашим племінничком трохи того... Але спасибі.. Зате побачили... Зате тепер знаємо. Ах, красота!

Макс. Ідїть, ідїть. (*Виштовхує обох*). Ось вам безстороння оцінка. Якщо вже ці ведмеді...

Ніна. Боже мій! В тебе кров із носа!

Макс. Подумаєш! Цю кров я пролив в чесному бою за вас. Тепер ви обов'язково повинні...

Ніна (*діставши тимчасом вату і спирт, починає промивати йому ніс*). Давай. Ах, негідники!

Макс (*з-під вати*). Тепер ви бачите, тьотю, наскільки...

Ніна. Не розмовляй, коли промиваю! Герой!

Макс (*випростуючись*). Наскільки красота сильніша грубої сили. Чого не зробили мої кулаки, зробили ви. Досить було вам з'явитись, і ці ведмеді стали ручними.

Ніна (*з співчуттям*). Ніс розпух. Бідний хлопчик. (*Цілує його в голову*).

Макс. Зате тепер я впевнений, що перемога буде наша. Вперед! Хай живе краса і культура! (*І пориває її з кімнати*).

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Знову та сама кімната в готелі «Ентузіаст», в якій ми познайомились з Шелестом з початку цієї історії. Пізній вечір. На підлозі, посеред кімнати, стоїть запакований чемодан, поряд на дзиглику другий, розкритий. Шелест квапливо укладає в нього білизну, костюми, книжки і т. ін. Тут же стоїть Трифон з якимись паперами в руках.

I

Трифон (*хмуро*). Маєте рахунок. Здачі тридцять чотири карбованці.

Шелест (*пораючись*). Залиште собі.

Трифон (*хмуро*). Цілком даремно. А втім, спасибі! (*Ховає гроші*). А паспорта не дають — нехай, кажуть, сам прийде.

Шелест (*так само*). Добре, добре. А машина?

Трифон. Буде. В десять тридцять. Акурат за півгодини.

Шелест. Спасибі. Поки йдіть. (*П'є нарзан*).

Трифон. Як тільки під'їде, прийду по речі. (*Виходить, забравши пляшку*).

Входить Рафальський.

Рафальський (*здивований*). Що таке? Що це значить?

Шелест (*мовчки порасться*).

Рафальський. Що сталося? Ви ж збиралися на вечір поетів. В парк культури. Всі поети вже там.

Шелест. Ну що ж, значить, вони там більш потрібні, аніж я.

Рафальський. Вас теж чекають. Я сам бачив там вашу професоршу. До речі, чи немає у вас термометра? Здається, у мене менінгіт. Або висипний тиф. Чи ви не знаєте, як він починається?

Шелест. Треба було спитати в професорші.

Рафальський. Він ще глузує. Ні, уклінно дякую. Можете самі — з мене досить. Чи немає у вас аспірину?

Шелест. Ні. Хочете коньяку?

Рафальський. Давайте.

Шелест *(дає йому пляшечку)*.

Рафальський *(наливає і п'є)*. Бррр. Нібито краще. Крім цього, ця Медвинська, яка призначила вам побачення...

Шелест *(обурений)*. А! Значить, це ваші штуки. Ви знову хотіли посміятись з мене, як тоді на сходах. Ні, досить. Зараз не сподівайтесь. *(Вергає речі в чемодан)*. Я їду.

Рафальський. Ага! Втеча! Признайтесь-бо, нарешті, що ви тікаєте від дійсності, якої ніколи не знали. Я мав рацію. Ви програли.

Шелест *(з гіркотою)*. Так, я програв. Я втратив краще, чим дорожив в житті. Віру в людей.

Рафальський. Та яку віру! Навіщо вона вам, безумче! Ой! Шпигнуло в спину.

Шелест *(палко)*. Як, навіщо! Та зрозумійте ж, що, може, завтра нас спитають, чи готові ми до світлого майбутнього, за яке бореться людство. Чи очищені наші почуття від вікового бруду минулого? Чи навчилися ми виконувати основні правила життя? Чи навчилися шанувати людину?

Рафальський. Та хто питає, чудака-чоловіче?

Шелест. Хто питає? Кожен боєць, що повернувся з фронту, де він бився за наше світле завтра. Кожна дівчина, що читала наші книжки. І кожен старий, ось як я, який прагне скоріше пройти цей останній етап.

Рафальський. На той берег? Ой! *(Хапається за бік)*.

Шелест. Глузуйте, глузуйте. Так, я програв сьогодні. Всі люди, яких ми зустріли зараз, не розбили ще своєї шкаралуші.

Рафальський. Ще б пак. Ви хочете, щоб люди стали кращими, поки ви переходите вулицю.

Шелест. Ця Тамара, дівчина, що шукає пригод...

Рафальський. Які ви б охоче з нею поділили.

Шелест. Неправда. Ось моя відповідь. (*Вказує на чемодан*).

Рафальський. І дуже дурна відповідь.

Шелест. Цей буйвол, що вигнав з дому сина і образив дівчину...

Рафальський. А головне, що посмів закохатись в вашу омріяну любку.

Шелест. К чорту ваші дотепи. Цей студент з симпатичним обличчям, що виявився звичайнісіньким грубіаном...

Рафальський. Гм... Зауваження не досить об'єктивне.

Шелест. І нарешті вона, Ніна. Люба дівчина мого юнацтва, в якій я мріяв побачити краще, чого чекав від жінки...

Рафальський (*невинно*). Але ж ви її не бачили...

Шелест (*проводить рукою по лобі*). Правда... Вчора я наважився нарешті піти до неї. З яким хвилюванням прийшов я на тиху, привітну вулицю, де вона живе. Півгодини стояв я проти її будинку, дивлячись на освітлені вікна... Мені досить було перейти вулицю, щоб знайти відповідь на всі мої сумніви.

Рафальський. І ви не перейшли. Ось бачите,— а ще докоряєте інших. А скільки в нас самих старої закваски. Міщанського страху перед жінкою,— а що, як вона не гідна моєї геніальної любові?

Шелест. Як! І ви мені це говорите? Ви, що отруїли мені душу цим сумнівом? (*В роздумі*). А що, коли я помилявся? Що досить було перейти вулицю, щоб знайти своє щастя? (*Раптом, спалахнувши, хапає Рафальського за барки*). Стережіться! Якщо я пізнаю, що вона... що все це брехня і наклеп... я не знаю, що з вами зроблю.

Рафальський. При чому ж я? Ви ж бо чули, що говорила Леночка.

Шелест (*повертаючись до чемодана*). Та й яке право маю я втручатись в її життя. Я хоч мучуся своїми сумнівами.. А вона... вона, мабуть, і не думає про мене...

Рафальський (*невинно*). А для чого ж тоді вона дзвонила до вас?

Шелест (*розлючений кидається на Рафальського*). Ви знову!

Рафальський *(біжить до дверей)*. Ні, ні, це я так. З вами не можна й пожартувати.

Валерія Марківна *(входить)*. Можна?

Шелест мовчки напихає й закриває чемодан.

Валерія Марківна *(жалісним голосом)*. Ось ваш паспорт, Василю Павловичу... і командировка.

Шелест *(бере й ховає)*. Спасибі.

Валерія Марківна *(витираючи очі)*. Йй-богу, я не винувата, Василю Павловичу...

Рафальський *(напівобійнявши її за талію)*. Не сумуйте, Валю, він ще повернеться. Коли досягнуть цитрини.

Валерія Марківна. Я дійсно погарячилась тоді, хоча Мирон Борисович все одно знав. А зараз я навіть сама просила... Леночку знову прийняли.

Шелест *(здивований)*. Леночку прийняли?

Валерія Марківна. Ви думаєте, мені це приємно... А цитринів... цитринів у нас дійсно...

II

Стук у двері.

Шелест. Хто там ще? Заходьте!

Тамара *(входить, говорячи комусь в дверях)*. Та ну-бо, не дури... Ну добре, добре.

Двері зачиняються.

Можна? Товаришу Шелест... *(Змішалася, побачивши інших)*. Ви... ви виїжджаєте?

Валерія Марківна виходить, кинувши лютий погляд на Тамару.

Шелест. Тамаро! Тамаро! Ви?

Тамара. Ви виїжджаєте? Я вам заважаю...

Шелест *(присувуючи крісло)*. Ні, тобто так. Будь ласка... дуже радий. Ви не знайомі? Товариш Рафальський.

Рафальський *(дуже люб'язно)*. Ну, як же. Я вас бачив учора. Коли ви усміхались в інституті.

Тамара *(злякано)*. Звідки ви знаєте? Так, я вчора загриміла і ладна була всіх передупити. Але сьогодні...

Рафальський. Сьогодні ви склали нарешті іспит. Тамара. На жаль... я знову провалилася. (*Сідає*). Шелест. Бідна дівчинка...

Двері відхиляються з рипінням.

Шелест (*нетерпляче*). Хто там?

Двері хутко зачиняються.

Тамара. Нічого, нічого, це так... Це зі мною.

Рафальський. Хто ж вас зрізав? (*Дивиться на Шелеста*).

Тамара (*зітхнувши*). Ніна Тополя.

Рафальський. Чули? За що ж така жорстокість?

Тамара. Вона мала рацію. Я не знала серця.

Рафальський. Чийого серця? Її, чи вашого?

Тамара (*сміється*). О! Її серце я пізнала дуже добре. Вона кохає вас, товаришу Шелест.

Шелест (*схоплюється*). Ви збожеволіли!

Двері знову риплять і відхиляються.

Шелест (*роздратований*). Та що це таке! Собака, чи що?

Робить крок до дверей, які зачиняються.

Тамара (*затримує його за руку*). Ні, ні, нічого. Я ж вам не все ще сказала. Ніна мала рацію — я не знала серця... мого власного серця... в мене його просто не було.

Рафальський. Новий випадок в науці.

Тамара (*підводиться і простягає обидві руки Шелестові*). Пам'ятаєте, як ви говорили мені в цій кімнаті? Що я ще відчую колись, що в мене є серце. І ви... ви повернули мені його сьогодні.

Шелест. Тамаро!

Рафальський. Може, я тут зайвий, товариші?

Тамара. Там, у Ніни Тополі, я побачила маленьку книжку... ось цю. Я взяла її потай, щоб посміятись над цією жінкою... О, як я ненавиділа її в ту хвилину.

Шелест. Тамаро!

Тамара. Але ледве я прочитала перші рядки, я не знала, що зі мною робиться. Немов гаряча хвиля нахлинула звідкись на мене... Я зрозуміла, що і я можу любити, жити, вірити в людей, в любов, над якою раніш сміялась.

Шелест. Ви! Ви сказали це! Ви чуєте? Чуєте, що вона говорить? Є ще діло поетові!

Рафальський. Морочити голову дівчатам...

Двері відчиняються ширше, і з'являється голова Макса.

Тамара. Максе, любий! Та йди-бо сюди, не бійся.

Шелест. Вчорашній студент!

Рафальський. Одинадцять метрів!

Макс моментально зникає.

Тамара (*Шелестові*). Він боїться. Він страшенно хоче вас бачити, але йому соромно. Максе! Максе! Він закоханий в ваші вірші і не може собі простити... (*Біжить до дверей і тягне за руку Макса, який опинається*). Та йди-бо, любий. Ніхто тебе не з'їсть.

III

Макс (*дуже збентежений, закриваючи хусткою помітно спухлий ніс, від чого трохи гугнявить*). Мені страшенно совісно, товаришу Шелест, що я...

Рафальський. Ви, здається, вдарились. Чи не хочете води?

Макс. Ні, це... це в іншому місці, дрібниці, менше з тим.

Шелест (*стиха Тамарі*). Це ваш друг? Ви його кохаєте?

Тамара (*так само*). Так, тепер кохаю. Ви навчили мене цього.

Шелест. На свою голову.

Тамара. Як вам не соромно? Вас кохає така жінка.

Рафальський (*Тамарі*). На одну хвилину. (*Одводить її набік*). Послухайте, будьте ласкаві, мій пульс. Здається, у мене менінгіт.

Тамара. Що ви кажете? (*Сміється*).

Рафальський. Вам смішки, а ще майбутній лікар.

Тамара. Ну, так ви ж знаєте, що я провалилась.

Шелест (*Максові, простягаючи йому руку*). Дуже радий познайомитись з вами ближче.

Макс (*гаряче тисне йому руку*). Якби ви знали, як я мучився вчора й сьогодні... після цього... випадку. Знати

вас, любити ваші вірші, мріяти вас побачити... і раптом... і раптом нахамити, як останній дурень. Що ви могли про мене подумати!

Шелест. Та справді-бо, нічого поганого. У вас таке хороше обличчя.

Макс (*знову тисне його руку*). Спасибі, спасибі. Ви перший сказали мені це, інші помічали тільки мої кулаки.

Тамара. Безсовісний! А я?

Макс. Ти теж, дорога... Але, боже мій! Ви... ви їдете... А я... а я гадав... А ми вас шукали з тьотею...

Шелест. Так, на жаль, їду.

Макс (*дуже схвилюваний*). Коли? Куди?

Шелест. За чверть години. В Ленінград.

Макс. Не може бути! За чверть години... Тамаро... Я біжу! Пробачте. (*Кидається з усіх ніг до дверей і стикається з Валерією Марківною, що входила в цю хвилину, вибивши в неї з рук кілька цитринів*). Ах, пробачте... Я... я... (*Вибігає*).

Тамара. Макс! Постривай! (*Вибігає за ним*).

Валерія Марківна. Цитрини! Нахаба! Ненормальний!

Рафальський (*підбирає з підлоги цитрини*). Не хвилюйтесь, Валю, він загубив тьотю на вулиці.

Валерія Марківна (*сердито*). Це не причина. У всіх тьотя.

Рафальський. А у цієї дівчини порок серця

Валерія Марківна. У всіх порок серця.

Рафальський. Ось ваші цитрини. Де ви дістали?

Валерія Марківна (*ніжно Шелестові*). Василю Павловичу, це вам на дорогу... Ви ж хотіли цитринів.

Шелест (*спалахнувши*). Мені не треба ніяких цитринів! (*Пом'якшавши*). Ну, ну, не сердьтесь, спасибі. (*Бере один цитрин*). Спасибі. Ви все ж таки добра дівчина... Пробачте мені, Валю.

Рафальський (*загрібаючи решту цитринів*). А це мені,— виграш по нашому закладу. Ой!

Шелест. Скільки я вам винний, Валю?

Стук в двері. Входить Леночка.

Леночка. Валю, тебе кличуть. До директора.

Валерія Марківна виходить.

Шелест. Леночко! Ви! Як ви сюди попали?

Рафальський. Значить, це правда? Ви знову тут?

Леночка (*весело*). Як бачите, і вже працюю. А знаєте, хто мені допоміг? Товаришу Шелест, у вас все готове? Рафальський. А кімната?

Леночка. З кімнатою теж уладилось. Товаришу Шелест, зараз буде машина. У вас все готове?

Шелест (*проводить рукою по лобі*). Так, так... все готове... все готове...

Леночка. Треба затягнути ремінці на чемодані. Я зараз напишу вам перепустку. (*Озирається*). Ви нічого не забули?

Рафальський. Нічого, крім серця.

Шелест. Так... так... перепустку. (*Тре лоб*). Що, пак, я ще хотів?

Леночка (*сідає до столу й пише*). А знаєте, хто мені допоміг? Професор Ніна Тополя.

Шелест (*скрикує*). Що! Що ви сказали?

Леночка (*розриває аркушик*). Зіпсувала бланк. Я ж тоді зомліла в інституті. Ну, мене однесли на медпункт. Це вона звеліла. А коли мене... коли я очуняла, я їй все розповіла. Ах, яка вона чудова жінка, якби ви знали...

Рафальський (*перебиваючи*). Так, так. Це все дуже добре. Але де ж машина? (*Дивиться на годинник*). Чорт візьми, здається, я програю...

Шелест (*схвилюваний*). Ну, ну, що ж далі? Далі?

Леночка. Коли вона пізнала, що я... ну, словом... і про мужа... і про цього Товстоліса, що він на мене гримав, коли б ви знали, як вона розсердилась. І виявляється... (*Скінчила писати, подає аркушик Шелестові*). Ось ваша перепустка, товаришу Шелест. Виявляється, що це все набрехали, ніби вона з Товстолісом. Нічого подібного. Це він до неї залицявся, а вона навпаки — докоряла його за сина. Словом, тепер все влаштувалося. Чудова жінка...

Шелест (*в найсильнішому зворушенні*). І я, і я міг в ній сумніватися! Повірити наклепові й тікати від свого щастя! П'ять днів жив поряд неї і, як дурень, заплющував очі!

Рафальський обережно пробирається до виходу.

А, це ви! (*Накидається на Рафальського*). Ні, постривайте! Це ви намагалися заплямувати чудовий образ, що жив у мене в душі. Це ви довели мене до розпачу, відняли в мене віру в людей! (*Хапає Рафальського за барки*).

Рафальський. Не чіпайте мене! Я хворий!

Леночка (*в жаху*). Товаришу Шелест!

Трифон (*входить*). Є машина. Давайте речі.

Шелест (*залишає Рафальського*). Що? А! Машина... (*Хапає пальто з стільця*). До неї! (*Вибігає*).

Трифон (*здивований*). Втік. А чемодан не запакований. (*Не кваплячись, затягує реміні*).

Рафальський. Затримайте його. (*Потирає горло*). Він збожеволів! (*Вибігає*).

Трифон (*спокійно*). І це буває. Проте за номер сплатив акурат. (*Бере чемодани, допиває з пляшки коньяк і, не поспішаючи, виходить*).

Леночка (*побачивши на столі забутий Шелестом капелюх*). І капелюх забув. (*Бере капелюх і йде до дверей*).

Але в цю хвилину двері відчиняються і входить Валерія Марківна, а за нею всі три Товстоліси. Професор в пальті й капелюсі, брати з перев'язаними мотузками дорожніми кошиками в руках. У Порфирія Порфировича під оком чималенький-таки синяк.

Валерія Марківна (*шанобливо Іванові Порфировичу*). Чудовий номер. Балкон, телефон, гаряча вода. Тут жив (*зітхає*) знаменитий поет (*зітхає*) товариш Шелест.

Ів. Товстоліс. Дякую. Ну, ось і чудово. (*Братам*). Розташовуйтесь, вмивайтесь, а я піду оформлю і заплачу. Давайте ваші документи.

Валерія Марківна. А поки тут приберуть.

Степан Т. (*дає братові паспорт*). Та чого тут прибирати. Чисто, як на паровозі. Ми самі приберемо. Не буржуї.

Порфирій Т. (*так само*). Яка там уборка. Іди, Ваню, плати, а ми тимчасом вмиємось. Розкіш. Красота.

Ів. Товстоліс (*прямує до дверей*). А потім айда в ресторан. (*Побачивши Леночку, яка ладналася була непомітно зникнути*). Пробачте, пробачте. Це ви? Здрастуйте. А що ви тут робите?

Леночка (*замішана*). Я... я тут служу.

Ів. Товстоліс. Так, так. Ви пробачте... я тоді, знаєте, погарячився. А де... Степан?

Леночка. Дома. Ми тут і живемо.

Ів. Товстоліс. Гм... так, так. Ми все це обміркуємо. Я бачу, ви хороша дівчина... гм. Пробачте старому. (*Несподівано суворо*). А де ви вчилися?

Леночка (*боязко*). В 145-ій школі. В десятирічці.

Ів. Товстоліс. Скінчили курс?

Леночка. Так. Торік. На відмінно.

Ів. Товстоліс. А чому не в вищій школі?

Леночка. В мене... в мене хвора мати... старенька, а потім...

Ів. Товстоліс. А потім закортіло заміж. Думала влаштуватись без турбот.

Леночка (*спалахнувши*). Товаришу Товстоліс! Ви не маєте права.

Ів. Товстоліс (*примирливо*). Ну, ну, тихше. А потім виявилось, що старий чорт не поділяє смаків сина.

Леночка. Це ваше діло. Я у вас нічого не просила. А сина, ви, дійсно, скривдили.

Ів. Товстоліс. Ну, ну, це не вашого розуму діло.

Леночка. Ні, мого.

Ів. Товстоліс. Добре, там побачимо. А поки вчитись, вчитись. Чуєте? Країні потрібні хіміки. Так. (*Суворо*). Зрозуміли? Ходім. (*Виходить з гідністю*).

Леночка і Валерія Марківна виходять за ним. Двері лишаються напівпричиненими.

Степан Т. Бачив племінницю? Сердиться Ваня. Нічого, помиряться. Дівчина, здається, хороша.

Порфирій Т. (*знімаючи чумарку*). Підходяща. Тепер би чайку з медом.

Степан Т. (*знімаючи тужурку*). Забажалось козакові в петрівку меду. Одначе, око в тебе, того. Немов ліхтар сигнальний.

Порфирій Т. (*схвально*). Добре б'ється, щеня, вміє. А сама ж хороша. (*Іде до туалетної і вмивається з оглушливим фирканням*). Ах, хороша. Фрр...

Степан Т. Щось у мене букса димиться. Намулив, мабуть. (*Сідає на стілець і знімає чобіт*).

Голос М а к с а за дверима.

Макс (*за дверима*). Почекайте, тьотю, я зараз. Посидьте ось тут, на канапі. (*Входить і спиняється здивований*). А де ж... а де ж товариш Шелест?

Степан Т. (*дивлячись в чобіт*). Треба стукати, молодий чоловіче, коли входиш. А ще культурний. Так і є — задник відстав.

Макс (*в жаху*). Це знову ви! Скрізь ви! Що ви тут робите?

Порфирій Т. (*входить з рушником у руках*). Га! Старий знайомий. Племінник. Здоров, здоров! (*Милостиво*

протягає руку). Добре б'єшся, козаче. Сідай, гостем будеш.

Степан Т. А ніс в тебе того... на взірець сигналу.

Макс (*в розпачі*). Та де ж товариш Шелест? Як ви суди потрапили?

Відчиняються двері і входить Іван Товстоліс.

Ів. Товстоліс (*не зачиняючи дверей. Ніні, що стоїть в коридорі*). Одну хвилинку, Ніно Сергіївно. (*Братам*). Ну, все в порядку. Сплачено за десять днів — ось вам розписка. А! Здрастуйте, Максе. (*Ніні*). Завітайте, Ніно Сергіївно. (*Братам*). Ви поки йдіть вниз, в ресторан, займайте столик, а я зараз.

Ніна (*входить*). Ах, пробачте... ну, що ж, Максе?

Степан Т. (*схоплюється збентежений, на ходу одягаючи чобіт*). Вибачте, громадяночко, ми того... (*Громогласним шепотом*). Ах, хороша!

Порфирій Т. (*не потрапляючи в рукава чумарки*). Що ж це ти, Ваню, не попередив. Вибачте, тіточко, ми зараз. Ах, хороша! Королева!

Ніна. Пробачте. Я вас потурбувала.

Ів. Товстоліс. Нічого, нічого. Не сидіти ж вам в коридорі. Слухайте, Максе, ви, здається, вже знайомі з моїми братами.

Макс. Так, сьогодні познайомились. (*Доторкається до носа*).

Порфирій Т. (*торкаючись ока*). Так, трошки. Так би мовити, на свіже око, віч-на-віч.

Ів. Товстоліс (*серйозно*). Ну, ось і добре. Пройдіть, будь ласка, з ними в ресторан, зачекайте нас.

Макс дивиться запитливо на Ніну, та киває.

Макс. Добре. Ходім, товариші.

Порфирій Т. Ну, ну, показуй ковалю дорогу. До побачення.

Степан Т. До приємної зустрічі. (*Штовхає Порфирія в бік*). Нехай домовляться.

Всі трое виходять.

V

Ів. Товстоліс. Сідайте, Ніно Сергіївно.

Ніна. Спасибі. (*Сідає*). Тільки я поспішаю.

Ів. Товстоліс. Нічого, я недовго. Вибачте, що я вас затримую. Я ще вранці збирався до вас зайти. А тут якраз зустрів.

Ніна (*нетерпляче*). Але справді-бо, Іване Порфирівичу, це зовсім зайве.

Ів. Товстоліс. Не поспішайте. Адже ж я ще нічого не сказав. Я ж слухав вас, коли мене лаяли.

Ніна (*усміхаючись*). Ах, ось воно що. Ну, тоді пробачте — сьогодні я пізнала про вас багато доброго. І те, що ви помирилися з сином.

Ів. Товстоліс. Е, дурниці. Я з ним не сварився.

Ніна. І з цією бідною Леночкою.

Ів. Товстоліс. Справа не в тому. Їй треба вчити хімію. Так. Я її влаштую.

Ніна (*усміхається*). Але чому ж саме хімію?

Ів. Товстоліс (*сердито*). Дозвольте вже мені про це судити. Я з нею розмовляв. Вона не зовсім дурна. Нарешті, мені потрібна помічниця. Досить вже того, що син балалаечник.

Ніна. Як вам не соромно, Іване Порфирівичу. Кажуть, що він видатний піаніст.

Ів. Товстоліс. Піаніст, піаніст... Псування нервів в населення. Батько лікує, син псує. Словом, я придбаю їм квартиру. І навіть цю саму... бандуру. Рояль. Нехай грає. Аби не в мене.

Ніна (*бере його руку*). Який ви милій. Але головне навіть не це. Як вам не соромно було критись від мене з вашою виключно цікавою роботою? Від вашої учениці. Я тільки сьогодні дізналась.

Ів. Товстоліс. Ну, ну. Робота, справді, непогана.

Ніна. То ось чому ви займаєте один сім кімнат. Ціла клініка дома.

Ів. Товстоліс. Так, я просив в госпіталі. Спасибі, дали п'ятнадцять чоловіка бійців.

Ніна. Травматичні враження нервової системи?

Ів. Товстоліс. При чому тут травма? Вони дійсно були поранені. Але роль травми, як етіологічного фактора, ще під великим питанням.

Ніна. Як сказати... Наприклад, при рецидивуючих формах серйозного менінгіту або навіть розсіяного склерозу...

Ів. Товстоліс (*жваво*). Все це дурниці. Вся справа в інтоксикації. В руйнуванні мієліна всякими антиге-

нами. Ха! І я добився. Я знайшов нарешті активну хімічну групу, яка паралізує цей проклятий ензим.

Ніна. Що ви кажете? Невже?

Ів. Товстоліс (*підводиться*). Ого! Просто чудесні наслідки. Найяскравіші парестезії, статуси, атаксії зникають після трьох, чотирьох ін'єкцій. Я давно не був такий щасливий.

Ніна (*й собі підводиться*). Я дуже рада за вас, Іване Порфіровичу. (*Тисне йому руку*). Бачите, я мала рацію. Ви даремно думали, що не можете обійтись без... без...

Ів. Товстоліс. Без любові? Так, тепер я сам бачу. Я дійсно виявив себе чималим дурнем, ставлячи цей діагноз.

Ніна (*ображена, але не хоче в цьому признатись*). Чималим дурнем? Так, звичайно, я ж сама казала.

Ів. Товстоліс. Ну, зрозуміло. Для Ромео я трохи спізнився, але хіба тільки світла, що у вікні? Якби ви знали, яке це щастя — повернути всіх цих людей до життя, роботи, любові. Для цього варто жити, чорт візьми.

Ніна. Так, так, звичайно...

Ів. Товстоліс. А як ваша робота? Над імунітетом? Чи виділили ліпоїдні ендотоксини? Здається, ви говорили...

Ніна (*змішалась*). Ні, поки не пощастило. Я пробувала ацетон, амонійсульфат, алюміній — все невдало.

Ів. Товстоліс (*невдоволеним тоном*). Ці речі непридатні. Вони осаджують разом з протеїдами також не протеїнові колоїди. Треба було взяти трихлорацетатну кислоту. (*Сердито*). Недобре, Ніно Сергіївно. Треба працювати, думати. А любов — це вже... Адже ж наука теж любов, і, мабуть, вищого гатунку.

Ніна (*про себе*). Який урок... (*Голосно*). Так, так, спасибі... я спробую. До побачення. (*Йде до дверей*).

За дверима чути гучний і роздратований голос Шелеста.

— Як зайнятий! Але ж я щойно... Що за неподобство! Де директор?

Ніна (*швидко хапає за руку Товстоліса*). Не кажіть, що я тут. (*Озирається й тікає на балкон, причинивши за собою двері*).

Ів. Товстоліс (*розгублено*). Кому не казати? Що за нісенітниця?

Входить Шелест в супроводі Трифона.

Шелест. Номер мій, і я нікуди не піду. Зараз же принесіть мої речі. *(Знімає пальто й кладе на спинку стільця)*.

Ів. Товстоліс *(здивовано)*. А, це ви, молодий чоловіче? Як ваш номер? На якій підставі?

Шелест. А, це ви, професор Дубонос. Так, мій.

Ів. Товстоліс. Ви самі Дубонос. Я Товстоліс.

Шелест. Це не змінює справи. *(Трифонові)*. Несіть, мої речі.

Ів. Товстоліс. Я протестую! Це неподобство! Де директор? *(Виходить сердитий)*.

Трифон *(непорушно)*. Речі, так речі. Принести недовго. *(Виходить)*.

Ніна виглядає з-за балконних дверей.

Шелест. Її немає дома... Що робити? Я повинен її бачити, кинутись до її ніг, просити пробачення. *(Бере рурку)*. Город. 1—58—69. Можна Ніну Сергіївну? Ще не повернулась? А де вона? Невідомо... *(Кладе рурку)*. Яке безумство. Жити біля неї стільки днів і жодного разу не бачити. Ні, я не можу більше чекати. Нехай я лишуся без притулку, але я піду до неї!

Ніна *(входить в кімнату)*. Василю Павловичу.

Шелест *(приголомшений, не одразу)*. Ніно! Ніно Сергіївно!

Пауза. З ресторана чути музику.

Ніна. Пізнали?

Шелест. Ніно! *(Цілує її руки)*. Ніно! Як часто я думав про цю зустріч... І як багато хотів вам сказати. Але зараз забув всі слова. Всі слова, крім трьох: я вас люблю.

Ніна *(просто)*. Довго ж ви збирались їх сказати...

Шелест. Так... бо лише сьогодні... я зрозумів, що це правда.

Ніна. Від якої хотіли тікати?

Шелест. О, якби це тільки любов. Але я хотів більшого... Мені потрібна була віра в людей.

Ніна. А в мене ви не вірили?

Шелест. Я вірив у людей, але не зумів пізнати їх до кінця... Ви маєте право відштовхнути мене за це. *(Похилляє голову)*.

Ніна *(довго думала)*. Ні... Адже ж і я далеко не бездоганна. Я сама вислухала сьогодні два гірких урока. Перший за те, що моя... моя любов...

Пауза.

Шелест. *(радо)*. Ніно! Ви мене кохаєте!

Ніна *(м'яко)*. Так, вже сказала, не зречуся. За те, що моя любов не була — ну, як би це сказати — не була очищена від інших негідних почуттів — ревнощів, страху, заздрості.

Шелест. Ніно!

Ніна. І другий — ще гіркіший — за те, що я почала забувати про іншу, кращу любов — до людства.

Шелест *(в захопленні)*. Ніно! Ви підслухали мої думки. Ми переживали кожен те саме, не бачачи одне одного. Адже ж і в мене були ці гіркі уроки.

Ніна *(усміхаючись)*. Ну, що ж — давайте вчитись разом. Щоб стати гідними прийдешнього.

Шелест *(палко цілує її руки)*. Ніно! Ніно! Жити, вірити в людей, боротись за перемогу нового. Яке щастя в такому житті!

VI

Знову розчиняються двері і входять Тамара і Макс.

Макс. Тьотю! Ви тут? Там уже все готове.

Тамара. Ніно Сергіївно! Вибачте.

Ніна *(підходить до них ближче)*. Прошу. Я якраз хотіла вас бачити. Адже ж ви пішли не дочекавшись. Я зарахувала вам анатомію, товаришко Медвинська.

Тамара *(спалахнувши)*. Спасибі, Ніно Сергіївно. Я постараюсь простудіювати серце.

Ніна *(усміхаючись)*. В добрий час.

Макс. Вона вже знає, тьотю.

Рафальський *(з'являється в дверях анітрохи не збентежений)*. Я не перешкодив? Знову екзамен з анатомії? І здається, поет перейшов вулицю своєї любимой.

Шелест. Ви спізнались. Сесія закінчилась. Всі, крім вас, перейшли на останній курс.

Рафальський. Це підстроєно! Я протестую! А проте поздоровляю, товариші.

Завіса

1940

Ч А Ш А

Драма на 5 дій

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Куниця, Арсен Павлович
Ольга
Янчич
Інга, його дочка
Чернуха, Іван Герасимович
Валентина Василівна, його дружина
Сухарик, Панас Федорович
Олена Гнатівна, його дружина
Горич, Степан Семенович
Шполянська, Софія Григорівна
Гіта, її дочка
Дуся, її син
Міла, дівчинка
Кетхен

ДІЯ ПЕРША

Мечеть «Гур-Емір» в Самарканді. Високо розташовані вікна з вирізьбленими мережчатими рамами ллють м'яке світло на кафельні стіни, мармурову долівку і невисоку мармурову ж, так само вирізьблену огорожу. За цією огорожею видно кілька кам'яних саркофагів, з них один, головний, — з темнозеленого нефриту, — нагробник самого Тимура. Гробниця великого завойовника знаходиться нижче, в підземному приміщенні, якраз під нефритом, і в залі мечеті, зрозуміло, її не видно.

Ясний ранок в кінці червня. Сонячне проміння, проходячи крізь мережчаті арабески вікон, кидають примхливі плями, ожвавляючи і вкриваючи золотом казкові фарби залу.

I

Через зал проходять з заклопотаним і діловим виглядом 2-3 літніх громадян, з портфелями, обмінюючись на ходу коротенькими зауваженнями.

— Звичайно, якби їх розкрили років сорок тому. Коли гробниці ще не було пограбовано.

— Ну, головне ми все ж таки з'ясували.

— А ви чули, що говорить Лук'ян Адамович?

— Про заповіт Тимура? Ну, вибачайте, — це вже з галузі психіатрії.

— Так, божевільний відтінок є. Але який чудовий ранок — просто неохота лізти в цю затхлу діру.

— Зате там холодок.

Проходять ліворуч і спускаються сходами в льох.

II

Входить Ольга В руках у неї невеличкий чемоданчик і легкий жакет. Озирається, вражена казковою красою мечеті.

Ольга. Яка краса... Наче в казці.

Входять Янчич і Інґа. Він — 45—50 років. Зовнішність вченого, високе чоло, золоті окуляри, рудувата кучерява борода. Вона — молода дівчина, дуже гарна, з короткими, теж рудуватими кучерями.

Ольга (*звертається до Янчича*). Скажіть, будь ласка, ви не знаєте, як мені знайти... тут повинен бути професор Куниця, з Києва. Він теж бере участь у роботах.

Янчич (*сухо*). Пробачте. Я не знаю. І не маю часу. Сюди взагалі не можна стороннім. Інґо, ходім.

Ольга (*спалахнувши*). Я не зовсім стороння. В мене є відрядження від Ленінградської спілки художників. Я щойно приїхала. До того ж професор Куниця просив мене...

Янчич. Пробачте, я нічого не знаю. Зверніться в бюро. Інґо, нам пора. (*Йде ліворуч*).

Інґа (*затримуючись на хвилину, Ользі*). Ні, професора Куниці тут не було, напевно, він ще не приїхав. Ми тут весь час, і я б знала. Може, сьогодні вранці,— тоді я довідаюсь. Якщо він там долі в склепі, я вам скажу. Я вам скажу.

Ольга. Дякую. Так, він мусив приїхати сьогодні. Я не знайшла його на вокзалі і поїхала просто сюди.

Янчич. Інґа! Я йду.

Інґа виходить.

Ольга (*сама*). Що ж робити? І як я могла прогавити...

III

Тєї ж хвилини входить Куниця. Він виглядає молодшим за свої 35 років. Добре, відкрите обличчя і ріденькі, м'які вуса над гарно окресленим ротом надають йому вроді відбиток юнацької свіжості й довірливості. Він проходить в глибині мечеті, по той бік площадки з саркофагами. В руках у нього чемодан.

Ольга (*побачивши віддала Куницю*). Арсене, Арсене! Я тут! (*Біжить навколо огорожі.*) Арсене!

Куниця (*поспішає їй назустріч*). Оля! Нарешті! (*Зустрічаються, цілуються*). А я її шукаю по всьому вокзалу!

Ольга. Коли ти приїхав? Де ти подівся?

Куниця. В вісім тридцять. Я ж тобі телеграфував.

Ольга. Я туди, я сюди!.. Я до начальника станції, я в зал першого класу, я в камеру схову, я на перон, я в багаж!

Куниця. А в кімнату матері й дитини не заходила?

Ольга. Глузуй, глузуй: там тобі саме підходяще місце, доросла дитина. Професор!

Куниця. Ти вже швидко доросла. (*Цілує*).

І так стоять вони, побравшись за руки, дивлячись одне одному у вічі, щасливі, закохані, раді.

Ольга. Перестань! Хоч би гробниць посоромився.

Куниця (*цілує її*). Та це ж одна декорація. Справжні гробниці долі.

Ольга. То куди ти, все ж таки, подівся?

Куниця. Та тебе ж шукав по цілому вокзалу. Коли ти приїхала?

Ольга. В шість двадцять. Я вже й на базарі побувала — дивись, які полуниці, мигдаль — розкіш! (*Відкриває свій чемоданчик, обидва їдять*). А який базар! Тисяча й одна ніч.

Куниця. Ну, тоді все зрозуміло. На базарі мене, звичайно, не було.

Ольга. На базарі! Тебе і тут не було. Я вже годину як тут і всіх про тебе розпитую. Один рудий професор трохи мене не вигнав.

Куниця. Ну, взагалі все гаразд. Ти з речами?

Ольга. В камері схову.

Куниця. Ну, а в мене все тут, зі мною.

Ольга. Але яка краса! (*Озирається*.) Подивись, які вікна! Немов кольоровий малюнок з дитячої книжки. А це гробниці? Котра з них Тімурова?

Куниця. Он та, вища, посередині. З темнозеленого нефриту.

Ольга. А чому вона розбита? Це її тепер розбили, коли відкривали?

Куниця. Та ні ж бо. Я ж казав тобі, що справжні гробниці не тут, а в склепі, під долівкою.

Ольга. Ах, так, я вже й забулась. Справді, туди всі пішли, і цей професор теж.

Куниця. А цій тріщині п'ятсот років. Камінь був розбитий ще за часів Надір-шаха.

Ольга. Як це все чудесно... Подумати тільки. Ми приїхали сюди, в це казкове місто. Ти з Києва, я — з Ленінграда.

Куніця. Щоб скріпити тут, над п'ятивіковою гробницею Тімура наш шлюбний союз.

Ольга. Ти знову глузуєш.

Куніця. О, ні, я не глузую. Хіба ж не мріяли ми з тобою цілих два роки про цей радісний день! День, коли ми почнемо нашу весільну подорож?

Ольга. І цей день настав. І який чудесний, сяючий день! Коли я їхала сюди з вокзалу крізь це чарівне місто, — повз розкішні сади й фонтани, повз східні базари й голубі мечеті, немов барвіста дитяча казка розгорталась перед моїми очима. Невже я насправді в Самарканді! Мені здавалося — ще хвилинка, і з-за рогу вийде чорно-золота процесія негрів, з паланкіном на плечах, а з нього...

Куніця. ...вийду я у вигляді Камар-аль-Замана, або Аладіна з чарівною лампою.

Ольга (*сміється*). Так, так. І ми помчимо на летючому килимі в інші чудові країни.

Куніця (*беручи її руки*). Для цього не потрібно ні чарівної лампи, ні летючого килима, Оля! Ще три дні — закінчиться огляд цих гробниць, і ми помчимо далеко, далеко, через усю нашу неосяжну Вітчизну. Ми попливемо по Волзі, Камі, Уралу.

Ольга. А потім на південь, на Кавказ, до Чорного моря... Яка чудова казка! Скільки в ній чарівних сторінок... таких, як оця мечеть.

Куніця. Але всіх чарівніша одна — мій ясний, мій прекрасний Київ!

Ольга. Наш Київ!

Куніця. Так, тепер він буде і твоїм. Адже ж ти його ще ніколи не бачила?

Ольга. Ніколи.

Куніця. Я майже заздрю твоєму щастю. Я живу в ньому тридцять років, і все не можу надивитись. Тепер будемо відкривати його разом. Заново, кожную вулицю, кожен парк, кожен чудовий будинок. Широкий Дніпро, осипані кущами гори, тиху затоку Опері, каштани проти Академії наук — чудесні київські каштани! Лавру й палац Верховної Ради, зелені схили гір і храм Ярослава Мудрого. Яка це все краса, Ольго.

Ольга. І подумати, що все це наше!

Куніця. Так, все це наше. Київ — як золота чаша, Оля. І ми будемо пити з неї все наше життя.

Ольга. Можна подумати, що ти поет, а не вчений, Арсене.

Куніця. Я й справді поет, Ольго. І чого вартий археолог і історик без живого дару поезії? Чим би я був тоді? Сліпим кротом, що рие землю. *(По хвилі мовчання)*. Я казав тобі зараз, що Київ — немов золота чаша. А ти знаєш, у мене чимало старовинних речей...

Ольга. Так, ти говорив: справжній музей.

Куніця. Ти скоро це все побачиш... І ось серед цих скарбів у мене є чудова золота чаша одинадцятого віку — часів Ярослава Мудрого.

Ольга. Та що ти кажеш! Щирого золота?

Куніця. Ну, звичайно, грецької роботи. Знаєш: така широка, низенька, як велика чашка. Греки називали їх фіал.

Ольга. Так, я бачила, — неначе мисочки. І що ж ти з нею робиш?

Куніця *(сміється)*. Іноді п'ю з неї вино. І тоді мені здається, що я бачу стародавній Київ — яким він був за Ярослава. Мармурові палаци з мозаїкою над входом, червоні паруси на Дніпрі, грецьких крамарів, що продають яскраві шовки та золоті сережки чорнобровим київським красуням. Адже ж тоді Київ був другою столицею — після Царгорода.

Ольга. Яке чудове видіння! Тепер я теж хочу випити вина з твоєї чаші: це так гарно — червоне вино в золоті!

Куніця. Ми вип'ємо з неї обое — в наш весільний вечір, по черзі, — за стародавнім звичаєм слов'ян.

Ольга. Знаєш, мені розхотілося їхати далі — скоріш би в Київ... наш Київ.

Куніця *(усміхаючись, голубить її голову)*. Незабаром ми будемо там, моя люба. Ну, а тимчасом до праці. Мені ще треба знайти цього *(шукає в кишенях)*, як його... *(Дістає конверт)*. Ага — Янчича. Янчич Лук'ян Адамович, професор Львівського університету. Кажуть, він великий знавець східної археології.

Ольга. Добре. А я піду поки в місто, пошукаю номер в готелі. Собі і тобі. Дай мені твій паспорт — про всякий випадок і командировку.

Куніця *(дістає паспорт)*. Візьми. А командировки

не дам — треба ж її показати комісії, бо без цього, мабуть, і до гробниць не пустять.

Ольга. Ну, я біжу. До побачення. Дивись же — мерщій в Київ — мені вже кортить випити з твоєї чаші.

Кунця. Не хвались — вона ж чимала.

Ольга. Я вже почуваю її біля своїх губ — такий свіжий холодний метал.

Кунця. І терпкий запах вина... і трошечки м'яти.

Ольга. А солодка темна вільга вже торкнулася губ.

Кунця. Стережись. Древні боялися мріяти. Бо великий шлях, казали вони, між чарою й краєм губ...

Ольга (*збентежена*). Як? Ну, навіщо ти мене бентежиш... А... дурниці! Тепер вже неодмінно поїдем. І якомога скоріш. Ну, тимчасом. (*Цілує його і виходить*).

IV

Кунця (*Сам. Проводить рукою по чолі.*) І справді — навіщо я її збентежив? Ну, та дарма... Нерви. Час до праці. Але де ж він, зрештою, цей Янчич? (*Дивиться на годинник*). Десята. А може, вони вже там, долі? Так, здається, і Ольга казала. А! Нарешті — хтось іде.

Зліва, з глибини, із входу, що веде до склепу, вибігає Інґа. Вона дуже схвильована й налякана.

Кунця. Скажіть, будь ласка, ви не знаєте... (*Помітивши розгубленість дівчини*). Що таке? Що з вами? Заспокойтесь. Що трапилось?

Інґа (*майже непритомна сідає на лаву*). Боже, який жах... Там, там!

Кунця. Заспокойтесь, заспокойтесь, будь ласка. Ви вся тремтите. Що скоїлось?

Інґа. Примара... кривавий туман... там долі... Я не можу більше... (*Плаче*). Вони хочуть випустити.

Кунця. Яка примара? Кого випустити? Ви були долі? В склепі?

Інґа тихо плаче, затуливши обличчя руками.

Кунця. Мабуть, при ній відкрили труну Тімура. Ну годі-бо, не плачте. Мертві сплять вічним сном, і від великого Тімура лишився череп, шматок парчі і кульгава нога. Тепер він нікому не страшний.

Інга (*підводиться тремтячи*). Не він, інші... Якби ви знали... Коли загриміла ця плита... мені здалося, що я чую гуркіт війни... і неначе кривавий туман піднявся з гробниці.

Куниця. Як вам не соромно! Вам треба лікувати нерви!

Інга (*притискуючи долоні до скронь*). Так... нерви! Якщо кожного дня... кожного дня чекати цього жаху (*майже з криком*). Та зрозумійте ж! Це війна! Привид Тімура встає з гробниці.

Куниця. Перестаньте. Візьміть себе в руки. (*Легідно*). Заспокойтесь. Привид війни ось уже два роки блукає по Європі. Нам він не страшний. Ми зуміємо його зустріти.

Інга (*в розпачі*). Ви нічого, нічого не знаєте! Може, навіть сьогодні уже пізно!

V

Зліва входить Янчич. Побачивши Інгу і Куницю, він швидко підходить до них.

Янчич (*не звертаючи уваги на Куницю, Інзі*). Вас іст дір? Біст ду феррюкт ворден! Вільст ду дурхфаллен ганц міст дайне ляунен! (*Глянувши скося на Куницю*). Ходім додому.

Куниця. Йї стало млосо. Мабуть, від поганого повітря там, у склепі.

Янчич (*сухо*). Напевно. Жіночі примхи.

Куниця. Скажіть, ви теж з цієї експедиції? (*Виймає з кишені листа*). Як мені знайти професора Янчича? Із Львова? В мене лист до нього.

Янчич (*швидко глянувши на Куницю*). Я єсть Янчич. Але я не маю часу. (*Проте бере листа*). Я поспішаю.

Куниця. Цей лист від директора Київського археологічного інституту. Мене відряджено для участі в роботах експедиції. Мое прізвище Куниця.

Янчич (*сухо, але з деякою увагою*). А! Доктор Куниця.

Куниця. Я спізнився на два дні. Сподіваюсь, що ви не відмовите ознайомити мене з наслідками огляду гробниць? Очевидно, гробниця Тімура вже відкрита?

Янчич. Я вже сказав вам, що поспішаю. Пройдіть униз до голови комісії.

Куниця (*знижує плечима*). Як вам завгодно. Дове-

деться звернутись до інших. (*Киває головою Інзі, що не спускає з нього очей*). До побачення, товаришко.

Янчич (*з досадою*). Стривайте. Значить, ви з Києва?

Куниця (*здивований*). Так. Я ж сказав вам.

Янчич. І, звичайно, патріот свого міста. Я читав вашу працю про Київські древності. І другу — про готичний період Київської Русі.

Куниця мовчки вклоняється.

Янчич. Це все дуже цікаво. Але... як це часто буває, найбільш цікаве залишається за чарівною завісою інтуїції, якої ви не наважились розсунути. В Київській Русі ця завіса гаптована золотим скандинавським візерунком. Рунами вікінгів.

Куниця. Ми не соромимось варягів. Але політичне життя в Києві почалося задовго до їх покликання. І кликати їх удруге — немає жодної необхідності.

Янчич. Ви гадаєте? А ви нічого не чули про дружину Ярослава Мудрого — шведську принцесу Інгігерду? І про те, як вона намагалася врятувати від розкладу імперію свого чоловіка?

Куниця (*знижує плечима*). Бульварний роман.

Янчич (*розсердився*). Ні, не роман. Є джерела.

Куниця. Німецької роботи.

Янчич (*спалахнувши*). Молодий чоловіче! (*Опанувавши себе.*) Якби ви не спізналися на два дні, ви б знайшли цікаві речі навіть тут (*вказує пальцем на долівку*). В знаменитій гробниці Тімура. (*Дістає з портфеля обривок напівзотлілого пергаменту*). Ось що я знайшов на дні цієї гробниці.

Інга (*схоплюється з своєї лави, знову збуджена і схвилювана*). Ні! Ні! Перестаньте, я вас благаю. Облиште.

Янчич (*сердито*). Інгігерда! Що це значить? Інга!

Куниця (*здивований*). Інгігерда?.. Вашу... дочку звать Інгігерда? Як дружину Ярослава?

Янчич (*з незадоволенням*). Її звать Інга. Я помилився. Не заважай нам, Інго. Вийди на повітря.

Інга. Я нікуди не піду. Ходім разом.

Янчич. Зараз. Я мушу показати це професору.

Інга. Я не хочу. Мені робиться моторошно, коли я бачу ці об'їдки смерті! Я не можу, я не хочу більше!

Куниця (*Інзі*). Ну, годі-бо, заспокойтесь, Інго.

Інга одразу затихає, піднявши на Куницю повні сліз очі.

К у н и ц я (*Янчичу*). Що це таке? (*Підходить ближче*).

Інга підводиться і стає поряд Куниці.

Я н ч и ч. Я ще не знаю. Потрібно багато праці й терпіння, щоб прочитати цей обривок. Але двоє слів ясні вже й тепер. Дивіться, — ви знаєте східні мови?

К у н и ц я. Дуже мало. (*Придивляється до пергаменту*).

Інга довірливо взяла руку Куниці і мовчки пригорнулася до нього, немов шукаючи захисту й тепла.

Я н ч и ч (*урочисто*). Дивіться — «Алтан айага».

К у н и ц я (*повторюючи*). «Алтан айага» — що це означає?

Я н ч и ч. Невже ви цього не знаєте? «Алтан айага» — це значить золота чаша.

К у н и ц я (*відсахнувся. Інга пригорнулася сильніше*). Як, золота чаша?

Я н ч и ч (*обережно ховаючи пергамент*). Певже ви не чули цієї легенди? Адже ж вона повинна вас цікавити, як київського патріота. Ви знаєте, звичайно, що Тімур ходив в 1395 році на Південну Русь?

К у н и ц я. Але без особливого успіху.

Я н ч и ч. Але з того часу мрія завоювати Київ не залишала його все життя. Переказ говорить, що була одна річ, яка вабила його туди. Він хотів здобути з гробниці Ярослава Мудрого золоту чашу.

К у н и ц я. Які дурниці!

Я н ч и ч. Ба, не дурниці! Ця чаша давала її власнику владу над цілим світом. Я багато разів читав цю легенду в східних рукописах — у Хамдалаха бен Абу Бекра, у Рашіда ед Діна, в «Алтан Тобчі»... І раптом тепер — на шматку пергаменту, вийнятому з труни Тімура — бачу знову ці два магічні слова: «Алтан айага».

К у н и ц я. Не знаю. Я не читав цієї казки. Але легенду про золоту чашу повторюють досить часто. При розкопках кожного кургана, при розкритті кожної крипти незмінно фігурує своя «золота чаша». А зрештою, їх і справді знаходять. В мене самого є одна, дуже гарна — якраз XI сторіччя.

І н г а. О! Бережіть її, бережіть. Навіщо ви залишили її там, у Києві?

Я н ч и ч. Інгігерда.

К у н и ц я. Ви знову помилились.

Янчич (*гостро*). Я не помилюся. Вона з норманського роду. І ближча до Києва, ніж ви гадаєте.

Інга. О, якби все залишилось... як раніш... як учора...

Куниця. Знову легенда. А зрештою, Київ вартий найкращої в світі казки—навіть мрії Тимура. Він весь—як золота чаша—і таким його зробили народ і радянська влада.

Янчич (*усміхаючись*). Ну що ж: таку чашу треба міцно тримати в руках.

Куниця (*спалахнувши*). Будьте певні! Втримаємо і не віддамо нікому. А хто спробує—дістане доброго одкоша.

Інга (*про себе*). Пізно... Жереб кинуто... І навіть я його зустріла!..

За вікнами чути зростаючий гомін.

Куниця. Що це за галас на вулиці?

Тієї ж хвилини в мечеть вбігає надзвичайно стривожена Ольга.
Побачивши Куницю, вона кидається до нього.

Ольга. Арсене! Який жах! Війна!

Куниця. Що таке? Хто тобі сказав? Звідки?

Інга (*скрикує*). Ось воно! Я ж казала! Боже, яке жакливе нещастя!

Ольга (*задихаючись*). Шойно по радіо. Промова Молотова. Німці підло напали на нас. Бомбили Одесу, Севастополь, Київ, Ленінград.

Янчич. Ага! Знайшовся спадкоємець Тимура!

Куниця. Що таке? Що ви сказали! (*Хапає його за груди*). Ви негідник! Я зараз же скажу, щоб вас заарештували!

Інга. Ради бога! Благаю вас! Він сам не знає, що говорить. Він божевільний.

Куниця (*випускаючи Янчича*). Дарма... Хай спробують... Тимур знайшов собі могилу на нашій землі. Знайде і Гітлер. А з вами я ще побалакаю. (*Про себе*). Ось вона... чаша і губи...

Ольга кидається на груди Куниці і плаче.

Інга (*ще більш вражена*). Його наречена... (*Похилляє голову*).

Куниця (*голубить голову Ольги*). Не плач, Ольго, не плач. Ми все ж таки поїдемо в Київ.

Янчич і Інга зникли.

Завіса

ДІЯ ДРУГА

Перон пасажирської станції в Уфі. Праворуч — будинок вокзалу з усіма дверима, що виходять на перон, ліворуч — колії і численні залізничні состави, що стоять і рухаються на них.

Кінець липня 1941 року. Перон завалений купами тюків, чемоданів, ящиків, скринь та усякого хатнього майна. Весь час проходять залізничні службовці, червоноармійці, пасажири, що пробігають з чайниками до баків з окропом, до буфету і назад до своїх вагонів.

I

На першому плані, біля купи чемоданів і пакунків — невеличка група приїжджих. Серед них літній художник Чернуха з дружиною Валентиною Василівною, скрипачка Гіта Шполянська з матір'ю — Софією Григорівною і братом Дусею, професор Степан Горич, хмура людина 45 років, та інші.

Гіта (*підходить до групи з футляром для скрипки в руках*). Кажуть, що нас не пустять в Уфу. Перед нами прибув один ешелон, теж з Києва. То його повернули назад. У Дьому, а звідти в Оренбург.

Софія Григ. Ах, боже мій! Що ж тепер з нами буде? Де Дуся? (*заметушилася*). Збирай речі.

Гіта. Мамо, не робить паніки. Тихо. Буде потрібно, поїдемо і в Оренбург. Там теж люди живуть.

Софія Григ. Я не хочу більше їхати. Де Дуся? Горе з цією дитиною.

Дуся (*що лежить на одному з великих пакунків, виглядаючи з-за газети*). По-перше, я тут. А по-друге, не Оренбург, а Чкалов. А ще велика! Географії не знаєш. Лауреатка.

Софія Григ. Він таки все знає. Гіта, він що-небудь їв? Дай йому молока. Або курочки. Дуся, хочеш курочки?

Дуся не вшановує відповіддю.

Чернуха (*підходить до групи*). Кажуть, що ми їдемо в Казахстан. І що взагалі не треба було виходити з вагонів.

Валентина Вас. Ти де був? Не спитав, чи є що-небудь в буфеті? Ти ж нічого не їв...

Гіта (*суворо матері*). Мамо! Ви знову плачете?

Софія Григ. (*вигираючи очі*). І зовсім нічого подібного.

Гіта (*сердито*). Ну, чого ви плачете? Якби я почала цим займатись, я б плакала цілі дні, як крокодил або плачуча іва.

Дуся. Крокодили зовсім не плачуть, іви так само. Це дитячі казки і необразованість. Хм, лауреатка!

Гіта. Мамо, заберіть від мене це хлопчисько, або я за себе не ручуся!

Софія Григ. (*схлипує*). Він усе знає! Я не хочу з тобою розмовляти, ти вредна дівчинка. (*Валентині Василівні*). Знаєте, мадам Чернуха, це така розумна дитина! З нами їхала його вчителька з 52-ої школи. То вона говорить, що він був кращим відмінником на всю школу! (*Плаче*). Навіть його портрет був у стінгазеті.

Валентина Вас. Ну, то чого ж ви плачете?

Софія Григ. (*крізь сльози*). Де ж він тепер буде вчитись?

Гіта. Ну! Чи ви бачили!

Дуся злазить з тюка і виходить.

Горич (*суворо*). Як вам не соромно, товаришко Шполянська! Люди втрачають дітей, а ви плачете за такими дурницями. (*Відходить набік*).

Софія Григ. (*переставши плакати. Валентині Василівні*). Дуже суворий чоловік. В нього, знаєте, теж своє горе. Сина вбито на фронті. В перший же тиждень.

Валентина Вас. Так, я чула. Льотчик...

Софія Григ. А дружина ще раніш умерла. Такий шановний чоловік, професор. (*Зітхає*). Якби ви знали, яка в нас квартира лишилась у Києві. (*Виймає хусточку*). Красота!

Чернуха (*нервово підводиться*). Валю, я піду, ще довідаюсь.

Повз проходить Міла, дівчинка років 10—11, з розгубленим, немов здивованим обличчям, в благенькій, вже подертій суконці.
В руках у неї булка.

Софія Григ. Чого ти шукаєш дівчинко?

Міла. Нічого...

Софія Григ. Як тебе звуть? Звідки ти? (*Валентині Василівні*). Напевно, біженка.

Міла. Міла.

Софія Григ. Звідки ви? Де твоя мама?

Міла. Ми з Овруча.

Софія Григ. А де твоя мама?

Міла. Я не знаю. В наш поїзд влучила бомба. Вночі. Коли ми їхали. (*Вона говорить це мляво й байдуже, як давно набридлу чужу історію*).

Софія Григ. Який жах. Ой, ой, ой! Де ж... де ж вони?

Міла. А потім у нас стріляли зверху. Німці. Я сиділа під вагоном. Під товарним, бо наш згорів. Потім нас забрали на другий поїзд. Котрі живі! А всіх інших убито. Напевно, і маму теж.

Софія Григ. І тепер ти сама?

Міла мовчки і байдуже киває головою.

Софія Григ. Боже мій, боже мій, яке життя!.. На, візьми пиріжків.

Міла мовчки бере і відходить.

Гіта (*нервово підводиться*). Ну, а далі що? Невже тут немає дитячого будинку? Мамо, візьміть скрипку, я піду довідаюсь. (*Виходить*).

II

Швидкими кроками підходить Чернуха.

Чернуха. Товариші! Зараз приїхала комісія з міста. Вони в кімнаті коменданта. Розбирають, кого куди. Нам треба поклопотатись, щоб нас прийняли і дали хороше приміщення. Кажуть, будуть автобуси.

Валентина Вас. А туг є готелі?

Софія Григ. (*заметушилась*). Ой, боже мій, треба збиратись! Дуся! Дуся! Де Дуся! Гіта, подивись, куди

він подівся. Ах, і Гіта теж пішла! Кара божа з цією дівчинкою. Ще й за скрипку попаде, скаже, що не так держу!..

Чернуха. Тихше, товариші. Треба, щоб хтось пішов до них від нашої групи. (*Горичу*). Степане Семеновичу, підіть, будь ласка, ви. Ви професор, відома людина. Тут, говорять, вже є кияни.

Гіта (*повертається*). Ніхто нічого не знає...

Горич (*хмуро*). Ні, вже даруйте. Нехай везуть, куди хочуть. І взагалі, коли вже їхати, то кудись далі від киян. Принаймні в Алма-Ату, або в Самарканд. Годі вже з тим Києвом.

Гіта (*обурено*). Як! Ви не любите Києва?

Чернуха. Та що це ви, Степане Семеновичу! Хіба можна не любити Києва?

Горич. А за що мені його любити? Там вмерла моя дружина...

Чернуха. Це велике горе, звичайно, але...

Горич. Жодна моя праця там не вдалася. В академію мене не обрано. Товаришів і друзів теж не знайшов.

Чернуха. Припустимо... Але саме місто...

Горич. Місто? А що в ньому хорошого? Влітку спека, взимку гололедиця. Скрізь гори, в тролейбус або в трамвай і не пробуй. Булки погані, музика ще гірша. Бетховена роками не почувеш.

Гіта. Що таке? Де музика погана? (*Раптом*). Мамо! Як ви скрипку держите? Це ж не авоська.

Чернуха (*сміється*). Ну, Степане Семеновичу, не сподівався. (*Зітхає*). Та ви знаєте, що я все життя мріяв про Київ. Ех! З шкільної лави. Тридцять років все збирався переїхати до Києва, так я його люблю! Скільки ми з жінкою сліз через це пролили — все що-небудь перешкоджало. То війна — в 1914 — зовсім вже зібралися, в армію взяли. То обікрали мене в 1925 — ні з чим було переїхати. Прямо як скарб, не давався в руки цей Київ. І ось нарешті тепер — за два тижні перед війною, перед самою війною переїхали! Хіба ж не недоля!

Валентина Вас. Тільки-тільки квартиру впорядкували.

Чернуха. І яку ж квартиру! Як віночок! Окрема, світла, чудова — повна чаша. Ну, та дарма! Тільки б німців проклятих побити — а квартира буде.

Валентина Вас. (*втирає очі*). Все довелося кинути. Книги, малюнки, всю нову мебель придбали. Квіти на балконі.

Чернуха. А, краще не згадувати. (*Махнув рукою*). А ви кажете — погане місто.

Горич. Виходить, погане, якщо вас не приймало. Ні мене, ні вас.

Чернуха (*спантеличений*). Як? Погане, якщо не приймало? (*Пройнятий новою думкою, з переконанням*). Ні! Це значить, що я його чимсь не заслужив! Так! Так, Степане Семеновичу, таке місто треба завоювати, заслужити. Працею всього життя.

Горич. Та хіба ви не працювали? Або — погана людина? А скільки дурнів та ледарів жило там без усякої заслуги! Ні, ви мене не переконаєте.

Чернуха. Ну, то ледарі скрізь, як бур'ян. А ми ж говоримо про моральне право. Кому більше дано, з того більш і стягнеться. Та й не заздрю я дурням і ледарям — що вони розуміють в житті? Була би їжа та питво,— а де жертви, їм однаково.

Горич. Справа не в дурнях, а в справедливості.

III

Входить Сухарик, тримаючи в обох руках багато пакунків і пляшок. Всі шумно його вітають. Слідом іде Дуся.

Чернуха. А! Панас Федорович! Панасик-Телесик!

Гіта. Товариш Сухарик!

Валентина Вас. Сухарик-сударик!

Софія Григ. Боже мій! Він знову щось дістав!

Чернуха. Та де ви були, куди вас гуси-лебеді носили?

Сухарик. Гуси не гуси, а звичайний трамвай. Ффу! Був у самісінькій уф... уф... Уфі.

Валентина Вас. Що ж ви там бачили? Гарне місто?

Софія Григ. Чи є ресторани? Базар?

Гіта. Не знаєте, чи є тут філармонія? А яка тут річка? Здається, Ока? А яхт-клубу напевно немає...

Дуся. Ока! Ха-ха-ха! І цього не знає. Уфа розташована в кільці двох рік — Уфи і Білої. А ще велика!

Софія Григ. Він-таки все знає! Дусик, іди, я тебе поцілую.

Гіта. Мама, вгамуйте негайно цього зухвальця, або я видеру йому вуха!

Сухарик. Гіта, ви, здається, загубили мило в вагоні. Будь ласка. *(Дає їй пакунок)*.

Гіта. От спасибі! Де ви дістали? Скільки коштує?

Сухарик *(Валентині Василівні)*. Маєте нарзан. Дві пляшки.

Валентина Вас. Та не може бути! От спасибі.

Сухарик *(передає Софії Григорівні великий пакунок)*. Маєте булочки. Здобні.

Софія Григ. *(у захваті)*. Які чудові булочки! Прямо київські.

Чернуха. Отже, любий Сухарику, ви обернули вашу поетичну енергію на безпосереднє служіння людству, без перетворення у вірші.

Сухарик *(роздавши ще кілька пакунків)*. А знаєте, чому? Від збереження сил. Вся енергія, яку я витрачав раніш на тисячу прикрих турбот, лишилася тепер при мені. Вперше за 25 років я зітхнув вільно. Уф! Уфа!

Валентина Вас. Ось, здається, перша людина, що рада евакуації.

Сухарик *(серйозно)*. А що ви думаєте! Адже ж речі — це жорстокий тиран. Речі — це значить турботи. Якщо у вас хороша квартира, її треба фарбувати, білити, натирати паркет, мити вікна. Двічі на тиждень дружина виганяє вас з хати, коли так добре пишеться! Хороша шуба — немає життя від молі. Мебель — бережи її від пороку, від гостей, від протягу. Якщо ви закохані в китайську порцеляну, ви робитесь її рабом — як би не розбилася чашка. Якщо ви любите собачку — води її двічі на день гуляти на ланцюжку. Ні — хвалити бога. Тепер я зітхну вільно. Уф! Уфа!

Валентина Вас. *(зітхає)*. Де-то тепер наш Бобка... *(Крадькома витирає очі)*.

Чернуха *(обурений)*. Чудак-чоловік! А книги! Ви ж письменник, поет! Невже ж вам і книжок не жаль!

Сухарик. Книги! То це ж і є найголовніший тиран! Якщо у вас чотири томи Бальзака, ви не заснете спокійно, аж поки не дістанете решти вісімнадцяти, — аж до «Кузини Бети». А розкішні видання! Ви обливаєтесь лотом, коли який-небудь невіглас мусолить брудними пальцями вашого «Фауста», за якого ви заплатили чотирьох карбованців, та до якого самі ледве наважуєтесь

доторкнутись. А сказати ніяково, образиться. Ні, вже бог з ними, з книгами.

Чернуха. А який в мене був «Фауст»! (Зітхає). Ін фолію, весь у сап'яні і золоті, гравюри Крелінга, гранати і аметисти на оправі. Мрія...

Софія Григ. А які в нас були меблі!

Гіта. А рояль... А моя яхта...

Валентина Вас. (Софії Григор.). Знаєте, Софія Григорівна — мені речей не так жаль. А ось згадаю нашого Бобку — не можу. Сім років жив у нас собака. Кожне слово розумів. З рук не сходив. А тепер сам, без догляду, може, без хати. Хто його нагодує, напоїть? Ми бувало, на місяць виїжджали, і то він місця не находив з нудьги.

Горич (хмуро). Тепер ми самі, як бездомні собаки...

Гіта (обурена). Як вам не соромно, Степане Семеновичу! Треба дивитись вперед, а не озиратись назад.

Горич. Я й не озираюсь. (Глухо). Рукописи мої пропали... туди їм і дорога. Все одно їх ніхто не оцінив. То чого ж за попелом сумувати? Ось тільки віолончелі шкода... Амати...

Гіта. То чого ж ви її не взяли?

Горич. Навіщо? Оплакувати невдале життя?

Всі на хвилину похилили голови в сумному роздумі.

Сухарик. Та що це ви, товариші! Бог з вами. Ще ж нічого не втрачено. Повернемось у Київ, як гуси-лебеді. А я ще на фронт піду, проклятих німців бити. Що мені тепер — жінка в Харкові у тещі, квартира на замку — ні турбот, ні клопоту. А то в Ташкент поїду, в Самарканд, на Алтай!

Чернуха. Стривайте — прийдуть і на вас турботи.

Сухарик. До речі — про Самарканд. Знаєте, кого я зараз тут бачив? У місті? Професора Куницю, Арсена Павловича.

Чернуха. Та що ви! Хіба він тут? Ось у кого квартира в Києві! Справжній музей. Коли ж він приїхав? Чого ж це ми його не бачили? Давно він з Києва?

Сухарик. Та ні — він тут проїздом з Самарканда.

Горич. Так, я пам'ятаю. Він їздив туди перед самою війною. На розкриття гробниці Тімура.

Гіта. Якого Тімура? Письменника? Хіба він умер?
Дуся. Ой! Що вона говорить! Тімур, або Тамерлан, великий завойовник світу, завоював Хіву, Герат, Персію, Сірію, Багдад, Азербайджан, вмер у 1405 році, похований в мечеті «Гур-Емір» в Самарканді. І чого вас учили в консерваторії?

Софія Григ. Ви чули? Він знає все на світі!

Гіта. Як собі хочете, мамо, а я видеру йому вуха.
(Кидається на Дусю, той тікає).

Чернуха. Ну, то чого ж він тут?

Сухарик. Якось дивна історія. Він випадково зустрів в Самарканді якогось професора, що виявився німецьким шпигуном. Куниця хотів його затримати, але той, звісно, втік. Тоді Куниця кинувся за ним і гнався по гарячих слідах через весь Казахстан, Семипалатинськ, Новосибірськ, Омськ, — а в Омську загубив слід. Німець як у воду впав. Тут він дав телеграму в Свердловськ і далі, а сам поїхав на Челябінськ і Уфу — і ось тепер чекає тут поїзда.

Чернуха. Куди? В Київ?

Сухарик. Добре не пам'ятаю. Чи то в Київ, чи то в Куйбишев.

Горич одходить набік.

Чернуха. Ну, в Київ тепер навряд чи пройдеш. Ну, то як же, товариші, з комісією? Хто зі мною? Панасе Федоровичу, може, ви?

Сухарик. Як? І тут комісія? Сподіваюся, що хоч не ювілейна? А проте я готовий. Ходім.

Чернуха. От і добре. (Дружині). Не сумуй, Валю... все буде гаразд. (Виходять).

IV

Гіта (встає). Мамо, я трохи пройдуся.

Софія Григ. Тільки недалеко!

Гіта (підходить до Горича). Невже вам справді нема чого згадати в Києві?

Горич (скоса глянув на неї). Я вже вам сказав...

Гіта (крадькома слідкуючи за ним). Цього не може бути. Коли перед цим говорили про Київ — пам'ятаєте, як всі засумували? Я не вірю, щоб ви не любили цього чудового міста.

Горич. Не вірте.

Гіта. А скільки років ви прожили в Києві?

Горич. Дванадцять років. Та колись студентом ще п'ять.

Гіта. Дванадцять років! Ну, тоді я й поготів не вірю! Я прожила в Києві тільки шість років, і як же я його полюбила! І скільки пережила! За цей час я скінчила консерваторію, побувала в Брюсселі й Парижі, давала концерти, одержала премію на конкурсі, двічі трохи не вийшла заміж, одного разу трохи не втонула в Дніпрі. Господи! Та всього й не згадаєш! Любий, чудовий Київ!

Горич *(усміхнувся)*. Це все ви могли пережити в кожному іншому місті. Навіть утопитись.

Гіта. В кожному місті! Та хіба в кожному місті є такі каштани, такі тополі, такі сонячні вулиці, такий Дніпро? Адже ж він і для вас тік дванадцять років.

Горич. Мабуть, по-різному тік. Вам на радість, а мені на втрату. В старості вода лише уносить...

Гіта *(ласкаво торкаючись його руки)*. Пробачте, я не хотіла вас засмутити. Не сумуйте. Буде колись і вам радість. Ви ніколи на парусах не плавали по Дніпру?

Горич *(сухо)*. Ні, я більше на тролейбусі.

Гіта. Не вдавайте, будь ласка, старого. Почекайте, повернемось до Києва, я вас навчу. У мене ж своя яхта на Дніпрі — «Суламифь»... *(сумно)* була.

Горич. Спасибі, Гіта. Тільки непідходящий я вантаж для вашої яхти — надто важкий, не видержить. *(Повертається і виходить)*.

Гіта *(стоїть якусь мить розгублена, потім рішуче)*. Ні! Я його так не залишу. *(Й собі виходить)*.

V

Вертається Чернуха в супроводі Куниці.

Чернуха. Значить, і нареченої своєї більше не бачили?

Куниця. Ні. Ольга пішла на фронт. Медсестрою. Другого ж дня війни. *(Проводить рукою по лобі)*. Так... чаші і губи... Все здавалося таким близьким і раптом...

Чернуха. Не варто вам було гнатись за цим негідником.

Куниця. Ні — я не міг його так лишити. Надто вже він багато знає, багато може нашкодити. Та я все

одно іду на фронт. Може, навіть звідси — з Уфі, добровольцем.

Чернуха. Так... Дійсно, що чаша і губи. Ви ж знаєте, як я поривався до Києва! І ось... Перед самою війною. *(Підходить до Валентини Василівни)*. Тільки-тільки влаштувалися. Навіть фарба як слід не висохла на вікнах... *(Куниця вітається з Валентиною Василівною)*. Ну, здається, все налагоджується. Залишаємось в Уфі. Дають спеціальний автобус.

Валентина Василівна раптом починає плакати. Вона закриває обличчя руками і вся здригається від ридань. Всі кидаються її заспокоювати.

Чернуха. Валя, голубко, чого ти! Заспокойся, та годі-бо, люба!

Софія Григ. Ну чого це ви! Заспокойтесь! Випийте води!

Валентина Вас. *(крізь сльози)*. Це вже кінець. Я знаю, що не повернусь. Я умру тут, в Уфі.

Чернуха. Ну, як тобі не соромно! Треба ж таке вигадати.

Куниця. Та що це ви, Валентино Василівно! Та ми ще восени повернемося!

Входять Горич з Сухариком.

Сухарик. Ну, все влаштовано. Зараз їдемо в місто. Поки в піонерський клуб. Збирайтесь, товариші, я вже й носильників замовив.

Софія Григ. Ах, боже мій! Та де ж Гіта? Де ця вредна дівчина?

Сухарик *(до Валент. Вас.)*. Ну, Валентино Василівно,— не сподівався! А проте це добра прикмета — в'їдемо плачучи, виїдемо сміючись. Аби не навпаки.

Валентина Вас. *(усміхаючись крізь сльози)*. А може, й справді.

Поважно, не поспішаючи, підходить Дуся.

Софія Григ. *(накидається на нього)*. І де ти ходиш! Ти бачиш, що треба збиратись! Де Гіта?

Гіта *(підходить з носильником)*. Ви знову кип'яти-тесь? А ти де вештаєшся? Бачиш, мама хвилюється. Ходить, як китайський імператор.

Дуся. По-перше, китайських імператорів давно не-

має; по-друге, вони не ходили, а їх носили в паланкінах, а по-третє...

Гіта. А по-третє, я зараз видеру тобі вуха.

Загальний рух. Всі зав'язують і готують речі. Носильник припаковує до речей ремені і бере їх на плечі. Всі й собі беруть по чемодану в руки. Метушня.

Вигуки.

Тимчасом на другу колію влетів військовий поїзд, з якого зараз же вистрибують червоноармійці з чайниками, медсестри та інший народ.

Софія Григ. (*метушиться*). Де тюк з подушками? Гіто, ти йди з Дусиком туди, а я побуду тут. Або ні, — я піду туди з Дусиком, а ти посидь поки тут, біля речей. Чернуха, Куниця, Сухарик, Дуся і Софія Григорівна виходять за носильником. Гіта з футляром для скрипки в руках сидить на одному з тюків.

Знову проходить Міла, так само байдуже дивлячись навколо. З військового поїзда виходить Ольга. Вона у військовій формі, в гімнастюрці і спідниці. В руках у неї велика дерев'яна позолочена чашка. Побачивши Мілу, спиняється.

Ольга (*Мілі*). Звідки ти, дівчинко?

Міла (*байдуже*). З Овруча.

Гіта (*з місця*). Вона біженка. Всіх її рідних забито бомбою в поїзді. Ось вона і блукає тут по вокзалу.

Ольга. Хочеш поїхати з нами? У військовому поїзді?

Міла. Хочу.

Ольга. Ну, то ходім мерщій. Тут, кажуть, молоко продають десь біля вокзалу — я хочу взяти. А потім і поїдемо.

Міла. Добре. (*Обидві виходять кудись вглибину*).

Гіта. Хвалити бога!

Сухарик (*входить швидким кроком*). Там вся ваша капела вже сідає. Давайте, я заберу ваші речі.

Гіта. От спасибі! (*Бере децю, обоє виходять*).

VI

Входить Куниця. Спиняється в роздумі, дивлячись на колії.

Куниця. Роздоріжжя... Ешелони йдуть на захід. Інші на схід. Скільки шляхів, і як важко вгадати правдивий... А як все було ясно й чудово ще місяць тому...

Повертається Ольга, обережно несучи в обох руках повнісіньку чашку молока. Слідом іде Міла.

К у н и ц я (скрикує вражений). Ольга! Оля!

Ольга (спиняється не менш вражена). Арсен!

К у н и ц я (підходить до неї). Оля, рідна! Яка радість! (Цілує її, взявши за плечі). Звідки? Куди?

Ольга (не випускаючи чашки). Обережно, не розхлюпай молока. Бачиш, і в мене золота чаша, та ще й повна. Хочеш молока?

К у н и ц я. Звичайно, хочу,— але дай раніш надивитись на тебе, взяти твої руки, затримати в своїх, щоб ти знову не зникла!

Ольга (передає чашку Мілі). На, подерж, Міло.

К у н и ц я (бере її руки). Ольга, люба!

Ольга. Ти ж сам вагався, не хотів їхати разом.

К у н и ц я. Так... і тепер шкодую. Але я мусив надогнати і викрити цього негідника. Ти ж не знаєш! Коли ти вже поїхала, прийшла телеграма від справжнього Янчича з Москви, що він хворий. Значить, цей був хтось інший — ясно, шпигун!

Гуркіт прибулого поїзда, що спинився десь далі.

Ольга (з тривогою в голосі). І, що ж... ти його надогнав?

К у н и ц я. Ні. Я даремно проїхав весь Казахстан і Сибір. Але ж ми з тобою зустрілися знову — виходить, і помилившись, я знав, куди їхати! Недурно ж ти вийшла до мене з повною чашею. Тепер я знову вірю в наше щастя, Ольго!

Ольга (серйозно). Його треба завоювати, Арсене. Ворог рветься на Україну. Палають міста і села... Над Києвом... над нашим Києвом нависли важкі хмари. Шлях до нього, що здавався нам таким недалеким і прозорим, йде тепер крізь море вогню.

К у н и ц я. Так, я вже зрозумів це. Я сьогодні ж напишусь добровольцем. Ти куди їдеш?

Ольга. Я вже сказала тобі — я не зреклася нашої мети, Арсене: на Київ, значить — на Київський фронт.

К у н и ц я. Ольга! Люба! О, якби ми могли поїхати разом! Зараз же.

Ольга (жваво). Справді? То це ж можна влаштувати! Почекай тут, я побалакаю з Олексієм Івановичем, начальником нашого ешелону. Ми відправляємось за півгодини. Поїдемо разом, а там оформишся.

К у н и ц я. Невже це можна зробити! Ну, то іди ж мершій — от якби пощастило. Одразу ж на душі стало легко.

О л ь г а. Ну, от і добре! Ти зачекай тут, а ми миттю. Ходім, Міло! Чекай. (*Виходять*).

К у н и ц я (*сам*). Нарешті! Яке щастя, що я її зустрів. Тепер все погане лишилося позаду. Вона знову зі мною.

VII

З глибини перону, з якогось далекого поїзда приходить ще кілька чоловік. Серед них І н г а. Вона іде до вокзальних дверей.

К у н и ц я (*вражений*). Не може бути! Інга! (*Не може ворухнутись*).

І н г а (*обертається на голос і скрикує*). Ах!

К у н и ц я (*кидається до неї*). Інго! Невже це ви?

Чути сигнали до відправки поїзда.

І н г а (*охоплена жахом*). Ви! Знову ви! Чого ви нас переслідуете? Що ми вам зробили?

К у н и ц я (*хапає її за руки*). Де ваш батько? Де ваш батько, будь він тричі проклятий! Кажіть, бо я покличу людей!

І н г а (*виривається*). Пустіть мене! Благаю вас, пустіть!

К у н и ц я (*настирливо*). Де ваш батько? Зараз же ведіть мене до нього!

І н г а (*озираючись безпорадно*). Пустіть мене, я спізнюсь на поїзд! Не смійте мене затримувати!

К у н и ц я. Не кричіть, бо збереться народ, і вам же буде гірше. Ходім до коменданта,— він зуміє знайти вашого батька.

І н г а. Як вам не соромно! Пустіть мене, я вас благаю.

К у н и ц я. Ні.

І н г а. Боже мій... за що ви мене мучите?... За те, що я вам двічі врятувала життя?

К у н и ц я. Ви? Мені життя?

І н г а. Так, я. (*Тихо, але пристрасно*). В Бурлю-Тюбе і в Барнаулі. Ми навмисно пропустили вас вперед. В Бурлю-Тюбе, коли поїзд стояв вночі на роз'їзді і ви вийшли на площадку,— смерть була за два кроки від

вас. Ніч, степ, пустеля,— я ледве вмовила батька, щоб він вас не... *(тихо)* вбивав... *(Плаче)*. Боже, яка я нещасна... Я врятувала вас тому, що я вас люблю! Невже ви й цього не бачили... не відчували... тоді в Самарканді! К у н и ц я *(вражений випускає її руку)*. Інго! Що ви сказали!

І н г а. Прощайте. *(Швидко тікає назад)*.

К у н и ц я *(стоїть якусь мить приголомшений)*. Вона мене...

Входять Ч е р н у х а й С у х а р и к.

Ч е р н у х а. Ну, звичайно, він ще тут? Арсене Павловичу!

К у н и ц я. Га? Що? *(Опам'ятавшись, в найсильнішому гніві)*. Він хотів мене вбити! Ну, постривай, негіднику! *(Кричить)*. Держіть шпигуна! *(Чимдуж кидається напереріз крізь усі поїзди)*.

Ч е р н у х а. Що таке! Він збожеволів! Спиніть його.

В натовпі рух, вигуки.

С у х а р и к. Я його дожену! *(Кидається наздогін за Куницею)*.

VIII

Входить М і л а. Вона вже не така байдужа, рухи швидкі й енергійні.

Гудки й гуркіт поїзда, що рушає.

М і л а *(до Чернухи)*. Ви не знаєте, де тут Куниця? Нехай мершій іде в поїзд. Тьотя Оля чекає.

Ч е р н у х а. В який поїзд? Хто тебе послав... Боже мій! Що це?

Вигуки. Шум. Кілька чоловік, в тому числі С у х а р и к, несуть безживного, з скривавленою головою К у н и ц ю.

Ч е р н у х а. Що таке! Що скоїлось? Звідки він упав?

С у х а р и к. Це... з поїзда. Поїзд уже рушав, а він скочив на приступку. А тут його хтось зштовхнув. Я сам бачив — якийсь в окулярах.

Г о л о с и. Ах, негідник!—Напевно, провідник!—Який там провідник. Німецький шпигун! — А може, спекулянт.

Ч е р н у х а. Мершій в медпункт. Доктора.

М і л а. Ні, ні, не можна. Йому треба в поїзд. Ми всі поїдемо.

Чернуха. Йди собі, дівчинко, не до тебе зараз. Несіть його... Треба ж такого лиха...

Куниця (*опритомнів*). Оля!

Чернуха. Марить...

Куниця (*з мукою*). Оля... чому ти не дала мені молока? Знову... зникла... чаша від губ... Пити...

Сухарик. Несіть, товариші!

Вносять. Чернуха й Міла йдуть слідом.

ІХ

Вбігає стурбована Ольга, озирається, шукає.

Ольга. Де ж він? Міла! Міла! І її не видно. Боже мій, що ж робити... поїзд зараз рушає. Арсен Павлович! (*До перехожих*). Ви не бачили, тут був один... один громадянин і дівчинка.

Сухарик (*виходить заклопотаний*). Треба надіслати телеграму. А куди? Щоб затримати. А кого?

Ольга (*Сухарику*). Скажіть — ви, випадково, не з Києва?

Сухарик (*здивовано*). З Києва.

Ольга. Ви не бачили тут Куниці? Професора Куниці — він щойно був тут.

Сухарик. Так хіба... та хіба ви нічого не знаєте?

Ольга. Що? Що скоїлось?

Сухарик. Його... його повезли в місто в лікарню... швидко допомога. Пробачте... я думав, що ви знаєте.

Ольга. Як в лікарню! (*Хапає його за руку*). Та кажіть-бо! Що з ним?

Сухарик. Він... він з поїзда... не хвилюйтесь.

Ольга (*скрикнула*). Ах!

Вбігає червоноармієць і, побачивши Ольгу, кидається до неї.

Червоноармієць. Ольго Іванівно! Де ви? Мерщій — поїзд рушає.

Ольга. Я зараз... я зараз... (*Сухарику з криком розпачу*). Та кажіть-бо правду! Я мушу знати!

Сухарик (*зляканий*). У нього... У нього пошкоджена голова... Треба негайно операцію... а зрештою, я ж не знаю.

Ольга. До нього! До нього мерщій! (*Вона хитається*).

Червоноармієць. Ольга Іванівна... не можна... поїзд.

Ольга. Але ж він умер! Я ж його не побачу більше! Ні, ні... цього не може бути... Я ще не пила... я ще не пила моєї... моєї весільної... Що я говсрю?.. (*Витерла очі, опам'яталася*). Добре... (*Вже твердо*). Я забула, що повинна йти... туди, крізь вогонь,— до мети. (*Сухарику*). Перекажіть йому... Я — Ольга... Скажіть йому... якщо він... живий... що я буду чекати його в Києві. Чуєте — в Києві. Що б там не сталося.

Сухарик (*глибоко зворушений*). Так, так. Я скажу.

Ольга (*червоноармійцю*). Ходім.

Виходять.

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Хол в готелі «Уфа» в Уфі. Ліворуч сходи вниз і нагору і початок коридора, просто — двері двох кімнат, що виходять в хол: №№ 40 і 41, праворуч за аркою вітальня з канапами й глибокими квадратними кріслами. Піаніно, пальма.

Кінець вересня 1941 р. Ранок.

I

Гіта сама біля піаніно грає на скрипці, повторюючи невтомно той самий бурхливий і блискучий пасаж, що раптом змінюється пристрасною й сумною мелодією.

Через площадку хола, по сходах і коридору час від часу проходять пожилці і відвідувачі. Народу, проте, небагато, і хол майже весь час залишається порожнім.

Проходять двоє громадян з повними окропу чайниками.

Перший. Чого це в кубовій всі плачуть? Що не громадянка, то сльози в окріп так і капають.

Другий. Київляни... Адже ж Київ віддали нещодавно...

Перший. Так, веселого мало. *(Зітхає)*. Та ні! Не може того бути! Візьмемо назад.

Проходять. Знову входить Міла. Її не впізнати. Вдягнена чистенько, обличчя розумне ще й заклопотане. В руках укритий чистою серветкою кошик. Посіпавши замкнуті двері № 41, підходить до Гіти.

Міла. Тьотю Гіта, чи ви не знаєте, де Іван Герасимович! Я ходила на базар за помідорами, а зараз хочу піти в клініку до тьоті Валі.

Гіта. Не знаю. Може, нагорі в Арсена Павловича. Ну що, як здоров'я Валентини Василівни?

Міла. Сьогодні буде відомо. Роблять дослідження. Мені ще треба дати мікстуру Арсену Павловичу. Тільки він однаково не п'є — я, каже, завтра на фронт їду.

Гіта (*злякано*). Як на фронт! Але ж він ще хворий.

Міла. І доктора не слухає. (*Іде нагору. Гіта, похитавши головою, знову береться до свого пасажу*).

Згори спускається Дуся, з портфелем під пахвою, за ним заклопотана Софія Григорівна з пальтом в руках.

Софія Григ. Дуся! Дуся! Одягни тепле пальто! Холодно.

Дуся (*озирнувшись*). По-перше, 6 градусів тепла — значить, про холодно не може бути й розмови. По-друге, в теплому пальті треба перешити гудзики, воно мені тісне. А по-третє, це зовсім не мое пальто, а Гітина кофта. (*Вибігає*).

Софія Григ. Тьху! Як це я не помітила? Він таки завжди має рацію.

Гіта (*обурено*). Невже ви не можете приборкати цього маленького тирана! Він глузує з вас у вічі, а ви ще й раді!

Софія Григ. Ти непоштива дівчинка, я не хочу тебе слухати.

Гіта (*несподівано*). Мамо! Ви знову плакали?

Софія Григ. Рада — не можна, плакала — теж не вільно! Та що я, в бога теля вкрала, що мені й за рідним Києвом поплакати не можна? Ти краще скажи, що ти собі думаєш?

Гіта береться з завяттям до свого пасажу.

Софія Григ. Ага, не до вподоби. Ні, ти мене своєю скрипкою не перекричиш. Знайшла ким захопитись? Господи! Гарненька дівчина, лауреатка, розумна, талант, — і раптом старий хрін, який все лає і навіть Києва не любить!

Гіта (*продовжуючи грати, в перервах*). Він зовсім не старий. Йому 45 років.

Софія Григ. Мало! Невдаха, якому нічого не щастить.

Гіта (*припинила грати*). Інші невдачі, мамо, дорожчі інших успіхів! Він видатний талант. Та щоб повернути до

життя й творчості таку людину,— нічого не жаль. (З захопленням грає широке й пристрасне «Ляро».)

Софія Григ. (витираючи очі). Ти мене своєю скрипкою не вмовляй, мене розжалобити недовго. А тільки не для того ми тебе з татом ростили. (Виходить).

II

Гіта продовжує грати, тепер уже цілу, закінчену п'єсу. З № 40 виходить Горич. Сівши в одне з глибоких крісел і схлипавши на руку присвіилу голову, він мовчки слухає музику.

Гіта (скінчила грати, поклала смичок на піаніно і, не випускаючи скрипки з лівої руки, підійшла до Горича. Легко й ніжно поклала йому руки на голову. Він одвернувся). Ви плачете? Я рада вашим сльозам, Степане Семеновичу. Ви клепали на себе — ви теж його любили.

Горич (втер очі. Стримано, майже сухо). В мене є що оплакувати і крім Києва.

Гіта. Я знаю. І все-таки ви його любите.

Горич (так само). Так, я любив це місто, Гіта. Любив молодим студентом, любив і потім — ще так недавно, коли дванадцять років тому приїхав у Київ, щоб жити і працювати. Чернуха каже — треба завоювати город, щоб знайти в ньому щастя. Я його вистраждав і заслужив — і що ж? Радість і успіх дісталися іншим, а мені самі втрати. Київ не дається тим, хто його любить. Гоголь все життя мріяв про Київ, — а жив у ньому Аскоченський...

Гіта (переконано). Цього не може бути. Ваш час ще прийде.

Горич. Пізно. Моя лабораторія і всі мої рукописи лишилися там. Це плоди десятирічної праці.

Гіта. Ви створите нові праці. Ви ще пізнаєте радість.

Горич. ...якої мені нема з ким розділити.

Гіта (з докором). Мені здавалося, що я заслужила це право. (Відходить, ображена, до піаніно).

Горич (сумно). Ви заслужили... Та хіба мені легше від цього? Ви сприймаєте мою радість на віру, як повірили й моему горю. Щоб поділити чиюсь радість, треба багато років страждати разом... Коли ви кріпили ваші паруса на Дніпрі, мій човен уже втонув.

Гіта стоїть, похиливши голову, потім знову бере скрипку і грає ту саму сумну й пристрасну тему.

III

Згори спускаються Куниця, Чернуха і Міла.

Чернуха (*дає ключ Мілі*). Там я наготовив все на столі. Однеси тьоті Валі, скажи, що я приїду в 12 годин.

Міла. Добре. (*Іде в № 41*).

Чернуха. Добридень, товариші. (*Втомлений сідає недалеко від Горича*).

Куниця сідає поряд. Всі троє мовчки слухають музику. Міла тихо проходить униз.

Чернуха (*глухо*). Мені досить заплющити очі, щоб побачити раптом якийсь заулок в старому місті, весь пронизаний золотими нитками сонця... Кам'яні сходи... а вгорі, в темносиньому небі круті, мов густа сметана, хмарки над банями Софійського собору... Вулицею Короленка, що гордо і сміло перекреслила місто, як відважна дорога юності... А силует Володимира над крицевими жмурами Дніпра... А зелені обриви садів... кучеряві схили гір...

Куниця (*згадує*). Я буду чекати його в Києві... що б не сталося... так сказала вона тоді...

Гіта скінчила грати і теж задумалась, опустивши руку з смичком.

Пауза.

Чернуха (*перший порушує мовчання*). І тепер він втрачений...

Гіта. Він не втрачений! Ви не смієте так казати!

Чернуха. Коли бувало вечорами ми мріяли з Валею про Київ, — яким він здавався далеким і недосяжним. Але ж досить було сісти у вагон, щоб другого ж дня окунутись в його золоту чашу. І все ж таки довелося чекати довгі роки, щоб збулася ця мрія... А тепер? Яка кривава безодня, яке море вогню прослалося між ним і нами... страшно й подумати...

Куниця. Так, страшно подумати. По Інститутській угору, в сонячні, задумливі вулиці вповзають важкі, залізні гади. Срібний серпанок осені пливе, як і колись, над каштанами, Академією наук, над усмішливою панорамою Хрещатика. Все залито сонцем. Але під цим сонцем ворухатяться величезні чорні павуки... Вони заповзають в усі двері... Вони хапають людей на вулицях... Їх чорні,

липучі від крові, мохнаті лапи залишають брудні сліди... (Стукнувши кулаком по кріслі). І ми сидимо тут! (Схвлюється). І терпимо цих мерзенних потвор! (Хитається і знову падає в крісло).

Гіта (підбігає до нього). Заспокойтесь, Арсене Павловичу! Вам же не можна хвилюватись.

Чернуха. Я казав, не вставайте сьогодні.

Куниця. Ні, нічого... вже пройшло. Це з непривички — голова пішла обертом. На повітрі мені легше. (Знову підводиться). Ходім, Іване Герасимовичу.

Чернуха. Та куди ви! Бог з вами!

Куниця. В воєнкомат. Треба повертати Київ.

Чернуха. Та чи ви в розумі? Хто ж вас пустить такого?

Куниця (з роздратуванням). То що ж ви думаєте, що я прошу їм Київ? І хіба ви забули, що мене там чекає Ольга? Що б не було, а я пройду цей шлях! (Вже спокійно). Не бійтесь. Сьогодні мені набагато краще — та й не одразу ж мене пошлють на фронт. Зараз я тільки подам заяву. Та й доки ж чекати? Ну, як здоров'я Валентини Василівни?

Чернуха. Сьогодні буде вдома. Обіцяли сказати наслідки дослідження. (Падає в крісло, стримуючи сльози).

Куниця. Ну, що це ви, Іване Герасимовичу! (Заспокоює його). Ще ж нічого не відомо. Я певен, що все буде гаразд.

Чернуха. Коли б ви її бачили останні дні... схудла, змарніла, очі великі, налякані... Візьме мене за руку і дивиться так сумно, лагідно... Як ти без мене будеш — каже, — коли я умру тут на чужині... А тоді й сама заплаче — невже я не побачу більш Києва? Ех... (Похилив голову на руки).

Куниця. Та годі-бо... не мучте себе даремно...

Чернуха (підводить голову). Якщо вона... якщо з нею щось скоїться, я не переживу. Нащо мені й Київ, коли я повернуся туди один... без неї!

Куниця. Та годі-бо вам біду кликати! І в Київ повернетесь, і Валентина Василівна одужає. Я теж про Ольгу й досі нічого не знаю... з того часу. Думаєте, мені легко?

Чернуха. Ех, Арсене Павловичу, ви ж молодий. Хіба ви знаєте у ваші літа, що таке втрата? А ось коли

люди прожили укупі 25 років, укупі страждали, боліли, мріяли, зустрічали і горе і радість — отоді тільки зрозумієш, що таке дорога і рідна людина.

Гіта. Неправда!

Чернуха. І ніяка потім радість не замінить такої втрати в 50 років,— бо з ким же її розділити!

Горич (*Giri*). Чули?

Гіта (*палко*). Неправда! Найбільш, найсильніш прив'язуються люди в молодості. Поки гаряче серце, поки не згасла віра в добро, в людей, у щастя. Всі найкращі поеми, опери, симфонії написано про молоду любов!

Горич. Тільки тому, що світ належить молодим, а старим ніхто не співчуває.

Гіта (*сердито*). Так вам і треба.

Горич. Та я ж і не сперечаюсь: треба, так і треба.

Гіта (*так само*). Добре. (*Бере знову скрипку*). Прийдете ви тепер до мене, будете просити, щоб я вас полюбила,— нізащо!

Куниця. А, Степане Семеновичу, вітаємо. Ми й не знали про ваші успіхи!

Горич (*спокійно*). З чим тут вітати, якщо вона сама говорить, що не любить. Я б і рад, та, знаєте, старий. В оперу і симфонію не придатний.

Гіта. Стривайте, стривайте, я ще до вас доберуся. (*З таким азартом береться до свого пасажу, що з тріском рветься струна на скрипці*). Ай! (*Кладе скрипку*). З вами серце лусне, не те що струна! (*Раптом вибухає слізьми*). Цілий день мучать...

Всі кидаються її заспокоювати.

Горич. Гіта, любя, заспокойтесь.

Куниця. Ну, годі-бо, що з вами, голубко!

Чернуха. Йй богу, ми всі вас любимо.

IV

Входить кур'єр.

Кур'єр (*дістає пакет*). Де тут товариш Горич?

Всі обертаються. Гіта перестає плакати і витирає очі.

Горич. В чім справа? Я — Горич.

Кур'єр. Вам пакет з обкому. Розпишіться.

Горич (*Розписується. Кур'єр виходить*). Що таке?
Куниця. Щось важливе?

Горич (*розпечатує пакета*). Це просто виклик. На сьогодні в 11 годин. (*Дивиться на стінні дзигарі*). Пора йти. (*Підходить до Гіти*). До побачення, Гіто.

Гіта (*сухо*). До побачення.

Горич виходить.

Чернуха. Час і мені.

Куниця. Почекайте, підемо разом.

У цю хвилину знизу по сходах повільно підіймається Сухарик. Він у військовій формі, права нога без чобота, в м'якому черевнику. Ходить, спираючись на палку.

Сухарик (*ніби й не виїжджав*). Добридень, товариші! Ну, як справи?

Чернуха. Боже мій! Сухарик! Панас Федорович!

Куниця. Панас Федорович! Любий! (*Цілються*).

Сухарик. Живий? Здоровий? Покажись. Ну, здається, все гаразд. Голова на місці?

Куниця. Голова на місці, а ось серцю тісно в грудях. Києва простити не може. Знаєш, як у Лесі: «Загоїлась та рана, що на грудях, а та, що в серці,— буде вік палати...» Ну, а ти як? Та вже бачу! Хоч ти за мене проклятих німців побив! Мені, ось, і одного не пощастило.

Гіта. Та що це ви його один захопили? Дайте ж і іншим помилуватись. Сідайте — у вас же нога поранена. Сердешний — він тепер буде кульгати...

Сухарик (*сідає*). Аби вірші не кульгали.

Гіта. Так, так. Ми чули ваші вірші по радіо. (*Наївно*). Я й не знала, що ви так добре пишете.

Куниця. Так, брат, чули. Одверто скажу, не сподівався. Яка схвильованість, щирість, — ти, мабуть, і сам не знаєш, що в тебе крила вирости.

Гіта. Мама плакала, коли слухала.

Сухарик (*пробує звернути на жарт*). Ну, це ще не доказ — в Соф'ї Григорівни очі на мокрому місці. (*Вже серйозно*). А проте... якби ви побачили те, що нам довелося.

Гіта. В Києві?

Сухарик (*задумливо*). В Києві? Ні, ми йшли на Фастів і Білу церкву. (*По хвилі мовчання*). Я пам'ятаю

одну ніч. Ми проходили через велике заводське містечко. Від заграви пожеж було світло, як удень. По дорозі невпинно рипіли вози, скреготіли танки, гарчали грузовики, десь поряд били гармати. Люди бігли, озираючись на покинуті оселі, і довгі чорні їх тіні тремтіли на жовтогарячій від пожежі землі. Я зайшов в один двір напитись. На ганку гарненького будиночка лежав убитий хлопчик. А біля нього, в жовтому світлі пожежі, сидів великий собака. Раз у раз він торкався хлопчика лапою й жалібно скиглив. І дивився на мене такими розумними, ображеними очима, немов питав: за віщо? *(Підводиться)*. Ну, та нічого... Ми ще примусимо їх відповісти нам на це...

К у н и ц я *(глухо)*. І за все...

С у х а р и к. Так, і за все. Про Ольгу нічого не знаєш?

К у н и ц я. Нічого... Скрізь надсилав телеграми... Може, ти щось чув?

С у х а р и к. Ні — я багатьох питав про неї... *(Підводиться)*. Не сумуй, Арсене. Народ не простить України. Ми ще підемо брати Київ. Кажуть, що він дорого коштує німцям — щодня знаходять німецькі трупні на вулицях. Там же багато наших лишилось в підпіллі.

К у н и ц я. Бідна... що вона мусила відчути тоді... не знаючи навіть, чи буду я живий... *(Затуляє на мить очі рукою)*. Скоріше б до неї... Може, вона в полоші... в небезпеці смертельній, у муці... А!

С у х а р и к. Не муч себе, Арсене. Я певен, що ви скоро зустрінетесь.

Ч е р н у х а *(що сидів у хмурому роздумі якраз напроти сходів, схоплюється в найсильнішому хвилюванні)*. Валя! Валя! *(Біжить вниз по сходах)*.

С у х а р и к *(здивований)*. Що з ним таке?

І зараз же по тому Ч е р н у х а повертається в супроводі В а л е н т и н и В а с и л і в н и і М і л и, що разом з ним підіймаються сходами.

Ч е р н у х а *(бере й цілує руки дружини)*. Як це сталося? А я тільки збирався. Чому ж ти нічого не сказала? Я б машину дістав.

В а л е н т и н а В а с. *(схудла, але спокійна і весела)*. А для чого машину? Ми так славно пройшлися з Мілою. Боже мій! Панасе Федоровичу! Поранені, справжній герой. Вітаю. Гіта, люба! *(Цілюються)*. Арсене Павловичу! Як ваше здоров'я?

Куниця. Та при чому тут моє? Як ваше? Ми тут сидимо, хвилюємось, а вона — як сніг на голову.

Міла (*весело*). Два доктори були і один професор. Сказали, ніякої хвороби немає — та, що була, відміняється, а нової не дозволили. Навіть посвідчення видали!

Валентина Вас. (*ніжно цілує дівчину*). За це я тебе зовсім візьму до себе, Міла. Вона ж цілими днями біла мене сиділа. Хочеш із нами в Київ?

Міла. Звичайно, хочу. А коли ми поїдемо?

Чернуха (*радісно збуджений*). Скоро, Міло, скоро. Ну, ходім-бо додому, відпочинь, розкажуй. Вибачте, товариші. Ось бачиш, а ти не вірила! Ну, тепер і я хочу в Київ! Аби ти була здорова!

Валентина Вас. І знаєш... яка це химерна річ — життя, і як мало ми його цінуємо. Коли я узнала сьогодні, що нічого злякисного в мене немає, — я навіть про Київ забула. Тобто не забула, а вже не так боліло... Надто вже зміна різка — від смерті і до життя...

Чернуха. Тільки живи. А Київ повернемо. (*Идуть до себе*).

Куниця. Хороші люди. Я дуже радий за них. Хоч одна світла хвилина.

Сухарик. Та що сталося? На що вона захворіла?

Куниця. Боялися, що пістряк. Була в клініці на дослідженні. Ну, як бачите, — на щастя, не ствердилось. Так, велике діло така любов, коли люди прожили укуні все життя. (*Замислився*). До речі — а де ж твоя дружина? Чому ти, власне, тут, в Уфі?

Сухарик. Дружина в Свердловську.

Куниця. Ну, то чого ж ти до неї не їдеш?

Сухарик. А я тут лікуюсь, в госпіталі.

Куниця. Ну, то й добре, там би дружина тебе й доглядала.

Сухарик. Не знаєш ти моєї дружини. З нею, напевно, купа речей, до яких би я негайно потрапив у полон. А проте там буде видно.

Гіта (*обурено*). І вам не соромно!

Куниця. Бачите, Гіта, — ось вам молодий муж, герой оперної і симфонічної музики.

Сухарик. Ну, товариші, я йду голитись — де тут у вас голярня? А то навіть незручно: герой, а щетина, як у старого фокстер'єра.

К у н и ц я. Ходім, я тобі покажу. (*Идуть униз*).

Міла вибігає з кошиком з № 41 і біжить униз.

Г і т а (*знову береться звичним жестом за свою скрипку, та зразу ж опускає її*). Порвалися струни... (*Одвернулася й дивиться у вікно*).

Г о р и ч (*швидко підіймається сходами*). Гіта! Гіта!

Гіта обертається, але не йде назустріч.

Г о р и ч. Гіта! Якби ви знали! Мене викликають у Москву!

Г і т а (*стурбовано*). Як в Москву? Для чого? Там же постійні нальоти! Вас можуть убити. А втім (*згадала, що ображена*), це ваше діло. Я ж для вас чужа.

Г о р и ч. Що ж робити? Мені ж нема з ким більше поділитись цією радістю.

Г і т а. Як радістю?

Г о р и ч. Виявляється, моя робота не загинула. Все було вивезено в Москву — і рукописи, і лабораторія, і книги. Приїздила спеціальна комісія — адже ж я працював над проблемою міцності сталі,— а ви знаєте, яке це має тепер значення. І зараз мене викликають у Москву, щоб я особисто керував подальшими дослідями.

Г і т а. Господи! (*Рвучко оповиває руками його шию і цілує*). Майте на увазі, це тільки за те, що прийшли поділитися! А взагалі я на вас сердита. (*Знову цілує*).

V

Знизу входить Олена Гнатівна. Це молода, вродлива, і, мабуть, дуже енергійна жінка, гарно, навіть ошатно одягнена. За нею швейцар і робітник вносять декілька чемоданів і два величезних тюки.

О л е н а Г н а т. (*кинувши швидкий погляд на попередню сцену*). Ну, ну... (*Швейцару*). Покладіть поки тут. Ідіть по інші речі.

Ш в е й ц а р. В номер стільки не можна. Не можна в номер.

О л е н а Г н а т. Не ваше діло. (*Дає йому гроші*). Несіть.

Швейцар, почувавши потилицю, виходить з робітником.

Олена Гнат. *(сідає в крісло, пудриться. Гіті)*. Не знаєте, де це *(дивиться на ключ, що в неї в руці)* № 69? В якому поверсі?

Гіта. Здається, в цьому ж.

Швейцар і робітник вносять ще 5—6 тюків і ящиків.

Олена Гнат. *(лічить)*. Раз, два, три, чотири... кладіть тут. Там ще три місця й дзеркало. Несіть.

Гіта *(Горичу)*. Ось як люди евакуюються. Не те, що ми.

Олена Гнат. А ви думаєте, це легко? Слабій жінці, самій, без жодної допомоги. Ще добре, хоч дітей поки у мами залишила, в Свердловську. А меблі і книги я влаштувала з одним музеєм. Водою йдуть.

Гіта *(вражена)*. Як! Навіть меблі і книги!

Олена Гнат. Ну, аякже! Не пропадати ж речам. І все ж сама. Чоловіку байдуже — знає собі фронт та свої вірші.

Гіта. Так і є! Це вона! Бідний Панас Федорович!

Але в цю хвилину робітники вносять ще два тюки, в тому числі лижі, самовар і металеві ночви. А за ними входять К у н и ц я і свіжо поголений С у х а р и к.

Олена Гнат. А дзеркало?

Швейцар. Дзеркала не дозволять. І то директор гримає.

Сухарик. Боже мій! Лено! *(Падає пригломшеним в крісло)*.

Олена Гнат. *(схоплюється)*. Панасик! Любий! От радість! А я вже думала: де тебе шукати? Боже мій! Ти поранений? *(Обіймає й цілує чоловіка)*. Бідняточко! Ну, хвалити бога, тепер тебе відпустять,— а то ж і допомогти мені нема кому!

Сухарик. Але... але ж ти в Свердловську! *(З жахом дивиться на речі)*. Свят, свят, свят! Амінь, розсипся!

Олена Гнат. Ну, ходім влаштовуватись. До речі, скажи там внизу, щоб пропустили моє дзеркало. А де ж твій номер?

Сухарик *(все ще очманілий)*. Я? Мій номер? Який номер? Так, це вже, дійсно, номер...

К у н и ц я. Панас Федорович поки у мене. Адже ж я один.

Сухарик (*трохи заспокоївся*). Так, так, я поки в нього. Ти не знайсма? Це — професор Куниця, Арсен Павлович.

Олена Гнат. (*привітно*). Як же, дуже рада, знаю. У вас, кажуть, такі прекрасні речі в Києві. Стривайте! В мене ж є лист до вас від художника Скорини. Тобто лист, власне, не до вас, а до Панаса Федоровича, але там говориться й про вас — я вже не пам'ятаю що — чи то про вашу квартиру в Києві, чи про ваших знайомих.

Куниця (*схвильований*). Художник Скорина? Вчитель Ольги...

Сухарик. Лист від Скорини? Та що ти говориш! Давай мершій!

Олена Гнат. Та почекай — треба ж його знайти раніш. Стривайте — про кого це там згадується..., а проте я вже шкодую, що вам сказала... здається, там сумні звістки. У вас є така знайома... Толчєєва... Толкачова.

Куниця (*скрикує*). Ольга! Давайте листа!

Сухарик. Та заспокойся — може, нічого певного. Лено, дай листа.

Олена Гнат. Та бог з тобою, Панасику! Він же в речах! Я навіть не пам'ятаю, де... в якому чемодані.

Сухарик (*серйозно*). Лено, дай ключі.

Олена Гнат. Та зрозумій же, що це немислимо! Листи або в шухляді, або в зеленому бюварі. Це навіть не в чемоданах, а в тюку з хатніми речами. Я його в останню чергу пакувала.

Куниця хвилюючись ходить по холу. Гіта його заспокоює.

Гіта. Ну, що це ви, Арсене Павловичу — ще ж нічого невідомо.

Сухарик. А, з хатніми речами! Кажі, в якому, бо я все перерію.

Олена Гнат. (*злякано*). Здається, в цьому. Господи, і навіть я сказала!..

Сухарик, шкутильгаючи, підходить до тюка і починає його енергійно розв'язувати. Розв'язавши, так само енергійно рється в речах, шпурляючи на всі боки кав'ярники, рушники, шапки, утюги, тачі, цукерниці, мишоловки, чоботи, калоші, щітки, коробки, шахи, — безліч інших предметів з дерева, металу тощо.

Олена Гнат. Панасику! Ради бога! Обережно, там дзеркало! Та перестань-бо, я тебе благаю!

Сухарик (знаходить портфель, риється в ньому).
Дурниці. (Вергає портфель. Знаходить зелений бювар, а
в ньому листи). Ось він. (Куніці). Почекай, я подив-
люсь.

Куніця. Пізно! Гірку чару треба пити одразу...
(Вихоплює лист і жадливо читає. Скрикує). Ольга!
(Стоїть нерухомо, сльози течуть по його щоках).

Сухарик (бере його за руку). Арсені! Годі-бо...

Куніця (глухо). Замучена німцями. (Згадує).
«Я буду чекати тебе в Києві!»

Пауза. Жінки плачуть.

Сухарик (у несподіваному пориві підходить до дру-
жини і ніжно обіймає її плечі). Ну, годі-бо, Лено, не
плач... Бачиш, ми ж знову вкупі...

Олена Гнат. Панасику... любий...

Куніця (втирає рукою очі). Ми помстимось за
тебе... чекай!..

З а в і с а

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Велика, висока кімната, чудово й суворо обладнана, із справжнім художнім смаком. Вирізьблені дубові книжкові полиці, з крученими колонками й лев'ячими головками, займають всю задню стіну кімнати, що її вірніше назвати залом. Вгорі над полицями струнка модель парусної яхти. На полицях, за склом, виблискують ошатні оправи книжок, що їх сувора одноманітність порушується в деяких місцях жовтими пергаментами стародавніх актів з привішеними на шнурах червоними восковими печатками. Мармурова статуя Міньйони. Праворуч — великий диван з високою спинкою, над ним — картини. Посередині старовинний вирізьблений стіл часів Відродження, укритий килимом, на ньому кілька книжок і невисока чаша, що виблискує золотом. Чотири півкруглих венеціанських крісла. Багато художніх стародавніх речей: срібні скриньки італійської роботи, келихи, кілька українських куманців, великий дворучний меч німецького ландскнехта тощо. На підлозі килим. Кругла, в вигляді обруча, мідна люстра. Зліва — двері, біля них телефон. Другі, маленькі двері — в глибині праворуч. Гарна переносна гасова грубка. Кінець 1941 року. Вечір. Люстра освітлює кімнату.

I

Інга сама сидить в кріслі, кутаючись в хутрянку душоґрійку.

Інга (*пробує рукою радіатор опалення*). Холодний... Холодно в кімнаті, холодно на душі... Невже це ніколи не скінчиться? Адже ж ще тільки листопад... (*Бере зі столу маленький дзвоник і дзвонить*).

Кетхен (*входить*). Дзвонили, фрейлейн?

Інга. Так. Розпали, будь ласка, гасову грубку. А ще казали, що в Києві тепло... Ну, то чого ж ти стоїш?

Кетхен. Але я не смію, фрейлейн. Пан барон суворо заборонив витратити гас. В нас немає й десяти літрів.

Інга. Які дурниці! Я скажу, що запалила сама.

Кетхен. Але вам теж попаде, фрейлейн.

Інга. Не твоє діло.

Кетхен. Слухаю. *(Береться розпалювати грубку).*

І коли це все скінчиться? Гасу немає, молока немає, опалення не працює, вода тільки вночі. Та в нас ще нічого: пану барону все з гестапо приносять — і масло, і картоплю, і консерви, і хліб. А що в Німеччині робиться — жах. Мати мені пише. *(Грубка вже горить).*

Інга. А де твоя мати?

Кетхен. В Наумбурзі. То вони по-справжньому голодують. М'яса давно вже не бачили, хліба — двісті грамів. *(Гріє руки).* Як добре гріє!..

Інга. В тебе хтось є на фронті, Кетхен?

Кетхен *(зітхає)*. Наречений.

Інга. Він тобі пише?

Кетхен. Рідко. А втім, тепер вже недовго чекати. Кажуть, що скоро візьмуть Москву — і тоді буде мир. А у вас — пробачте, фрейлсін, хто-небудь є?

Інга. В мене? *(Підводиться, озирється)*. У мене? *(Хитає сумно головою)*. Ні. Той, хто жив тут, ніколи сюди не повернеться... *(Стиснула скроні руками)*. Ніколи... *(Втомлено)*. Можеш іти, Кетхен. Спасибі. *(Підходить до грубки і гріє руки)*.

Кетхен. Ви ж не кажіть, що це я запалила. *(Виходить)*.

Інга *(сама)*. Яка безглузда жорстокість! Зустріти, покохати всім серцем... щоб опинитись потім на різних берегах жадливої безодні. Безодні, через яку ніхто... ніхто в світі не зможе перекинути містка. І друга жорстокість — жити в його домі, серед чудових речей, що до них стільки разів торкалася його рука. *(Підходить до статуї Міньйони)*. Міньйона... *(Згадує з Гете)*:

І статуї питають з співчуттям —
За що тебе покривдили, дитя?

(Підходить до столу і бере в руки чашу). Його чаша. *(Торкається губами)*. Батько звелів вирізати на ній моє ім'я. Жалюгідний фанатик... Якби я й справді була спадкоємницею Ярослава, я б не стала ближчою до того, кого я кохаю... *(Сіла край столу і схилилася в гіркому роздумі над чашею)*.

Входить Янчич (Ортенберг). Він збуджений і веселий Руда борода його ще виросла і тепер віялом укриває шию

Ортенберг. Інго! Інго! (*Побачивши грубку*). Знову запалила грубку! Скільки разів я говорив, що цього не можна робити!

Інга (*підводиться*). Але мені було так холодно.

Ортенберг. Ну, ну, на сьогодні прощаю. Сьогодні у нас великий успіх! (*Іде до шафи і дістає звідти пляшку коньяку й склянку*). Успіх, за який варто випити не одну пляшку! (*Наливає в пляшку коньяку і п'є*).

Інга. Що таке? Невже взяли Москву?

Ортенберг (*з незадоволенням*). При чому тут Москва? — Ти завжди намагаєшся зіпсувати мені настрій. Москву теж візьмемо... днями. Йдеться про мій блискучий план! (*П'є*).

Інга (*розчаровано*). Значить заповіт Ярослава. І ви гадаєте, що хтось повірить?

Ортенберг. Не повірить? (*Хитро*). А якщо в Софійському соборі буде відкрито тайник і там при десятку свідків буде знайдено такий заповіт? На пергаменті одинадцятого віку, із справжнім підписом Ярослава? І чаша з ім'ям Інгігерди?

Інга. На котрій ще не висохли мої сльози...

Ортенберг. Вони зараз висохнуть. (*З піднесенням*). Ти знаєш, хто взятий в полон і перебуває в Києві?

Інга (*кидається до батька, ловить його за руки*). Ні, ні, не жартуйте так жорстоко! Не вірю такому щастю...

Ортенберг. Ага! Вподобалось. (*Повільно наливає коньяк і, не кваплячись, смакує*). Не віриш? Ну, то повір. Професор Куниця в Києві, і за десять хвилин буде тут.

Інга хитається. Ортенберг її підтримує.

Ортенберг. Інго! Інго! Заспокойся. (*Садовить її в крісло*). Ну, чого ти, дурненька! Випий трохи коньяку.

Інга. Боже мій! Він тут...

Ортенберг. Так. На ловця і звір біжить — і тепер я його впіймав. Чорт із ним! Я пробачу йому все — і те, що він хотів мене виказати і вбити, і те, що він гнався за

мною через весь Сибір. Я пробачу йому все. (П'є). І навіть віддам йому тебе і все його майно. Нехай він тільки признає перед усім світом незаперечність цього заповіту.

Інга (кидається на шию батькові). Тату!

Ортенберг. Це вже не буде фальшивка, якщо її признає знаменитий український вчений, депутат Верховної Ради! (Знову наливає і п'є потроху). І хто знає? Якщо вже вдасться, і фюрер буде вдоволений — ти ще будеш спадкоємицею Києва, моя Інгігерда, златоволоса дочка стародавніх варягів!

Інга. Мені нічого не треба... тільки його любов.

Ортенберг. А мені треба! Чорт візьми... Фюрер любить божевільні проекти. Ха? Німці — спадкоємці Ярослава! Нордична раса, нові варяги в стародавньому Києві! Та за цю вигадку він мене зробить гетьманом — що там гетьманом, — великим князем Київським! (Знову наливає і п'є). Ха! Непогана кар'єра! Київський князь в діадемі з перегородчастої емалі!

Інга. Тату! Вам же не можна стільки пити.

Ортенберг. Дурниці. Коньяк збуджує мій мозок. (Дзвінок телефону. Він бере трубку). Так... Князь, я хотів сказати — барон Ортенберг. Так, так. Полковник знає. Я про все договорився з паном Розенбергом! Значить, я чекаю. Так, негайно. Ну, як його стан? Нічого. Контузія? (Слухає). Ну, це нічого. А де ж його одяг? Ну добре, дайте щось. Так, обов'язково, в закритій машині і з зав'язаними очима. Ви відповідаєте за це. Все. Чекаю. (Вішає трубку. Інзі). За п'ять хвилин він буде тут.

Інга (тримаючись за серце). Господи! Я не переживу цієї радості.

Ортенберг. Іди до себе, дитя — я мушу поговорити з ним один... Він навіть не підозріває, куди його зараз привезуть. І коли він побачить цілим і реальним все, що вважав за втрачене навіки, — це буде першим потрясінням, що зруйнує його волю. Коли ж він побачить тебе...

Інга. О, якби це здійснилось. (Дзвінок).

Ортенберг. Це він. Йди до себе.

Інга. Тільки не пийте більше, я вас благаю.

Інга виходить, Ортенберг сідає край столу.

Офіцер гестапо вводить Куницю. Він в напіввійськовому одязі — формені брюки й чоботи і чийсь темний светр. Очі щільно зав'язані. Ортенберг жестом відсилає офіцера. Той виходить

Ортенберг. Добрий вечір, пане професоре.

Куниця мовчить.

Ортенберг. Якщо не помиляюсь, доктор археології, депутат Верховної Ради України?

Куниця мовчить.

Ортенберг. Відомий вчений Куниця?

Куниця мовчить.

Ортенберг. І, звичайно, український патріот. Запяття, проте, даремне, бо України більш не існує.

Куниця. Ви брешете.

Ортенберг. Ага, заговорили. Тобто територія, звичайно, існує, але вона буде належати її законним історичним спадкоємцям — германській нордичній расі. Як історик, ви повинні з цим погодитись.

Куниця. Спитайте про це український народ. Він б'є і буде вас бити, як скажених свиней, що залізли в чужий город.

Ортенберг. Стиль не дуже науковий.

Куниця. Зараз я не вчений, а боєць. А втім, і як вчений можу сказати вам те ж саме.

Ортенберг. А чи ви знаєте, де ви знаходитесь?

Куниця. Судячи по балаганних трюках, напевно, в гестапо.

Ортенберг. Ви вгадали лише наполовину. *(Встає)*. Скиньте пов'язку з очей.

Куниця *(повільно знімає пов'язку, жмуриється від яскравого світла, тоді скрикує й хитається)*. А! *(Затуляє очі рукою. Падає в крісло)*. Диявол!

Пауза.

Ортенберг. Як бачите, все в порядку. Ви можете хоч і зараз відновити вашу роботу. *(Люб'язно вказує на книги і стіл)*.

Куниця *(схоплюється)*. Янчич! *(Знову хитається)*.

Ортенберг. Барон Гуго Ортенберг, доктор історії. Янчич — не більш як псевдонім.

Куниця (*хмуро, немов про себе*). Шпигун, підлий ббивця...

Ортенберг (*добродушно*). Ну, навіщо ляяться? Ми обидва вчені, обидва солдати, на жаль, тільки в різних таборах. І лише од вас залежить, щоб опинитись в одному.

Куниця. Ви з глузду з'їхали!

Ортенберг. Не поспішайте обурюватись. Я зовсім не пропоную вам зради. Цей спільний табір — Київ.

Куниця. Київ! Ви знову повторюєте божевільні вигадки, які я вже чув в Самарканді! Про Інгігерду, дружину Ярослава.

Ортенберг. Це зовсім не божевілля. (*Йде до книжкових полиць і дістає стародавній, пошкоджений часом пергамент*). Ось документ, який ми знайшли в крипти Софійського собору. Дивіться — це заповіт Ярослава! Не той, де він ділить свою монархію між безумними синами, що згодом призвели її до розкладу. А інший, справжній — його сховала Інгігерда, — від люті Святослава і Всеволода. Ось він!

Куниця (*вихоплює пергамент*). І ви хочете... і ви хочете, щоб я повірив цій казці!

Ортенберг. Чому ж ні? Хіба Ярослав не захищав свою варязьку дружину від новгородців? Хіба не ті самі варяги взяли для нього Київ і посадили його на престол? То чому ж Ярослав не міг заповісти норманам Києва і всієї своєї готичної імперії? Це було єдиним, що б могло врятувати її від неминучої руйни. Він надто добре знав своїх синів і вірив північній расі, з якої вийшла Інгігерда, його кохана дружина.

Куниця (*раптом вибухає сміхом*). Так би й сказали одразу! Вам треба присобачити історичну базу під ваше грабування — і ось з'являється на сцену Ярослав і «нордична раса»!

Ортенберг (*розсердився*). Це не ваше діло! Ви бачите цей документ. Ну, то й кажіть про нього.

Куниця. Його зробив видатний артист.

Ортенберг. Ага, артист! Значить, ви не можете його заперечити!

Куниця. Його заперечує історія. І не вам її підробити — як казав про німців ще Шевченко. Київ був і залишиться нашим.

Ортенберг. Не будьте безумцем! Невже вам не жаль ваших книжок, ваших чудових колекцій, плодів

всього вашого життя? Адже ж усе це загине. І все буде знову вашим — за одну невеличку послугу.

Куниця. Зраду вітчизни.

Ортенберг. Та яку зраду! Все, що од вас вимагається — правда. Ви повинні признати як спеціаліствчений правдивість цього документа. Ви скажете про це по радіо, як про ваше відкриття, що схвилює весь вчений світ. Подумайте тільки — заповіт Ярослава Мудрого! Золота чаша Інгігерди!

Куниця (*насмішливо*). Як, і чаша теж?

Ортенберг. Ну, це більш для романтики. Публіка любить бутафорію. Ви одразу придбаєте світове ім'я — я уступлю вам цю честь.

Куниця. Зрадника і шахрая.

Ортенберг. Та при чому тут політика? Ви ж самі говорите, що документ не викликає сумнівів.

Куниця (*в гніві*). Коли б сам Ярослав устав з труни і здумав віддати вам Київ, я б послав його к дияволу, як це й зробить з вами наш радянський народ!

Ортенберг. Значить, ви відмовляєтесь?

Куниця. Я не хочу навіть відповідати на це.

Ортенберг. Опам'ятайтесь! Ви ж тоді втратите все. Всі ці чудові скарби, які ви збирали стільки років.

Куниця (*одвертається*). Я їх давно втратив.

Ортенберг. Дивіться! Які чудові рідкощі! (*Перебирає книжки на полицях*). Статут Казіміра Великого 1374 року. Новгородская Летопись. Грецьке Євангеліє VI віку. Рукопис Альбрехта Дюрера. Альбоми Моріца Швінда. Ріхтера. Дорогоцінні видання Гете, Бокаччо, Петрарки... Скільки чудесних книжок! Адже ж кожній з них ви раділи колись, як дитина, коли вона потрапляла вам у руки. І все це тепер втратити.

Куниця. Я втратив незрівнянно більше!

Ортенберг (*гостро*). А тепер втратите життя! Зрозуміли? Звідси одна дорога — на кладовище, де ви самі вириєте собі могилу!

Куниця повертається і йде до дверей.

Ортенберг (*підбігає й бере Куницю за руку*). Та схаменіться, впертий безумець! Навіщо вам ця могила? Перед вами — радість, життя, Київ, що ви так любите! І моя дочка Інгігерда, що кохає вас.

Кунця (*відсакується*). Інґа! Хіба вона тут?

Ортенберг. І вона буде вашою. Стійте, мовчіть. Я знаю, що вас спиняє. Ви надто засохли в вашій тверезій дійсності і розучились вірити чудесному. Все незвичне здається вам шарлатанством. Ви просто боїтесь відсмикнути завісу перед невідомим вам світом.

Кунця. За цією завісою нема нічого, крім крові, бруду й підлого обману.

Ортенберг. І це каже доктор історії? Невже ви ніколи не спостерігали чудесних її поворотів? Нехай навіть брехня, підробка, але ж буває хвилюючий обман. (*Бере зі столу золоту чашу*). Взяти хоч би й цю чашу. Ви добре знали, що навряд чи вона належала Ярославу, а тим більш Інґігерді, ім'я якої написав я сам. Але признайтесь — хіба ви ніколи не мріяли над нею про казкові часи минулого?

Кунця (*відступає*). Диявол!

Ортенберг. Хіба неможливо, щоб Інґігерда, дочка норманських варягів, була завтра владаркою Києва? Фюрер любить готичні казки.

Кунця (*беручись за голову*). Хто з нас з'їхав з глузду — я чи ви?

Ортенберг. А що таке глузд? Не змішуйте розуму з довгорічною звичкою мислити по дозволених стежках. Сміло дивіться в глибину чаші, що дало вам життя. (*Простягає чашу Кунці*). Сміло наповнюйте її іскристим вином бажання!

Кунця (*вихопивши чашу з рук здивованого Ортенберга*). І ви ще смієте говорити про казки! Ви, що залили кров'ю прекрасну нашу країну! Ви, що осквернили світ нечуваними досі підлотами? Ви, що вбивали дітей, вирізували груди в дівчат! Стережіться, прокляті! (*Ортенберг відступає зляканий*). Чаша терпіння переповнилась. Близиться чаша відплати, і ми наповнимо її по вінця вашою кров'ю, прокляті кати й людожери!

Ортенберг (*задихаючись, припертий до стіни*). Добре ж! Ви завтра ж будете трупом, прокляте падло! Але я... сьогодні вже пізно... — я даю вам ще ніч на роздум. Побачимо, що ви скажете завтра, коли пройде ваш дурний запал і настане холодний світанок. (*Наливає тремтячими руками коньяк у склянку, пляшка стукає об скло, жадливо п'є*). Але тоді — але тоді буде пізно, і я не стану вас слухати. Побачимо. (*Виходить*).

Куниця, важко дихаючи, падає в крісло, похиливши голову на руки. Потім устає, хитаючись, і обводить кімнату відсутнім поглядом. Поступово цей погляд стає уважним, разом із свідомістю повертається мука, що перекривлює його обличчя. Він іде вздовж кімнати, бере в руки знайомі предмети, підходить до полиць і, вийнявши першу-ліпшу книжку, застигає на мить, гортаючи дорогі сторінки.

Спиняється на хвилю перед статуєю Міньйони.

Куниця:

І статуї питають з співчуттям:
За що тебе покривджено, дитя?

(стискує скроні руками). Ольга... Не довелось пам зустрітись з тобою в цій кімнаті... Де тепер твоє покривджено тіло? (Сідає і знову похилляє в роздумі голову).

Тихо відчиняються сховані в глибині двері і входить Інґа. Вона в ошатній сукні з затканого сріблом шовку.

Куниця (здригнувши). Хто там? (Обертається і встає). Інґо! Інґо! Чого вам тут треба?

Інґа. Невже у вас немає кращих слів для мене? А я була така щаслива, коли пізнала, що ви тут...

Куниця. Кращих слів? Звідки? В мене все віднято.

Інґа (хвилюючись). Але менш, піж у мене. Ви втралили те, що можете, але не хочете повернути. А я? Я блукала чужа в чужому місті, в вашому домі, серед чудових речей, що їх стільки разів торкалася ваша рука. Але вас не було, і, як покинутий пес, я сумувала в порожніх кімнатах за хазяїном чудової оселі, де жив мій любий. Так — я не соромлюсь цього слова — я ж сказала тоді, що люблю вас. (Спиняє жестом Куницю). Ні, ні, не бійтесь. Не думайте, що я буду повторювати слова мого батька та всі дурні його казки... Київ! Я знаю, він дорогий вам, як святиня. Але я віддала б усе на світі, щоб жити з вами десь далеко, тихим простим життям. Невже це такий злочин?

Куниця. Так, — як кожна втеча з поля бою.

Інґа. З поля бою? В ім'я чого? Невже ви думаете, що я не бачу ганьби й крові, що нас оточують? Безумства, якому ніхто з них не вірить, але кориться тому, що пізно спинитись. Мій батько називає це готичною казкою. Він сам не знає, де кінчається політика і де починається

божевілля. Він п'є цілий день і цілу ніч, аж поки не впаде. І я мушу це терпіти... в ім'я чого?

К у н и ц я (з щирим співчуттям). Я вірю вам, Інго. Але я остання людина в світі, яка могла б вам допомогти.

І н г а (палко, з новим піднесенням). Неправда! Сам бог послав вас сюди. (Говорить швидко, з захопленням, як давно обмірковану думку). Ми втечемо. Ми виїдемо звідси кудись далеко, далеко. Не перебивайте! Це не буде зрада. Ви погодитесь тільки так — щоб виграти час. А завтра чи позавтра ми виїдемо. Я все обміркувала і все наготовила. Гроші, паспорт. В мене є родичі в Відні... за тиждень ми будемо там, — а далі щось вигидаємо.

К у н и ц я. Ні, Інго — я нікуди не поїду.

І н г а. Ви мене не любите, я це знаю. Але крім любові є ще обов'язок... благородство людини. Ви не повинні відмовляти, коли дівчина просить вас її врятувати!

К у н и ц я. Інго! Ви не смієте так говорити!

І н г а (раптом оповиває руками його шию і палко цілує). Смію, бо кохаю! Я не покину тебе в цю страшну ніч... Я прийшла до тебе, як Ізольда, як принцеса старої казки, щоб випити до дна чашу любові або смерті. Я не вийду звідси живою.

К у н и ц я (з силою відриває її руки від своїх пліч).
Іди.

І н г а (відступає вражена). Женеш?

К у н и ц я (з болісним хвилюванням). Коли б ви... коли б ти була для мене зовсім чужою... можливо, я зробив би інакше. Але слухай. Ти пам'ятаєш ту дівчину в Самарканді? Це була моя наречена. Ви обое стали на нашому шляху — ти і твій проклятий батько. (Сідає знесилений до столу).

І н г а (з радістю). А! Значить, ти гнався не тільки за ним!

К у н и ц я. Треба бути жінкою, щоб отак подивитись на це! Я не шкодував життя, аби наздогнати і вбити ворога. Але через це — а значить, і через тебе — я втратив навіки її! Її, що була вже біля мене, чиї теплі руки вже лежали в моїх руках... І ти хочеш, щоб тепер, коли вона вмерла, замучена німцями, я пішов з тобою, на кому її кров! Ти збожеволіла!

І н г а. Нехай! Я візьму на себе цю кров! Я примушу тебе забути всі муки, я поверну тобі щастя, любий, коха-

ний, бажаний! *(Опускається на килим біля його ніг,— чіпляється за його руки, плечі).*

К у н и ц я. Геть! *(Встає і відштовхує Інгу).* Іди!

І н г а *(підводиться, хитаючись).* Прощай... назавжди... *(Виходить).*

Кунця робить за нею декілька кроків, але безсило падає на диван і лежить так, уткнувши обличчя в подушку.

Пауза.

V

В сусідній зліва кімнаті чути легкий шум. В ліві двері обережно заглядає закутана жіноча постать. Кунця підводиться вражений

К у н и ц я. Хто тут?

О л ь г а *(знаходить біля дверей вимикач і гасить люстру. Кімната освітлена місяцем).* Тихше! Арсене... це ти? *(Кладе на стілець пакунок, що був у неї в руках).*

К у н и ц я *(в найсильнішому хвилюванні).* Ольга! Ольго!

О л ь г а *(підходить ближче).* Тихше! Ти один?

К у н и ц я *(хапає її руки і притягає до себе, весь тремтячи від хвилювання).* Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину! *(Плаче, цілує її руки).*

О л ь г а *(голубить його голову).* Ну, годі-бо, заспокойся, бідний...

К у н и ц я. Але ж ти... Господи! Ти жива! Яке щастя! Тепер вмерти легше.

О л ь г а. Потім, потім. Я тобі все розкажу. Ходім. Я прийшла по тебе.

К у н и ц я. Але яким...

О л ь г а. Я залишалася тут, у Києві. На підпільній роботі. Зараз ми дізналися, що ти тут. В Ортенберга. Мерщій! *(Бере пакунок — це пальто).* Добре, що перший поверх і балконні двері не засунуті. Тікаймо. У мене дві перепустки з міста. Тихше! *(Прислухається).* Неначе щось грюкнуло. Тихше.

К у н и ц я *(прислухається).* Ні, нічого. Якби ти тільки знала...

О л ь г а. Потім, потім. Ходім. За півгодини цей будинок буде висаджено в повітря.

К у н и ц я. Як висаджено? Ким?

Ольга. Нами. В ньому скрізь міни. В цьому будинку живуть всі головні власті... гестапівці, офіцери. Рівно в дві години наші увімкнуть дроти і...

Куниця. Боже мій! Моя... моя оселя.

Ольга (*вражена не менш його*). Як, твоя оселя? Не може бути! (*Виймає з кишені ручний електричний ліхтарик і починає водити променем по стінах*). Яка краса!.. То ось де ми мріяли зустрітись... мріяли жити вкупі... випити нашу весільну чару... (*Промінь ковзає по стільцю, освітливши чашу*). А! Ось вона яка... Довго ж вона тікала від наших губ.

Куниця (*цілує Ольгу*). Ну що ж... ми все ж таки зустрілися, як хотіли колись... А це ж головне... І ти ствердила своє слово, чекати мене в Києві. Ти жива. Яке щастя!

Ольга. І в цій чудовій залі... яка зараз загине... Любий! Як мені жаль тебе.

Куниця. Півгодини тому я сам відмовився від цього (*з зусиллям*) і ще від інших спокус... і вибрав смерть.

Ольга (*швидко*). Вони пропонували тобі зраду? (*Цілує його*). Любий!

Куниця. Кохана! Рідна...

Ольга (*опам'ятавшись*). Пора! За чверть години вибух. Тікаймо!

Куниця (*одягає пальто*). Ходім... (*Озирається, прощаючись поглядом з кімнатою*). Прощай, моя тиха келія... (*Ідуть обережно до дверей*).

Ольга. Мершій!

Куниця (*вражений раптовою думкою*). Стривай! А Інга... Адже ж вона загине. Її треба врятувати. Я не піду без неї.

Ольга. Ти збожеволів! Вона збудить весь дім. Ходім мершій!

Постріл за стіною. Крик.

Куниця. Що таке!

Ольга. Ми пропали! (*Хпає його за руку*).

Голос Ортенберга за стіною: «Інга! Інгігерда! Доктора!» Шум. Біготня. Грюкнули двері. Куниця й Ольга притулились в кутку. — По хвилі в кімнату вбігає Ортенберг.

Ортенберг (*в безумному хвилюванні й розпачі*). Де він? Де цей проклятий! А, ось де ти! Ось де ти, мер-

зенний безумець! Вона застрелилась... Інга, мое дитя. Через тебе, через тебе, негідник! То здихай же сам, паadlo! (*Вихоплює револьвер і цілить в Куницю*).

Ольга стріляє в Ортенберга. Ортенберг падає вбитий, судорожно вхопившись за килим, що укриває стіл, і стягаючи все на долівку. Ольга й Куниця в глибокому потрясінні стоять, притулившись одне до одного і дивляться на вбитого

Куниця (*підходить до трупа і, нахилившись, підіймає з долівки свою чашу*). Дивись... в чаші його кров. (*Вергає чашу на долівку*). Чаша помсти.

Ольга. Кров за кров... Мерщій! За п'ять хвилин вибух!

Обоє тікають ліворуч. Довгі, тривожні дзвінки в парадні двері.

Завіса

1942

БИТАЙСЬКИЙ ФЛАБОН

Комедія на 4 дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

О черет, поет-фронтовик
Сусана Пчелинцева, художниця
Тоня Чижик, електромонтер в театрі
Майор Данильченко
Галля, його дружина
Кривцова, Варвара Михайлівна
Гарталюк
Тьотя Сима
Доктор Маков
Доктор Воробйов
Степан

ДІЯ ПЕРША

Велика, гарно обставлена кімната — кабінет в квартирі Кривцової. Книжкові полиці, солідні меблі, предмети мистецтва. В одному з кутків 2—3 великих скрині. Телефон. Двері: ліворуч вхідні з передпокою, просто за важкою завісою — в інші кімнати. На шифоньєрці стародавні настільні дзигарі, що грають чверті мелодійним передрезомом ніжних, немов скляних дзвоників.

Сонячний день в кінці серпня.

I

Чути дзвінок. З середніх дверей виходить Тоня, гарненьке дівча-підліток 16 років. Вона йде до передпокою, звідки через якусь хвилину повертається з Очеретом, молодою людиною років 30. в офіцерській формі, з невеличким чемоданом і плащем в руках.

Тоня. Товаришу... товаришу Очерет! А я дивлюсь, обличчя знайоме, а прізвища ніяк не згадаю. Та ще у військовому одязі.

Очерет. Боже мій! То невже це ви... Тоня. Як ви виресли... То ви ж зовсім велика!

Тоня (з незадоволенням). Що це значить «велика»? Дивні зауваження. Я ж вас не міряю, великий ви чи маленький.

Очерет. Міряють і мене, Тонечко,—критики та інші вимірювачі. Середній, кажуть, поет, проте за війну все ж таки ніби підріс. І вас я на руках носив — чудеса.

Тоня. І ніхто вас про це не просив.

Очерет. Ну, здрастуйте. Сподіваюсь, що поцілувати вас все ж таки можна. (Цілує дівчину, яка пручається).

Ну, розповідайте. Як тьотя Сима? Здорова? По-давньому спить на ходу і боїться крадіїв? Ракитін дома? Мабуть, на репетиції, в театрі.

Тоня. В театрі! Та що ви, газет не читаете? Він уже другий місяць на фронті, в бригаді. Був навіть поранений, а зараз в Курську, видужує.

Очерет. Та що ви кажете! Борис на фронті. А я ж хотів у нього спинитись. (*Озирається.*) Це ж його кімната?

Тоня. І зовсім не його. Хіба ви не знаєте, що в наш будинок влучила бомба?

Очерет (*сідає*). Що ж тепер робити? Задача.

Тоня. І ніякої задачі. Залишайтесь, та й годі. У Ракитіна.

Очерет. То ви ж кажете, що це не його кімната.

Тоня. А хіба вам не однаково? Це квартира якихось Кривцових. П'ять кімнат, будьте певні. І меблі всі їхні. Вони в Ташкенті.

Очерет. Ось воно що.

Тоня. Насилу второпали. А ще поет.

Очерет. Поезія, Тонечко, тут ні при чому. У неї інші задачі. Значить, вас усіх сюди і вселили.

Тоня. Авжеж. Ми з тьотею Симою в спальні. Ракитін отут, в кабінеті, а там, за коридором, ще двоє жильців,— все з того ж таки будинку. А як ви про адресу довідалися?

Очерет. То там же мені й порадили, в вашому домі.

Тоня. Ну, словом, все гаразд. Розташовуйтеся — і справі край. А мені на роботу пора. В театр.

Очерет. Як, на роботу! Ви хотіли сказати — в дитячий садок?

Тоня (*розсердилась*). А, то ви ще дражнитись! А того не знаєте, що я електротехнік в театрі? Ну, постривайте ж. Я хотіла розповісти вам цікаву новину, а тепер — прощайте. (*Йде до виходу*).

Очерет (*схоплюється й ловить її за руку*). Ну, ну, я пожартував. Яка новина? Тоню, голубко, серденько!

Тоня. Не підлизуйтеся. Все одно не скажу.

Очерет. Не треба. Я й так узнаю — в тьоті Сими. Розбуджу й довідаюся.

Тоня. А, мабуть, що так. Ну що ж — нічого не поробиш. Як ви думаєте, де тепер ваші речі, з старої квартири?

О черет. Що ж тут думать... будинок згорів, значить, і речі загинули. Та бог з ними — книжок тільки шкода.

Тоня (*лізе на стілець і дістає з полиці одну по одній декілька книжок*). А чий це Пушкін? Олексій Толстой? Шіллер? Гейне? А це якийсь Очерет. Так собі середній поет. (*Кидає книжки на канапу*).

О черет. Та не може бути! (*Жадливо хапає книжки*). Мій однокласник! Книга пісень з малюнками Грот-Йоганна. Омар Хайям, казки Андерсена, «Пісня про дзвін» Шіллера! Які чудові книжки!

Тоня (*згори*). А що, чи добрі новини?

О черет (*знімає її з стільця і цілує*). Та хто ж бо це все врятував і зберіг! Невже ви, Тоню?

Тоня. Облиште! Як ви смієте! Я бачу, що ви багато собі дозволяєте, товаришу Очерет.

О черет. Але ж це напрочуд дивно!

Тоня (*сердито*). Можете дивуватись без поцілунків.

О черет. Мушу ж я висловити свою вдячність.

Тоня. Тоді їдьте до Курська і цілуйте Ракитіна.

О черет. Любий Борис Андрійович! Обов'язково поцілую, а тільки я певен, що тут і без вас не обійшлося.

Тоня (*сердито*). Не варті ви цього. Коли б знала, таких дурниць не робила. А все Ракитін — свої речі загубив, а ваші врятував.

О черет (*глибоко схвильований*). Так, друзі пізнаються в біді. І хороші люди так само. І скільки таких людей я бачив на фронті... Скільки їх повинно бути і тут, в тилу.

Тарталюк з'являється в просвіті середніх дверей і, розсунувши трохи порт'єру, уважно слухає.

Тоня (*кинувши на нього швидкий лукавий погляд*). Ось, наприклад, тов. Тарталюк, — останнім ордером поділиться, бачите, який у нього портфель грубий.

Тарталюк (*ухильно*). Не знаю, як на війні, а в тилу у нас люди як люди. Живемо по правилах, все, що належить, оформлено. З літерою Б в літеру А не премось, але й свого, звичайно, не подаруємо.

О черет. Невеликі ж у вас вимоги до радянських людей, товаришу.

Тарталюк. Тарталюк Яків Фомич.

О черет. Товаришу Тарталюк. На щастя, вони кращі,

ніж ви гадаєте. Я тут лише дві години, а вже натрапив на таких ось людей.

Тарталюк. Цікавлюсь,— хто це?

Очерет. Та хоч би й Ракитін, який врятував з пожежі мої речі, а свої загубив.

Тарталюк. Гм. То, мабуть, ваші речі були кращі, ніж його. Ось він і зберіг про всякий випадок. Гм.

Тоня. Ви чуєте, що він говорить! Та як у вас язик повернувся таке про Ракитіна подумати! Та ви з усім вашим портфелем черевика Ракитіна не варті.

Тарталюк. Що в моєму портфелі, то моє. А чим ваш Ракитін володіє — це ще питання. Кімната, принаймні, не його. І меблі так само. Ну, черевики, можливо, і власні.

Тоня. Забирайтесь геть!

Тарталюк. Тихше, тихше, я з вами не розмовляю. У вас, за неповноліттям, навіть паспорта немає, а щодо майна — то самі лише карточки Ракитіна в різних ролях. *(Зникає за порт'єрою).*

Тоня. Ненавиджу гада. Обов'язково когось зачепить. Ракитін одного разу здорово його провітрив — ось він і вигадує. І на мене вигадує, ніби я в Ракитіна закохана.

Очерет *(беручись за чемодан)*. А хіба неправда?

Тоня. Не ваше діло.

Очерет. А що ви в театрі робите? *(Виймає з чемодана 2—3 книжки, мило, рушник і т. ін.)*.

Тоня. Зрозуміло що — сцену освітлюю.

Очерет. Ага. І, напевно, Ракитіна ясніш за всіх. А де б мені, люба Тоню, помитись з дороги?

Тоня. Ходім. І ванна є, і душ.

Очерет. От і чудово. *(Виходять обое.)*

II

З передпокою входить Сусана Пчелинцева, молода, гарна дівчина.

Сусана. Двері не замкнуті, нікого ніде немає. *(Озирається.)* Боже мій! Невже Борис Андрійович приїхав! Що ж робити? Що я скажу йому про китайський флакон... про китайський флакон, що так дивно втрутився в моє життя... *(Підходить до столу)*. Книжки... *(Бере невеличку*

нерозрізану книжку). Вірші... Юрій Очерет. «Кришталева чаша»... (*Розгортає навмання книжку, читає*). Як хороше... (*Хоче перегорнути сторінку*). Не розрізана. (*Бере зі столу ніж і починає розрізати*).

Тарталюк (*несподівано з'являючись з-за порт'єри*). А ви, як завжди, нишпорите в чужих речах, дорога Сусано. (*Підходить до неї*).

Сусана. Ай! (*Здригнувши, пускає ніж і книжку*). Чого вам тут треба! Палець через вас порізала. Чого ви за мною слідкуєте, я вас питаю?

Тарталюк. Хочу пізнати ваші таємниці, принадна Сусано.

Сусана. Забирайтесь геть.

Тарталюк. Це не ваша кімната.

Сусана. І не ваша. Дайте мені спокій.

Входить Очерет і спиняється здивований.

Очерет. В чім справа? (*Тарталюкові*). Чого вам тут треба?

Тарталюк (*зухвало*). Від вас нічого. (*Виходить*).

Очерет. Надзвичайно неприємний суб'єкт.

Сусана (*збентежена*). Пробачте... я, право, не знала. Я думала, що це Борис Андрійович. І взяла вашу книжку... це так хороше, що я не втрималась і розрізала.

Очерет. Будь ласка. Я дуже радий. Краще, чого може побажати поет,—це, щоб дівчата читали його книжки. Але у вас кров на пальці.

Сусана. Це я ножем... коли розрізувала. Менше з тим.

Очерет. Треба промити... дозвольте, я зараз... одеклоном.

Сусана. Не турбуйтеся, будь ласка. Це ж дурниці.

Очерет. Ба ні—так не можна, я зараз. Де ж це мій одеклон? (*Шукає на столі*). Ви не бачили, часом флакона?

Очерет. І куди я його засунув. (*Ристься в чемадані, викидаючи різні речі*). Ну, нічого—можна й горілкою. (*Виймає пляшку горілки, відкриває, наливає в склянку*). Давайте ваш пальчик.

Сусана. Спасибі. Навіщо ви турбувались. Крові вже немає.

Раптом чути мелодійний передзвін дзигарів.

Очерет (*здивований*). Що це! Звідки ця музика?

Сусана. Де? Ах, це дзигарі Ракитіна. Він нещодавно купив.

Очерет. Тим-то я їх не знаю. І яка ніжна мелодія. Немов китайські дзвіночки в казці.

Сусана. Чому ж саме китайські? А ви давно приїхали?

Очерет. Щойно. І, як бачите, в чужій квартирі. А ви теж тут живете?

Сусана. Так... тобто не в цьому будинку.

Гучний дзвінок. Шум і розмова в передпокої.

Очерет. Що за нестерпний галас.

III

Відчиняються ліві двері, і в кімнату входить Кривцова, гарно вдягнена, енергійного вигляду дама років 40. За нею Степан вносить послідовно два великих чемодани, корзину, фанерний ящик і великий тюк. Дама розпоряджається, не звертаючи уваги на жильців квартири, що зібрались на шум, та серед яких Тоня, Тарталюк і Тьотя Сима, симпатична, маленька бабуся років 50, в окулярах.

Кривцова. Корзину тут. Обережно, там посуд. Обережно, я тобі кажу.

Степан (*із зусиллям ставить на підлогу корзину, причому чути дзвін скла*). Важка, диявол, вже прибавте, громадянко.

Кривцова. Матінко, уже щось роздушив, розбійник!

Тоня. В чім справа? Чого їй тут треба?

Кривцова. Тюк посунь далі, в куток. А де жовтий чемодан? А картонка?

Тарталюк. Дозвольте, громадянко, що вам тут треба?

Кривцова (*не слухаючи*). Ящик став сюди, на стілець. Тут виноград, обережно.

Тоня (*сплеснувши руками*). Так і єсть! Виноград із Ташкента! Значить, це Кривцова.

Кривцова. Хвалити бога, насилу догадались. А то засіли в чужій квартирі, та й ні гадки.

Тарталюк. Ну, це ще невідомо, хто тут чужий, а хто свій. У нас, громадянко, ордери, а ось що у вас — невідомо.

Кривцова (*Степанові*). З вулиці все переніс? На теліжці нічого не лишилось?

Тимчасом Сусана вместилася з ногами на каналі і вся поринула в читання книжки Очерета.

Тарталюк. Це й кожен влізе з чемоданами та й буде розпоряджатись.

Кривцова (*Степанові*). Все зніс, питаю?

Степан. Як собі хочете, громадянко, а тільки на третій поверх умови не було.

Кривцова (*присутнім*). Отже, пробачте, громадяни, а доведеться вам мою квартиру звільнити.

Голоси. Як! Що то значить звільнити! Хороше діло! У нас ордери. Буде готовий наш будинок, самі тоді підемо.

Степан. Не затримуйте, громадянко, немає часу.

Кривцова (*дістає з торбинки гроші і дає Степанові*). Маєш: раз, два, три, чотири. (*До пожилців*). Чи буде, чи не буде ваш будинок, це мені однаково. Квартира моя, в мене самої сім душ сім'ї.

Тьотя Сима. Ми ваших душ не бачимо і нікуди не підемо. Ач, яка швидка! (*Сідає на стілець і дримає*).

Степан (*підкидаючи на долоні гроші*). Та що це ви, громадянко, глузуєте, чи що? Щоб за такі гроші. Дайте хоч півлітри принаймні.

Кривцова. Не бачили, то побачите. (*Степанові*). Та ти з глузду з'їхав, безсовісний. Де я тобі горілку візьму. Якщо вже хочеш, дам винограду ташкентського кіло.

Степан. Нам виноград ні до чого. Як собі хочете, а без півлітри я не піду.

Тарталюк. Це неподобство! Шум, гармидер, заважають людям працювати.

Тьотя Сима (*прокидаючись*). Покою цілий день нема.

Кривцова. Можете працювати дома. А тут моя квартира. А кому не подобається, той може вийти.

Степан. Не затримуйте, громадянко, немає часу.

Очерет. Треба як слід розібратись, хто тут має право, а хто ні.

Тарталюк. Управдома треба покликати і міліцію.

Кривцова. Будь ласка. Я сама покличу, щоб усіх вас виселили.

Загальний шум. Всі говорять разом.

— Це неподобство! У нас ордери! Куди ж нам, на вулицю?

Степан. Громадянку! А громадянку! (*Сіпає за рукав розгублену Кривцову*).

Кривцова. Хороше діло! Влізли в мою квартиру та ще «розібратись»! (*Степанові*). Та одчепись ти, чого тобі треба?

Степан. Пожалуйте півлітри.

Кривцова (*в розпачі*). Та де я тобі... (*Побачивши на столі почату пляшку Очерета*). На, та одчепись ради бога. (*Дає Степанові пляшку*).

Степан. Уклінно дякую. Щасливо. (*Виходить*).

Очерет. Моя горілка!

Кривцова. А твоя, то не став під руку, не вводи в спокусу. Господи, що це за день сьогодні. (*Кидається в крісло*). Всю душу вимотали.

Тоня. Ви ж казали, що у вас сім душ — значить, шість ще залишилось.

Кривцова. А ти б, дівчинко, йшла краще в школу — тобі ще вчитись треба.

Тоня. Це вам не вадило б повчитись, як поводитись з радянськими людьми.

Кривцова (*схоплюючись*). Що таке! Ах ти, зухвале дівчисько!

Очерет (*м'яко, але переконливо*). Пробачте, товаришко, але, одверто кажучи, Тоня має рацію. Боюсь, що війна вас дійсно нічому не навчила. А це хороша школа.

Кривцова (*озираючись*). Та що ж це таке! У власній моїй квартирі...

Очерет. У власній вашій квартирі ви накинулись на людей, які втратили своє майно, але зберегли ваше. Наш будинок зруйнувала німецька бомба, а ви зберегли все — і сім'ю, і квартиру, і всі ваші речі. І ось, в подяку за це, ви женете нас на вулицю, і самі вдираєтесь, як бомба.

Голоси. Правда! Правда!

Кривцова (*спантеличена*). Я вас поки не жену, але мушу ж і я десь жити.

Тарталюк. Це інша річ — кімнату вам виділить можна.

Кривцова (*знову запалюючись*). Як! Мені ж, в моїй квартирі, та одну кімнату! А приїде муж, діти, сестра і мама. А речі куди я діну? Я й без того не знаю, що

ви тут з ними заподіяли за два роки. Напевно, половини немає.

Тьотя Сима (*прокидаючись*). Як це «що заподіяли». Та я через ваші речі два роки вночі не спала. Все лежу та слухаю, чи не лізе хто у вікна.

Кривцова (*бігаючи по кімнаті*). Безладдя, бруд, якісь чемодани! Меблі потерті (*колуває пальцем оббивку*), закапані стеарином. (*Дивиться на полиці, звідки Тоня брала книжки Очерета*). Книжок, напевно, й половини немає. (*Лічить скрині*). І сундуків тільки три, а в мене було чотири. (*Біжить в інші кімнати і за хвилину вертається з розбитою тарілкою*). Так я і знала! Буфет порожній! А мій саксонський сервіз і три дюжини ложок. (*Падає в крісло*). Розікрали!

Тьотя Сима. Ми на ваші речі опис склали, коли вїхали. Ніяких ложок, крім двох фразетових, не було. А сундуки ваші по всіх кімнатах.

Кривцова. Що мені ваш опис, коли речі пропали.

Тоня. Це вже, дійсно, гірш від усякої бомби. Як ви смієте ганьбити чесних радянських людей, які зберегли вашу квартиру і речі. Та ви знаєте, що в цій самій кімнаті жив відомий актор Ракитін, який тепер на фронті й поранений.

Очерет. І який втратив власні речі, а чужі врятував.

Кривцова (*не здаючись*). Те, що було, не знаю, а бачу те, що є. Кімната занедбана, скрізь сміття, речі розкидані, на столі пляшки з горілкою.

Очерет. Яка вам стала в пригоді. (*Загальний сміх*).

Кривцова (*осіклась*). Не турбуйтеся, я вам поверну. А що тут творилося, з'ясую, будьте певні. (*Ладнає капелюшок, збирається*). Тут у мене є досить знайомих, які бачили, як я виїжджала та що залишила. Я їх приведу, нехай скажуть. Тоді побачимо, хто тут бомба, я чи інші. (*Виходить обурена*).

IV

Очерет. Дійсно, що бомба.

Тоня. Нічого — не такі гасили.

Тьотя Сима. І через неї я не спала два роки.

Тарталюк (*Очеретові*). Ну що, переконалися тепер, що ніяких таких особливих людей немає, а кожен за

себе і свого не спустить, а трапиться, то й чужого прихопить.

О черет. Ні, тов. Тарталюк, не переконався. Ця дама не приклад — надто вже вона полум'яна, і важко в ній одразу розібратись. Та й невідомо ще, чим вона закінчить — може, нам же і пороздає всі свої речі,— від таких всього сподіватись можна.

Тарталюк. Сподівайтесь. Уступаю вам свою частку.
Тоня. Ви краще свій портфель розділіть.

В двері, що залишилися відчиненими, входить майор Данильченко, солідний і скромний на вигляд, ще молодий офіцер. За ним четверо гарно вдягнених дітей від 6 до 9 літ.

Данильченко. Пробачте, товариші, двері були відчинені, скажіть, це квартира номер шостий?

Тьотя Сима (яка була знову задрімала, схоплюється). Га! Що? Здається, хтось дзвонить.

Тоня. Так, шостий. Мамочки! Та це ж сім'я Кривцових.

Тьотя Сима. Так і єсть! Сім душ.

Данильченко. Скажіть, будь ласка, чи тут живе одна...

Тоня. Тут, тут, тільки я вже не знаю, як ви розмістите з усіма вашими дітьми.

Данильченко (озирається на дітей). Та це зовсім не мої діти.

Тоня. Все одно — вашої мами.

Данильченко. Якої мами? Моя мати давно вмерла.

Тарталюк. То чиї ж це діти, майоре?

Данильченко. Поняття не маю.

З дверей передпокою вбігає з криком невідомо громадянка.

Громадянка. Віро, Колю, Шуро! Куди ви поділися, вредні діти. На хвилину не можна спинитись. Зараз же марш мені додому! (Забирає дітей).

Тоня. Нічого не розумію.

О черет. Значить, ви не син Кривцової? Кого ж вам тоді треба?

Данильченко. Мені треба мою дружину — Ганну Петрівну Данильченко.

Тоня. Галю Данильченко! Та чого ж ви одразу не сказали?

Данильченко. Та ви ж не дали.

Тьотя Сима. Завжди ти наплутаеш, Тоню. Але ж Галя давно тут не живе — мабуть, вже три місяці. В мене навіть десь записано.

Тарталюк (*єхидно*). Знайшла більш вигідну квартиру.

Данильченко. Як же довідатись, зрештою?

Тоня. Стривайте. Здається, Маслюкові знають. Ходім, я вас проведу, це недалеко — через будинок.

Данильченко. От спасибі. А то питаю, питаю.

Тарталюк. А чому ж ви, пробачте, не звернулись в адресове бюро?

Данильченко. Чомусь і там не знають.

Тарталюк (*єхидно*). Дивно, дуже дивно. Може, прізвище змінила в загсі...

Тоня (*обурена*). А у вас тільки негідь на думці.

Тарталюк. Яка ж негідь? Коли-небудь і ви зміните. Тільки не на Ракитину, звичайно.

Тоня. Зате вже ваше прізвище, напевно, нікому не знадобиться. Ходім.

Виходить з Данильченком. Тьотя Сима дрімає.

Тарталюк. Як знати, як знати... Чи правда, Сусано Кирилівно?

Сусана (*з зусиллям відриваючись від книжки*). Що таке? Хіба вже всі пішли?

Тарталюк. А ви й не помітили?

Сусана (*не звертаючи уваги на Тарталюка, опускає на коліна книжку і дивиться на Очерета*). Як це хороше, тов. Очерет... Я прочитала всю книжку, поки вони тут сперечалися.

Очерет (*дуже збентежений*). Ну, що це ви... ви надто ласкаві... дещо, звичайно, не погано.

Сусана (*підводячись*). Яка це чудова влада—поезія.

Тарталюк. Дурман, або засіб від безсонниці. Я, принаймні, більш двох сторінок не витримую.

Сусана. Справді, я забула все на світі, коли читала вашу книжку. До побачення, тов. Очерет. (*Простягає йому руку*).

Очерет. Дозвольте мені вас провести.

Сусана. Будь ласка. Ви мені дозвольте взяти її додому. Вашу «Кришталеву чашу».

Очерет. Ну, звичайно, прошу вас, дуже радий.

Обоє виходять. Тьотя Сима продовжує спати.

Гарталюк. Прокляті баби! Самі не знають, чоґо хотять. (*Накидається на тьотю Симу*). А ви чоґо спите? Гвалт, злочинство!

Тьотя Сима (*схоплюється злякана*). Де! Що! Що! вкрали?

Гарталюк (*злісно*). Сусану.

Тьотя Сима. Матінко рідна! Та як же це раптом.

Гарталюк (*ходить по кімнаті*). З чим я тільки до неї не під'їжджав. І ордер на крепдешин, і цукерки «відповідальні», і навіть кав'ярний млинок, закордонний. І дивитись не хоче. А тут хлопчисько, базікало, нічоґо за душею, опріч віршів,— і на тобі. Одразу розтанула, «забула все на світі». Ну постривай, я ще тобі допечу.

Тьотя Сима. Якове Фомичу, голубе! Та невже у вас млинок є кав'ярний. Дайте, рідний, хоч на день, а то сил немає товкти в ступці.

Гарталюк (*розлючений*). Як же, зараз, цієї хвилини. Всіх би вас потовкти на порох в ступці, в млині, в чортовій перечниці! (*Виходить сердитий*).

Тьотя Сима (*сама*). Леле, який сердитий. Слова сказати не можна. А в кімнаті який гармидер. За тиждень не вбереш. (*Порається*). А може, не чіпати краше. А то знову зчинить галас, що речі покрали. (*Дзвінок*). Ще коґось пелегка несе. (*Йде відчинити і вертається з доктором Маковим, солідним, лисим і неквапливим громадянином, років 50*).

Маков. Значить, він ще не повернувся? Жаль, дуже жаль; і невідомо, до речі, коли приїде?

Тьотя Сима. Тепер, напевно, вже скоро. Телеграму прислав з Курська, що видужує.

Маков. Гм. Дозвольте, до речі, записати номер телефону. (*Записує*). Так. А чи ви не знаєте, до речі, чи він не залишав мені одного... однієї речі — я доктор Маков... Такого, розумієте, флакона з ліками. Він мені обіцяв перед від'їздом, але я сам лише вчора повернувся.

Тьотя Сима. Флакона? Ні, про флакон не чула.

Маков. Прикро. Такий, розумієте, кришталевий флакон в китайському стилі — може, ви випадково бачили.

Тьотя Сима. Ні, начебто не бачила. Китайський халат в нього, дійсно, є, а про флакон не чула. А скажіть,

докторе, чого це в мене весь час безсонниця, і що тут робити? Чи немає яких порошоків? Вірите, цілий день ходжу й сплю — просто ноги підкошуються.

Маков. Дозвольте, та яка ж це, до речі, безсонниця, якщо цілий день спите? (*Перегортає записну книжку*).

Тьотя Сима. То це ж удень. Іменно, зовсім не до речі. А вночі, хоч плач — ані хвилинки очей не заплющу. Так ось і кручуся цілісіньку ніч до світанку. Все мені здається, що злодії у вікна лізуть.

Маков (*розсіяно*). Гм. А ви зачиняйте вікна міцніше, щоб не лізли. (*Заглибився в книжку*).

Тьотя Сима. То вони ж і так зачинені. А то ще здається, що хтось в парадний добирається.

Маков. А ви собачку заведіть.

Тьотя Сима. Я вже сама думаю. А все ж таки, чи не можна порошоків.

Маков (*знайшов, нарешті, те, що шукав*). Ага. Басманна, 14. Так. (*Симі*). Так ви говорите, собаки у вікна лізуть. Так, так, добре, я принесу вам таких порошоків. Другим разом. А ви вже, до речі, довідайтесь про флакон, — чи не передав його Ракитін через когось іншого.

Тьотя Сима. Спасибі. Неодмінно довідаюсь.

Маков. Це, розумієте, флакон з секретом. Всередині в ньому одне лікарство.

Тьотя Сима. Та певже! Яке лікарство?

Маков. Один китайський секрет. Я вам потім розкажу.

Тьотя Сима. Може, від безсонниці?

Маков. Від усяких хвороб. Ну, мені пора, я й так спізнився. Пам'ятайте ж — доктор Маков. До речі, ось моя адреса і телефон. (*Дає їй папірець*). Як тільки довідаєтесь, подзвоніть. До речі, телефон не працює. Ну, до побачення. (*Квапливо виходить*).

VI

Тьотя Сима (*сама*). От тобі й «до речі». Справжній доктор Доречі.

Маков (*несподівано виглядає з-за дверей*). До речі, я зовсім забувсь. Якщо прийде доктор Воробйов — довгий такий, носатий, і теж питатиме про флакон, — женіть його

в шию. Чуєте? Флакони мій. І взагалі це секрет. Зрозуміло? Тимчасом. *(Зникає)*.

Тьотя Сима. Ні чортусеньки не розумію!

Входять Очерет і Тоня.

Тоня. Чого це цілий день все настіж? Ви знову дверей не зачинили? А ще крадіїв боїтесь.

Тьотя Сима. Та це не я. Це доктор Доречі — та тьху, я хотіла сказати...

Тоня. Ви знову спали?

Очерет. Скажіть, Тоню, ви давно знаєте Сусану? Хто вона така?

Тоня *(з презирством)*. А ви вже закохались? Як це у вас легко, в чоловіків.

Тарталюк *(виглядаючи своїм звичаєм з-за портъери)*. Шукачка пригод.

Тоня. А ви їх бачили? Адже ж самі гарбуза дістали, хоч як під'їжджали з вашим поганим портфелем.

Тарталюк *(верещить)*. Та як ви смієте! Яка розпуста! Кожне малолітнє дівчисько буде свій ніс сувати!

Очерет. А ви б все ж таки тихше, громадянине Тарталюк. Я вас взагалі не запрошував.

Тоня. Та хіба його хто запрошує? Він сам тільки й чекає, щоб з кожної щілини вилізти. А Сусана хороша дівчина, хоч і з химерами. А яка художниця — розкіш. Зараз вона малює «Китайську казку» для нашого театру.

Очерет *(бере Тонині руки)*. Люба Тоню!

Тоня. Ну, ну, не підлизуйтесь.

Тарталюк. Гм. Різні бувають химери. І казки теж.

VII

Гучний дзвінок.

Тоня біжить відчинити і тієї ж хвилини вертається з Кривцовою.

Кривцова *(задихана, але триумфуюча вбігає в кімнату і кидається в крісло)*. Ну! Я ж казала! Ось він, ваш бездоганний Ракитін.

Тоня. Що таке? Що трапилось?

Очерет. Невже приїхав?

Тарталюк. Нове діло!

Кривцова. Я казала, що розікрали — так і сталося.

Тоня. Та як ви смієте! Ви обіцяли доказати.

Кривцова. А ось як видеру я тобі вуха, тоді знатимеш.

Тоня. Який же це доказ?

Кривцова. Не турбуйтеся, приведу свідків — дома не застала. Але ось вам ще кращий доказ. Дивіться. (*Виймає з торбинки чималий кришталевий флакон з опуклим золотим візерунком і китайським написом*).

Дзигарі грають чверть.

Тьотя Сима. Матінко! Китайський флакон!

Очерет. Яка чудова річ!

Кривцова. Так, китайський флакон. Він у нас тридцять років. Музейна річ, дивіться, який узор. Я його хотіла взяти з собою, але в останню хвилину забула. Отак і залишила в оцій шифоньєрці.

Тоня. То при чому ж тут Ракитін і ми?

Кривцова (*все з більшим захопленням*). А зараз я іду по Петровці й заходжу в антикварний магазин. І що ж ви думаєте? На полиці стоїть мій флакон.

Тьотя Сима (*про себе*). А телефон не працює.

Кривцова. Я грохи не зомліла. Покажіть, прошу, цей флакон, і скільки коштує. Будь ласка, — говорять, — тисяча карбованців. Та це ж, кажу, мій власний, в мене вкрадено. Це, кажуть, нам невідомо, у нас документи в порядку. Ну, тут мене за серце як вхопить, як вхопить!

Гарталюк. Але дозвольте, які ж докази, що це ваш, той самий?

Тоня (*Кривцовій*). Намніть йому вуха, він доказів питає.

Кривцова. Постривай, постривай, я ще до тебе доберусь. Як-то, які докази. Та в нас цей флакон тридцять років, в мене навіть фотографії з нього десь є. Та й чи може бути такий збіг.

Очерет. Так, надзвичайна річ. Яка чудова карбівка, напис, візерунок. А що там всередині?

Кривцова. Не знаю, мабуть, порожній. Скільки не пробували відкрити, не піддається. Пробка надто вже туга.

Очерет. А може, там якийсь секрет? Напису не пробували читати?

Тьотя Сима. Ось воно — секрет, значить правда.

Кривцова. Не знаю вже, любий, який там всередині секрет, а зверху все дуже ясно: украли і продали.

Тарталюк. Гм... випадок, справді, цікавий. Ось вам і Ракитін, який чуже майно береже, а своє втрачає.

Тоня. Неправда! Брехня! Ніколи не повірю, щоб Ракитін міг таке зробити. Це хтось підстроїв.

Очерет. Може, в нього самого вкрали.

Дзвінок.

Тьотя Сима. Боже мій! Це напевно мій доктор Доречі. *(Біжить відчиняти. Тоня за нею).*

Тоня *(вертається з телеграмою в руці)*. Телеграма.

Тьотя Сима. Кому телеграма? Звідки?

Кривцова *(підводиться)*. Може, мені?

Тоня. Це... це мені. Ах!

Всі. Що таке? Та кажіть-бо.

Тоня *(впускає телеграму й закриває обличчя руками)*.

Очерет *(підіймає телеграму і читає вголос: «Люба Тоню, дістаньте шифоньєрці китайський флакон віддайте доктору Воробйову привіт тьоті Сими цілую Ракитін».*

Коротенька пауза, після якої вигуки:

— Ось тобі й маєш! Та не може бути! Який доктор?

Кривцова *(тріумфуючи)*. Ага! Я ж казала! Тепер бачите. Сам признається, що взяв мій флакон. І продав якомусь Воробйову.

Очерет. Але, дозвольте — з телеграми видно, що флакон ще тут.

Тарталюк. Так, темна історія.

Тьотя Сима. Що ж тепер робити? Адже ж доктор не той.

Тоня *(випростуючись)*. Ні! Тут щось не так. Я доберусь до правди.

Ніжна музика дзигарів.

Завіса

ДІЯ ДРУГА

Та сама кімната другого дня. Кімнату прибрано, речі Кривцової ви-
несено в інші кімнати.

Тьотя Сима сидить в кріслі і товче каву в ступці.

І

Тьотя Сима (*товче*). Що ж тепер робити? Адже ж доктор Доречі, виходить, зовсім не до речі. Флакон, бач, іншому обіцяно. (*Задумалась, товче*). Та й іншому, виходить, зась... бо Кривцова нікому не віддасть. А жаль— флакон, мовляв, дуже корисний. Від усіх, кажуть, хвороб. І як би його повідомить? Як на гріх, телефон зіпсований. (*Дзвінок. Тьотя Сима встає*). А може, це акурат він. (*Іде відчиняти, вертається з Гаєю Данильченко, молодою, гарненькою жінкою з кошиком в руці*).

Тьотя Сима. А, нарешті завітала. Знайшла чоловіка?

Галя (*злякано*). Якого чоловіка? Ах, так. Звичайно.

Тьотя Сима. А хіба їх в тебе декілька? Гай-гай, голубонько, тим-то й розшукати тебе неможливо.

Галя. Та бог з вами. Просто мене вдома не було вчора.

Тьотя Сима. Чоловік приїхав, скрізь тебе шукає— хіба це порядок.

Галя (*ніяково*). Так, так я знаю.

Тьотя Сима. Ага, так і єсть. Завела дружка.

Галя. Як вам не соромно. (*Про себе*). А туплі, як на гріх, не готові. Що ж тепер робити?

Тьотя Сима. Та в чім справа? А це що таке? (Хоче заглянути в кошик).

Галя. Не чіпайте. Тут... тут...

Тьотя Сима. Та що «тут». Може, теж китайський флакон. (Відбирає кошик і витягає пляшечки з молоком для дітей). Мамочки! Аж цілих чотири! Ну! Вже й до цього дійшло.

Галя. Та це зовсім не моя дитина. Це я сусідці, вона хвора.

Тьотя Сима (хитаючи головою). Ай, ай, ай! Що ж ти тепер робитимеш?

II

З передпокою входить Тоня. Вона заклопотана і навіть хмура, в робочій спецівці, з ящиком електроприладдя в руці.

Тоня. Кривцова дома?

Галя. Тонічко, люба,— та скажи хоч ти тьоті Сими— вона мені не вірить.

Тоня (хмуро). Я тепер сама нікому не вірю. Якщо вже Ракитін на таке діло наважився, то кому ж тоді вірити? Та ні, не може бути. Я ще доберусь до правди. Ну, то що там у вас таке? Бачили чоловіка? Вітаю.

Галя (дуже збентежена). Так, тобто ні. Він прихордив вчора увечері, коли мене не було дома.

Тоня. Ну, а сьогодні?

Галя. А сьогодні... а сьогодні я рано пішла з дому.

Тьотя Сима. Ага. По молочко для дитини. Так! Ясно!

Галя (в розпачі). Та скажи хоч ти їй, Тоню, що ніякої дитини в мене немає! Це сусідка просила, Москальова.

Тоня. Ну, це, припустімо, вірно. То чого ж ви тоді з дому пішли?

Галя. Я не можу його бачити, не можу. (Затуляє обличчя руками).

Тоня. Кого? Мужа?

Тьотя Сима. Ну! Я ж казала.

Тоня (з співчуттям). Та чому ж бо, Галю? Хіба ви з ним посварилися? Ви ж його цілий рік не бачили.

Галя. Не питай, Тоню, мені й так прикро, я потім тобі все розповім. А коли хочеш допомогти, сховай мене де-небудь хоч на три дні... Я хочу сюрприз йому зробити.

Тьотя Сима (*з обуренням*). Чи ви чули! Сюрприз! Та що ти лялька, чи флакон китайський? Добрий мені сюрприз.

Галя. Тільки на три дні — потім я сама все йому розкажу.

Тоня. Та вже добре, ходім поки до мене, а там що-небудь придумаємо.

Виходять обидві.

Тьотя Сима. Хороша жінка, нічого сказати. Чоловік на поріг, а вона за ріг. (*Береться з новим зав'язаттям до ступки*). І така на вигляд хороша людина, порядна, скромна. Ось, думав, жінка зустрине, зрадіє.

Дзвінок.

Дзвонять. Напевно, Кривцова. (*Іде відчиняти і вертається з доктором Воробйовим*).

Тьотя Сима. Та кого вам, власне треба?

Воробйов (*високий, носатий брюнет, з густим волоссям, говорить трохи в ніс*). Мені потрібно деяку (*дістає з кишені телеграму*) Антоніну Сергіївну Чижик.

Тьотя Сима. Тоню? Та навіщо вона вам здалася? Ви, мабуть, з театру, чи що?

Воробйов. З якого театру? Я доктор Воробйов.

Тьотя Сима. Та не може бути!

Воробйов. Чому ж це не може бути? Я отримав телеграму від Ракитіна.

Тьотя Сима. Так і єсть! Китайський флакон!

Дзигарі грають чверть.

Воробйов. Абсолютно вірно — китайський флакон. А ви звідки знаєте?

Тьотя Сима. Ну, то можете заспокоїтись. Цей флакон не Ракитіна, а Кривцової. А вчора вона приїхала і забрала флакон собі.

Воробйов (*захвилювався*). Як забрала! Як забрала! Та як вона сміла!

Тьотя Сима. А це вже ви у неї спитайте.

Воробйов (*ходить по кімнаті*). Хороше діло! Цей флакон стояв десять років без пуття, а тепер здрастуйте. Коли я прочитав китайський напис і пізнав, в чому секрет, приїжджає якась баба і на тобі. Ні, я цього так не залишу.

Тьотя Сима. А який там, вибачте, секрет в цьому флаконі?

Воробйов (*не відповідаючи*). А де ж вона, ця сама Кривцова? Я їй заплачу, якщо треба.

Дзвінок.

Тьотя Сима. Немає її дома, зранку пішла.

Входить доктор Маков.

Маков (*спиняється здивований перед Воробйовим*). Як! Це ви?

Воробйов. Як бачите.

Маков. Чи можу, до речі, спитати, чого вам тут треба?

Воробйов. Можете. Я прийшов, щоб одержати належний мені китайський флакон.

Маков. Що таке? Прина... ха! Вам? Ха! Здається, я недочув.

Воробйов. Якщо недочули, то промийте вуха теплою водою. Можу повторити. (*Поважно, в ніс*). Я прийшов одержати мій китайський флакон.

Маков. Ваш флакон? Ха! Промийте раніш ніс теплою водою, перш як ви його понюхаєте.

Воробйов. Промийте собі очі і подивіться краще на це. (*Простягає йому телеграму*). Телеграма Ракитіна.

Маков (*читає телеграму*). Я протестую! Флакон мій. До речі, це я працюю в галузі експериментальної медицини, а не ви. (*Симі*). Значить, флакон тут? Що ж ви, до речі, брехали, що нічого не знаєте?

Тьотя Сима (*ображено*). Я нічого не брехала, він тільки вчора знайшовся. У вас же телефон зіпсований.

Маков. Це обман! Я сьогодні ж телеграфую Ракитіну.

Воробйов. Про що? Хіба ви щось тямите в китайській медицині? Коли Ракитін знайшов цей флакон, хто прочитав китайський напис? Хто розчинив секретний лак на пробці, яка не відкривалася 20 років?

Маков. Це міг зробити кожен фармацевт.

Воробйов. Проте, ви не зробили.

Маков. Я зробив більш. Я визначив специфічні властивості препарата і, до речі, зробив аналіз.

Воробйов. Ці властивості були одразу відомі.

З китайського напису, який я прочитав. «Троянда тисячі снів». Досить було понюхати флакон, щоб заснути і переконатися в цьому.

Тьотя Сима. Матінко рідна! Тільки понюхати. А на який, вибачте, час?

Маков. Жалюгідний примітив. Повзучий емпіризм. Чуєте, навіть звичайна жінка розуміє, що потрібні науковий підхід і дозування.

Воробйов (*іронічно*). В цьому і полягає ваше відкриття?

Маков. Ні, не в цьому. Китайський напис, з яким ви носитеся, як дехто з писаною торбою, зроблено тільки про людське око, щоб обманути профанів. А за ним криється зашифрований секрет. Властивості препарата не лише снотворні. Він збуджує діяльність мозку.

Воробйов. Та невже?

Маков. Ось вам і невже. Недурно ж там є ще й інший напис: «нюхає кожний, але мудрий знає тайну».

Воробйов. От і чудово. Значить, я її пізнаю.

Маков (*ходить збуджений по кімнаті*). Я вам серйозно говорю — віддайте мені флакон.

Воробйов. Мені навіть дивно це слухати.

Маков. Ну, хочете, я вам віддам за нього мою лімітну книжку? Це ж капітал.

Воробйов. І вам не соромно? Якщо для вас наука понад усе, то чим же я гірший за вас. Я такий же радянський вчений, як і ви.

Маков. Значить, не хочете! Ну, тоді я здобуду його сам. (*Тьоті Сими*). Потурбуйтеся зараз же принести мій флакон.

Тьотя Сима. Та господь з тобою — хіба він у мене?

Воробйов (*суворо*). Зараз же покличте (*клацає пальцями по телеграмі*) зазначену Антоніну Чижик, щоб віддала мій флакон.

Тьотя Сима. Та немає в неї флакона, отямся!

Маков. Я бачу, до речі, що ви викручуєтесь. Тут справа нечиста.

Воробйов. Ну, тоді цю, як її — Кривцову.

Тьотя Сима (*спантеличена*). Та немає й Кривцової, зранку пішла на базар. І ключі занесла. І взагалі дайте мені спокій, мені ось каву треба товкти. (*Береться з зав'язтям за свою ступку*).

Маков. А, значить, флакон у Кривцової? Ну, то я побалакаю з нею сам.

Воробйов. Можете балакати з вашою бабусею. Ракитін доручив мені, а не вам.

Тьотя Сима (*не перестаючи товкти*). І Ракитін тут ні при чому. Бо флакон, виходить не його, а Кривцової. Вона на нього в суд подає.

Маков (*тріумфуючи*). Ага! Чули? Можете тепер показати телеграму вашій бабусі. (*Симі*). У вас, я бачу, немає кав'ярного млинка. Якщо хочете, я вам принесу. В мене, до речі, два.

Тьотя Сима (*схоплюється, радо*). От за це спасибі! Це вже, іменно, до речі.

Воробйов. А! Підкуп! Незаконні засоби. Добре ж. Не слухайте цього інтригана. Я принесу вам завтра кіло молотої кави. Ось. І молоти не треба.

Маков. А, хабарі! Добре ж.

Тоня виходить з середніх дверей.

Тоня (*здивована*). Що таке? Що тут за шум?

Маков (*тьоті Симі*). Тимчасом, до побачення. Пам'ятайте ж (*показує жестом, як мелють каву*). Я подзвоню.

Воробйов. До побачення. (*Показує руками обсяг уявлюваної кави*). Аромат. Пух.

Обидва виходять, недовіриливо дивлячись один на одного.

Тоня (*ще більш здивована*). Що таке? Який аромат? Чого їм треба?

Тьотя Сима. Не зрозуміла я чогось. Кривцову для чогось шукають. (*Щоб змінити розмову*). А де Галя?

Тоня (*усміхаючись*). Пішла до шевця.

Тьотя Сима. Од мужа ховається, а до шевця побігла. Совісті у людей немає.

Тоня (*сміючись*). По совість вона якраз і пішла. Оддавала в ремонт.

Тьотя Сима (*ошелешена*). Як в ремонт? Та чи ти здуріла, дівко? До шевця по совість! Та в них і своєї давно немає. Та й як ти смієш з тітки глузувати?

Дзвінок.

Тоня (*йде відчиняти*). Тихше, тихше,— ваша Кривцова йде.

Тьотя Сима. Можу її тобі уступити.

Входить заклопотана Кривцова, навантажена всякими пакунками, і втомлено сідає в крісло.

Кривцова. Фу, втомилась. Насилу горілки знайшла цьому іродові. Ніхто мене не питав?

Тьотя Сима. Ні, нібито ніхто. А навіщо, вибачте, горілка?

Кривцова. Та грузчику ж цьому вчорашньому. Хочу на дачу з'їздити за речами. У мене ж і там речі. Теж, напевно, половину розікрали. *(Дістає з кошовки дві пляшки горілки).*

Тьотя Сима *(ображено кашляє).*

Кривцова. Нічого кашляти, я не про вас говорю. Ну, то й домовилась з оцим Степаном—де ж мені самій. Тільки без горілки й слухати не хоче. Ледве укоськала. Згодився за літр—туди і назад з речами.

Тьотя Сима. Зараз і поїдете?

Кривцова. Обіцяв поїхати в пів на другу.

Тьотя Сима. Значить, обідати не будете?

Кривцова. Немає часу. Там пообідаю. Ключ від кімнати я вам залишу. А втім, шафи й сундуки всі замкнуті.

Тьотя Сима. Може, кави хочете? Я зараз собі варитиму.

Кривцова. А що ж, не відмовлюсь. Спасибі. Та скажіть цьому офіцерові—як його—ну, що я горілку взяла в метушні.

Тьотя Сима. Очеретові?

Кривцова. Еге, Очеретові, що може тут розташовуватись—в цій кімнаті. Людина, здається, порядна.

Тьотя Сима. Добре, я скажу. *(Виходить, забравши ступку).*

Кривцова. Чого ж це він не з'являється, розбійник. Пора. *(Збирається, укладає провізію, їсть пиріжок).* Одну пляшку поки сховати—нехай спочатку речі привезе. *(Відмикає шифоньєрку і ховає одну пляшку).* А! Китайський флакон. *(Дістає з шифоньєрки флакон і знову сідає в крісло, милуючись).* Що за розкіш. Яке щастя, що я його знайшла. І узор який чудовий. Що таке! То він, здається, відкривається. *(Крутить кришталеву пробку).* Чудеса. Це,

значить, злодії відкрили. Ну! А може, тут парфуми якісь китайські — через узор не видно. (*Нюхає*). Ай, який запах приєм... (*Засинає*).

IV

Дзвінок. Входить Очерет і Данильченко, продовжуючи розмову.

Очерет. Значить, ви й досі її не бачили?

Данильченко. Атож. Вчора її цілий вечір не було дома, мабуть, у знайомих ночувала, а сьогодні прийшов уранці, кажуть, вже пішла.

Очерет. Ну, нічого— їй же, напевно сказали, що ви — стривайте,— я й не бачу, що тут сплять. Ходім туди. (*Проходять навшпиньки у внутрішні кімнати*).

З дверей передпокою виглядає Степан. Помітивши Кривцову, він обережно входить в кімнату.

Степан. Екхм. Гм. Заснула громадяночка, втомилась. (*Кашляє*). Мадам! А, мадам! (*Підходить ближче*). Спить, як на вокзалі! Га! І горілку, акурат, дістала. Що й казати, клієнтка підходящая. Гм. Іскушеніє... Мадам! (*Підходить навшпиньки до столу*). І горілка, здається, хороша, запечатана. (*Нахиляється, нюхає*). Перший сорт. (*Підіймає з підлоги флакон, затикає, становить на шифоньєрку і знову вертається до спокусливої пляшки*). Гм. (*Дуже тихо, видимо, для очистки совісті*). Мадам! Спить. А що, коли б...

Мімічна сцена. Борється з спокусою, нарешті не витримує. Кілька разів озирнувшись, бере пляшку, вміло й швидко відкриває, наливає в склянку і п'є.

Ха-ара-шо! (*Через хвилину знову тягнеться до пляшки*).

Кривцова (*зітхнувши, прокидається*). Гарзд, я дам тисячу карбованців... хоч це мій власний флакон. (*Остаточно очунявши*). Що за примара... де це я...

Степан (*анітрохи не збентежений*). Драстуйте, мадам. Час рушати.

Кривцова. Га? Що? Ага, так. Здається, я задрімала.

Степан. Так точно.

Кривцова. Ну що ж — як їхать, то їхать. (*Підводиться*). Я давно готова. (*Порається, збираючись, і раптом*

спиняється здивована при вигляді випитої наполовину пляшки). А це що ж таке?

Степан (*невинно*). Извиняюсь, про що це ви?

Кривцова. Та що ти, не бачиш, чи що? Пляшка.

Степан. Так точно, бачу. Пляшку я завжди побачу.

Кривцова. Але ж була повна, а тепер половина. Що ж це таке?

Степан. Про це мені невідомо. Вам, безумовно, видніше.

Кривцова. Тобто як це мені видніше? Ось я і бачу, що була повна, а зараз наполовину випита.

Степан. Звісно, випита — для того цей продукт і виробляється.

Кривцова. Ти мені очей не замилюй. «Виробляється». Подумаєш, економіст знайшовся. Я питаю не про те, як виробляється, а хто вилакав? Признавайся зараз же, розбійнику.

Степан. Та що це ви, громадянко, обидно навіть слухати. Я ж тільки зараз прийшов, а ви, ізвиняюсь, спали. Гм! Екхм!

Кривцова (*обурена*). Як! То, виходить, це я випила і через це заснула... Та як у тебе язик повернувся!

Степан. Я вас, мадам, не ображаю. Діло хазяйське. Адже ж горілка ваша, чому ж і не випити.

Кривцова. Ах ти негідник! Та як ти наважився таке подумати, не те що сказати. Щоб я горілку склянками пила. Забирайся мені зараз же геть, не хочу й послуг твоїх, наклепник!

Степан. Це як вам завгодно. Бідного чоловіка скривдити недовго, а тільки я через вас робочий день загубив.

Входить тьотя Сима з чашкою кави на таці.

Тьотя Сима. Тільки оце скипіла. Плитка не працювала. Гаряча!

Кривцова. А, кава. Спасибі, з охотою вип'ю. (*Знову сідає і припиває каву*). Якраз до речі. (*Степанові*). Йди собі, йди, не хочу з тобою й розмовляти.

Степан (*мнеться*). Та я ж тут при чому, громадянко? Ну, та нехай, бог з вами. Давайте скільки зосталось — як-небудь порахуємось.

Кривцова (*мовчки п'є каву*).

Степан (*нерішуче наближаючись до столу*). Дозвольте взяти, громадяночко. Акурат на поїзд потрапимо.

Кривцова. Добре, бери.

Степан (*миттю загрибає пляшку*). Извиняюсь, а другу?

Кривцова. Що таке? Привезеш речі, тоді й другу одержиш. (*Заквапилась*). Ну, поїхали. Спасибі за каву, Серафимо Василівно.

Степан (*чухає потилицю*). Ех!

Кривцова. Отже, надвечір ми додому. Бери речі. Боже мій, дві години. (*Замикає шифоньєрку, забувши, проте, сховати флакон, який залишається зверху*). Мерщій.

Виходить з Степаном.

V

Тьотя Сима сама. Озирається, бачить флакон.

— А флакон не сховала. От удача. (*Підбігає до шифоньєрки й бере флакон*). І в руки взяти страшно. Хто його знає, що там всередині, якщо навіть доктора сумніваються. Один каже — заснеш, а другий, доктор Доречі—ще, говорить, міцніше забере. Що ж тепер робити? Якому доктору віддати? Обидва хороші люди і, мабуть, в науці розуміються. Адже ж шкода, що таке лікарство дурно пропадає. А, з другого боку, все ж таки чужа річ. Кривцова всю хату переверне. Та й совісті не вистачить—не до шевця ж іти по совість, як Галя. А що, коли відсипати кожному в папірець. Їм же не флакон потрібний, а зілля. Правильно. (*Бере на столі папір, ладнає*). І овечки будуть ситі,— то пак, і вовки.

Розмова й кроки за порт'єрою.

Ой, лишечко, хтось іде! (*Ховає флакон за книжки на столі*). Доведеться потім. (*Бере тацю, убирає зі столу*). Аж серце забилося з переляку. (*Виходить ліворуч*).

З-за порт'єри виходять Очерет і Данильченко.

Данильченко. Так, товаришу Очерет, ви маєте рацію — війна це серйозна перевірка. (*По хвилі мовчан-*

ня). Якщо хочете, я розповім вам одну історію... про себе і про свою дружину. (*Сідає*).

О черет. Прошу дуже. (*Сідає*).

Данильченко. Як ви думаєте, чому це вона, видно, ухилиється від зустрічі зі мною?

О черет (*ніяково*). Право, не знаю — та навряд чи й ви самі можете це знати, не побалакавши з нею.

Данильченко (*усміхнувшись*). І все ж таки я догадуюсь. Напевно, вона подерла туфлі, котрі я купив їй перед від'їздом, і тепер боїться.

О черет (*обурений*). Бозна-що ви говорите! Невже ви такий деспот, щоб за пару туфель...

Данильченко. Не поспішайте, тов. Очерет. Туфлі ці особливі. Ви самі знаєте, що переживаєш, коли, йдучи на війну, прощаєшся з любимою людиною. В такі хвилини все, кожна дрібниця набирає особливого, глибокого значення.

О черет. Так, це вірно.

Данильченко. Так вийшло і з нами. Коли я віддавав Галі щойно куплені туфлі, біс мене штовхнув сказати їй, звичайно, жартома: дивись, бережи ці туфлі, якщо збережеш, доживемо до миру, я повернусь, і ти підеш в них зі мною по радісних освітлених вулицях.

О черет (*схвильований*). Як це хороше! Та ви справжній поет.

Данильченко (*хитаючи головою*). Ні, тепер я бачу, що це зовсім не хороше. Почати з того, що Галя прийняла цей жарт всерйоз і, зрозуміло, розревілась. І, напевно, боялась зайвий раз одягти ці туфлі. А по-друге, як на гріх, де-небудь їх подерла і тепер боїться показатись мені на очі.

О черет. Та чому ж? Адже ж ви повернулись.

Данильченко. Повернувся, але поїду знову. І, нарешті, коли вже на те пішло, я не мав тоді рації і по суті. Адже ж найлегше за все було замкнути ці туфлі в скриню і, склавши руки, чекати миру і чоловіка.

О черет. Звичайно. Коли б вона стоптала ці туфлі на розвантаженні дров чи на заводі — вона б якнайкраще виконала ваш заповіт.

Данильченко (*підводячись*). Я радий, що ви мене зрозуміли. (*Тисне йому руку*). І все ж таки, сердешна по-своєму права. Я певен, що вона віддала ці туфлі в ремонт і тепер хоче виграти час, щоб зустріти мене в цілих.

О черет (*сміється*). А що ви думаєте! Бідна жінка. (*Вже серйозно*). Так, багатьом доведеться, мабуть, відповідати на це питання.

Т ар т а л ю к (*несподівано з'являючись з-за порт'єри*). Я ізвиняюсь. На що доведеться відповідати й кому?

О черет. А ви, як завжди, підслухуєте. Кому відповідати? Нашим друзям-бійцям, коли вони повернуться з фронту. Як ви думаєте, що вони спитають у вас, у мене, у кожного?

Т ар т а л ю к. Що спитають? Ну, звісно, що. Мовляв, що видають і хто крайній.

О черет. Ні, вибачте. Вони спитають у нас усіх — як і де ви зносили, громадяни, ваші черевики під час війни.

Т ар т а л ю к. Ну, це вже, вибачте, філософія. А я дивлюся на речі простіше. Були б раніш черевики, а не погано б і дві пари.

О черет. Отаких-то і виведуть за чуб та на сонце.

Д а н и л ь ч е н к о. Ну, до побачення, товаришу. (*Тисне Очеретові руку*.) Якщо зустрінете випадково Галю, скажіть, щоб вона не хвилювалась.

О черет. Обов'язково скажу.

Д а н и л ь ч е н к о. Спасибі. Мені дуже дороге ваше співчуття — і те, що ви повірили мені і їй. (*Виходять обидва в передпокій*).

Т ар т а л ю к (*Сам. Сміється саркастично й беззвучно*). Один одного вартий.

О черет (*вертається радісно збуджений*). Який чудесний хлопець. І яка симпатична ця бідна мишка, його дружина зі своїми завітними туфлями.

Т ар т а л ю к (*насмішкувато хитаючи головою, в тон*). І який ви, вибачаюсь, простак, якщо повірили цій нісенітниці.

О черет (*спалахнувши*). Що таке! Як ви смієте!

Т ар т а л ю к (*спокійнісінько сідаючи в крісло*). Та це ж і сліпому ясно. Муж поїхав на війну, а дамочка придбала дружка, з яким не марнувала часу.

О черет (*в гніві*). Тільки такий гусь, як ви, міг зробити подібний висновок з цієї зворушливої історії.

Т ар т а л ю к. Надто вже ви легковірні, товаришу Очерет. Всі у вас прекрасні люди — і Ракитін, і Кривцова, і Сусана.

О черет. Не чіпайте Сусани! Яке вам діло до цієї дівчини.

Тарталюк. Гм. Я не знав, що це заборонений об'єкт. А згадав про неї, так би мовити, попутно — в зв'язку з цією подією.

Очерет. З якою подією? Що ви брешете?

Тарталюк. Та хоч би й з цим флаконом. Як собі хочете, а ця китайська цяцька попсує чимало репутацій. Такий вже посуд вредний.

Очерет. Самі ви вредний посуд.

Тарталюк. Судить самі. Адже ж флакон Кривцової, а ваш безкорисний Ракитін їм чомусь розпоряджався. А тимчасом він зникає з квартири і його знаходять в комісіоні. Хто ж його, ізвиняюсь, украв?

Очерет. Та вам-то яке діло? *(Сідає)*.

Тарталюк. Извиняюсь, велике діло. Адже ж украли з квартири, а я теж тут живу. Значить, і на мене тінь падає.

Очерет. А може, ви й украли?

Тарталюк. Може, і я. Докажіть. Тільки я в Ракитіна не бував і його таємниць не знаю. А коли хто ходив...

Тьотя Сима *(виходить з-за порт'єри)*. Пробачте, товаришу Очерет, я забулась вам сказати. Кривцова поїхала на дачу і просила вам передати, що ви можете влаштуватись в цій кімнаті.

Очерет. Справді? Спасибі! Це якраз до речі.

Тьотя Сима *(не виходить, дивиться на стіл)*. Ось він, голубчик, виглядає. То цей, як на зло, засів. *(Очеретові)*. А її я біля себе влаштувала. І сундуки її перенесла. *(Підходить ще ближче до флакона)*. Гм.

Очерет. Так, так, спасибі!

Тарталюк. Послухайте, Ссрафимо Василівно, як ви дивитесь на китайський флакон?

Тьотя Сима *(злякалась)*. Та нічого подібного! Я зовсім не на нього дивлюся. *(Відступає від столу)*.

Тарталюк. Та не зараз, а взагалі. Як ви думаєте, хто б міг його вкрасти?

Тьотя Сима. Ой, лишечко, то при чому тут я!

Тарталюк. Але ж треба, зрештою, з'ясувати. Ось ви дома більше за інших сидите. І крадіїв боїтесь. Може, щось помітили.

Тьотя Сима. І ні чортусеньки не помітила. Я ж його раніш не бачила — флакона.

Тарталюк. Та й ми не бачили. На що вже Тоня не байдужа до Ракитіна, а й та про флакон не чула.

О черет. Ну, ще б пак. Вона більш ніж всі за Раки-тіна ображена.

Т ар т а л ю к. В тім-то й річ. Ну, скажіть, чи хто-не-будь приходив до Ракитіна після того, як він поїхав?

Т ь о т я С и м а. Та кому ж приходити? До від'їзду багато бувало, а потім, зрозуміло, нікого не... (*Спини-лась*). Стривайте. Хіба що... Та ні, це так... дурниці...

Т ар т а л ю к (*встає*). Ба ні, не дурниці! Почали, то кажіть. А ні, то ми вас в суд потягнемо.

Т ь о т я С и м а (*злякалась*). Та чого ви лякаєте. Нічо-го тут такого немає. Ну, Сусана одного разу приходила, два тижні тому.

Т ар т а л ю к (*тріумфуючи*). Ага! Сусана. (*Очеретові*). Чули?

О черет. Та дозвольте. Ну, прийшла, довідалась, що поїхав і пішла.

Т ь о т я С и м а (*простодушно*). Ні, вона попросила впустити її в кімнату.

Т ар т а л ю к. Ага! І ви впустили?

Т ь о т я С и м а (*стурбована*). Ну то що ж, що впусти-ла. Адже ж Сусана своя людина, в одному театрі з Раки-тіним служить. Художниця.

Т ар т а л ю к. Ну, звичайно, звичайно. Тим більш, що і ви ж були з нею в кімнаті.

Т ь о т я С и м а. Я, до речі, не була — в мене кава якраз варилася, боялася, як би не побігла. Та вона лише хвилинку і залишалася в кімнаті. Я зняла каву з плитки, а вона вже виходить. Я їй кажу, може, чашечку кави вип'єш. Ні,— говорить,— тьотю Сима, я поспішаю. Я там, говорить, залишила Ракитіну записку в одній книжці — може, він скоро повернеться, то щоб знав. І пішла. Ой, ма-тінко, в мене ж там обід вариться, якраз пригорить. (*Вибігає*).

Пауза.

Т ар т а л ю к. Ну що, затуманились трохи товаришу безхмарний оптиміст?

О черет (*схоплюється*). Не може бути, щоб вона вкрала! Та стривайте, навіщо тоді їй лишати записку — улику проти себе. Ну звичайно ж,— як я раніш не поду-мав.

Т ар т а л ю к. Та, може, вони промишляли разом, а записка була, екхм, амурна.

О черет (*кидається в гніві на Тарталюка*). Зараз же забирайтесь геть, або я за себе не ручуся! Проклята єхидна!

Тарталюк в жаху зникає за порт'єрою, а Очерет з гуркотом зачинає й замикає на ключ двері. Тоді, роздратований і збуджений, іде й сідає в крісло біля столу.

Вечоріє.

VI

О черет. Проклятий гад... З якою диявольською радістю обливає він мерзенною отрутою все, до чого торкнеться... (*Замислився, похиливши голову на руку*). Записка.. Здається, Сима казала, що в якійсь книжці. (*Перебирає книжки на столі і знаходить флакон*). Флакон. Загадковий китайський флакон, що приніс стільки тривоги... (*Бере флакон в руки*).

Чого він тут, флакон химерний,
Що в нім — дання чи аромат,
І хто зробив його майстерно,
Для мудреців чи для дівчат?

Хвилює він, як подарунок,
Непаче казка чарівна.
І хто збагне цей візерунок
І таємничі письмена?

І знов росте в душі тривога
Нових спокус, нових препон,
Немов якусь пересторогу
Й мені віщує цей флакон...

Легкий стукіт в двері.

— Хто там, заходьте!

Су с а н а (*тихо відчиняє двері і входить*). Можна? Я вам не перебила? Ви щось читали вголос.

О черет (*підводиться здивований*). Боже мій! Сусанна. Прошу... Дуже радий.

Су с а н а. Я принесла вашу книжку — я знову прочитала з початку до кінця.

О черет. Як добре, що я не догадався подарувати вам її вчора. Тоді б ви не принесли її сьогодні, і я б вас не побачив.

Сусана (*лукаво*). Чому ж ви думаєте, що я не прийшла б і так? Без книжки?

О черет. Сусано! (*Бере її обидві руки й цілує*). Не вже! Невже можливе таке щастя?

Сусана (*усміхаючись і не віднімаючи рук*). Щастя? А що ви звете щастям? Адже ж ви поет, а поет повинен бути точним. І знати ціну словам.

О черет. Я знаю це. (*Серйозно*). Зараз для мене щастя — любити вас і бути любимим.

Сусана. І ви переконані, що в цьому щастя?

О черет. Так, переконаний, Сусано.

Сусана (*сідає*). Любити і бути любимим? (*Задумалась*). Так, це правда — в цьому справжнє щастя. Така любов як золото — вона не темніє ні від часу, ні від бруду. Про таку любов мріємо й ми, дівчата, але гай, гай... як рідко вона збувається.

О черет. Сусано! (*Знову бере її руки*).

Сусана. Стривайте. (*Дивиться йому у вічі*). Так, мені здається, що ви не обманюєте ні мене, ні себе. Мені здається, що і я... що і я покохала вас.

О черет. Сусано! Радість моя!

Сусана. І все ж таки я боюсь. А що, коли ми помилились обоє і золото виявиться фальшивим?

О черет. Невже ви не вірите мені, Сусано?

Сусана. Чому? Вашій любові? Безумовно, вірю. Але ж ви так мало мене знаєте. І якщо вам скажуть про мене що-небудь не те що погане, а просто для вас незрозуміле,— хіба ви не почнете в мені сумніватись?

О черет. Що-небудь незрозуміле... (*Проводить рукою по лобі*). Навіщо ви мене бентежите.

Сусана. Я не помилилась. (*Підводиться*). Ці думки вже приходили вам в голову. Вам уже щось говорили про мене. (*Кладе йому руку на плече*). Бачите, як безпомічна любов, коли немає віри в людину.

О черет (*і собі встає*). Неправда! Якщо й були вагання, я їх зараз же одігнав.

Сусана. Щоб завтра вони знову повернулись?

О черет. Ні! Хмари знаходять на сонце, але сонце лишається ясным. (*Притягає її до себе*). Сусано! Немає нічого на світі, що б встало хоч на мить між нами.

Сусана. Ні, ні... залиште... я боюсь, я бачу темну тінь. *(Раптом скрикує)*. Боже мій! Що таке! Звідки... звідки у вас цей флакон? *(Відсахується в жаху)*.

О черет *(випускає її руки)*. Флакон?.. А хіба, а хіба ви його знаєте?

Сусана *(схвильована, бере в руки флакон)*. Китайський флакон... Але коли... але яким способом він знову тут...

Пауза. Ніжний передзвін дзигарів.

О черет. Ви... ви давно знайомі з Ракитіним?

Сусана *(мовчки дивиться на флакон, потім на Очерета)*. Вас це цікавить? Ось бачите, цей мудрий флакон вчасно встав між нами. *(Ставить флакон на стіл)*. Якраз в ту хвилину, коли я вже готова була повірити вашим клятвам. Але тепер я бачу ще ясніше, як мало в вашій любові тієї віри, про яку я говорила. Прощайте. *(Іде до дверей)*.

О черет *(кидається за нею)*. Сусано! Ви не смієте так говорити. Я вірю вам, я люблю вас. Скажіть тільки правду. Ви любили Ракитіна?

Сусана *(дивиться на нього з жалем)*. І це ваша віра? *(Зітхнула)*. Невже немає на світі чистої любові, яка вірить і не вагається? І вам так хочеться, щоб я сказала — ні, не любила. Спитайте флакон — він знає цю тайну. *(Іде до дверей)*.

О черет. Записка! *(Швидко іде до столу і бере в руки флакон)*. Значить, вона в флаконі. *(Відкриває пробку і дивиться всередину флакона)*. Що таке... *(Хитається, падає в крісло і засинає)*. Сусано...

Сусана. Боже мій! Він спить... Так ось чому я тоді заснула.. Адже ж я так само нюхала цей флакон... Любий... *(Нахиляється над Очеретом і цілує його)*. Любий, як би я хотіла, щоб ти повірив мені. До побачення. *(Знову цілує Очерета і швидко виходить)*.

О черет *(уві сні)*. Сусано...

З непричинених дверей передпокою виглядає Тьотя Сима. Побачивши сплячого Очерета, вона навшпиньки крадеться до столу і, взявши флакон, зникає так само нечутно.

Музика китайських дзвіночків в дзигарях.

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Просторий передпокій в квартирі Кривцової. Ліворуч вхідні двері з парадного ходу, праворуч — в кімнату — кабінет Ракитіна, що її займає тепер Очерет. В задній стіні, яка йде уступом, кілька дверей в інші кімнати: в кімнату тьоті Сими й Тоні, в кімнату Тарталюка (за виступом) і т. ін.

В кожні з цих дверей, які вищі за підлогу, ведуть три приступки. В передпокої досить світло, та коли відчиняються двері в кімнату тьоті Сими, яскраве сонячне проміння лягає на підлогу, а вся чистенька й ошатна кімнатка Сими й Тоні з'являється на мить прозорою й залитою світлом, немов казковий інтер'єр стародавньої картини.

Тут же, в передпокої, біля Симиних дверей, на маленькому столику, на електричній плитці кипить закрита каструлька.

Пізній сонячний ранок.

1

Тьотя Сима виходить з своїх дверей, причому видно, як в ясно освітленій кімнаті Тоня сидить і шиє, щось тихенько наспівуючи.

Тьотя Сима (*підійшла до каструльки, помішала, подивилась навколо*). Хвалити бога, здається, нікого немає. (*Причиняє двері до своєї кімнати*).

Тоня (*з кімнати*). Не зачиняйте — душно.

Тьотя Сима (*дістає з-під косинки китайський флакон*). Все гаразд. І одсипала, і віддала. Трохи не заснула, насипаючи, хоч і ватою ніс затикала. Тепер тільки на місце поставити. (*Зазирає обережно в кімнату Очерета*). Здається, немає, пішов. (*Дзвінок*). А, бодай тебе. (*Причиняє двері, іде до парадних і впускає хмурого і, видимо, збентеженого Очерета*).

Тьотя Сима. Добридень, Юрію Михайловичу.

Очерет (*хмуро*). Добридень.

Тьотя Сима (*скоса глянувши на нього*). Переспав, мабуть. (*Іде до своєї каструльки*).

Очерет (*про себе*). Поїхала... Зникла, як сон, немов вона сама, як фея китайської казки, сиділа в цьому флаконі... Якби я міг знову вдихнути його аромат... але з нею зник і флакон.

Тоня (*з кімнати*). Хто це прийшов, тьотю?

Тьотя Сима (*йде в кімнату*). Товариш Очерет.

Тоня (*виходить з кімнати*). Здрастуйте, Юрію Михайловичу. Чого це ви такий кислий?

Очерет. Все скінчилось. Сусана поїхала.

Тоня. Як поїхала. Куди?

Очерет. Не знаю. Вчора в нас було освідчення. Вона мені не вірить.

Тоня. Чому не вірить?

Очерет. А сьогодні я пішов до неї—пусто. Поїхала... зникла, як сон, як фея.

Тоня. Та може вона просто вийшла з дому?

Тьотя Сима (*виглядає з дверей, як зозуля з дзигарів*). Поїхала на город по картоплю,— ось вам і фея. Сьогодні ж неділя. (*Знову зачиняє двері*).

Очерет (*Тоні*). Залишила записку. (*Виймає з кишені записку*). «Якщо ви мені не вірите, нам краще розлучитись. Колись ви пізнаєте правду про китайський флакон».

Тоня (*дуже схвильовано*). Що, що таке! (*Вихоплює записку*). Правду про китайський флакон? Значить, вона знає, хто його тоді вкрав? То чому ж вона не скаже? І не зніме підозри з Ракітіна? Ні, я цього так не залишу. Спасибі, що показали. Ви їй щось написали?

Очерет (*мовчить*).

Тоня. Чого ж ви мовчите?

Тьотя Сима (*виглядає з дверей*).

Очерет (*глухо*). Написав.

Тоня. Та не тягніть! Що ви їй написали?

Очерет. Так, дурниці. Не приставай, Чижик, мені й так важко. Все одно, я сьогодні їду. (*Іде до себе*).

Тоня (*біжить за ним*). Як їду? Куди? (*Штовхає двері*). Замкнувся... (*Накидається на тьотю Симу*). Це все

ви... Він при вас не хотів говорити. Вистрибуєте, як зозуля з дзигарів. І чого це у вас вата в носі?

Тьотя Сима. Хіба? Це від нежиті. (*Виймає вату*).

Дзвінок.

II

Тоня (*відчиняє парадні двері*). Галю!

Галя (*майже вбігає, схвильована, задихана*). У вас нікого немає? Тьотя Сима дома?

Тьотя Сима. А, завітала. Ну що, призналася, на-решті, чоловікові, вереднице?

Галя. Сховайте мене, будь ласка, він, здається, сюди йде.

Тьотя Сима. Як! Третій день чоловік приїхав, а й досі не призналася, не бачилась! Та чи є в тебе, зрештою, совість, чи ні?

Тоня (*сміється*). Ви ж знаєте, тьотю, що в неї совість в ремонті. В шевця. (*Галі*). Невже й досі не готові?

Галя (*крізь сльози*). Шодня каже «завтра», мошенник. А сьогодні пішла — зачинено,— пішов на обід. Кажуть, в дві години буде. (*Знімає капелюшок, ладнає зачіску, чіпляє капелюшок на гак*).

Тьотя Сима (*з обуренням*). То не вже це ти серйозно. Мені Тоня говорить — боїться чоловіка зустрінути, завітні туфлі спалила,— то я думала, це жарт. А ти, виходить, справді.

Галя. Адже ж прикро, тьотю Симо,— ви ж чули, які це туфлі. Я ж їх так берегла, раз на місяць одягала, а тут, як на гріх,— прийшла з театру, аж гульк — наліт німецький. Ну, й пропалила підшви, бомби гасивши.

Тоня. Чого ж ви досі не полагодили, Галю?

Галя. Легко сказати — поки підшви знайшла, поки шевця.

Тоня. Справді, чудачка ви, Галю. Варто було через це хвилюватись. Адже ж це честь, а не ганьба,— чого ж тут ховатись?

Галя. Як же ти не розумієш, Тоню? Я, може, ночі не спала, мріяла, як зустріну Сергійка в цих туфлях, і зарок його виконаю. Думаєш, мені це легко ховатись, коли вся душа до нього рветься.

Тоня (*обнімає Галю*). Сердешна Галя.

Г а л я. Може, він щось погане про мене думає. Може, вже й наплели про мене усяких наклепів, он навіть тьотя Сима вигадувала... Що я передумала, пережила за ці дві ночі... Ну, та тепер уже скоро,— тільки б до двох годин, а там візьму туфлі і...

Дзвінок.

Ай, це, напевно, він! Сховай мене мерщій, голубко... Тьотю Симо, не відчиняйте, поки я...

Т о н я. Ну, то йдіть вже, лихо мені з вами. Справжні-сінька Золушка, або інша яка Мелюзіна. Ходім. *(Уводить Галю в свою кімнату і зачиняє двері).*

Ш

Тьотя Сима впускає Тарталюка. Він хмурий і, як завжди, із шчерть набитим портфелем. Крім того, в другій руці у нього нові стінні дзигарі.

Т ь о т я С и м а. Матінко! Де це ви дзигарі дістали, Якове Фомичу? Невже видають?

Т а р т а л ю к *(злісно)*. Авжеж видають.

Т ь о т я С и м а. Та що ви! А де? По яких талонах? Скільки одиниць?

Т а р т а л ю к. По шлюбних талонах, тим, хто одружується. А одиниць — по числу літ. Спитайте, може, вам дадуть. *(Йде до себе).*

Т ь о т я С и м а. Тьху! Істинно, язва єгипетська.

О черет *(виходить з своєї кімнати. Він в плащі, з чемоданом в руці)*. До побачення, тьотю Симо. Іду. Лечу.

Т ь о т я С и м а. Як летите? Куди?

О черет *(розсіяно)*. Туди...

Куди прямують журавлі
Ключем до рідної землі.

(Проводить рукою по лобі). А де Тоня?

Т о н я *(виходить з кімнати)*. Що таке? Куди ви наладилися? Тьотю, йдіть до Галі.

Т ь о т я С и м а. Дихати вже не можна за дівчатами. *(Забирає каструльку і йде до себе).*

О черет. На аеродром, Тоню. До побачення. *(Обіймає й цілує Тоню, вона трохи пручається).*

Тоня. Відчепіться, не підлизуйтеся. То невже ви це серйозно?

Очерет. На жаль, надто серйозно, Тоню. Ви ж читали її записку.

Тоня. Про китайський флакон?

Очерет. Так. А китайський флакон зник.

Тоня. Як зник! Не може бути! Коли?

Очерет. Але я пізнаю цю таємницю. В мене ще місяць відпустки. Я лечу до Ракитіна.

Тоня. Та що ви говорите! Скажіть же, скажіть йому все. Що я... що я не повірила, коли про нього таке говорили... що я *(несподівано рвучким рухом обіймає й цілує Очерета)*, що я завжди... *(Похиляє голову йому на плечі)*.

Очерет. От тобі й маєш. Бідна дівчинка. *(Сам цілує її)*. Ну-бо, годі, не плач. Щасливець Ракитін, далєбі. І який урок мені... Ось вона, справжня любов, про яку казала Сусана. Любов, що вірить і жде, не вагаючись.

Тоня *(вигираючи очі)*. Просто очі на мокрому місці.

Очерет. Ну, взагалі прийнято. Дивись же, Чижик, — скажи й ти, що я... ну, словом, ти знаєш.

Тоня *(сердито)*. Добре, скажу.

Очерет. До побачення. *(Виходить)*.

Тарталюк виглядає з своєї кімнати.

IV

Тоня. Дурна вигадка — любов. Шкідливе почуття. *(Йде до своєї кімнати)*.

Тьотя Сима *(виходить з кімнати з кав'ярником і з кав'ярним млинком)*. Тепер цей тут. Знову не можна в кабінет пройти — шпіонити буде. *(Ставить кав'ярник на плитку, а сама сідає в крісло і починає молоти каву)*. Оце да. Не млинок — насолода. Навіть соромно було брати — умовив.

Тарталюк *(дивлячись то на Симу, то на двері кабінету)*. Тепер цю чорт приніс. Знову не можна в кабінет пройти — шпіонити буде. *(Тьоті Сими, злісно)*. Чого це ви тут розсілися. В коридорі не можна молоти. Утворюєте шум і заважаєте працювати трудящим.

Тьотя Сима (*не припиняючи молоти*). Ти, пак, надто трудящий. (*Меле*).

Тарталюк (*помовчавши*). Цікаво знати, де це ви млинок дістали. І, напевно, незаконним способом.

Тьотя Сима. По собі судиш. Цей млинок учений, сам, можна сказати, Ен-Ер—науковий робітник. Бачиш, як меле.

Тарталюк. А бодай тебе. (*Невдоволений виходить за ріг*).

Тьотя Сима (*продовжуючи молоти*). Так і намагається зачепити, сатана. Чого це Кривцова досі з дачі не вертається. Щось мене знову на сон хилить... мабуть-таки нанюхалась. (*Куняє то похиляючи голову, то знову на мить прокидаючись*).

Тарталюк (*виглядає з-за рогу*). Здається, заснула, стара відьма. (*Обережно пробирається до дверей кабінету, весь час озируючись і прислухаючись*). Здається, вона говорила, що в якійсь книжці. Подивимось. (*Протискується в двері кабінету*).

Тьотя Сима дрімає.

Тарталюк (*швидко вертається, тримаючи в руці аркушик паперу*). Удача! Тепер вона в моїх руках. Ага! (*Читає*). «Дорогий Боря. Я взяла твій китайський флакон, хочу змалювати узор. Привіт. Твоя Сусана». Тепер побачимо, що ви скажете, неприступна красуня. (*Ховає записку*).

Тьотя Сима (*несподівано прокидається*). Караул! Злодії!

З дверей Симиної кімнати вибігають злякані Тоня і Галя.

Тоня. Що таке? Чого ви репетуете! Які злодії?

Галя. Що трапилось? Хтось приходив?

Тьотя Сима (*протираючи очі*). Мені здалося...

Тоня (*дивлячись підозріливо на Тарталюка*). Це ви налякали тьотю? І чого це двері в кабінет відхилені?

Тарталюк (*брутально*). А я звідки знаю. Чого ви причепились. Йй завжди злодії сняться.

Гучний дзвінок.

Галя. Ай! Це, напевно, він! (*Біжить в Симину кімнату*). Не пускайте його сюди. (*Зачиняє за собою двері*).

Тоня впускає Кривцову, за якою Степан вносить велику до-
рожну корзину і тюк. Тьотя Сима підводиться.

Кривцова. Став тут. Ху! Втомилася. Ледве добра-
лись... *(Кидається, відсапуючись, в крісло, з якого встала Сима)*.

Степан *(з зусиллям ставить корзину)*. Та вже при-
бавте півлітри, Варваро Михайлівно. Важка, всі печінки
відбив.

Тьотя Сима. Тепер, значить, всі речі дома? Все по-
знаходили?

Кривцова. Начебто всі — хіба пригадаєш. Але що
значить познаходила. Це ж розповісти неможливо, скільки
намучилася.

Тьотя Сима *(порається з кав'ярником)*.

Степан. Вірьовки накажете зняти?

Кривцова. Знімай, знімай, розв'язуй. По-перше, на
поїзд, зрозуміло, спізнилися. Приїхали пізно, довелося но-
чувати. Вранці шукати речі — виявляється, Ареф'єви ще
звечора поїхали в місто. Я брати речі — так їхня тітка
не дає, — вредна така старуха. Я, — говорить, — не знаю,
чиї це речі, тут у нас один військовий теж залишав.

Степан. Ключик у вас є, громадянко? А проте, замок
однаково зламаний.

Кривцова *(не слухаючи)*. Як, говорю, чиї речі! Та
хіба я своїх корзин не знаю. Ледве вже відвоювала, спа-
сибі Степанові, допоміг, а то хоч назад вертайся.

Степан. Прибавте пляшечку, громадянко. Замок,
кажу, чогось зламаний.

Кривцова *(захвилювалась)*. Як зламаний? То де ж
твої очі були? То, може, там половини речей немає, іди
тепер доказуй.

Степан. Моє діло довести, а за середину я не відпо-
відаю.

Кривцова. Хороше діло! *(Відкриває корзину й по-
чинає викидати речі)*. Чись пальто — мабуть, Петине.
Калоші. Так. Білизна — ну це потім. Утюг, каструлі.
Джемperi — начебто все поки. *(Дістає військові чоботи з
острогами)*. А це звідки? *(Тре чоло)*. Що за примара?..

Степан. Чоботи знамениті. З острогами. Мабуть,
вашого чоловіка, мадам.

Кривцова. Та ніяких у нього острог і в думках не

було. *(Вже розгублена продовжує копірситись і дістає мисливську рушницю та дві рапіри).*

Тьотя Сима *(злякана)*. Ай, страсті які! Заберіть, заберіть, вона ще встрілить.

Степан. Зброя підходяща. Німців бити.

Кривцова *(в жаху)*. Та яка зброя! Та в нас зроду рушниць не було.

Тоня *(регоче)*. Значить, це не ваші речі. От така ловись!

Кривцова *(накидається на Степана)*. Ти чого ж це, розбійник, накоїв! Які це ти речі пограбував? Зараз же відповідай, злочинець.

Степан. Помилуйте, я ж тут при чому. Вам же говорила старуха — може, це не ваші речі, мовляв, військовий залишав,— ви ж і слухать не хотіли. А моє діло маленьке,— скажуть тягни, я й тягну. Рушниці, так рушниці, гармату, так гармату, аби довіз.

Кривцова *(падає приголомшена в крісло)*. Що ж тепер робити...

Тоня *(тріумфуючи)*. Ага! Так вам і треба! Чесних людей неславите, а самі чужі речі берете.

Кривцова *(схоплюється)*. А ось як обірву я тобі вуха, зухвале дівчисько!

Тоня, сміючись, тікає до себе.

Кривцова. Ах, боже мій, гріх який! *(Заметушилась)*. Зараз жє веземо назад. *(Поквапно складає вийняті речі назад в корзину)*. Може, вони вже схаменулись, скандал, ганьба. Може, вже кинулись наздогін, за п'ять хвилин будуть тут. *(Захлопує корзину)*. Зав'ялуй вірьовки, мерщій.

Тьотя Сима. Матінко. А флакон же в кімнаті лишився, під подушкою. Ану, як хто добереться. *(Поспішає в свою кімнату)*.

Степан. Зав'язати, громадянко, недовго, а тільки тепер розрахунок, конешно, інший.

Дзвінок.

VI

Кривцова. Так і єсть! За речами. Мерщій зав'ялуй, я скажу, що це... *(Дзвінок повторюється)*. Не відчиняй! Або ні, відчини. Ні, не відчиняй!

Степан впускає Данильченка.

Кривцова. Так і єсть! Військовий! Пропала...

Данильченко (*видимо збуджений, поспішає просто до Кривцової*). Пробачте, сюди недавно увійшла одна громадянка... мені її неодмінно треба бачити.

Кривцова (*в розпачі*). Це непорозуміння... Йй-богу... цілком випадково. Я навіть не хотіла брати, товаришу майоре,— я зараз же поверну ваші речі.

Данильченко. Та які речі. Навіщо мені ваші речі? Я шукаю мою дружину.

Кривцова (*полегшено зітхає*). Тільки й клопоту! То так би й казали одразу...

Видно, як з дверей виштовхують тьотю Симу, яка опинається й не хоче йти.

Тьотя Сима (*спотикається на східцях*). Здрастуйте, товариш Данильченко.

Данильченко. Галя у вас?

Тьотя Сима. Та нічого подібного.

Данильченко. А як же мені сказали, що до вас пішла.

Кривцова (*Степанові*). Зав'язав? (*Ладнає капелюшок і сукню*). Ну, то бери. Ідемо.

Степан. Та дозвольте, громадянку. Хіба ж це можливо — не встигли приїхати, як зараз же назад. Менш як за дві літри не повезу. (*Сідає і, не кваплячись згортає цигарку*).

Кривцова. Та ти ошалів, безсовісний! Та де ж я візьму два літри? Адже ж мені треба зараз же, негайно, спішно. Бога ти не боїшся, грабіжнику. Цілий день маюсь, маюсь, місця живого немає, все болить.

Данильченко. Та в чому справа, громадянку? Вам кудись їхати треба?

Кривцова. Речі одвезти на дачу, в Погремушкіно,— два літри, розбійник, править.

Степан. Ще дешево прошу: вчора цілий день мордувався — легко сказати, і на теліжці, і на вокзалі, і на поїзді — аж потом очі позаливало.

Данильченко. Та давайте я вам одвезу, у мене тут машина на вулиці і шофер — миттю приставить, ви йому тільки скажіть, куди везти.

Кривцова (*в захваті*). Та чого ж краще, спасибі, голубчику, просто життя повернули!

Данильченко. Ну, то й чудово. (*Міцним рухом*

руки суне корзину до виходу). Гей, дядьку, поклич там внизу мого шофера! (Миттю виштовхує речі з дверей).

Степан. Та як же це раптом виходить? Кривдно це виходить, одначе. (Проте йде, чухаючи потилицю).

Данильченко. Ну, ну, просторікуй. Ходімте, мадам, я сам скажу шоферові. (Виходить на площадку, звідки зараз же чути його могутній баритон) Кузнецов, де ти! Іди, брате, сюди!

Тьотя Сима. Ой, мамочки, оглушив, на тім боці чути!

Знизу відповідає веселий сигнал машини.

Тоня (вибігає з своєї кімнати). Що таке? Тьотю Симо! Кривцова. Оце мужчина! Богатир, герой. (Вибігає за Данильченком).

Тьотя Сима. А жінки піймати не може.

Тарталюк (вистрибує без піджака з-за рогу). Що тут таке! Що за шум?

Тьотя Сима (єхидно). Не знаю. Здається, якась ревізія. По квартирах ходять.

Тарталюк. Не може бути! Де! Звідки! (Моментально зникає).

Тьотя Сима (стиха сміється). Провалився, як чорт від ладану. Еге, не вадило б тебе прочесати в твоїй берлозі. Мабуть, самих черевиків десять пар.

VII

У відхилені парадні двері входить Сусана. Вона поспішає і видимо стурбована.

Сусана. Добридень, тьотю Симо.

Тьотя Сима. Добридень, феє. Знайшлась?

Сусана. Дома Юрій Михайлович? Тонечко, здрастуй. (Вказує на двері) Дома?

Тьотя Сима. Немає, поїхав, полетів. Як узнав, що ти по картоплю поїхала, так одразу й вирішив — немає тепер мені місця на землі, лечу за хмари.

Сусана. По яку картоплю? Немає в мене ніякої картоплі.

Тьотя Сима (розсудливо). Ну, і зле. Будеш, значить, взимку голодна, як стрекоза.

Тоня *(регоче)*.

Сусана. Нічого не розумію. Куди полетів?

Тьотя Сима. Докладно не визначив. В рідний край, каже, куди журавлі летять.

Тоня *(втручається)*. Тьотю, ідіть в кімнату — там Галя сама. Ви тільки плутаєте.

Тьотя Сима *(виходить, бурмочучи)*. Де вже мені в таких тонкощах розібратись.

Сусана *(бере Тоню за руку)*. Тонечко, люба, що таке? Невже він справді поїхав? І навіщо я написала йому цю записку.

Тоня *(строго)*. Удруге будете розумнішою. Таку людину втратили. Самі ж написали — нам, мовляв, треба розлучитись.

Сусана. Він показував тобі записку?

Тоня. Звичайно, показував.

Сусана. Але що ж робити! Якщо він не вірить мені, Тоню. Якщо він думає, що я...

Тоня. Але ж ви самі пишете, що знаєте дещо про китайський флакон.

Сусана. Знати — це не значить вкрати.

Тоня. Так, але ви не смієте мовчати про це. Ви повинні сказати, щоб зняти підозру з інших.

Тьотя Сима *(вибігає перелякана з своєї кімнати)*. Тоню, нещастя, Галя заснула!

Тоня *(спокійно)*. Ну й хвалити бога, нехай відпочине.

Тьотя Сима. Як відпочине, якщо скоро дві години, а їй треба до шевця. *(Про себе)*. Таки добралась до флакона, нюхнула...

Тоня *(так само)*. Ну, то розбудіть її.

Тьотя Сима. Та не прокидається, будила. *(Знову йде до себе)*.

Тоня. Що це за морока шодня! Чужі речі, Галині черевіки, а тут ще вас мири з Очеретом — шукай тепер вітра в полі, коли він полетів. Та ще й флакон китайський зник.

Сусана *(в розпачі)*. І тепер він напевно на мене подумає!

Тоня. Та чому ж саме на вас неодмінно?

Сусана. Тому, що я була в нього вчора надвечір... і... і флакон тоді був. Хіба я знала про це... Чи ж написала б я тоді цю дурну записку... Господи, адже ж я його... *(Затуляє обличчя руками)*.

Тоня. От іще клопіт з цими закоханими. (*Обіймає Сусану*). Ну чого ви плачете? Він вас любить без пам'яті. Так і сказав, відлітаючи.

Сусана. Тонечко, Чижик мій любий! Невже це правда! Як він тобі сказав? Коли? Так і сказав, що кохає?

Тьотя Сима (*з дверей*). Та йди ж бо скоріше, нічого не може подіяти! Спить!

Тоня. Йду. (*Сусані*). Як сказав? Ну, я в цих термінах любовних не розбираюсь. Я ж неповнолітня. (*Тікає*).

VIII

Сусана. Ах, якби він був тут. Як би я його кохала, не питаючи, не вагаючись, не вимагаючи.. (*Задумалась*).

З-за рогу виходить Тарталюк.

Тарталюк. Яке щастя! Нарешті я вас бачу, прегарна Сусано.

Сусана (*відсуваючись*). Ви? Дайте мені спокій. (*Повертається і йде до виходу*).

Тарталюк (*заступаючи їй дорогу*). Лише два слова, дорога Сусано.

Сусана. Не смійте називати мене «дорога». Чого вам від мене треба?

Тарталюк. Лише два слова, від яких залежить моє життя. Ви ж бо знаєте, як я вас кохаю.

Сусана (*з презирством*). Невже ви думаєте, що я буду вас слухати тільки тому, що ви загородили мені дорогу? Пустіть мене, або я покличу на допомогу.

Тарталюк (*злісно*). Покликати недовго, але як би не розкаяться. Говорити про любов — це нікому не заборонено. Інша річ ходити вночі до молодих людей і, виходячи, залишати їх сплячими.

Сусана (*спалахнувши*). Негідник!

Тарталюк. Або брати в чужій квартирі китайські речі, нібито для змалювання узорів, а ці речі потім опиняються в комісіонах.

Сусана. Ви знайшли мою записку! Яка низькість!

Тарталюк. І поміркуйте самі — чи варто ризикувати з-за якоїсь тисячі карбованців, коли закоханий в вас громадянин пропонує вам тисячі чудових речей.

Сусана. Замовчіть, або я покличу сусідів.

Т а р т а л ю к. Шовкові одрізи, модельні туфлі, панчо-
хи, трикотаж.

С у с а н а. Пустіть мене.

Т а р т а л ю к (*захоплюючись*). Цукор рафінад, порт-
вейн, шоколад і багато-багато іншого.

С у с а н а. Ви просто дурень, і навіть дурніший, аніж
я гадала. (*Рішуче відштовхує його і йде до дверей*).

Т а р т а л ю к. Ба ні, вибачте, я не дурень. Через де-
кілька днів ваша записка буде у вашого сонного коханця.
Сподіваюся, що вона його збудить.

С у с а н а. Низький негідник!

Т а р т а л ю к. Добре. Я почекаю, поки він повернеться.
Отже, ви маєте час подумати. Там є цікаві місця, в цій
записці — згадайте. Тимчасом. (*Зникає за рогом*).

С у с а н а (*біжить за ним, але спиняється на півдо-
розі*). Що ж робити... що робити?..

ІХ

Входить Д а н и л ь ч е н к о, жвавій і енергійний.

Д а н и л ь ч е н к о. Ну, все гаразд. Відправили ма-
шу з речами як не треба краще. Кузнецов довезе. (*Зачи-
няє двері*). Добридень, товаришко. Ось тільки з цим спир-
тогенератором рукатим затримались — ніяк не відчеплю-
вався. Довелось-таки півлітра дати — справжня малоліт-
ражка. А де ж хазяйка? Гей, хто тут! Агов! (*Про себе*).
Нарешті впіймав.

Т ь о т я С и м а (*виходить з кімнати*). Змилуйся, лю-
бий,— оглушив зовсім.

Д а н и л ь ч е н к о (*весело*). Ну, давайте її, годі хо-
вати! Скажіть, нехай виходить, хоч боса.

Т ь о т я С и м а. Та бог з вами, голубе,— немає її у
нас.

Т о н я (*виходить, причинивши двері*). Та справді-бо,
майоре, немає. Вам здалося.

Д а н и л ь ч е н к о. Ну, досить жартів — розіграли й
баста. Он же капелюшок її на гвіздочку.

Тьотя Сима й Тоня переглядаються.

Т о н я. Ну що з вами поробиш, ніяк не запевниш.
По-перше, в нас її немає — вранці дійсно була.

Тьотя Сима. Тоді й капелюшок забула.

Сусана (*тимчасом дивиться крізь тріхи відхилені двері в Симину кімнату*). Тьотю Симо, хто це у вас на ліжку спить?

Данильченко. Ага! І тепер будете заперечувати? (*Іде до дверей і розчиняє їх навстіж*).

Музика китайських дзвіночків. В просвіті дверей, як в рамі, видно всю позолочену сонцем невеличку ошатну кімнату. Просто проти дверей, на блакитній ковдрі ліжка спокійно спляча Галя.

Пауза.

Сусана. Як гарно.

Данильченко тихо входить по східцях в кімнату. Видно, як він нахилиється й цілує Галю.

Сусана (*тихо причиняє двері*). Казка...

Тьотя Сима (*накидається на Сусану*). Просили тебе дивитись і говорити! Ми тут два дні брешемо, ховаємо, а вона — на тобі: «Хто це у вас на ліжку».

Тоня. Та годі-бо, тьотю, — і добре, що сказала — принаймні тепер порозуміються.

Тьотя Сима. Гм. Нехай раніш добудиться. (*Мацає під косинкою флакон*). Піти поставити на місце, поки нікого немає.

Сусана (*помітивши флакон, що блиснув*). Що це у вас, тьотю Симо? (*Хапає флакон*). Боже мій! Китайський флакон! Так це ви його взяли? Ну! Та ще й ховаєте.

Тоня. Та не може бути! Та ви знаєте, що через цю пропажу Очерет полетів?

Тьотя Сима (*злякана*). Та звідки я знала... Треба було спитати, я б сказала. Прибирала в кімнаті — взяла почистити.

Х

Відчиняються двері і виходить Данильченко, ведучи за руку сяючу, але замішану Галю.

Данильченко (*весело*). Знайомтесь, товариші. Спляча красуня, аж досі очі протирає.

Галя. І як я могла заснути — і думки не зберу. (*Зітхає*). І туплі проспала.

Данильченко. І добре зробила. Принаймні знайшов тебе сонну.

Сусана (*про себе*). А я загубила сонного.

Галля (*оглядаючи капелюшок*). Ну, то ходім мерщій за туфлями, любий.

Данильченко. Звичайно, ходім, не пропадать же взуттю.

Галля (*зітхаючи*). А все ж таки жаль... що не зустріла тебе в завітних туфлях...

Данильченко. Це вже моя провина, серденько, що невірнo тебе навчив. То були туфлі воєнних років — і ти їх чесно стоптала. А мир треба зустрічати в новому взутті,— ми його всі заслужили.

Дзвінок.

Тоня. Що там іще? (*Біжить відчиняти і вертається з телеграмою*). Знову телеграма. Від Ракитіна. Мені.

Сусана. Та читай-бо скоріше. Що таке?

Тоня. Ах! (*Читає*). «Якщо приїде Кривцова, скажи флакон взято тимчасово наукової мети крапка цілую привіт Сими Ракитін». Хвалити бога! Тепер все ясно.

Тьотя Симе. Крім одного. Як він потрапив до комісіону.

Тоня. І це взнаю.

Сусана. А Юрія нема, і я мушу мовчати.

Музика китайських дзвоників.

Завіса

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Минув тиждень. Перед нами знову той самий кабінет Ракитіна-Очере-
рета, в якому почалась ця історія з китайським флаконом.
В кімнаті цілковитий порядок, ранкове сонце заливає її святковим
світлом.

Тьотя Сима мирно дрімає, пригрівшись в куточку килимки.

I

Дзвінок.

Тьотя Сима йде відчинити і впускає доктора Макова.

Маков. Як! І досі немає? То коли ж вона, до речі,
повернеться?

Тьотя Сима. Щодня чекаємо — як поїхала в не-
ділю за речами, другий тиждень немає.

Маков. Жаль, дуже жаль. Мені, до речі, неодмінно
треба її бачити.

Входить доктор Воробйов.

Воробйов. Вибачте, двері були відчинені, і я...

Маков. Як! Це знову ви! Та доки ж ви будете за
мною ганятись?

Воробйов (*з щирою радістю*). Дорогий Захар
Ілліч! Якби ви знали, який я радий вас бачити. (*Енергій-
но тисне йому руки*).

Маков. Гм. Дивна, до речі, заява... Температура,
сподіваюсь, нормальна?

Воробйов (*в захопленні*). Не знаю, дорогий вчи-
телю, не знаю. Можливо, що й підвищена. Зате інтелект
і вища нервова діяльність у повному розквіті. Тільки те-
пер я переконався, наскільки ви мали рацію.

Маков (*спантеличений*). Та про що ви, до речі, говорите?

Воробйов. Та про те ж саме, про китайський флакон. Як тільки я одержав від шановної громадянки паке- тик з цим порошком...

Маков (*накидається на тьотю Симу*). Як! Чого ж ви, до речі, брехали, що дали лише мені одному?

Тьотя Сима. Я вам нічого не обіцяла. Це справа наукова. Отже, для загальної користі.

Воробйов. Ну, звичайно— тим більш, що я го- товий признати ваш цілковитий пріоритет в цій справі.

Маков (*задоволений*). Гм. Я з задоволенням бачу, що ваші, гм, думки значно прояснилися.

Воробйов. Ви хотіли мене вшпигнути, а між тим це реальний факт. Такий вплив цього чудесного препа- рату. Як тільки я...

Маков (*схвильований*). Ага. Нарешті ви перекона- лися. Хто тепер фармацевт, і хто китайський мудрець?

Воробйов. Ваш прогноз геніальний. Я особисто спробував на собі силу цього складу. Ще ніколи я не мис- лив з такою абсолютною ясністю.

Маков. І так об'єктивно.

Воробйов. Цілком вірно. Зникає все марне, дрібне, егоїстичне. Я з дивуванням згадую — невже я міг з вами сперечатись, трохи не сваритись.

Маков (*беручи й тиснувши його руки*). І справді! Не- наче наука не однаково дорога нам обом.

Воробйов. Ми будемо працювати спільно, але ця праця носитиме ваше ім'я.

Маков. Ні, ні. Вам належить першенство. Ви прочи- тали китайський напис.

Воробйов. Як учень, якого ви просвітили.

Маков. Ми працювали обидва для людства.

Воробйов. Для радянської науки.

Маков. Ходім. Я покажу вам свої висновки.

Воробйов. Я не знаю, як вам дякувати.

Маков. Подякуємо, до речі, Ракітіну і цій ласкавій дамі, яка нам допомогла.

Воробйов (*Симі*). Так, так. За мною сервіз до кави.

Маков. А за мною срібний кав'ярник. В мене, до речі, є. До побачення.

Тьотя Сима (*у захваті*). Ну, подумайте! Ну, по- думайте! От так чудесний флакон. Але, скажіть, будь

ласка, в чому ж його секрет? Невже від нього люди робляться розумнішими чи кращими?

Маков. Звичайно, ні. Флакон тільки допомагає пізнати справжню суть людей.

Воробйов. Подібно проявителю, який викликає на платівці вже готове зображення. *(Обидва виходять).*

•

Входить радісно збуджена Тоня.

Тоня. Ну, нарешті, я взяла всю правду про китайський флакон.

Тьотя Сима. Що ти брешеш! Що ти могла взнати? *(Про себе).* Невже про моїх докторів?

Тоня. Все. Тобто майже все. Найголовніше.

Тьотя Сима. Ну, тоді нічого.

Тоня. Як нічого! Виявляється, що флакон у Ракитіна взяла все ж таки Сусана.

Тьотя Сима. Я ж говорила. Ну, подумайте! От тобі і фея.

Тоня. Як вам не соромно. В них ставлять п'єсу з китайського життя, то вона й хотіла змалювати китайський узор і літери. Флакон цей багато хто бачив, та вона й сама не крилася, що взяла у Ракитіна.

Тьотя Сима. Значить, в неї самої хтось вкрав?

Тоня. Ну, зрозуміло. Насилу второпали.

Тьотя Сима. Та коли ж це, помилуй бог, вкрали? Чого ж вона нічого не сказала? Не один же, мабуть, флакон потягли. І як це сусіди не чули?

Тоня. Ось тут і починається найбільш загадкове. Флакон у неї украли вдень, в театрі, коли вона вартувала.

Тьотя Сима. Як, на вартуванні? То чого ж вона дивилася? Добре мені вартування, нічого казати.

Тоня. Втім-то й справа. Я ж кажу, загадкова історія. Не могла ж вона не бачити, хто ходив повз самого її носа. Скільки її не допитували — мовчить.

Тьотя Сима. Матінко! Та вона заснула — от тобі й уся загадка.

Тоня. Перехрестіться. Вдень та ще на вартуванні. Та її б з роботи звільнили за таке діло. Це тільки ви спите цілий день.

Стукіт у двері.

Тарталюк (з'являється на порозі передпокою). Дозвольте. Вам телеграма. Антоніні Чижик.

Тоня. Мені? (Вихоплює телеграму).

Тьотя Сима. Заснула б і ти з китайським флаконом. Не знає науки, а ще метикує.

Тоня. Очерет їде. Зараз буде тут. (Строго Тарталюкові). А чому телеграма розпечатана? Як ви сміли її читати?

Тарталюк. А чому б не прочитати. Може, я товариша Очерета більше за вас чекаю. (Зникає).

Дзвінок.

III

Тоня. Це він! (Біжить до дверей, за якими чути голос Тарталюка і Сусани).

Сусана (в дверях, Тарталюкові). Чи не зарано ви зраділи, дивіться не прорахуйтеся. (Входить і зачиняє двері). Тоню, голубко, тьотю Симо. Ви теж одержали телеграму? Юрій Михайлович мусить зараз приїхати. Правда?

Тоня. Слушайте, Сусано. Як це все ж таки сталося?

Сусана (не розуміє). Що сталося?

Тоня. Що у вас флакон украли на вартуванні.

Сусана (гостро). Не твоє діло. Ніхто не крав... я сама.

Тоня. Що сама? А може... може й справді ви тоді заснули несподівано на вартуванні — ось як тьотя Сима.

Тьотя Сима (ображено). При чому тут тьотя Сима. Заснути кожний може.

Сусана (все більш нервуючись). Дайте мені спокій. Яке вам діло до цього. Цілий місяць розпити, підозри, трохи не суд. Ну, я вкрала, я,— тільки не чіпляйтесь, прошу, до мене! (Сідає до столу й плаче).

Тоня (кидається до неї). Ну, що це ви, Сусано, любя, я ж не хотіла вас образити... Ну, годі-бо, заспокойтесь, голубко.

Сусана (втираючи очі). Якесь прокляття з цим флаконом. Наче всі змовились огудити, знеславити, зганьбити... (Здрігається, озирнувшись на двері). І коли ж! Коли я з такою чистою радістю поспішала йому назустріч.

Тоня. Годі ж бо, заспокойтесь, ви ж знаєте, як я вас люблю.

Сусана. Я хочу його зустріти. Я поїду на аеродром. Якщо я розминусь з ним, скажи, що я приходила.

Тоня. Добре, добре, скажу, не хвилюйтесь.

Сусана виходить.

Тоня. Бідна дівчина... І треба ж їй було брати цей капосний флакон.

Тьотя Сима (*в тон*). І нюхати.

Тоня. Як нюхати? Що ви верзете. Спросоння, чи що?

Тьотя Сима. Еге, спросоння. Я не Сусана й не Галя, і флакона не нюхала.

Тоня. Ат, що з вами говорити. (*Виходить*).

Тьотя Сима (*сама*). Хе-хе-хе. Молоде пиво, аби шум. А немає того, щоб по суті, з наукової точки зору— що там, мовляв, всередині, під золотим узором. Аналіз зробити.

IV

Дзвінок. І зараз же по тому чути голоси Тоні, Галі й Данильченка, які входять в кімнату. Галя в військовій формі, в захисній гімнастборці й спідниці.

Галя. Здрастуйте, тьотю Симо, як ся маєте?

Данильченко. Добридень, тьотю Симо.

Тьотя Сима. Свят, свят, свят! Чого це ти солдатиком вирядилась!

Галя. Іду, тьотю Симо, на фронт. З Сергієм, медсеestroю.

Тьотя Сима. Як на фронт! Чи в розумі ти, дівко?

Данильченко. Нічого не міг подіяти — ніякі тормоси не допомагають. В неї ж завжди отак — що здумає, не відстане.

Тоня (*усміхаючись*). І справді, нема на вас спину. То мирні туфлі, то раптом — военні чоботи.

Галя (*усміхаючись*). Це все твій флакон винуватий, Тоню.

Тоня (*здивовано*). Який флакон?

Галя. Золотий такий, ніби китайський. Пам'ятаєте, як я у вас задрімала тоді в кімнаті, від Сергійка ховаючись?

Тоня. Ну?

Галля. Нудно було сидіти, стала я по кутках нишпорити. Бачу, флакон якийсь розкішний. Думаю, парфуми— понюхала. І так мені раптом спати захотілося, не згадаю вже як і заснула.

Тьотя Сима (*переконано*). Будьте певні.

Тоня. То при чому ж тут їхати?

Галля. І так мені легко стало після цього сну, неначе дим з голови вийшов. Думаю — яка ж я була дурненька, від мужа ховаючись. Чи правда, Сергійку?

Данильченко (*ніжно ворушачи її волосся*). Єсть, була дурненька, Галю.

Галля. І ще почала думати — ось я Сергійка чекала, як сонечка, як вісника миру. А що я сама в цей час робила? Чи заслужила я цей мир, коли він прийде?

Тьотя Сима (*бурмоче*). Були б діти, не вигадувала б.

Галля. І вирішила я їхати на фронт. Правда, Сергійку?

Данильченко (*як і раніш*). Правда то правда, тільки голівка надто гаряча. Не вадило б компрес холодний. (*Набик, впівголоса*). Ви думаєте, я її на фронт пушу? Хватить з неї армійського госпіталю.

Галля (*сміючись*). І питати тебе не буду.

Тоня (*обіймає Галю*). Ах, ти, солдатик мій любий. Та невже ж це флакон такий чарівний. Мамочки! А що, коли й Сусана його нюхала на вартуванні?

Тьотя Сима (*грубим голосом*). Факт.

Данильченко. Факт, чи не факт, а сьогодні їдемо. От і прийшли до вас попрощатись.

Тоня. То як же це раптом... Та я зареву зараз, їй-бо!

Тьотя Сима (*схоплюється*). А я сиджу! Зачекайте, я зараз кави зварю. В мене є молота — аромат, пух. Доктор один подарував.

Тоня. Який це ще доктор? Дивіться.

Данильченко. Ні, спасибі, немає часу. Ми й так поспішаємо. Шкода ось, що товариша Очерета немає. Хороший хлопець, душевний.

Тоня (*жваво*). То він же сьогодні приїздить. Зачекайте.

Данильченко (*дивиться на свій годинник*). Не виходить, люба Тоню. В нас ще сила справ. А часу в об-

різ. Краще вже він хай забіжить на хвилинку. Ми в дві години рушаємо — точно.

Г а л я (*виструнчившись і віддаючи честь*). В чотирнадцять ноль-ноль.

Д а н и л ь ч е н к о. Вірно, Галю, привчайся. Ну, до побачення, друзі. (*Цілує Тоню, яка троху пручається*). Тьотю Симо...

Г а л я. До побачення. (*Цілує обох*).

Т о н я. До побачення, щасливо!

Т ь о т я С и м а. Вертайтесь скоріше!

Всі виходять в передпокій.

V

Кімната порожня. З-за портьєри обережно виглядає Тарталюк

Т а р т а л ю к (*входить в кімнату, озирається*). Погано. Якщо всі знають, що вона взяла флакон, записка втрачає половину ціни. (*Думає*). Всі, та не Очерет, а це ж головне. І, нарешті, важливо не що, а як. «Дорогий Боря» і таке інше.

Дзвінок. Шум і голоси в передпокої.

Ага. Здається, приїхав. Значить, можна спробувати. Рискнем.

Зникає за портьєрою.

Входять Очерет, Тьотя Сима і Тоня, що несе чемодан.

Очерет. Ну, здоровенькі, здоровенькі, друзі! (*Обіймає й цілує Тоню, та пручається*).

Т о н я. Відчепіться. Ви вже здоровкались.

Очерет. То на порозі, а це, як кажуть люди, «драстуйте у хаті». А це... (*Знову хапає дівчину, яка вже по-справжньому відбивається*). Ну, як знаєте. Я хотів вас поцілувати від Ракитіна — не хочете, не треба.

Т о н я. Ні, ні, від Ракитіна хочу. (*Набравши соромливого й лагідного вигляду, підставляє щоку для поцілунку*).

Очерет (*з такою ж скромністю цілує дівчину*). Маєте. Розпишіться.

Тоня (*забувши про свою гречність, рвучко кидається на шю Очеретові*). Ви його бачили? Як його здоров'я? Що він казав?

Очерет (*голублячи її голову*). Так, так, Чижик, все дуже добре. Він уже зовсім здоровий і скоро приїде. Питався про тебе, поцілуйте, говорить, милу Тоню,— гарна вона дівчинка!

Тоня (*крізь сльози*). Так і сказав? Ви не брешете?

Очерет. Навіщо мені брехати. Тільки,— говорить,— вона дурненька — їй вчитись треба, а не закохуватись в акторів, та ще сорокалітніх.

Тьотя Сима. Оце правда. За це спасибі Борису Андрійовичу.

Тоня. Багато ви тямите. І зовсім брехня. Ракитін так не скаже. І йому зовсім 35 літ, а не 40.

Очерет. Аж поки, каже, театральної школи не скінчить, нехай мені й на очі не показується. Ну, пусти, Тоню, треба розпакуватись з дороги.

Береться за чемодан.

Тоня (*стрибаючи поряд*). Ви йому говорили про флакон і про те, як на нього вигадували? До речі,— він же знайшовся — це тьотя Сима його потягла, я вам зараз принесу. (*Вихорем вилітає з кімнати*).

Тьотя Сима. І зовсім брехня. Я тільки брала по-чистити.

Очерет (*пораючись*). А не нюхали?

Тьотя Сима (*сплеснувши руками*). А ви вже знаєте!

Очерет. Я все знаю.

Тьотя Сима. Це ви в Сусани спитайте, вона нюхала.

Тоня (*вбігає з флаконом*). Ось він. Сховайте, а то він, говорять, якийсь вредний. Сусана через нього вже десять разів рюмсала.

Очерет (*випростується і з видимим хвилюванням бере в руку флакон*). Китайський флакон... Яка мудра таємниця, яке дивне чарування сховане під цим золотим узором. (*Підносить флакон до обличчя*).

Тьотя Сима (*злякано*). Не нюхайте.

Очерет (*усміхаючись*). Не турбуйтеся. Я вже бачив чудовий сон, але тепер хочу, щоб він повторився увіч. (*Ставить флакон на стіл і підходить до Тоні*). Ну, що ж

Сусана? Чому ти нічого не говориш про неї? (*Тьотя Сима виходить*).

Тоня. Ні, вже краще ви самі побалакайте з нею, а в мене й слів таких немає. Ви ж самі кажете, що мені ще рано про любов. На аеродром поїхала — вас зустрічати.

Очерет. Та що ти кажеш! А в мене таке безладдя. (*Квапливо прибирає речі*). А це тобі, Чижик, цукерки, шоколад — дзюбай. А це тьоті Сими справжня англійська кава. А це теж тобі, від Ракитіна.

Дзвінок.

Тоня. Спасибі. А ось і вона.

VI

Сусана (*входить*). Тонечко, люба. Ах! Добридень, Юрію Михайловичу... От несподівано.

Тоня. Так... страшенно несподівано.

Очерет. Добридень, Сусано. (*Тисне їй руку*). Як ся маєте?

Сусана. Спасибі, добре. А ви?

Очерет. Нічого собі. Не спиться тільки чогось. Безсонниця.

Тоня. А в Сусани навпаки... сонливість. Навіть вдень спить.

Сусана. Що ти вигадуєш... дурниці.

Тоня. Ну, я вже не знаю — розбирайтесь самі, а мені немає часу. (*Йде до дверей*).

Сусана (*ловить її за руку*). Постривай, куди ти біжиш? Мені треба тобі щось сказати.

Тоня. Ну, кажіть, тільки мерщій.

Сусана. Вибачте, Юрію Михайловичу. (*Шепче на вухо Тоні*). Ти розумієш... не можу ж я...

Тоня. Ну, так і скажіть. Юрію Михайловичу, вона дуже шкодує, що...

Сусана. Ти з глузду з'їхала. (*Затуляє їй рота рукою*).

Тоня. Ну, а не можна говорити, то прощайте.

Сусана (*затримує її*). Тонечко, люба. (*Цілує її*).

Тоня. Не підлизуйтесь.

Очерет (*тягне до себе Тоню*). Тонечко, люба. (*Шепче їй на вухо*). Я ж казав тобі тоді.

Тоня (*суворо*). Я не розумію. Говоріть самі.

О черет. Ну-бо, Тоню. (*Цілує її*).

Тоня. Не підлизуйтесь.

Сусана. Тоню, на одну хвилинку. Пробачте, Юрію Михайловичу. (*Тягне її до себе*). Я піду, а ти скажи, що я... (*Шепче*). Ну ж бо, Тоню. (*Цілує*).

О черет (*тягне Тоню за другу руку*). Я ще не скінчив. Мені ж незручно, просто совісно. (*Цілує*).

Обоє не випускають Тониних рук і шепочуть їй з двох боків.

Тоня. А, ну вас! (*Несподівано вислизає, від чого призначені Тоні поцілунок дістаються Сусані і Очеретові*).

Тоня (*убігаючи*). Давно б отак.

Сусана. Любий... чи простиш ти мені всі мої примхи?

О черет (*цілує її*). Я сам винуватий ще більше. Вже сидючи в літаку і згадуючи свій сон, я зрозумів, що був неправий. Якщо в цьому флаконі і є якась таємниця...

Дзигарі грають свою мелодію.

Сусана. Не треба. Я хочу забути про це.

О черет. О, ні. Я збагнув цю таємницю. В цьому чудесному флаконі живе така сама сила, як та, що чарує нас в поезії. І він, як і вона, прояснює думки, перевіряє, зважає почуття. Зникає все випадкове марне, а все правдиве виникає з новою силою. І тоді я зрозумів, як міцно я тебе покохав і які нікчемні та дурні були всі мої вагання і ревності.

Сусана. Любий. Яке щастя бути так любимою. (*Горнеться до нього*).

О черет. І цьому щастю навчила мене ти.

Сусана (*раптом, відхитуючись*). Але ж... але ж... флакон... взяла все ж таки я.

О черет (*спокійно*). Справді? А для чого?

Сусана (*тихо*). Змалювати узор.

О черет. І, напевно, понюхала, заснула, а в тебе його украли сонної?

Сусана. Звідки ти знаєш?

О черет. А хіба неправда?

Сусана (*тихо*). Правда... (*Схиляє голову йому на груди*).

Тоня (*вбігає*). Ах, вибачте. (*Очерет і Сусана відхитуються одне від одного*). Я зовсім забула. Приходив Данильченко прощатись. Просив, щоб ви зайшли. Вони сьогодні їдуть в дві години. А зараз уже пів на другу.

О черет. Та невже! Треба піти, неодмінно. Сусано, радість моя, зажди хвилинку, я миттю. Пообідаємо разом, поговоримо. Я вина привіз, закусок, тьотя Сима кави нам зварить. *(Одягається)*. За чверть години я буду. До побачення. *(Цілує її)*.

Сусана *(замішана)*. Вертайся мерщій.

О черет *(виходить)*.

Тоня. Здорово! Значить, все гаразд?

Сусана *(замість відповіді обнімає її цілує Тоню)*.

Тоня. Та що це за кара божа! Цілий день цілуються.

Сусана. Ах, Тоню, який він хороший!

Тоня *(захищаючись рукою від поцілунків)*. Вірю, вірю, не показуйте. Якщо вам щось буде потрібне, спитайте тьотю Симу. А мені треба в крамницю на хвилинку. *(Вибігає)*.

VII

Сусана *(сама)*. Яке повне щастя! Зникли всі страхи, вагання, тривоги. Він знає про мене все — немає чого більш соромитись, боятись. *(Порається, відкриває пляшки з вином і пакунки з закусками, ладнає невеличкий круглий стіл)*. А де ж тарілки, ложки? І добре б скатертину на стіл. Напевно, в тьоті Сими є. *(Іде в передпокій і за хвилину вертається з скатертиною і посудом. Накриває стіл, ставить закуски, вино, келихи)*. А ножів і виделок не взяла. *(Знову біжить в передпокій)*.

З-за порт'єри з'являється Тарталюк з ущерт' набитим портфелем в руках. Побачивши накритий стіл, він схвально крикає і входить в кімнату.

Тарталюк. Квітник вабить зір і ніс, і працююча бджола може збирати свої пайки. *(Кладає портфель на столик в кутку, а сам сідає в крісло і наливає собі келих вина. Сидить собі, розкинувшись і припиваючи вино)*.

Сусана *(вбігає жвава з оберемком ножів і виделок в руках)*. Ну ось, здається... *(Бачить Тарталюка і, скрикнувши, впускає на підлогу ножі й виделки)*. Ах!

Тарталюк *(не змінюючи пози)*. Уви і ах — сказав монах.

Сусана *(піднявши те, що впало)*. Чого вам тут треба? Зараз же забирайтесь геть!

Тарталюк *(наче й не він)*. Це не ваша кімната.

Сусана. Забирайтесь геть, поки не прийшов Юрій Михайлович.

Тарталюк. А це вже й зовсім нелогічно. Я іменно й хочу, щоб він прийшов.

Сусана. І викинув вас за двері.

Тарталюк. Чому ж мене? Можливо, що, прочитавши відому вам записку, яку я хочу йому показати, він попросить вийти когось іншого. *(Присьорбує вино)*.

Сусана. Ви жалюгідний дурень. Ваша записка нікому не потрібна. Очерет знає, що я брала флакон.

Тарталюк. Але він не знає, що ви *(дістає записку)* перебували в ніжних стосунках з Ракитіним.

Сусана. Негідник! Ви брешете!

Тарталюк. Можливо, можливо. Але якщо пишуть чоловікові «Дорогий Боря» і «твоя Сусана», то це вже дещо означає.

Сусана. Яка підла брехня! Очерет мені вірить і кохає.

Тарталюк. Гм. То більш неприємно порушувати цю ідилію, як сказав монтер, вимикаючи світло на іменинах. Мовляв, заплатіть раніше по рахунку, а тоді вже веселіться.

Сусана. Мерзотник! Шантажист!

Тарталюк *(підводячись)*. Тільки ваш поклонник, дорога. І досить вам лише побажати *(бере її за руку)*, щоб усе моє життя...

Сусана *(вириваючи руку)*. Забирайтесь геть, підла гадина! Добре. Покажіть йому цю записку. *(Важко дихає, приклавши руки до грудей)*. Але тоді стережіться!

Тарталюк *(сідає на канапу)*. Дивіться, не дуже сподівайтесь. Надто вже усяких сумнівів, підозрінь, испытань та іншої канітелі. Все це шкідливе *(бере зі столу китайський флакон і крутить його, граючись, в руках)* для любові. Досить хоч би й цього флакона, щоб викликати небезпечні для вас *(відкриває пробку)* підозріння. Адже ж все-таки невідомо *(нюхає)*, куди ви... *(Валиться на канапу й засинає)*.

Сусана. Ах! Який жах! Що ж тепер з ним робити? *(Підіймає флакон, закриває й ставить на місце)*. Так... а записка? Ось вона. *(Бере з канапи записку, читає і хоче розірвати)*. Ні. Нехай залишається. Я покажу її Юрію.

VIII

Гучний дзвінок.

— Боже мій! Хтось іде... (*Метушиться*). Що ж з ним робити? (*Хапає з іншого столу скатертину і накидає її на Тарталюка*).

Тієї ж хвилини входять Очерет, Кривцова, Тоня і тьотя Сима. З-за дверей нерішуче виглядає Степан.

Очерет. Завітайте, Варваро Михайлівно, будь ласка! Тоню, тьотю Симо, прошу. Давно я вас не бачив, Варваро Михайлівно. Знайомтесь — моя наречена Сусана.

Кривцова (*вітається з Сусаною*). Оце добре, що наречена. Щиро вітаю. І яка красуня — я тоді її не розгледіла як слід, коли приїхала. (*Сідає в крісло*). Ху. Втомилася.

Очерет. Ну, то як же ваші справи? Чи всі свої речі знайшли? Я ж від'їжджав, не знаю.

Кривцова. Та бог з ними, з речами. Рада, що з ними розв'язалася. Хоч на дачі пожила спокійно п'ять днів, відпочила.

Тьотя Сима. Як розв'язались? Хіба нічого не привезли? У вас же там білизна, одяг, посуд.

Степан (*нерішуче переступаючи поріг*). Побійтесь бога, мадам. Пожалуйте хоч півлітри.

Кривцова. Все віддала. Прямо гора з пліч. Стане з мене й того, що туг, в квартирі.

Очерет (*радо*). Я ж казав!

Тьотя Сима. Як віддали? Кому?

Кривцова. Та неважно кому — трапилось таке — і все.

Степан (*роблячи крок уперед*). Можна сказати, якимсь, вибачте, злидарям обшарпанним та малечі босоногій. Краще б мені щось пожертвували.

Тоня. Та невже! Люба Варваро Михайлівно! Бідним дітям віддали. (*Кидається їй цілувати*). Оце здорово!

Кривцова (*відбиваючись*). Та ну тебе, задушила зовсім, зухвале дівча. (*Поплескує її по щоці*).

Тоня. А які це діти? Чії?

Кривцова. Не твое діло. Батька на війні вбито. Сусіди.

Степан. В мене, може, самого батька вбито в японську війну. Я сам сирота.

Кривцова. Ви ж знаєте, цей розбійник знову учепився за мною. Учора раптом з'являється. Пора, каже, речі везти, звольте, за два літри зvezу.

Степан. Істинная правда, за менше ніхто б не повіз.

Кривцова. А я йому дулю. Цього, кажу, не хочеш? Немає в мене речей, хвалити бога.

Очерет (*у захваті*). Молодець, Варваро Михайлівно! Тисну вашу руку.

Тоня. Люба Варваро Михайлівно!

Степан. Можна сказати, на зло мені віддали.

Кривцова. А що ви думаєте! На зло, не на зло, а їй-богу, щастя, що від цієї сироти казанської здихалась.

Степан. Гріх вам, громадянко,— я ж вам вірою і правдою. Вчора цілий робочий день загубив. Дайте хоч четвертушку.

Кривцова. Налийте йому, товариші, чарку. Ні, не цю — он ту, меншу.

Степан (*з обуренням*). Та я зроду чарками не пив!

Кривцова. І даремно. На, дай йому, Тоню.

Тоня (*сміючись, підносить Степанові маленьку чарочку горілки*). Споживайте здоровенькі.

Степан. Та ти глузуєш, дівко! Це канарці однеси або чижику.

Тоня. Добре. Я сама і єсть Чижик. (*Підносить чарку до уст*).

Степан. Не руш. Давай. (*Бере з досадою чарку*). Ех. (*П'є*).

Раптом чути гучне хропіння.

Кривцова. Що таке? Хто це хропе?

Тьотя Сима. Матінко! Хтось лежить на канапі.

Тоня (*підбігає і стягає скатертину*). Та це Тарталюк! Як він сюди потрапив?

Сусана. Я... я не знаю. Я виходила до тьоті Сими за посудом.

Тоня. А він, напевно, вліз і насмоктався.

Очерет. Інше, товариші,— китайський флакон.

Тьотя Сима (*сплеснувши руками*). Так і єсть! Тепер його не скоро добудишся.

Тоня. Дивіться, товариші! Знаменитий портфель. Я казала, що до нього доберусь.

Тьотя Сима. Не смій чіпати!

Тоня. Ні, вже пробачте. Викривати, то вже до дна. Ну, це нецікаво. Папірці. *(Викидає з портфеля купу аркушків)*.

Тьотя Сима. Чи ви бачили! Ордерів скільки.

Тоня *(продовжує витягати)*. Шовкові панчохи. *(Дістає одну по одній 10 пар)*. От гад. Черевики. Одна, дві, три, чотири, п'ять, шість. *(Викидає шість пар черевиків)*. Одрізи. *(Так само 3—4 різноколірних одрізів)*. Красота.

Загальний гул і сміх.

— Тоню, бійся бога!

— От так портфель!

— Матінко, ще дістає!

Тоня. Держіть. Вино. *(Витягає 7—8 пляшок вина)*. Шоколад. Родзинки. *(Куштує)*. Хороші.

Очерет. Та вона скоро корову витягне!

Тоня. Ще! *(Витягає утюг, чайник і, нарешті, клітку з живою куркою)*. Ну! Бачили гада. А нікому ж дихати через нього не можна було.

Кривцова. Та вже, дійсно, можу сказати.

Очерет. Одначе, треба забрати його звідси.

Кривцова. Ну, Степане. Дам тобі ще раз заробити. Винеси-но цей мотлох з нашого товариства. *(Вказує на Тарталюка)*.

Степан. З нашим задоволенням. Вже дасте півлітри, товариші. *(Звалює сплячого Тарталюка на плечі і виносить з кімнати при загальному схваленні й реготі)*.

ІХ

Очерет. Ну, а тепер вип'ємо, товариші, за хороших радянських людей і за чарівний китайський флакон! І за мою любу наречену. *(Обіймає Сусану)*.

Прославимо ж, друзі, китайський флакон.

Що вміє людей пізнавать через сон

І, душу збудивши від втоми,

Розплутає всі випадкові вузли.

Розкриє, хто добрий, а, хто, мабуть, злий.

Все сховане стане відомим.

Отак і поет розкриває не раз

В поемах і віршах натхнених

Добро, що в свідомості зріє у нас
Та в'яне в турботах буденних.

Су с а н а.

За казку строкату ви нас не судіть,
Крізь вигадку правда в ній часом бринить,
Фантазія ж вам не пошкодить:
Хто в серці добро береже як закон,
Того не злякає китайський флакон
Ні, в казці, ні в справжній пригоді.

В с і.

Привіт, на добраніч, чекає вас сон,
І хай вам присниться китайський флакон.

1943—44

З а в і с а

**ДОСИТЬ ПРОСТЯГНУТИ
РУКУ**

Комедія на 1 дію

ОСОБИ:

Мелешко — майор
Таня — його дружина
Варпеховський } — оперні артисти
Аврора Лісова }
Русалкін — управдом
Бабуся
Дівчинка

Велика, добре обставлена кімната. На pianіно розгорнутий клавір. Двері: ліворуч — в інші кімнати, праворуч — в передпокій. В кімнаті темно й нікого немає, десь за стіною чути негучні звуки рояля, а часом вокалізи та інші вправи жіночого голосу.

I

З передпокою чути брязкіт замка і гуркіт дверей, що відчиняються. В кімнату входять майор Мелешко і Аврора Лісова, яка зараз же вмикає світло. Мелешко років 30, в офіцерській формі, в плащі, з чемоданом в руках. Лісова — молода жінка, ошатно, хоч і по-хатньому одягнена, — сусідка.

Лісова (*привітно, простягаючи руку*). Ну, дуже рада, добри вечір, з щасливим поверненням. Аврора Лісова — теж артистка і ваша сусідка.

Мелешко (*ставлячи на підлогу чемодан*). Олексій Мелешко. (*Тисне їй руку*). Спасибі, що провели, — а то хоч на вулиці лишайся.

Лісова. Ну, до цього не дійшло б. В цьому будинку ви скрізь свій. Та й Таня скоро повернеться, я їй зараз подзвоню в редакцію. Вона ж в редакції працює, ваша Таня. Фотографом. (*Сідає*).

Мелешко. Так, так, я чув... Вона писала.

Лісова. Ваша Таня чудова дівчинка, ми всі її дуже любимо. І щодня питали, — ну коли ж чоловік приїде? Вона ж вас давно чекає.

Мелешко. Та все ніяк не міг розв'язатись з роботою. То одне, розумієте, то інше.

Лісова. Ну, зате тепер ви, нарешті, дома. І потрап-

ляете прямо в рідну сім'ю. Ви ж знаєте,— це будинок оперних артистів. Я — Аврора Лісова,— звичайно, чули?

Мелешко. Ну, зрозуміло.

Лісова. Ваша Таня, нехай не артистка,— вона фотограф в газеті,— але ради вас їй дали цю квартиру. Чудова квартира: 2 кімнати, ванна, кухня, опалення.

Мелешко. Але дозвольте! Я дійсно деякий час співав у опері, проте...

Лісова. Так, так—у нас правило,—нікого чужого. Ми вас полюбили вже давно—як собрата і прекрасного співця.

Мелешко. Та право ж...

Лісова. А Таня навіть всі ваші фотографії зберегла і розвісила — дивіться — ось Ленський, а це Фауст.

Мелешко (*здивований*). Та дозвольте! Я ж ніколи не знімався в цих ролях! (*Про себе*). Це Танині штуки!

Лісова. Ну, це ви просто забули. В театрі це буває. Я пам'ятаю, мене одного разу на річці зняли, коли я купалась, а я й поняття не мала. А то в «Фаусті».

Мелешко. Але в мене й костюма такого немає... Та я взагалі несхожий!

Лісова. Зате гарний. А в житті це головне.

Хіба вже конче так потрібно,
Щоб схожий був фотопортрет?
Щоб смак вина пізнати нехибно,
Дивитись треба етикет.

Мені дарма, чи на портреті
Документально вийде ніс,
Я хочу, щоб мої прикмети
В художню форму одяглись.

Коли ж у мене є чесноти,
Яких не видно в першу мить,
На те й потрібне гарне фото,
Щоб ці чесноти проявить.

Коли ж чого мені бракує,
Нехай прибавить апарат,
На те мистецтво і існує.
Щоб кожен був портрету рад.

Ми легковажні, наче діти,
Коли знімають з нас портрет,
Щоб вище смак вина цінити.
Блискучий треба етикет.

А ви кажете: «несхожий». А ось борідка у вас, дійсно, ні до чого — як же ви співатимете Ленського? Хоч, кажуть, раніш на це не зважали: навіть Демона співали з бородою і вусами.

Мелешко. Але запевняю вас!

Лісова. Добре, добре, не придурюйтесь. Ми все знаємо. І який у вас чудовий тенор, і де ви співали — все. Наш Ераст Володимирович навіть занедужав від ляку, коли узнав, що вас чекають.

Мелешко. Який Ераст Володимирович?

Лісова. Як який? Варпеховський, наш перший тенор.

Мелешко. А...

Лісова. Ви ж знаєте, йому понад 50, ну, він і хвилюється, як би новий тенор його не переважив.

Мелешко. Ну, то нехай заспокоїться, — я йому конкурентом не буду. І власне кажучи, я ще не знаю, чи буду я взагалі співати. Я ж за освітою лікар, а тепер, за 4 роки війни, і зовсім звик до цього діла. Така робота не забувається, — боюсь, що на все життя прихилився до неї.

Лісова. Ну, що це ви! Хіба ж можна рівняти? Тут же мистецтво, радість, натхнення, а то... сказали!

Мелешко. Ну, знаєте, — повернути життя людині, відняти її у смерті, — якої ще радості чи мистецтва побажати.

Лісова. Та й Таня не дозволить — вона так вами пишається. Ви давно одружені?

Мелешко. Так, скоро 5 років. Але, як вилучити роки війни, то може й трьох місяців не набереться — навіть дивно якимось — немов молодожони.

Лісова. Ну, взагалі знаменито. (*Підводиться*). Вам виключно щастить. Приїжджаєте додому на все готове. Інший приїде — півроку тільки за квартиру клопочеться. Квартири достукається, а тимчасом, дивись — жінка дружком обзавелась. А у вас — квартира розкішна і абсолютно міцна — це ж оперний будинок, сюди кожному зась. Самі живі, здорові, речі всі цілі.

Мелешко (*зітхає*). Книжки, одначе, пропали.

Лісова. Ну, що там книжки — будуть нові. І на-решті дружина! Гарненька, вірна, закохана! Словом, життя, як спіле яблучко на гілці — досить простягнути руку, щоб зірвати.

В житті щастить вам, безперечно.
І на війні, і в мирний час,
Після трудів всіх небезпечних
Дорога в світ вам простяглась.

Голубить доля вас без міри,
Сплили турботи, як вода,
Готова вже для вас квартира
І жде дружина молода.

Яких ще вам бажати квітів,
Щоб устелити вашу путь?
Життя, як яблучко між вітів,
Лиш досить руку простягнуть!

Ясно? Ну, тимчасом, я зараз подзвоню в редакцію до Тані. Вона миттю з'явиться, як тільки почує.

Вибігає, пославши Мелешкові летючий поцілунок.

II

Мелешко (*залишившись один, знімає пальто, оглядає кімнату, торкається рукою меблів, клавишів піаніно*). — Дійсно, як яблучко на вітці,— досить простягнути руку... Люба Таня. І подумати, що все тяжке лишилося в минулому... а попереду все таке ясне, привітне, радісне, як сонячний ранок в дитинстві. Трохи, навіть, прикро,— ніяких турбот, нікуди більш не треба йти, або їхати, нічого не треба завойовувати,— хоч би й цієї квартири. Досить простягнути руку... Ще кілька хвилин, і я зможу обняти мою любу Таню, мою кохану дружину... (*Тре чо-ло*). Невже це так просто... І нічого більше не встане між губами і цим келихом життя...

Яких-бо, справді, треба квітів,
Щоб устелити путь мені?
Життя, як яблучко між вітів,—
До нього руку простягни...

Щоб простягнуть до щастя руку,
Нема ніяких перешкод...
Лишились позаду всі муки,
Нема тривоги, нема турбот.

Але... чому, чому здається
Мені це все зрадливим сном?
Немов, рука ворожа в'ється
Між краєм губ і цим вином!

Стукіт у двері.

І зараз же по тому в кімнату входить Варпеховський. Це досить огрядний і вродливий п'ятдесятилітній чоловік помітно артистичного вигляду, з гордим і навіть роздратованим виразом голеного обличчя.

Варпеховський. Дозвольте? Драстуйте. Чув, що ви, нарешті, приїхали. Радий вітати колегу і чоловіка нашої загальної улюблениці Тані. Дозвольте репрезентуватись: Ераст Варпеховський. *(Милостиво простягає руку)*.

Мелешко. Помилуйте, я стільки разів вас слухав. Хто ж вас не знає? Дуже радий познайомитися з таким видатним співцем.

Варпеховський. Гм. Ви гадаєте? А проте, вам буде видно. Раді чи не раді, а доведеться. *(Несподівано скрикує, хапаючись за бік)*. Ой! Ось як, молодий чоловіче. Ераст Варпеховський не дасть собі в кашу наплювати. Ой!

Мелешко *(не знає, що сказати)*. Я сподіваюсь, що...

Варпеховський. Можете сподіватись,— це ваше діло. Ой! Ви вже були в комітеті? Подали заяву? Днями ми беремось за «Фауста». Напевно, у вас уже готова ця партія? Але майте на увазі.

Мелешко. Право, мене це мало цікавить. Навряд чи я взагалі буду співати в опері.

Варпеховський *(вхидно)*. Ось як? Навряд чи? А де ж ви будете співати, дозвольте спитати? В церкві? Ой! *(Хапається за бік)*.

Мелешко. Пробачте, мені здається у вас щось бо-
лить?

Варпеховський. А вам яке діло? Хіба ви доктор?

Мелешко *(просто)*. Так, я лікар. Майор медичної служби.

Варпеховський *(сів)*. Як лікар? Значить, ви не Мелешко? Не чоловік Тані? Ой!

Мелешко. Чому ж ні? І Мелешко, і лікар, і Танин чоловік. Що ж тут неймовірного?

Варпеховський. А те неймовірне,— ой! — що ви співець і тільки удаєте лікаря, щоб мене роздратовати

і замаскувати свої інтриги! Не заперечуйте! Я, дорогий товариш, посивів у театрі і знаю, чим тут пахне! В Томській опері один перукар цілий сезон брив тенорів і баритонів, а згодом раптом як виступив у «Аїді», то всі аж ахнули. Потім виявилось, що це він від першої жінки ховався, а як довідався, що та сама одружилась, він і бахнув Радамеса.

Ах, може вам це не до шмиги,
Але не псуйте марно кров,
В театрі скрізь одні інтриги,
Одне коварство і любов.

Нехай любов — це ваше діло,
Я вам не буду заважати,
Але, коли життя вам миле,
Не раджу вам мене чіпати,
Не раджу вам мене чіпати!

Ви ще пішком під стіл ходили,
Коли я Ленського співав,
Я не дозволю, друже милий,
Щоб в кашу хтось мені плював!

Я Ленський, Фауст, я Дубровський,
І прошу вас запам'ятати,
Що не дозволить Варпеховський
Собі у кашу наплювати!

Мелешко. Але присягаюся вам, дорогий товариш,— я справді лікар!

Варпеховський. А коли лікар,— ой! — то потурбуйтеся звільнити квартиру — ось! Адже ж це оперний будинок, а не медичний,— ой! ой! (*Хапається за бік*).

Мелешко. Та що з вами? Що у вас болить? Може, я вам справді чимсь допоможу?

Варпеховський (*сідаючи і відсапуючись*). Жахливі кольки — уф... як тільки розхвилююсь,— просто сил немає терпіти.

Мелешко (*обережно торкаючись вказаного Варпеховським місця*). Тут? Ну, це треба ближче ознайомитись. Якщо дозволите, я зайду до вас завтра. Але гадаю, що це суто нервово явище. (*Відкриває чемодан і дістає*

маленький пакетик). Спробуйте поки ці таблетки — ручуся, біль моментально вщухне.

Варпеховський (*нерішуче виймає одну таблетку*). А... а ви мене не отруїте? Ой!

Мелешко (*сміючись*). Ну, давайте я сам прийму.

Варпеховський. Ой! Ні, вже дозвольте — я сам! (*Ковтає таблетку*).

Мелешко. А другу на ніч. А завтра я до вас зайду.

Варпеховський (*збентежений*). Дякую... Пробачте, я, звичайно, погарячився, але, знаєте, коли стільки інтриг навколо... а тут ще ці кольки... На добраніч. Ще раз спасибі, ніби дійсно легше — дуже радий був з вами познайомитись. (*Виходить*).

Мелешко (*сам, витираючи лоба хусткою*). Фу! Ось тобі і «рідна сім'я», от тобі й «спіле яблучко»... А, дурниці! Таня тут, вона мене кохає і жде, — а це головне.

Стукіт у двері.

Хто там? Заходьте! А може, це вона?

Входить управдом Русалкін, непевного віку, голений громадянин з портфелем.

Русалкін (*ще в дверях*). Извіняюсь. А де ж громадянка Мелешко?

Мелешко. Вона скоро буде. Я її чекаю. Хоча зараз вже пізно — якщо ви в якійсь справі.

Русалкін. Як це пізно? Чому пізно? Коли ж кажете її шукати, якщо вона цілий день в редакції? В мене ж самого сила роботи і все термінова. Ні вдень, ні вночі спокою!

Мелешко. Право не знаю, чим вам допомогти.

Русалкін. Мені допомагати не треба, аби не заважали. А ви, извіняюсь, хто?

Мелешко. Майор Мелешко, якщо вам цікаво.

Русалкін. А! Вас-то мені і треба. Ну, де ви, скажіть на милість, пропадете? А без вас ми квартири не можемо й досі оформити.

Мелешко. Та вам яке діло? Якої квартири? І причому тут ви?

Русалкін. Як, причому я? Чи я управдом? Управдом. Будинок це оперний? Оперний. А громадянка Мелешко тільки й усього, що фотограф у газеті. А квартира записана на нібито її чоловіка, нібито артиста.

Мелешко. А, ось в чому діло.

Русалкін. Насилу второпали. Ну, то потурбуйтеся, будь ласка, одержати в Комітеті довідку, що ви перебуваєте на службі в оперному театрі. Зрозуміло?

Мелешко. *(починає дратуватись)*. Ні, не зрозуміло. Я зовсім не збираюсь служити в опері. Я лікар і буду працювати по своїй спеціальності.

Русалкін. Тоді, ізвиняюсь, винімайтесь з цієї квартири. Ви і ваша жінка.

Мелешко. І не подумаю. І вже, звичайно, не за вашим наказом.

Русалкін. А ось побачимо. У нас народні по року чекають квартири, а то всякий лікар.

Мелешко. А забирайтесь-но геть, поки я вас не викинув.

Русалкін. Кого, мене? Та я сам колишній артист, Ленського співав. Русалкіна колись в Полтаві на руках носили! Та за мене весь наш будинок. Та ви знаєте, що в нашій квартирі 4 народних і 7 заслужених. Та в нашій квартирі...

Мелешко *(фразою з Онегіна)*. «В вашій квартирі...»

Русалкін *(не слухаючи)*. В нашій квартирі всі артисти,— навіть управдом!

Мелешко. «В вашій квартирі...»

Русалкін.

В нашій квартирі чудово і чисто,
Скрізь комфорт і порядок кругом,
В нашій квартирі живуть лиш артисти,
Бувший Ленський у нас управдом.
Всі свої, всі прекрасно знайомі,
І чужих в нашій квартирі нема,
Бо не приймуть чужих в нашій квартирі.

Мелешко. «В вашій квартирі...»

Русалкін.

Не лізьте дарма!
І повинні ви знати особисто,
Що у нас тут суворий добір,
В нашій квартирі народні артисти
По два роки чекали квартир!

А то всякий лікар!

Мелешко. Це все дуже добре, але поки забирайтесь геть.

Русалкін. Що таке! Дивіться, як би вам самому не довелось звідси забиратись разом з дружиною. У мене

вже тиждень лежить ордер на вашу квартиру, коли хочете знати! Сьогодні ж поставимо речі.

Мелешко. Добре, добре! Забирайтесь під три чорти.

III

Вбігає Аврора Лісова, схвильована, в сльозах.

Лісова. Рятуйте! Спасіть!

Русалкін. Де? Що? Пожежа?

Лісова. Ради бога, докгоре, допоможіть. В моєї дівчинки жар, судороги, плями! І так раптово... Спокійно спала дитина і враз! *(Плаче)*.

Мелешко. Та, може, нічого серйозного, заспокойтесь. В дітей це часто буває. Ходім.

Лісова. Милий, дорогий, врятуйте. *(Пориває Мелешка з кімнати)*.

Русалкін *(сам, озирється здивований)*. Нічого не розумію... Виходить, справді, доктор... А як же Таня казала, що артист... он і фотографії в ролях... І «Фауст» на піаніно... *(Підходить, бере акорд)*. І який же це, ізвиняюсь, тенор від сцени одмовиться. Он Ерасту Володимировичу 50 з гаком, а спробуй скажи, що, мовляв, старий,— уб'є. Ех, якби мені років 20 з пліч я б сам. *(Не витримавши, сідає до піаніно і співає)*.

Привіт тобі, оселя мирна,
Привіт тобі, житло квітуче,
Де тишина і радощі невинні
Смиряють дух мій кипучий!

IV

Вдирається збуджений Варпеховський.

Варпеховський. А! Значить, ви готуєте Фауста! Он який ви у біса доктор! *(Але, впізнавши Русалкіна, спинається здивований)*. Русалкін! Ти що тут робиш, пройдисвіте!

Русалкін *(схоплюється)*. Пробачте, Ерасте Володимировичу,— не втерпів,— старовину згадав.

Варпеховський. Ну, яку там старовину— ти ж тільки й співав, що в мисливському клубі, та й то мисливці хотіли тебе овчарками зацькувати. Тобі хіба що по домовій книзі співати.

Русалкін. Ну, ви вже скажете.

Варпеховський. А чого ти тут?

Русалкін. Та помилуйте,— якийсь лікарчук забрався в наш будинок,— доведеться через нього і Таню виселяти. В мене й ордер вже є.

Варпеховський. Та ти з глузду з'їхав! Та ти знаєш, який це доктор! На верхне до! Він мене в дві хвилини від страшених кольок вилікував. Ах, ти, неправдом пекельний! А ще «привіт тобі, оселя мирна» співає! Добрий привіт, коли виселяти зібрався!

V

В цю хвилину розчиняються двері і вбігає Таня.

Це молода, гарненька жінка, з безліччю пакунків в руках. Русалкін зараз же кидається до неї.

Русалкін. Що ж ви мене підвели, громадянко Мелешко! Виявляється, ваш чоловік зовсім не той!

Таня (*злякавшись і впустивши частину пакунків*). Як не той. Боже мій! А хто ж?

Варпеховський (*хапаючи Русалкіна за комір*). Не слухайте його, Таню, він фальшивить. А муж у вас чудовий. Ану, вимітайся, живо!

Русалкін (*пручаючись*). Це ще невідомо, хто тут фальшивить. Добрий мені муж — і співати не вміє, і до чужої жінки побіг.

Варпеховський. Що ти брешеш, Трике нещасний! До якої жінки?

Русалкін. До якої? До нашої Аврори. Прибігла, схопила за руку,— «Милий, дорогий» — і повела до себе.

Таня. Ах! (*Сідає й плаче, затуливши обличчя руками.*)

Варпеховський (*розлючений*). Ах ти, Дон-Базіліо вредний! Та я тебе зараз же на порох зітру!

Русалкін зляканий тікає, Варпеховський за ним.

VI

Таня (*сама*). І це після років чекання, мрій про повернення, любові... (*Витирає очі, починає збирати з підлоги пакунки, готувати стіл*). Ні, ні — це, звичайно, на-

клеп, брехня, не можна ж одразу вірити та ще такому безсовісному, як цей Русалкін. Я певна, що зараз же все з'ясується. Боже мій! А де ж касети? (*Нервово шукає по кімнаті.*) Невже я їх... десь... Ну, так і є! Я їх забула в крамниці, коли брала вино! Так, так — поклала на стіл біля каси. Треба зараз же бігти! (*Схоплюється, одягає капелюх і вибігає.*)

Сцена декілька хвилин порожня.

Раптом за дверима чути гуркіт і голоси, хтось стукає в двері. Потім двері розчиняються і двоє вантажників вносять великий ящик і становлять його посеред кімнати. Зараз же по тому величезний сундук становлять поряд. І тільки після цього в кімнату входить маленька стара жінка з дівчинкою років десяти.

Бабуся (*дає вантажникам гроші*). Спасибі. Можете йти. Решту вже я сама.

Вантажники дякують і виходять.

Бабуся (*до дівчинки*). Тепер я піду за чемоданом. А ти сідай тут і чекай мене. Чуєш?

Дівчинка. Чую.

Бабуся. І не смій нікуди йти, аж поки я прийду. Я зараз. (*Виходить*).

Входить Мелешко.

Мелешко. Ну, нарешті. Невже ж Тані й досі... (*Спиняється вражений, побачивши ящики і дівчинку*). Що таке! От тобі й маєш! Невже-таки вселив, негідник! От тобі і яблучко на гілці! (*До дівчинки*). Драстуй, дитино. Це твої речі?

Дівчинка. Наші.

Мелешко. Маєш! Нова народна артистка! Ні! Треба рятуватись, поки не пізно! Де Русалкін? (*Вибігає*).

Дівчинка. (*Сама. Починає терти очі, позіхати*).— Спати хочу... (*Іде до сусідньої кімнати*).

VII

Входить заклопотана і збуджена Таня з касетами в руках.

— Ну, хвалити бога, є! (*Побачивши речі*). Ах! Що таке? Які це речі! А, це, напевно, багаж Олексія. Ну, от і добре. (*Дивиться в люстро*). Чи можна ж отак хвилюва-

тись... аж очі червоні. Піти поки вмитись. (*Іде в сусідню кімнату, звідки чути її приглушений вигук*). Ах!

Знову відчиняються двері і входить Мелешко.

Мелешко. Русалкіна ніде немає... Що за чортовиння.. І дівчинка кудись зникла... От тобі й міцна квартира. Не встиг ще й дружини побачити, вже когось вселили.

З сусідньої кімнати виходить Таня.

Мелешко (*радо*). Таню! Нарешті! Голубка! Рідна! (*Кидається до неї*).

Таня (*стримано*). А... ти приїхав.

Мелешко. Що це значить, Таню? (*Про себе*). Ось воно, яблучко на вітці... (*Голосно*). Отак ти мене вітаєш після... після довгої розлуки... навіть поцілувати не хочеш?

Таня. Іди раніш поцілуй свою дочку.

Мелешко (*здивований*). Яку дочку?

Таня. Ту, що спить у мене на ліжку.

Мелешко (*зрозумів*). Ах, ця дівчинка! (*Ошелешений*). Стривай! То хіба... хіба це твоя дочка! (*Сів від несподіванки*). Ще одно яблучко! Коли ж... коли ж це так раптом?.. І така велика? От тобі й маєш!

Таня (*розсердившись*). Як моя дочка! Це ж тобі привезли речі і дочку. А зараз, напевно, і мама з'явиться...

Мелешко (*схоплюється*). Та яка мама! Це мені ваш управдом Русалкін когось вселив зі злості, що я його вигнав!

Таня (*недовірливо*). Русалкін? А справді... Він і мені весь час загрожував, що когось вселить, коли ти не приїдеш.

Мелешко. Ну, ось бачиш... (*Бере її руки, вона не рухається*). А ти вже бозна-що вигадала. (*Цілує її*).

Таня. Стривай, стривай, не підлизуйся. А чого це ти в Аврори був?

Мелешко. Ну, то в неї ж дитина заслабла.

Таня (*цілує чоловіка*). От вредний цей Русалкін... І речі чийсь втаскав, і про тебе вигадав — муж, каже, приїхав,— тільки не той.

Мелешко (*проводить рукою по чолю*). А що ти думаєш — може він і має рацію.

Таня (*порається біля столу, готує вечерю, вино, включає чайник*). Хто?

Мелешко. Адже ж не можна прожити п'яти років та ще на війні і лишитись зовсім незмінним. Починаєш глибше розуміти й цінити життя, стаєш більш вимогливим до себе й інших. І безумство думати, що досить простягнути руку, щоб знайти все навколо без зміни і на старому місці.

Таня. Як! Хіба я не така, як раніш? І ти не такий? І все навколо інше?

Мелешко (*спокійно*). Ну, звичайно... І ти, напевно, набула чогось нового в душі, і я не той, хоч і люблю тебе, може, ще сильніше. А квартира то вже й зовсім не та — одразу роги виставила. Тут чийсь чужі речі.

Таня. Там чужа дівчинка на нашому ліжку.

Мелешко (*спокійно*). А шкода, що чужа, а не наша. (*Обіймає Таню*). Добре, якби її нам справді підкинули.

Таня (*розчулена*). Справді... (*Підходять, обнявшись, до дверей і заглядають*). Як солодко спить...

Мелешко. От би нам таку... А втім, що ми про неї знаємо? Може, вона й справді прийшла виселяти нас звідси?

Таня. І вже виселила з нашого ліжка.

Мелешко. Що можна сказати про сплячу невідому дитину? Що вона скаже, прокинувшись — «доброго ранку», чи «пішли геть»?

Дівчинка спить на нашому ліжку,
Хто вона, звідки, непроханий гість?
Як же довідатись просто, чи нишком,
Що в неї в думках,— приязнь, чи злість?

Таня.

Звідки прийшла ти в нашу оселю,
Як ти заснула на нашій постелі,
Хочеш порадувати нас, чи злякать?
Дівчинко, дівчинко, хто ти така?

Мелешко.

Часто отак невідоме й бажане
Люди не вміють вгадати в житті.
Замість прийняти дитину незнану,
В неї питають — скажи-но, хто ти?

Т а н я.

Дівчинка спить на нашому ліжку,
Хто вона, звідки, непроханий гість?
Як же довідатись в неї хоч нишком,
Що в неї в думках,— приязнь, чи злість?

О б о є:

Щастя не любить, як в нього питають.
Дівчинко, дівчинко, хто ти така?
Хто мені вірить,— одразу приймає,
Бо не люблю я нікого чекать!

Повертаються в кімнату.

М е л е ш к о. Повіримо ж і ми нашому щастю, Таню, і не будемо зважати на дрібні перешкоди (*штовхає ногою ящик*), які ще й досі встають на нашій дорозі. Таке життя — за нього треба щодня боротись. (*Цілує Таню*). Вип'ємо за наше життя.

Т а н я (*раптом крикує*). Боже мій! Звідки у тебе ця борідка!

М е л е ш к о. Бачиш — вже не до вподоби. Виходить, я й справді «не той».

Т а н я. Ні, ні, її треба зняти,— не будеш же ти співати з бородою.

М е л е ш к о. А я не буду співати, Таню, принаймні в театрі.

Т а н я (*схвильовано*). Як не будеш... А я... а я стільки мріяла... так чекала... так пишалась тобою.

М е л е ш к о. Так, я бачу,— навіть скомпонувала вигадані мої портрети в ролях.

Т а н я (*палко*). Так, скомпонувала, так, вигадала! Вигадала тому, що люблю тебе, тому, що хотіла бачити тебе знаменитим, хотіла, щоб ти здобув ту радість мистецтва, про яку сам мріяв, якої сам прагнув! Хіба ти не вартий цієї радості? Хіба не співав ти мені тоді, в перші дні нашої любові?

М е л е ш к о (*бере її обидві руки*). Та чому ж тільки тоді? Я й зараз готовий проспівати тобі всі мої кращі пісні. Я буду співати в концертах, по радію,— хіба мало де можна співати? Але на війні я пізнав і полюбив ще більшу радість — радість врятування людського життя. Я буду лікарем, Таню.

Т а н я. Значить, все пропало...

Мелешко. Та що пропало, дурненька?

Таня. Так, так, я маленька, дурненька жінка, але в мене була велика мрія — про тебе. З мене сміялись... Коли я випадково оселилася тут, мене прийняли і терпіли тільки як дружину співця... Хіба я не знаю, що говорили у мене за спиною? Що я таке? Газетний фотограф, маленька мишка з лейкою. І я створила собі радість, яку ти відняв. *(Сідає і гірко плаче).*

Мелешко. Ну, годі-бо, заспокойся. *(Нахиляється і хоче обняти її за плечі).*

Таня *(відштовхує його)*. Облиш мене!

Мелешко *(про себе)*. Ось і простягуй руку до такого яблучка... *(Голосно)*. Ну, чого ти плачеш? Хіба ти щось загубила? Ти добивалась химерного поважання, щоб тебе полюбили заради твого чоловіка, якого ніхто не знає. А тебе полюбили ради тебе самої. Хіба це не краще? Оцінь і мене, якщо я буду вартий того. А ні,— то підемо звідси,— адже ж не тільки сонця, що у вікні. *(Знову хоче її обняти).*

Таня *(крізь сльози)*. Облиш!

VIII

З шумом вбігає сяюча Аврора Лісова і просто з порога кидається цілувати Мелешка.

Лісова. Милий, чудовий! Спасибі, спасибі вам, рідний!

Таня *(схоплюється вражена)*.

Мелешко *(збентежений)*. Та бог з вами! Що жінка подумає!

Лісова. І жінка чудова, я її теж поцілую! Уяви собі, Тетяночко, щойно врятував мою Любочку! В дитини судороги, жар, плями — марить, кричить, вмирає! Він прийшов, дав якихось крапель, поставив дівчинці клізму, ще щось, і тепер як рукою зняло! Ось який це чудовий лікар, дайте я вас ще поцілую.

Таня. Ні, ні, будь ласка! Годі! *(Кидається сама на шию Мелешкові і цілує плачучи)*. Любий! Чи простиш ти мене, дурну.

Лісова. Бачили? Вже ревнує. Але що таке? Що це у вас за речі! А, привезли багаж з вокзалу?

Мелешко. Який там багаж! Це до нас Русалкін когось вселив.

Лісова. Та не може бути! Та ми його самого.

ІХ

У відчинені двері хутко входить та сама бабуся з чемоданом в руці і одразу ж кидається до Мелешка.

Бабуся. Олексій Петрович! Лесику! Нарешті.

Мелешко. Що я бачу! Тьотя Фрося! Яким побитом? Я ж тільки сьогодні приїхав.

Бабуся. А я тебе давно чекаю. Це ж твої книги. (Вказує на ящики), а це патефон. (Ставить на підлогу чемодан) — все зберегла для тебе.

Мелешко (радо). От спасибі! (Цілує стару в обидві щоки). А це моя дружина Таня. А це наша сусідка.

Бабуся. Боже мій! А де ж моя Оля? Матінки? Невже втекла!

Мелешко. Заспокойтесь. Спить на нашому ліжку, як малинівка в гнізді.

Бабуся (сплескує руками). Так її ж тепер до завтра не добудишся, хоч пробі кричи.

Таня. І не треба, хай спить.

Мелешко. І ви в нас ночуйте — ми зараз вип'ємо всі за щасливе повернення. (Бере під руки Аврору і бабусю).

Лісова. І за спіле яблучко, і за рідний оперний дім.

Мелешко. З якого мене трохи не виселили. А чия це дівчинка, до речі?

Бабуся (зітхнувши). Та Володі ж небіжчика, сирітка.

Мелешко (жваво). То віддайте її нам! Не дурно ж вона у нас заночувала. Візьмемо, Таню, згода?

Таня. Ще б не взяти таку лялечку!

Х

Входить видимо збуджений Варпеховський і з місця кидається тиснути руки Мелешкові.

Варпеховський. Чудеса! Спасибі! Як рукою зняло! А я з новиною! Зараз довідався по телефону, що наш доктор Аспіринов одружився і виїжджає в Ленінград.

Значить, ви можете бути у нас оперним лікарем! Красота!
І квартира за вами!

Лісова. Чудно! Це вже, справді, яблучко! Сподіваюсь, тепер ви переконались?

Мелешко. Але ж ви забуваєте, що довелося досить-таки поколотити пальці, аж поки це яблучко далось в руки. Взагалі ж чудово. Вип'ємо з цього приводу, товариші! Частуй, Таню, наливай!

Варпеховський. Отже, за здоров'я і щастя молодих — милої нашої Тані та її вченого мужа.

Таня *(на мить пригорнулася до чоловіка)*. А може ще проспіваш «Фауста», Лесику?

Мелешко *(фразою з опери)*. «Хто знає...»

Варпеховський *(стурбований)*. Що! Хто ж тоді буде нас лікувати? Я протестую!

Лісова. Я вас помирю. Мелешко проспівает старого Фауста, а ви молодого.

Варпеховський. Хіба що так.

Мелешко. Ну, товариші, вип'ємо! За повні бокали життя, та щоб кожен доходив до губ!

Хай будуть повні наші чари,
Вино шумує в кришталі,
Хай згинуть темні всі примари,
Вагання, сумніви, жалі!

Хай згине все, що нас лякало,
Дурило маревом спокус,
Щоб одірвати край бокала
В останню мить од наших уст.

Але за те ми воювали
І світ звільнили од загуб,
Щоб були повні всі бокали,
І всі доходили до губ!

Згадаймо тих, хто в битвах грізних
Віддав за нас своє життя,
І тост піднімем за Вітчизну
І за щасливе вороття!

ХАЙ БУДЕ СВІТЛО!

Драма на одну дію

ОСОБИ:

Ірина
Жура
Кумельський
Шеломенцев

Звичайна кімната. Вечір. Горить електрична люстра. Молода, гарненька дівчина Ж у р а чепуриться перед великим дзеркалом, ладнає зачіску і т. д. В кімнаті затишок і ошатність, властиві жіночій оселі.

I

Ж у р а. Ну, я вже готова. (*В напівприхилені двері*). Ти скоро, Ірино?

Г о л о с з-з а д в е р е й. Зараз. Тільки пришию гудзик до туфлі. А яка погода? Дощ не перестав?

Ж у р а (*відхиляє завісу на вікні*). Ще ні, але вщухає... Дехто вже поскладав парасолі. Чудовий вечір... Тихо, тепло.

Дзвінок.

Ж у р а. Хто б це міг бути? Я ж нікого не чекаю. Може, до тебе?

Г о л о с з-з а д в е р е й (*сумно*). Ти ж знаєш, що для мене все скінчилось. Анатолій навіть не відповів на телеграму.

Ж у р а. А хіба він знає, де ти живеш? Ти ж тільки недавно у мене.

Г о л о с. Я ж писала «до запитання».

Дзвінок повторюється.

Ж у р а. Доведеться відчинити. (*Іде до передпокою, з якого чути гуркіт дверей, що відчиняються, а потім здивований голос Жури*). Анатолій Павлович! Ви! Яка це вас доля занесла?

Вертається в кімнату в супроводі Кумельського, молодой гарно вдягненої людини з вродливим випещеним обличчям.

Кумельський. Та сама доля, що споконвіку пориває людину до любові, до чарівної дівочої краси.

В сусідній кімнаті мертва тиша.

Жура. Хвала ж вашій долі! Давно б її послушали. Значить, ви, нарешті, знайшли дорогу до вашої... любові.

Кумельський (*перебиває Журу, бере й цілує її руки*). Я її ніколи не губив і не забував. Ви ж самі сказали мені вашу адресу ще місяць тому... пам'ятаєте, в театрі. І як тільки я повернувся з Москви, я зараз же поспішив до вас.

Жура (*здивовано*). До мене? Та при чому ж тут я?

Кумельський. Як, при чому? Хіба ви не помітили вже тоді, що я... що я вас безумно кохаю?

В сусідній кімнаті впала і розбилась якась скляна річ.

Жура (*приголомшено*). Мене? Довго ж ви збиралися сказати мені цю новину... Пробачте — там щось розбилось, — це, напевно, кицька. (*Вибігає в сусідню кімнату*).

Кумельський. А, чорт забери всіх котів! На самому цікавому місці...

Жура (*вертається*). Сідайте, прошу... чого ж ми стоїмо.

Кумельський. Дякую. (*Сідає по цей бік столу, Жура по той*). Ну що? Нічого серйозного?

Жура. Так... нічого особливого... ваза. Це ж дрібниця, коли порівняти... наприклад... з дівочим серцем.

Кумельський (*крутиться нервово на стільці*). Ви не хочете мене слухати, а...

Жура (*оглядається на двері*). Пробачте, неначе знову щось... Так... Я вас слухаю.

Кумельський. А тимчасом я цілком... цілком щиро сказав вам про... про мою любов. Не розумію, чому це вас так дивує... Це ж так зрозуміло... Ви така принадна... і щоразу, коли я вас зустрічав...

Жура. Пробачте, — але я вам просто не вірю.

Кумельський (*з запалом*). Не вірите? Але чому!

Жура. Чому? Та просто тому, що кожна дівчина прагне насамперед щирої, вірної любові. А чи можна ві-

риту людині, яка так скоро і... пробачте, так безсердечно зреклася іншої дівчини.

Кумельський (*збентежений*). Іншої дівчини?

Жура. Так, іншої дівчини, що залишилась вам вірною та що кохає вас і досі!

Кумельський (*підводиться*). Це неправда!

Жура. Ні, шира правда, і ви самі це знаєте.

Кумельський (*запалює цигарку і ходить збуджений по кімнаті*). Але ж тут... але ж тут були виключні причини.

Жура (*обурено*). Причини! І ви ще смієте про них згадувати!

Кумельський (*кидає цигарку і знову сідає*). Ну, навіщо ви самі про це згадали... Ви ж знаєте, що вона... що Ірина... спотворена.. Не можна ж... не можна ж... любити жінку, в якій замість обличчя... рана.

Жура. А ви її бачили? Тепер, після поранення?

Кумельський (*відсахується зляканий*). Ні, що це ви, хіба це можна!

Жура. То звідки ви знаєте, яка вона?

Кумельський. Мені казали... в госпіталі.

Жура. А, вам казали. Ну добре,— спотворена, опечена, хвора... Але ж ви повинні тоді її ще більше кохати! Чи не повинні ви відчувати до неї ще більшу ніжність, жалість, навіть захоплення! Це ж дівчина, яку ви кохали, дівчина, якою повинні пишатись!

Кумельський. Але дозвольте...

Жура (*палко*). Дівчина, що, рятуючи товаришів на війні, віддала Вітчизні краще, що мала, дорожче ніж життя,— красу свого обличчя! Коли вона увійшла в палаючий танк, вона не думала про себе! Вона була вся опалена і могла навіть осліпнути!

Кумельський (*невдоволено*). Я не розумію, Журо, навіщо ви читаете мені цю нудну мораль? Хіба можна загітувати любов?

Жура. Любов! І ви ще смієте про неї казати!

Кумельський (*вже роздратовано*). Так, смію! Любов не буває з примусу, навіть коли цей примус найвища чеснота чи обов'язок людини! Любов — це стихія, в якій свої закони! Вона — це світло, що раптом осяває людину, хоче вона цього чи не хоче. А якщо це світло погасло...

І немов у відповідь на ці слова, світло в кімнаті гасне.

Жура. Ай! Наврочили!

Кумельський *(схоплюється обурений)*. Що таке! Чорт батька зна, яке безладдя! Знову, напевно, виключили район!

Жура *(сміється)*. Ні—це у вас лихий язик. Не встигли сказати—а світло й погасло.

Кумельський. Язик, язик... Дійсно, що почнеш наврочувати, коли тебе припечуть.

Жура. Заспокойтеся. Це просто аварія і то, напевно, десь в будинку. За п'ять хвилин світло буде. Зачекайте, я зараз принесу свічку. *(Підводиться і йде до дверей)*.

II

Кумельський. Не треба свічки, Жура,— тут досить світла від вікон...

Чути з темряви біля самого Кумельського сумний дівочий голос і на місці, де сиділа Жура, вимальовується силует іншої дівчини.

Кумельський *(схоплюється з жаху, перекинувши стілець)*. Ірино!

Ірина. Пізнали? Сідайте, заспокойтесь... ви ж мене не бачите.

Кумельський *(вкрай збентежений)*. Я... я дуже радий... я навіть сам хотів...

Ірина *(так само сумно)*. Так ви кажете, що любов це світло? Так... коли я лежала в госпіталі сліпа і поранена, з попеченим і пошматованим обличчям, любов заміняла мені все... і світло, і світ.

Кумельський. Але вам тепер... краще, сподіваюсь?

Ірина *(не відповідаючи)*. Так, і світло, і світ. Я думала, я мріяла про той день, коли ви прийдете до мене, або принаймні мені прочитають ваш лист. На жаль, дні минали, а листа не було... не було і вас.

Кумельський. Я... я... мене не було в місті.

Ірина. І тоді світло погасло.

Жура *(з темряви)*. Воно ще спалахне, Ірино.

Кумельський *(підводиться зовсім спантеличений)*. Так, так... Все буде гаразд... Але пробачте—мені пора, я поспішаю... я і так забарився.

Жура. Та чого ви боїтесь? А може, я вам зава-

жаю? Тоді я вийду. *(Сміється)*. Ви ж казали, що прийшли сюди на поклик вашої долі? До побачення. *(Виходить в сусідню кімнату)*.

Чути, як тихо плаче Ірина.

Кумельський *(нервово зітхає, підводиться і починає ходити по кімнаті)*.

Ірина *(ніби отямившись)*. Ну, добре, добре, пробачте, я не буду плакати... Я не буду. *(Витирає очі)*. Це просто нерви... Адже ж так боляче втратити те, про що стільки мріялось... любов... щастя. *(Раптом, з новою надією)*. А може... може я помилилась? Може, ти не розлюбив мене? *(Вона рвучко бере його руки)*. Та не лякайся... світла ж немає. Невже я така огидна? Та й звідки ти знаєш, що я спотворена? Ти ж мене не бачив тепер... після того.

Кумельський. Ну, звичайно, звичайно, все буде гаразд... заспокойся.

Ірина. Так, так... *(Палко)*. Треба тільки вірити і любити... решта — дрібниці, що не варті уваги... Але ж... але ж ти любиш мене — не може бути, щоб розлюбив так скоро... Ну, ось... ну, ось, тепер ми знову укупі... Настала та мить, якої я чекала з такою безумною жагою... Це неповторна хвилина.

Кумельський. Я знаю... я вірю — не хвилюйся, моя дорога.

Ірина. Ось бачиш,—ти вже сказав «дорога». Ну, то поцілуй же мене, як колись... Не бійся, не тремти, мій любий. А що, коли станеться чудо... любов спроможна це зробити. Ти поцілуєш мене, спалахне світло, і я знову стану гарною, як раніш... Ти, ти повернеш мені життя і щастя і красу своєю любов'ю.

Кумельський *(майже в жаху)*. Ірино! *(Вириває з її рук свої, важко дихаючи)*. Пробач мене... я ще прийду... ми ще поговоримо про все... а зараз... зараз я дуже поспішаю... Прощай! *(Швидко виходить, натикаючись на меблі)*.

Входить Жура зі свічкою в руці. Ірина мовчки плаче, опустивши голову на руки, що лежать на столі.

Жура *(ніжно голублячи її голову)*. Ну, годі-бо, не плач, дурненька... Ти ж бачиш, що все на краще. Хіба можна любити такого? Нехай це болісно, але скажи

спасибі, що ти пізнала правду, поки не пізно. *(Вона йде в передпокій, замикає двері і зараз же вертається)*. Навіть калоші забув з переляку! *(Сміється)*.

Чути несміливий дзвінок.

О, чуеш? Це, напевно, він за калошами. Згадав! *(Іде, сміючись, в передпокій так само зі свічкою в руці)*.

І р и н а. Гаси світло! *(Швидко виходить в другу кімнату)*.

III

Чути як Жура відмикає вхідні двері і розмовляє з кимсь здивованим голосом. Зараз же по тому вона вертається в кімнату у супроводі Шеломенцева, молодої людини років 30.

Шеломенцев *(видимо збентежений і схвилюваний)*. Я розумію, це дуже зухвало з мого боку, але... Але, побачивши, що у вас є світло, я не міг утриматись... Вибачте, що я вас турбую.

Жура *(вдивляючись)*. Ви живете в нашому домі? Поряд?

Шеломенцев. Так, в 6-ій квартирі. Я часто дивлюсь ввечері на ваші вікна — у вас так гарно, затишно. *(Заквапився)*. Пробачте, я знов не про те. Я прийшов до вас як сусід,— по світло. Чи немає у вас на сьогодні свічки — поки дадуть струм.

В сусідній кімнаті тихо.

Жура. Свічки? Боюсь, що в нас це єдина. *(Розгублено)*. Що ж робити... Зачекайте, я подивлюсь... або одріжу вам половину.

Шеломенцев. Ні, ні, не турбуйтеся. Мені ж не надовго — тільки прочитати листа.

Жура. Листа? *(Становить свічку на стіл)*.

Шеломенцев. Так, листа. *(Виймає з кишені конверт)*. Я щойно повернувся додому і бачу на столі цей лист. Лист, якого я чекаю місяць.

Жура. Та ви сідайте, будь ласка.

Шеломенцев. Спасибі. Ви розумієте, як я схвилювався. А тут як на зло погасло світло. Дозвольте? *(Сідає й, нервуючись, розпечатує конверт)*. Це відповідь на мій запит. Про одну... про одну близьку людину, яку я

шукаю ось уже цілий рік. І, нарешті, натрапив на слід. Це дівчина... вона була дуже поранена... лежала в госпіталі в Свердловську... потім я виїхав, і втратив про неї всякі відомості. Пробачте. (*Швидко читає листа*). Боже мій! Яке нещастя... (*Похилляє голову на руку*).

Жура. Що з вами? Заспокойтесь... Невже... невже вона...

Шеломенцев. Вона давно виїхала і невідомо куди... Бідна дівчина... вона попечена... може, осліпла... так і поїхала в безвість... нещасна.. безпорадна... вбога... (*З мукою*). О, як би я міг її знайти, втішити, заспокоїти, приголубити!

Рух і кроки в сусідній кімнаті.

Жура (*дуже схвильована*). Стривайте! Яка думка... Хто ця дівчина? Може, я її знаю... може, вона ближче, ніж ви гадаєте?

З сусідньої кімнати нервовий стукіт в двері.

Шеломенцев (*здивований*). Хто це стукає?

Жура. Ні, це так, нічого.

Шеломенцев. Хто ця дівчина? Один час ми були з нею разом на фронті. Вона кохала іншого... якогось інженера в Києві... А я... я був готовий вмерти за неї...

Жура (*з таким же хвилюванням*). Хто вона? Кажіть, бо, може, я знаю.

Шеломенцев. Я ж вам кажу, вона зникла невідомо куди. Та й хіба мало Ірина на світі.

Жура (*в найсильнішому збудженні*). Ірина! Я так і знала!

IV

Двері з сусідньої кімнати з гуркотом відчиняються, і звідти виходить в плащі з капюшоном на голові і вуалі Ірина. Не звертаючи ні на кого уваги, вона швидко і не спиняючись прямує до дверей. Жура кидається їй напереріз.

Жура. Ірино, безумна, куди ти!

Ірина (*відштовхує її, в сильному збудженні і гніві*). Пусти мене! Геть!

Шеломенцев (*надзвичайно схвильований, підводиться*). Ірина! Невже це можливо! Ірина!

Жура (*бере її за руки*). Опам'ятайся, заспокойся, незрозумне дитя.

Ірина (*вириваючи руки*). Пусти мене! Чуєш!

Жура. Та куди пустити? Куди ти біжиш, від кого?

Ірина. Пусти!

Жура (*палко*). Сталася велика радість! Людина, яка тебе любить, яка шукала тебе довгі місяці, знайшла тебе випадково, при світлі цієї свічі! То від кого ти тікаєш, безумна!

Ірина. Погаси цю свічу!

Жура. Від світла і любові в ніч!

Ірина (*злісно*). Погаси свічу!

Жура (*гасить свічу*). Гаси, гаси, не загасиш правди й любові.

Шеломенцев. Ірино! Невже я вам такий огидний?

Ірина (*до нього*). Чого ви прийшли? Чого вам треба від мене? Ви добре знаєте, що я люблю... любила іншого.

Шеломенцев. Любили!

Ірина (*ще більше розсердилась*). А! Вже зраділи! Зраділи, що не можна любити спотворену, виродливу, нещасну! І прийшли помститись своїми жалощами, співчуттям, великодушністю! Але не радійте завчасно! Так! Він мене кинув, злякався, пішов — але звідки ви знаєте, що я не люблю його й досі! (*Знесилена сідає на стілець і гірко плаче*). Відкинута, знедолена, самотня...

Шеломенцев (*підходить і торкається її плеча*). Неправда. Ви не самотня. Ви добре знаєте, що я любив і люблю вас зараз. Я знав, що ви поранені, знедолені, ледве не втратили зору... Я ж не тікав від вас. Ви самі чули, що я шукав вас скрізь і даремно, аж поки ця маленька свічка не привела мене до вас сьогодні. Але ви її згасили...

Ірина (*переставши плакати, з мукою*). Ідїть. Ідїть від мене, благаю.

Шеломенцев (*сідає поряд і бере її руки*). Навіщо ви мене женете, Ірино? (*Цілує її руки*).

Жура відходить в тїнь.

Ірина (*підводиться в гніві*). Так, жену, бо не хочу

облуди, лицемірства, жалю! Ідїть — я вже досить покарана і без вас — майте ж великодушність не гнітити мене своєю перевагою.

Шеломенцев (*здивований*). Та якою перевагою, Ірино?

Ірина. Перевагою над тим, кого я любила. Перевагою вірності, благородства, любові!

Шеломенцев. Це не є перевага, Ірино. Це є властивість кожної справжньої любові. І ніякої тут заслуги немає, як немає заслуги в радості любити одну-єдину, найдорожчу...

Ірина. І ви певні, що знаєте таку любов, яка витримає всі іспити, всі перешкоди, всі нещастя?

Шеломенцев. Що ж... коли ви мене не любите, доведеться терпіти це горе...

Ірина (*вкрай роздратована*). Ви навмисне сперечаєтесь, щоб мене ще більш принизити. Коли я не люблю! Не про це я кажу, зрозумійте! Не люблю сьогодні, можу полюбити завтра — не в цьому нещастя, прокляття, доля! Ви принижуете інших, але й ви такий, як усі! Хіба ви поцілуєте дівчину, в якій спотворене обличчя? Хіба ви зможете її любити, бачачи щодня її, виродливу, негарну, страшну?

Шеломенцев. Я знав про це і не кинув вас шукати.

Ірина. Бо ви уявляли мене такою ж, як колись! А ось нехай спалахне світло і ви побачите мене тепер, подивлюсь тоді, чи будете ви кращим від тих, над ким пишаєтесь? Ніхто з вас не любить глибше шкіри — всі ви такі, всі! (*Плаче*).

Шеломенцев (*садовить її і знову бере її руки*). Скільки ж ви мусили вистраждати, щоб отак зневіритись в людях. Це правда, що я уявляю вас такою, якою бачив колись. Але невже ви думаєте, що коли я побачу тепер потворні шрами, чи уразки на вашому любому обличчі, я не проймусь ще більшою ніжністю до вас, до рідних мені рис, до святих ваших ран? Запалить же всі вогні, хай спалахне світло, і ви тоді повірите і життю, і людині, й любові!

Ірина (*раптом оповиває його шию руками*). Ігор, Ігор! Невже це можливе? Невже ще є любов на світі!

Раптом спалахує світло.

Ірина. Ах! *(Ховає обличчя на грудях Шеломенцева)*.

Шеломенцев *(голубить її волосся, потім обома руками відриває її обличчя від своїх грудей)*. Люба моя, неймовірна, нерозумна діво... *(Цілує її очі й обличчя, яке зовсім не спотворене і тільки подекуди позначене блідими слідами колишніх опіків)*.

Ірина. Чи простиш ти мені мої вередування...

Шеломенцев. Не ти в цьому винна... Ти б не кинула сліпого і обпеченого танкіста, як це робили десятки жінок... Ти сама їх рятувала в бою.

Дзвінок.

Жура. Це Кумельський по калаші! Я певна.

Ірина. Стривай! Я сама йому відчиню. *(Вона скидає плащ, капюшон і вуаль і швидко йде в передпокій, де зараз же спалахує світло. Чути як відчиняються парадні двері)*.

Жура *(заглядає в передпокій)*.

Голос Кумельського. Пробачте, здається, я... Ах! *(Хвилина мовчання, потім гуркіт дверей)*.

Жура *(в захопленні)*. Втік без калаші!

Ірина *(мовчки вертається. Очі її сяють)*.

Шеломенцев *(цілує її)*. Тепер я все розумію.

К І Н Е Ц Ь

ХАЙ ЖИВЕ ШУМ!

Гротеск на І дію

ОСОБИ:

Євген Тихий, поет
Люба
Доктор Протишумський
Скрипаль
Шофер
1-ша сусідка
2-га сусідка

Добре обставлена кімната. Письмовий стіл, телефон і т. ін.
Тихий, молода людина років 30 в гарній піжамі з зав'язаним хусткою горлом, сидить за столом і пише.

I

Дзвінок телефону. Тихий бере трубку.

Тихий. Так. Євген Тихий. Драстуйте. Що? Засідання? Де? В секції поетів? Ні, на жаль, не можу. Ні. Так, нездужаю. Катар горла. Що? На все. *(Кладе трубку)*. Краще б писали, ніж засідання. *(Читає)*. Г-м...

Нехай живе могутній шум
На радісній землі.

Гм... шум... бум, гум — ага, сум. Хай згине скрізь минулий сум — не годиться. Йди потім з'ясовуй, чому «минулий» — взагалі неясно. Дум, кум, крум.

За стіною плач немовляти, потім щось падає з гуркотом. Тихий кидає перо.

Фу, чорт. Вже почали. І отак щодня.

Нехай живе веселий шум...

Гуркіт посилюється. Тепер уже чути, як дирчить пилка і методично стукає впертий молоток столяра. Чути роздратований жіночий голос.

Голос. Та чи буде ж цьому край! Другий тиждень покою немає — стукають, стружуть, немов надворі. Шойно дитина заснула...

Другий жіночий голос. А що ж нам, без вікон сидіти? Добре, що у вас ціла квартира, то не заважайте людям будувати!

Знову плач дитини.

Тихий (*береться за голову*). Стукіт, гуркіт, крик...

Нехай живе бурхливий шум...

(*Дзвінок телефону. Тихий бере трубку*). Хто? Так, поет Тихий. А, дуже радий. Товариш Недоступний? Худрук Ленінградського театру? Прошу, дуже радий з вами зустрітись. Прошу, хоч і зараз. Погано тільки, що я не виходжу. Так, легкий катар. У мене? Чудово, залюбки, буду чекати. В три години? Знаменито. Дякую. Значить, п'єса вам в основному вподобалась? Дуже радий. (*Кладе трубку*). Дуже добре. Пройти в цей театр — чого ще кращого? Цікаво, скільки вони дають постановочних? Одначе, треба працювати.

Знову стругання і стукіт за стіною.

Нехай живе будівничий шум...

Ні — не вкладається. Витворчий... Спорудний шум... — Так, добре — спорудний шум...

Раптом за стіною лунають бурхливі пасажі скрипки, а трохи по тому гуркіт дошки, що впала. Плач дитини, що прокинулась, і крик сусідки.

Жіночий голос. Та що це за безладдя, щоб вам в голові стукало! Знову дитину розбудили!

Голос скрипала. Не заважайте працювати, бодай вас...

Другий жіночий голос. Теж робота — жили тягнути! Верещить, немов чотири коти.

Гуркіт. Крик.

Тихий. Цих ще не вистачало! Ну, ремонт, я ще розумію, а то ж... (*Стукає кулаком в стінку*). Не заважайте працювати.

Шум трохи стихає. Зате починає дзвонити телефон на столі.

Тихий (*бере трубку*). Так. Я... Хто? Хто? Боже мій... Люба! Любочка! Невже це ви! Та яким вітром...

Просто приїхали? Чи не забув? Та хіба можна таке забути! Таке щастя... Що? Нічого тобі не казав? Невже не сказав? Може, не все, але головне, напевно, сказав... Яке головне? Ну, зрозуміло, яке! Те, що я вас безумно люблю. Не пам'ятаєте, де? Звичайно ж, на вокзалі — не заважайте, говоримо — не чули? Дивно. А проте там був такий страшенний шум, ось як у мене зараз. Ви розумієте — музика, гудки, свистки, галас. Хочете, щоб повторив? Буду безумно радий. Як, не вийде? Чому? Знову не почувете за шумом? Ні, ні, я вживу всіх заходів, щоб не було шуму — спиню всі трамваї й автомобілі на вулиці — поетові дано цю владу! Чому не до вас? На превеликий жаль я не виходжу — так, легкий катар — як ви кажете — не пошкодить, якщо не будемо цілуватись... Ну, про це я не смію й мріяти. Спасибі, велике спасибі! В дві години? Чудово! Цілую ваші ручки. Жду! (*Кладе трубку*). Яке щастя! Люба! Чарівна дівчина, якій я так і не відважився признатись тоді в Москві... А зрештою, тоді дійсно було надто шумно і в місті, і на вокзалі. Зате тепер я скажу їй все! Та не треба й слів, бо тут, в затишку моєї кельї, вона почує сама, як б'ється моє серце.

Страшений гуркіт лунає за стіною зараз же після цих слів, а потім чути чийсь роздратовані голоси.

Голос скрипаля. Та що це за неподобство, зрештою! Ні працювати, ні відпочити! Понакладали повну квартиру дошок та ще й поперекидали з п'яних очей! Гуркіт, безладдя, гвалт!

Голос другого сусіди. Що таке! Хто тут п'яний! А ти мене поїв, каніфоль нещасна!

Голос скрипаля. Ідїть, я вас не чіпаю!

Голос сусіди. Гуркіт йому не подобається! А ти на фронті був? Ти б раніш там послухав, який буває гуркіт на війні!

Голос скрипаля. Зараз мир, а не війна.

Голос сусіди. А мир, значить, треба будувати. Добре, що в тебе квартира з вікнами і дверима.

Плач дитини.

Перший жіночий голос. Знову дитину розбудили! Цілісінький день стукають, грюкають, а тут ще бешкетує п'яний.

Голос сусіди. Хто п'яний?

Голос сусідки. Ай! Рятуйте!

Голос раптом вщуає.

Тихий (*затуляє вуха*). Що це за день! Що це за життя! Як я прийму Любу і художера в такому гармидері. (*Знесилений простягається в кріслі*). Пів на першу... Ху... Прийняти хоч валеріанки, або люмінал. (*Бере з коробки таблетку і ковтає*). Це ж чорт знає що! В газетах пишуть, що знято питання про боротьбу з вуличним шумом, — краще б подбали про шум в квартирах. Ні працювати, ні... поговорити... з коханою дівчиною... Одначе, даремно я прийняв цей люмінал... Неначе до сну хилить... Здається, тихо... вгомонились... Хіба, справді, здрімнути хвилинку.

Засинає.

Тиха музика скрипки.

II

Стукіт в двері. Знову.

Тихий (*підводиться, протираючи очі*). Здається, хтось стукає... Невже я заснув. А може, Люба! Прошу! Звійдіть.

Входить елегантно вдягнений громадянин, з невеличким чемоданчиком в руці.

Невідомий (*ввічливо вітаючись*). Якщо не помиляюсь, ви відомий поет Євген Тихий?

Тихий (*здивовано*). Так... але дозвольте...

Невідомий. Я скромний вчений, фізик. Мое прізвище Протишумський. Доктор Протишумський, може чули?

Тихий. Так, звичайно, дуже радий. (*Про себе*). Дивне прізвище. Прошу, сідайте.

Протишумський. Дякую. (*Сідає*). До мене дійшло, що ви особисто цікавитесь боротьбою з вуличними і квартирними шумами. А якраз я працюю в цій галузі.

Тихий. Так, знаєте, це дійсно жах... Ці шуми. Просто жити не можна. На вулиці ви не можете освідчитись коханій дівчині, дома не можете писати віршів через лагодження вікон, перекидання дощок, немовлят і скрипалів.

Протишумський. От, от. Тим-то я й вирішив прийти вам на порятунок. Мушу вам сказати, що я сконструював невеличкий апарат (*він виймає з чемодана чорну скриньку на взірець рації*), він називається звукогаситель. І досить вам примкнути його до електричної сітки, і повернути спочатку цю, а потім оцю кнопку, як звуки в усій квартирі моментально гаснуть — не чути ані жодного звуку, навіть цокання годинника.

Тихий. Але дозвольте...

Протишумський. Ви будете чути лише власний ваш голос, — але тільки самі ви — вас же ніхто не чутиме.

Тихий. Але дозвольте...

Протишумський. Нічого страшного! Коли вам буде потрібно, ви повертаєте кнопки назад — спочатку цю, а потім оцю — і все стає нормальним.

Тихий (*ошелешений*). Звичайно, це дуже цікаво.

Протишумський (*підводиться*). Оскільки ж мене цікавить думка і відгук видатних діячів науки, літератури, мистецтва, — дозвольте мені залишити у вас на 2—3 дні цей апарат — спробуйте і висловіть вашу думку.

Тихий. Але дозвольте, професоре! Це ж надзвичайно корисна річ!

Протишумський (*усміхаючись*). Так, так, — ви самі побачите. Пам'ятайте ж — ця і ця кнопка. До побачення, я дуже поспішаю (*вклоняється і швидко виходить*).

III

Тихий (*сам, стоїть якусь мить приголомшений*). Що таке! Доктор Протишумський! Ні, це мені сниться! А проте, дуже цікаво... Справді — чому ж не спробувать.

В цю хвилину за стіною знов починається різноманітний шум. Спочатку лунають гучні і бурхливі пасажі скрипки. Потім чути плач дитини, дзижчання пилки. Раптом щось впало і зараз же по тому чути сердитий голос сусіда.

Голос сусіда. Га! Знов запиликав, п'яниця каніфольна! Не даєш відпочити трудящим! Зараз же перестань!

Голос скрипала. Я вас не чіпав, коли ви гуркотіли. Не заважайте працювати!

Голос сусіда. Що таке! Та я й тебе і твою погану диргалку зараз в два щоти...

Тихий. Ану, спробуєм. *(Повертає кнопки на скриньці. Шум моментально вщухає і настає цілковита тиша).* Чи ви бачили! Оце да!

Безшумно відчиняються двері, і в кімнату без найменшого звуку вдираються троє: скрипаль з скрипкою і смичком в руках, сусідка з немовлям, яке, очевидно, кричить та якого вона заспокоює і другий сусіда (шофер). Всі вони розмахують руками і, очевидно, сперечаються і сваряться, але жодного звуку не чути. По їхніх жестах можна зрозуміти, що скрипаль скаржиться на шофера, який зчиняє галас і гуркіт та ще й порвав йому одну струну на скрипці, при чому починає грати, але так само беззвучно. Шофер скаржиться на скрипала, що той його збудив і образив, а жінка дорікає обом, що розбудили дитину.

IV

В розпалі сварки в напівприхилені двері так само безшумно входить Люба. Це молода, гарненька дівчина. Вона спиняється здивована, а Тихий кидається до неї з криком «Любочка!»

Скрипаль, шофер і жінка виходять, продовжуючи сперечатись.

Тихий *(бере дівчину за руки і веде в кімнату).* Любочка, дорога, яке щастя! Сідайте, будь ласка, розкажуть!

Люба *(не розуміючи дивиться на нього і, очевидно, щось говорить).*

Тихий. Що! Боже мій! То вона ж мене не чує? Треба вимкнути мерщій цю чортову скриньку. *(Він біжить до звукогасителя і починає крутити кнопки.)* Чорт забери! Я забувся, яку треба крутити спочатку!

Люба *(підходить до нього і щось говорить).*

Тихий. Але, моя дорога, я вас не чую! Ну, як їй з'ясувати! Треба написати. *(Йде до столу і пише: «сталася прикра річ — я вас не чую» — він дає їй папірець, а потім показує собі на горло й вуха).*

Люба *(відступає вражена).*

Тихий. Ще гірше! Тепер вона думає, що я втратив голос і оглух! От і кажи про любов! Ну, доктор Протисумський! Це не доктор, а диявол! А — ідея! Скоріше з нею на вулицю! А горло? А — дурниці!

Люба *(видимо ображена і збентежена, вже сама йде до дверей і виходить).*

Тихий *(хапає пальто й кидається за нею)*. Люба! Любочка! Стривайте.

Але в цю мить в дверях з'являється доктор Протишумський і заступає дорогу.

Протишумський. Ну, як ваша думка? Непогааний апарат, чи правда?

Тихий. Диявол!

Темрява.

V

Коли знову спалахує світло — немає ні доктора Протишумського, ні апарата. Тихий, як і раніш, дримає в кріслі. Дзвонить телефон. Вдруге. Тихий прокидається, бере трубку.

— Що? Психіатрична лікарня? Ні—це приватна квартира. *(Кладе трубку)*. Здається, я трохи здрігнув. Приснилася якась нісенітниця... Доктор Протишумський — якийсь безглуздя... Боже мій! Пів на другу! Зараз мусить прийти Люба! *(Схоплюється, скидає піжаму й хусточку з горла, одягається, причепурюється. Ставить на стіл вино, келихи, печиво, фрукти)*. Приверзеться ж таке безглуздя! Ну, здається, все гаразд. І головне, тихо. *(Тре чоло)*. Навіть дивно... *(Оглядається на те місце, де був «звукога-ситель», навіть підходить і лапає)*. Гм... Треба ж такої мані...

Стукають в двері.

А! Стукіт! Значить, я чую! Це вона! *(Біжить і відчиняє. Входить Люба — та сама дівчина, але, звичайно, в іншому одязі)*. Любочка! Дорога, нарешті! Спасибі, що не роздумала. *(Цілує її руки)*.

Люба *(озираючись)*. У вас тут дуже гарно... А головне, тихо... тихо...

Тихий. Гм... Так, знаєте, як коли... Сідайте, прошу, чого ж ми стоїмо... *(Про себе)*. Але що зі мною! Якась байдужість до всього...

Люба. Але ви зовсім здорові. І навіть працювали?

Тихий. Так, трошки... Сідайте ж, прошу.

Люба *(сідає і бере зі столу аркушик)*. Можна?

Тихий. Звичайно, звичайно, прошу.

Люба *(читає)*. «Нехай живе бурхливий шум...» Ось як? Значить, ви знову не хочете, щоб я вас почула?

Тихий. А... а хіба мене не чути?

Люба (*усміхаючись*). Дивлячись, що саме...

Тихий (*замішаний, про себе*). Що це зі мною робиться... І завжди отак... Коли щось рішуче... просто язик не повертається. (*Голосно*). Хіба не чути? (*Рішуче*). Якби ви знали, як я вас... (*Бере її руки*).

Люба. Ну, і що саме?

Тихий. Як я вас... згадував... Я ж вам казав.

Люба (*насмішливо*). Щось не пам'ятаю.

Тихий. Мабуть, у мене дійсно щось з горлом трохи..

Люба. Що? Не проходить?

Тихий. Ні, нічого... легкий катар.

Люба. А ви чим полощете?

Тихий. Я? Гм... право, не пам'ятаю, Цією,— як її... сулемою... Що це, справді, зі мною. Якесь байдужість, апатія до всього.

Люба (*сміється*). Що ви! Це ж страшна отрута.

Тихий. Тобто... як її... каніфоллю.

Люба. Дивні ліки... Це ж тільки для смичків вживається... Щоб голосніше грали. А проте,— може й справді це б вам допомогло. А то щось вас не чути.

Тихий (*про себе*). Як припечатала... Але що ж робити, коли я не можу... коли всі почуття немов замерзли в грудях. (*Голосно*). Так, знаєте, трохи голова не тее.

Люба. А хто вас лікує?

Тихий. Хто лікує? (*Тре чоло*). Доктор Протишумський... Ні, ні, це я сплутав... Це мені приснилось.

Люба (*дійсно здивована*). Що таке? Що з вами? Ви справді хворі?

Тихий. Та ні ж бо... це просто так. Тут, бачите, такий жахливий шум.

Люба. Де шум? Та тут же тихо, як в музеї!

Тихий. Так, так... Іменно, як в музеї. Це винахід доктора Протишумського... Чудова річ... Зникають всі тривоги, турботи, весь гармидер і клопіт життя...

Люба (*насмішувато*). І любов?

Тихий. Любов? (*Проводить рукою по чолу*). А так... любов, жінка — це ж найбільша суєта на світі... Скільки сил і дорогого часу забирають вони в людини.

Люба (*підводиться*). Прощайте. Бажаю вам ніколи не терпіти від жінок і любові та іншого шуму життя.

Тихий (*схоплюється*). Що? Що таке? Не знати шуму життя! Любо! Невже ви бажаєте мені смерті! Я ж

вам ще нічого не сказав — ця тишина мене душить. (*Хапає себе за комір*). Люба! Мене отруєно цією тишею...

Люба. Що з вами!

Раптом за стіною чути страшний гуркіт, крик, а потім дзижчання пилки і стукіт молотка по дереву.

Люба. Ай! Що це таке!

Тихий. Хвала життю і геть доктора Протишумського! Це просто шум, буденний шум життя, а я тебе люблю, моя кохана! (*Палко обіймає дівчину*).

Люба. Гучніше! Не чую!

Тихий. Я тебе кохаю! (*Цілує Любу*). Хай живе шум! Ходім на вулицю, там я скажу це ще гучніше! (*Він розкриває навстіж вікно, в яке вдирається вуличний шум і різноманітні звуки будівництва великої кам'яниці*). Чуєш — це могутній шум життя! Хай живе шум, хай живе життя та його турботи! (*Цілує дівчину*). Хай живе наша любов!

Люба. Гучніше! Не чую.

За стіною стало зовсім тихо.

Тихий. А не чуєш, то йдемо в ліс, на поле, на берег ріки! Там тобі розповість про це тисячоголоса природа, великий оркестр життя. І кожен голос в ньому, кожен шелест дубового листя, кожна флейта солов'я і дзижчання останньої комахи співатимуть ту саму пісню про щастя життя і любові! Гучніш, пісні! Гучніше, гуркіт життя! (*Пориває дівчину в танці і кружляє по кімнаті, перекинувши при цьому стілець. Чути плач немовляти*).

Розчиняються двері і входять, видимо, роздратовані, скрипаль зі скрипкою і жінка.

Жінка. Пробачте, але так же не можна, громадяни! Цілий день галас, гуркіт, крик! Знову розбудили дитину.

Скрипаль (*ввічливо*). Дійсно. Не можна ж працювати. Посудіть самі.

Тихий (*спочатку здивований, а потім регоче*). Чи ви чули! Чи ти чула, Любочко! Виявляється, це у нас шум! А проте, хай живе шум, товариші! Без шуму немає ні життя, ні праці, ні любові! (*Співає*).

Нехай живе веселий шум
На звільненій землі,

Нехай кують роки комун
Завзяті ковалі.

Всі вступають і собі, скрипаль грає.

І муляри нехай кладуть.
Все вище ряд цеглин,
А теслі пилами гудуть,
Як сорок мандолін.

Щоб відгукнулись враз пилі
Веселі молотки,
Щоб вище крокви підняли
Під дах будівники!

То хай в роботі будівній
Руїни зникне сум,
І скрізь лунають хай пісні,
Живе веселий шум!

З а в і с а

1946

ТРИ ПАРИ ТУФЕЛЬ

Музкомедія на одну дію

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Орленко — льотчик
Шумейко Назар Іванович —
відставний капітан річного пароплавства.
Настя — його небога, студентка
Газель Львівна — машиністка
Зоя Павлівна — телефоністка

Кімната в квартирі Орленка. Праворуч вхідні двері, просто — в інші кімнати. В кутку малярські козли з відром і квачем, поряд на стільці робоча спецівка маляра. Шумейко, міцний дід років 60-ти, майструє за столом модель парусного судна, припиваючи час від часу чорну каву. Тут же і кав'ярник на плитці.

I

Шумейко *(працює, наспівуючи)*.

Моряк пустився сміло
В похід на кораблі,
Лишивши любку милу
На батьківській землі.
Він дав їй на прощання
В каблучці бірюзу,—
Мовляв, моє кохання
Назад я привезу.
Лиш кожен день дивись ти
На камінь голубий:
Як він лишиться чистий,
То, значить, я живий.
Коли ж немов туманом
Укрилась бірюза,—
То знай, моя кохана,
Я не вернусь назад.

Дзвінок.

Кого там нелегка несе? А може, листоноша? Час би вже Олексію Петровичу відгукнутись. Герой, в усіх газе-

тах пишуть, а звістки й досі немає. (*Йде відчиняти і вертається з Газель Львівною*).

Газель (*молода, гарненька дівчина рішучої і сміливої вдачі*).— Добридень, Нарзан Іванович! Ну! Чули?

Шумейко. Не Нарзан, а Назар! Назар Іванович Шумейко, чорт візьми!

Газель. Це все одно. Нарзан навіть краще — особливо з коньяком.

Шумейко. З коньяком чи з молоком, але прошу не перекручувати мого імени. Я ж не називаю вас Коза Львівна, якщо ви... гм, Газель,— хоч такого ім'я немає й не було.

Газель. Що таке! Я вам покажу, яка я коза! А проте, сьогодні немає часу з вами сперечатись. Ви знаєте,— Олексій Петрович їде. Боже, яка ж я рада!

Шумейко. Та не може бути! Олексій Петрович? А я оце тільки про нього згадував,— мовляв, давно не пише. Здорово! Та ні,— ви брешете, я б перший знав.

Газель. Дуже люб'язно! А втім, чого ж чекати від пароплавного буфетника.

Шумейко. Що таке? Я вам покажу буфетника! Я капітан, старий моряк.

Газель. Річного пароплавства.

Шумейко. Це все одно! Я не дозволю, щоб кожна...

Газель. Та тихше-бо! Значить, ви нічого не знаєте. Олексій Петрович прислав мені телеграму. Його ще немає? Він сьогодні приїде!

Шумейко. Як! То чого ж ви мовчите! (*Заметушився*). А у нас ремонт. І негідник маляр другий день не з'являється! Та, може, ви видумуєте? З якої речі вам телеграму? Вам, а не мені?

Газель. Зрівняли! Я і ви! Ви просто стережете квартиру, на зразок сторожа, а я...

Шумейко. Що таке! Я кращий друг Олексія Петровича! Та я його на руках носив.

Газель. Ну, а він мене на руках носив.

Шумейко. Вас? Ха-ха-ха! Олексій Петрович серйозна людина, потомствений шахтар, герой! Буде він кожному вертихвістку... Хіба що в дощ, через вулицю...

Газель (*дістає телеграму і тикає її в ніс капітанові*). Читайте.

Шумейко (*одягає окуляри, читає*). Дорога Газель

приїду сьогодні увага туфлі цілую Олексій. Нічого не розумію! Які туфлі? І чого він їх цілує?

Газель. Ще б пак ви зрозуміли. Цілує мене, а туфлі — ось. *(Підіймає ногу)*. Здається, ясно.

Шумейко *(дивиться поверх окулярів на туфлі)*.
Високий каблук, № 39.

Газель. Брешете — 37.

Шумейко. І досить таки й підтоптані.

Газель. Зрозуміло, стоптані. Я не буфетник на пароплаві і не лялька на вітрині, щоб сидіти й не дихати. *(Крутиться в танці)*.

Шумейко. І це нічого не доводить. Це кожна буде крутитись і казати, що Олексій Петрович її кохає.

Газель. Як не доводить! Коли Олексій Петрович виїздив на фронт, він подарував мені ці туфлі і сказав — хай ці туфлі завжди нагадують вам про мене. А тепер сам питає про туфлі. Здається, ясно.

Шумейко. Ну, що ж, подивимось. Чекати недовго.

Газель. І чекати не треба. Справа ясна, як склянка води. Сьогодні середа, завтра четвер. В суботу ми запишемось, а в неділю святкуємо весілля. *(Починає вимірювати кімнату кроками)*. Раз, два, три, чотири... Там теж така кімната? А тут що, ванна? *(Заглядає)*. Дуже добре. *(Знову крокує)*. Тут я поставлю піаніно... тут новий гардероб червоного дерева з бронзою.

Шумейко. Як з бронзою! Це моя кімната!

Газель *(не слухаючи)*. А тут тахту в турецькому стилі «Тисяча і одна ніч».

Шумейко. Та невже! Дивіться, не помиліться в рахунку. І однієї не дістанете, не те що тисячі.

Газель. Що таке? Ах ви, буфетник поганий! Кухар пароплавний!

Шумейко. Що таке! Я капітан «Князя Барятинського», куди б вас і на трап не пустили!

Газель. Кого, мене? *(Тупає ніжною)*. Мене, найкращу виконавицю модних танців! Та я в цих стоптаних туфлях цілий світ пройду!

В черевичках легких, бальних
В мене смілий крок,
Скрізь проходжу я навалю.
В найкоротший строк.

Не зверну ніде з дороги,
А дійшла мети,
Не спинюся край дороги
Спробуй — не пусти!

Бо не звикла я чекати
І ходить дарма,
Не запросять чемно в хату,
То ввійду сама.

Тільки той мене засудить,
Хто сидить весь вік,
Мій же скрізь пройде і всюди
Легкий черевик.

Зрозуміли? За півгодини я буду тут. До побачення, Нарзан Іванович,— вибачте, Базар Іванович! (*З шумом виходить*).

II

Шумейко (*сам*). Як, Базар! Як Базар! Ну! Чи ви бачили! Та ця не те що мене,— цілий будинок проковтне. А ще Газель! Добра мені газель. Не газель, а акула! І як міг Олексій Петрович подарувати такій пантері туфлі? Нічого не розумію. Ні, я цього діла так не залишу — все розповім, як приїде.

Дзвінок.

Ага! Це, напевно, він! (*Йде відчиняти і вертається з Зоєю Павлівною*). Як! Знову жінка! Що вам завгодно, громадянко?

Зоя (*теж гарна, але млява й повільна в рухах дівчина з невеличким портфелем в руках*). Скажіть, Олексія Петровича ще нема?

Шумейко. І ця Олексія Петровича. (*Строго*). Олексій Петрович на фронті і невідомо коли буде.

Зоя. Як невідомо? Він мусить сьогодні приїхати. Я отримала телеграму.

Шумейко. І ця телеграму! Що далі, то гірше. (*Дивиться їй на ноги*). Може, і ця в туфлях? Ні, хвалити бога, туфлі звичайні, хатні. (*Голосно*). Я нічого не знаю. Якби це була правда, він би мене першого повідомив.

Зоя. Тобто чому це вас першого? Ви просто сусіда по квартирі, ось як цвіркун за грукною, а я найближчий друг Олексія Петровича. (*Позіхає*).

Шумейко. І ця друг! Ви помиляєтесь. По-перше, я не цвіркун, гм, а капітан. Капітан Шумейко. А по-друге, я старий друг Олексія Петровича. Маєте! Ви самі цвіркун. Я його на руках носив.

Зоя (*сідая, позіхає*). Подумаєш! А він мене на руках носив. Є, здається, різниця.

Шумейко. Як! І цю носив! Та що він — гружчик, чи що? А ви скільки важите?

Зоя. Не ваше діло. 50 кіло.

Шумейко (*скептично*). Гм. Сподіваюсь! Хіба що у воді.

Зоя. Ні, не в воді, а навіть в теплому пальті і в ботах. А в літній сукні і туфлях навіть 45. Особливо в тих туфлях, що подарував Олексій Петрович. Пух.

Шумейко. Як! І вам подарував? Та що в нього — взуттєва крамниця, чи що? Та ні, не вірю, ви брешете.

Зоя (*позіхаючи, байдуже*). Читайте. (*Не підводяться, простягає йому телеграму*).

Шумейко (*бере й читає*). Приїду сьогодні привіт увага ту... туфлі цілую... Чорт зна що таке! І тут туфлі. (*Дивиться на Зоїні ноги*). І нічого надзвичайного.

Зоя (*схоплюється*). Це ж зовсім не ті! Тих я ні разу не одягала. (*Позіхає*). Боже, як спати хочеться. Я, знаєте, ніколи як слід не висипаюсь, в мене нічна робота на телефоні. Ну, а вдень більше сплю. Ось ходити й нема часу. Тим-то і туфлі цілі.

Шумейко. Знайшов кому подарувати!

Зоя. Але я страшенно люблю хороше взуття. В мене 12 пар майже неношених туфель. Білі, жовті, чорні, червоні, замшові, лакові, золоті — які хочете. Я їми часто милуюсь, лежачи на канапі.

Шумейко. Замість ходити?

Зоя. А чого ходити? Якщо кому судилося знайти щастя — воно саме прийде в хату, навіть коли спиш. Отак і мені. Скільки вродливих дівчат на світі, що ганялись за Олексієм Петровичем, а вибрав він мене. Красень, герой, розумний.

Чи варто за щастям ганяться,
Його все одно не здогнать,
Ні в вісім годин, ні в дванадцять,—
То краще здрімнуть, полежать.
Люлі, дитя!

Щастя примхливе, як зайчик в вікні,
І, коли схоче, прийде уві сні,
Сяде в ногах, зачекає,
Пісню тобі заспіває...
Люлі, дитя!

Люляти буде так мрійно,
Спи, моє серце, спокійно,
Турботи нехай підождуть,
Замість турбот я тут.
Люлі, дитя!

Прямо так і пориває лягти. (*Лягає на канапу, потягується*). Знаменито здрімну часинку.

Шумейко (*в жаху*). Дозвольте! Так же не можна! А що ж, коли хтось прийде! Той же маляр — це ж непристойно, незручно — скандал!

Зоя (*ладнаючись, кризь сон*). А мені зручно. Все одно я скоро сюди переберусь... Тут дуже мило. (*Засинає*).

Шумейко. Громадянку! Мадам! Дозвольте! Що це за день сьогодні! Одна прийшла, вимірювала, а ця просто бух — немов в окремій каюті. Спить, неначе вдома. Спляча красуня якась.

III

Дзвінок.

Шумейко (*в розпачі*). Так і єсть! Вже хтось іде! Скандал! Молода дівчина у мене на дивані. (*Бігає по кімнаті*). Мадам! Громадянку! Ї слухати не хоче. (*Дзвінок повторюється*). Е, була не була, може, Олексій Петрович. (*Йде відчиняти і повертається з Настею*).

Шумейко. Настя! Хвалити бога! А я вже думав, хтось чужий.

Настя (*молода, скромно вдягнена, гарненька дівчина, зараз чимсь стурбована. В руках невеличкий чемоданчик*). Драстуйте, дядю. (*Цілує Шумейку*). Фу, як я втомилась. (*Сідає*).

Шумейко (*не сідаючи і намагаючись закрити собою канапу з сплячою Зоєю*). Драстуй, добридень, дівчинко. А що ж ти не в своєму інституті?

Настя. Інститут зайнятий і гуртожиток так само. Доведеться мені поки до вас перебраться, дядечко.

Шумейко (*в жаху*). Як до мене! І ця сюди. Але ж я сам — ти знаєш, я сам тут тимчасово. Та ще ремонт затіяв не до речі. А проклятий маляр кудись змився.

Настя (*прислухається*). Що таке? Хто це хропе?

Шумейко (*не відходячи від канани*). Де? Це, напевно, вода шумить в трубах.

Настя. Але ж квартира зараз вільна (*з сумом*). Олексій Петрович на фронті. (*Зітхає*).

Шумейко. Олексій Петрович сьогодні приїжджає. Прислав телеграму.

Настя (*схоплюється схвильована*). Та що ви кажете?! Яка ж радість! Значить, він живий, здоровий. Що він пише? Та кажіть-бо! (*Торсає Шумейка*). Він не поранений? Здоровий?

Шумейко (*розгублено*). Так, так, звичайно, здоровий. Він, більш того... з приводу взуття... питає, як, мовляв, туфлі... Що я верзу!

Настя (*в жаху сплескує руками й сідає*). Та не може бути! Що ж мені тепер робити... Що робити... Що я тепер йому скажу?

Шумейко. Як що робити? Та при чому тут ти? (*Раптом зрозумівши*). Та невже він і тобі подарував туфлі?

Настя (*крізь сльози*). Я їх зіпсувала.

Шумейко. Нічого не розумію. (*Загинає пальці*). Одній туфлі, другій туфлі, і цій теж туфлі! Взуттєва фабрика якась. Ну, я ще розумію, ті дві—красуні, зухвальки, а тобі, скажи на милість за що? Що ти для Олексія Петровича? Дурне мишеня на пароплаві. (*Ходить збуджений по кімнаті, забувши про канану*).

Настя (*здивована*). Які красуні? Та хіба він... (*Раптом побачивши мирно сплячу Зою*). Ах! Жінка! Та ще яка красива... Що це значить, дядю? (*Дивиться підозріливо на Шумейка*). Вибачте... Я вам заважаю.

Шумейко (*розлючений*). Цього ще не досить! Що ж ти гадаєш, що це до мене красуні ходять?

Настя (*ухильно*). Я ж не знаю. Ви ж заперечувала, коли я спитала, хто це хропе.

Шумейко. Це до Олексія Петровича! Теж у тувельних справах! А вранці приходила ще одна. Ця ще не одягала, а та вже стоптала.

Настя (*про себе*). А я... я загубила.

З якою пристрасстю живою
Ждала я, чи не прийде лист
Зі штампом пошти польової
І серцю радість розповість.

Коли ж прийшла сьогодні звістка,
Що він живий і буде в нас,
Навіщо в радість цю іскристу
Гірка отрута пролилась?

Героя інші ждуть дівчата,
Він не мене вітає — їх,
Чого ж мені тепер чекати,
Надій позбувшись своїх...

З дівчат цих кожна наді мною
Красою й розумом взяла,
Дарунок цілий в них героя,
А я... лиш я не зберегла!

Шумейко. Ну, годі-бо, заспокойся, дівчинко. Ми як-небудь зарадимо цій справі. Подумаєш — туфлі пропали. А ти краще скажи, що мені робити з цими нахабами. Одна переїжджати збирається, а ця розляглася, немов білуга, в чужій квартирі. Громадячко! Мадам! І слухати не хоч. Але ж зараз Олексій Петрович...

Дзвінок.

Громадячко! Тривога! Пожежа!

Дзвінок.

IV

Настя (*в переляку*). Невже Олексій Петрович! Що ж мені робити? Не відчиняйте, не відчиняйте, дядю! Я нізащо не хочу, щоб він мене побачив. (*Бігає по кімнаті*). Куди ж мені... А! Ідея! Маляр! (*Хапає з стільця заляпану крейдою спецівку маляра і тікає в другу кімнату, забравши свій чемоданчик*).

Шумейко. Що за шалена дівчинка! Ну й день. (*Дзвінок*). Зараз! (*Йде відчиняти і вертається з Газель Львівною*). Як! Це знову ви, Антилопа Львівна?

Газель (*входить*). Самі ви Носорог Тигрович. Я Газель.

Шумейко. Все одно — Газель, Антилопа, Серна. З породи стрибаючих по горах і чужих квартирах.

Газель. Я вам покажу, хто тут чужий! А це ще хто? *(Це до Зої, яка прокинулась і сіла).*

Зоя *(протираючи очі)*. Котра година? Чи приїхав Олексій Петрович?

Газель. Це мені подобається! А вам яке діло до Олексія Петровича?

З внутрішніх дверей вийшла Настя і спостерігає. Вона в заляпаній спецівці маляра, з замазаним обличчям, в кепці.

Зоя *(спокійно)*. Таке ж, як і вам *(дістає цигарку)*. Сірника!

Шумейко *(обурений)*. І хоч би хни! *(А проте подає Зої запаленого сірника)*.

Газель. Ні, не таке! Мені Олексій Петрович прислав телеграму.

Зоя *(спокійно)*. І мені прислав. Кави! Чорної.

Шумейко. Як кави? Та це адмірал якийсь. Прокинулась і командує.

Газель. Він подарував мені туфлі. *(Тупає ногою)*. Ось ці.

Зоя *(як і раніш)*. І мені подарив. Ну, що ж кави? Та більш цукру.

Шумейко *(злісно фиркає)*. Це... це... це просто фрр... *(Проте наливає, з шумом кидає цукор і підносить Зої, яка, кивнувши головою, починає пити)*.

Газель. Ви брешете! *(Бігає по кімнаті)*. У вас немає ніяких туфель.

Шумейко. Нова масонська ложка. Вхід по пред'явленні туфель.

Зоя *(припиваючи)*. Добра кава. В мене їх 12 пар.

Газель. Та не таких. Ось. Я свої вже зносила.

Зоя. А я не зносила.

Шумейко. Прямо як королева з Гамлета: «І черевиків ще не ізносила...»

Настя *(беручи відро з квачем і пересуваючи з гуркотом козли)*. А я загубила.

Газель. Будьте ласкаві, залиште цю квартиру.

Зоя *(схоплюється)*. Хто, я?

Газель. Так, ви. Олексій Петрович запрошував мене. Тільки я ввійду в цей дім.

Шумейко. Ну, почнеться бійка! Громадянки! Медам!

Настя *(що влізла на козли і почала білити стелю)*. Прошу всіх вийти. Не заважайте працювати. Або не

ремствуйте, коли часом попаде крейдою. (*Завзято водить квачем*).

Газель. Це неподобство. (*Оглядає сукню*). Це ви навмисно, щоб мене вижити! Але я не здамся. Де інші кімнати? (*Бурхливо проходить в середні двері*).

З о я. Будь ласка! Там краще. Я залишусь тут і перша зустріну Олексія Петровича. (*Сідає*).

Шумейко. Але ж це неможливо, мадам,— тут же ремонт, безладдя.

Дзвінок.

З о я (*схоплюється*). Це, мабуть, він! А я ж в старих туфлях і розпатлана. (*Метушиться*).

Шумейко. Ну, звичайно ж! І ніс в крейді.

З о я. Невже? Де? Там є дзеркало? Не пускайте його туди, поки я сама не вийду. (*Прожогом тікає в середні двері*).

Шумейко. Хе-хе! Куди й сон подівся. (*Дзвінок*). Іду, іду!

Настя (*на козлах*). Невже це він? Вони втекли, але й мені не краще. Адже ж я так само не можу показатись Олексію Петровичу... Принаймні в цьому вигляді. (*Продовжує білити*).

V

Входять Шумейко і Орленко.

Шумейко. Ну, поздоровляю, вітаю! Дай тебе ще раз обійняти. (*Цілюються*).

Настя. Щасливий дядя!

Шумейко. Герой! Богатир! Красень!

Орленко (*сміючись*). Ну, ти вже скажеш. Драстуй, драстуй, старий друже! Ну, як стрибаєш? Як ся має твоя небога — як її? Еге,— Настя!

Настя. Боже мій!

Шумейко. Та хіба ти її пам'ятаєш?

Орленко. Ну, ще б пак! Чудова дівчинка.

Настя (*з гуркотом впускає відро і одвертається*).

Орленко. Що таке? Що це, малярі? Навіщо?

Шумейко. Екхм-гм. Хотів, знаєш, освіжити квартиру, тебе чекаючи. Ну, ну, розкажуй — як там німці? Тікають? Читали, читали, як ти їх бив. І де це у вас все

береться, не розумію! Це ж, мабуть, страшенно, в повітрі... під самісіньким небом!

Орленко. Та не без того, звичайно. А проте, після шахти не так уже й страшно — адже ж небо не обвалиться. А от коли, бувало, порода насуне та загальне тиснення утвориться, ну тоді, дійсно... Словом, скрізь треба бути уважним, от і все. Краще розкажи, як ти? *(Оглядається)*. Тихо спокійно. Не нудьгуєш часом один?

Шумейко *(озирається зі страхом)*. Та як тобі сказати... Так, так, взагалі тихо — дуже, гм, тихо. Особливо сьогодні. Кхм.

Орленко. Та чого ти мнешся? Ботинки мулять, або?

Шумейко. Ботинки? Е, ні, брат, в мене ноги морські. Ти, брат, з хворих ніг на здорові не вали.

Орленко. Яких ніг?

Шумейко. А таких! Дівочих. Еге, брат, негаразд, подарував дівчатам туфель, а я розплутуй. Ну, подаруй одній — сказати — ізбранниці серця, — але одразу трьом! Це вже занадто.

Орленко *(сміється, потім серйозно)*. А ти вже знаєш. *(Сідає й закурює)*. Так, це ціла історія. Але як добре, що я її придумав, тобто, не я, а небіжчик дядя. Ти пам'ятаєш мого дядю?

Шумейко. Захара Івановича?

Настя слухає, сховавшись за козли.

Орленко. Так. Він був неабиякий чудак і дуже розумна людина. Кілька разів ходив навколо світу, знав східні мови і багато цікавих речей. Коли я вирушав на фронт, він подарував мені три пари чудових жіночих туфель. Візьми, каже, Олексю, подаруєш своїй нареченій. Це, бач, дуже цінна річ, рідкої перської роботи. Майже чарівні туфлі.

Настя. А я зіпсувала...

Орленко. Помилуйте, кажу, дядечко! Навіщо мені три пари та ще різних номерів? А це, говорить, для вибору. У нас, каже, на сході є прислів'я — мужчину пізнають по зброї, а дівчину по взуттю.

Шумейко. Ну, і що ж далі?

Орленко. Ти, каже, дай їх трьом дівчатам і подивись, як вони їх будуть носити. А потім розкажеш мені, я тобі пораджу, яку обрати.

Гуркіт за козлами. Орленко озирається.

Шумейко. Ну, і що ж далі? Чи питав ти дядю?

Орленко. Як же я його спитаю, якщо він через місяць вмер? Я і без нього пізнав.

Шумейко. Та що ти говориш! Коли? Де?

Орленко. Та сьогодні ж вранці. Знаєш, куди я поїхав з поїзда?

Шумейко. До Антилопи... то пак, Газелі Львівни?

Орленко. Бог з нею, з Антилопою! До твоєї Насті.

Шумейко. Як до Насті? Але ж вона...

Орленко. Але її там не виявилось. Зате мені розповіли про неї такі чудеса, що я...

Настя перекидає відро і тікає, але Орленко її переймає.

— Ба, ні, стривай! Куди ти поділа мої туфлі?

Настя. Пустіть! Як вам не соромно...

Орленко (*пригорнувши до себе дівчину*). Ти розумієш, під час одного нальоту вона була в домашній охороні. І ось, коли десь на горищі спалахнула пожежа, вона кинулась гасити і — пропалалила свої нові туфлі та опекла свої бідні ніжки. І місяць лежала в лікарні. Сердешна. (*Цілує Настю*). Значить, ти їх весь час носила?

Шумейко. А я й не знав!

Настя. Я... я була в театрі і не встигла переодягнутись, як почалась тривога.

Орленко. І якби я подарував не три, а триста пар туфель,— я не знайшов би дівчини, яка б краще їх зносила.

Настя. То ви... то ви не сердитесь на мене?

Шумейко. Господи, яка дура! Та він тебе кохає, дурну!

Настя (*на мить застигла, а тоді рвучко обіймає й цілує Орленка і тікає*). Любий!

Шумейко. І хоч би слово сказала! Ось вони, наші герої.

VI

Відчиняються двері, входять вмиті і причепурені Газель і Зоя.

Орленко. Як! Це ви! Яким побитом!

Газель. Олексій Петрович! Дорогий! Яка ж я рада.

Зоя. Олексій Петрович, я одержала вашу телеграму і примчала на крилах радості.

Шумейко. Тобто, кажучи простіше, в трамваї.

Газель (*відштовхуючи Зою*). Тихше, тихше. Ви, здається, знаєте, що я прийшла ще раніш. Ви ж бачили, Боржом Іванович. Милій Олексій Петрович, мене принесли сюди ваші чарівні туфлі.

Орленко (*дивлячись на її ноги*). О! Я бачу, вони вас чимало-таки носили, поки мене не було.

Зоя. Правда, правда! Вона їх потоптала по всіх усядах. А я — дивіться — я зберегла їх цілісінькими, аж до вашого приїзду. Бачите—жодної дряпинки на підозві.

Орленко. Ну, значить, ви відмовились від змагання.

Зоя. Від якого змагання?

Шумейко. І зволіли лежати на боку.

Зоя. Що ви сказали! Ах, ви цвіркун вредний!

Орленко. Тихше, тихше, мої друзі. Можливо, я завдав вам прикрості й суму, але... винуватий не я, а чарівні туфлі.

Входить переодягнена, вмита і сяюча Настя.

Орленко (*пригортаючи її до себе*). Ось та третя, яка краще за вас усіх зносила свої туфлі на великому життєвому шляху.

Газель. }
Зоя. } Ах! Якесь дівчисько!

Орленко. І якщо хочете, я розкажу вам казку про три пари туфель.

Одним чудовим ранком,
Лиш сонечко зійшло,
Три дівчини киянки
Рушали на село.

Вони ступали сміло,
З бадьорим почуттям,
І кожна з них наділа
Найкраще узуття.

І кожна з них шукала
Щасливої мети,
І ось вже до привала
Дійшли на півпуті.

Одна, відчувши втому,
Зайшла спочити в сад,
А потім і додому
Посунула назад.

Шумейко (Зої). Це ви, мадмуазель. Лінива красуня.
Зоя. Що таке! Цвіркун нещасний!
Орленко —

Почувши друга скрипку,
Валторну і рожок,
Пішла в юрбу під липки
Ї пустилася в танок.

З таким вона запалом
Крутилась день і ніч,
Що туфлі геть стоптала,
Вернулась босоніж.

Шумейко (Газелі). А це в ваш город. Еге ж.
Газель. Що таке! Кухар пароплавний! Нарзан!
Орленко. А третя, що гуляла
В цей час на беріжку,
Дитину врятувала,
Що впала у ріку.
І хоч згубила гарне
В воді своє взуття,
Зате пройшла не марно
Цей день свого життя.
Ми всі в життя вступаєм
В дитячому взутті,
І рік у рік міняєм
Його в путі, в житті.
Хвала, хто з каблуками
Не стопче юних мрій.
Хто правди вічне пламя
Зберіг в душі своїй.

ПРИМІТКИ

ПІДЕШ — НЕ ВЕРНЕШЯ

П'єса на 4 акти

Написана в 1935 р., вперше опублікована Держлітвидавом України в 1936 році, користувалася великим сценічним успіхом. Друкується за збіркою: Драматичні твори, Держлітвидав, Київ, 1938 р.

ІМ'Я

Драма на 4 дії

Написана в 1937 році, виправлена в 1949 р. Друкується за машинописним рукописом, який зберігається в архіві письменника. На сцені п'єса «Ім'я» не ставилась.

ЧОРНИЙ ВАЛЬС

П'єса на 4 дії, 9 відмін (для дитячого театру)

Написана в 1937 р., вперше надрукована у вид-ві «Мистецтво» в 1938 році. Подається за рукописним автографом, який зберігається в архіві письменника.

ВИБІР

П'єса на 4 дії

Написана в 1938 році, надрукована українською мовою вперше в журналі «Радянська література» № 7, 1940. За цим виданням і друкується в тритомнику. Сценічна історія п'єси не вивчена.

ЕКЗАМЕН З АНАТОМІЇ

Комедія на 4 дії

Написана напередодні Великої Вітчизняної війни — в 1940 році. Видана в 1946 році у збірці «Три комедії» (в-во «Радянський письменник»). З цього видання п'єса і передруковується.

ЧАША

Драма на 5 дій

Написана в 1942 році, вперше надрукована в журналі «Українська література» № 7—8 за 1942 р. Вміщений в журналі текст драми є її літературним варіантом і друкувався без останньої дії — епілога твору. За цим виданням твір подається в тритомнику. Про виставу п'єси на сцені в роки Великої Вітчизняної війни відомостей немає, після війни вона не ставилася.

НІЧНА ТРИВОГА

Драма на 3 дії

Написана в 1942 році, вперше надрукована в журналі «Українська література» № 1—2 за 1943 р. Сценічна історія п'єси в роки Великої Вітчизняної війни не відома, після війни вона на сцені не ставилася. Друкується в тритомнику за машинописним рукописом, який зберігається в архіві письменника.

КИТАЙСЬКИЙ ФЛАКОН

Комедія на 4 дії

Написана в 1944 р., надрукована в збірці: Три комедії, вид-во «Радянський письменник», Київ, 1946 р. За цим виданням і друкується в тритомнику.

ДОСИТЬ ПРОСТЯГНУТИ РУКУ

комедія на одну дію

Написана в 1946 році, друкується за машинописним рукописом, який зберігається в архіві письменника.

ХАЙ БУДЕ СВІТЛО

Драма на одну дію

Написана в 1946 році, друкується за машинописним рукописом.

ХАЙ ЖИВЕ ШУМ!

Гротеск на одну дію

Написана в 1946 році, друкується за машинописним рукописом.

ТРИ ПАРИ ТУФЕЛЬ

Музкомедія на одну дію

Написана в 1946 році. Вперше була надрукована в журналі «Дніпро» № 9 за 1955 р. В тритомнику п'єса подається за машинописним рукописом.

З М І С Т

	Стор.
Підеш—не вернешся	5
Ім'я	81
Чорний вальс	151
Вибір	199
Екзамен з анатомії	251
Чаша	309
Нічна тривога	365
Китайський флакон	415
Досить простягнути руку	483
Хай буде світло!	505
Хай живе шум!	519
Три пари туфель	533
Примітки	551

Редактор *В. Г. Войко*
Художник *В. К. Стеценко*
Художній редактор *К. К. Калугін*
Техн. редактор *О. Г. Олешкевич*
Коректор *Н. Ф. Швець*

*

Иван Антонович Кочерга.
Сочинения в 3-х томах. Том второй
(На украинском языке)

*

БФ 15991. Здано на виробництво 6/VI 1956 р.
Підписано до друку 23/X 1956 р.
Формат паперу 84×108₃₂ Папер. арк. 8,687.
Друк. арк. 28,495. Обл.-вид. арк. 26,611.
Ціна 15 крб. 30 коп. Зам. № 505. Тираж 8000,

*

Книжково-журнальна фабрика Голоовидаву
Міністерства культури УРСР, Київ, вул. Воровського, 24.

